

НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

І ДОРОГИЙ, І НЕЗАБУТНІЙ...

*СПОГАДИ
ВИПУСКНИКІВ УНІВЕРСИТЕТУ*

НІЖИН-2005

УДК 372.48
ББК 63.3-7
I29

Рекомендовано до друку вченою радою Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя (Протокол №8 від 27.01.2004 р.)

Відповідальний за випуск Зінченко С.В.

Упорядник Пінчук Т.Д.

I29 **І дорогий, і незабутній...** / За заг. ред. Т.Д. Пінчук. – Ніжин: ТОВ
«Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 236 с.
ISBN 966-340-058-7

У цій книзі зібрані спогади колишніх випускників славного гоголівського вузу,
починаючи від Миколи Гоголя до випускниці 2004 року. Книга присвячена
200-літтю Ніжинської вищої школи.

УДК 372.48
ББК 63.3-7

ISBN 966-340-058-7

© НДУ ім. М. Гоголя, 2005
© Фото Т.Д. Пінчук, 2005

СЛОВО РЕКТОРА

Книга, яку ви тримаєте в руках, була створена у нашому університеті напередодні великої події в житті Ніжинської вищої школи – її двохсотліття. У створенні книги взяла участь зовсім невелика кількість наших колишніх випускників, яких загалом на сьогодні наш вуз нараховує понад 55 тисяч. Автори цієї книги – це наша гордість, це обличчя Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Кожен з них залишив свій неповторний слід в історії цього закладу, як і тисячі тих, хто тут вчився.

Без перебільшення скажу: Ніжинський університет залишив у серцях його випускників незабутні спогади про свою юність, про нелегкі, але приємні роки навчання у ньому, про спілкування з мудрими, непересічними особистостями – викладачами, які в свою чергу стали для багатьох його випускників прикладом для наслідування, справжнім дороговказом.

Нашим випускникам добре відома історія нашого закладу. Він був спочатку Гімназією вищих наук, потім Ліцеєм фізико–математичним та юридичним, історико–філологічним інститутом, педагогічним інститутом, педагогічним університетом і, нарешті, нещодавно він став просто університетом у його класичній формі. Це чудова сходинка, про яку давно мріяли кращі уми нашого народу. На нас це накладає ще більшу відповідальність за подальше піднесення авторитету нашого славного вузу.

Наш університет живе сьогодні активним творчим життям. Він молодіє, він красивішає. Нині на семи його факультетах навчається понад 9000 студентів. Університет має 30 кафедр, укомплектованих спеціалістами високої кваліфікації. Серед 370 викладачів 17 професорів, докторів наук, 165 доцентів, кандидатів наук.

В університеті створено відокремлені структурні підрозділи – навчально–методичні центри в м. Новгород–Сіверському та м. Прилуках, а також навчально–науковий комплекс з Прилуцьким педагогічним училищем.

Невід’ємною складовою навчально–виховного процесу є науково–дослідницька робота кафедр і проблемних лабораторій, де проводяться фундаментальні і наукові дослідження з пріоритетних напрямків гуманітарних і природничих наук.

Лише протягом останніх трьох років в університеті відбулися 42 наукові конференції, в тому числі 9 міжнародних і 18 всеукраїнських, видано понад 200 монографій, підручників та навчальних посібників.

Колектив університету розпочав роботу щодо створення моделі підготовки вчителя нового покоління, який би відповідав новим суспільним потребам, не стільки передавав учням інформацію, скільки навчав їх учитися опрацьовувати потрібну інформацію і використовувати її для свого розвитку.

**Микола Васильович
ГОГОЛЬ**

– видатний письменник
світового значення,
випускник Гімназії
вищих наук 1828 року

Увы, мы приближаемся к тем местам, когда наши мысли и чувства поворачивают к старому, к прежнему, а не к новому. Как быть? Но прекрасно старое. Когда, когда-нибудь мы соберемся вместе и помянем и Нежин, и летопись, и малость? Весела и грустна будет наша пирушка.

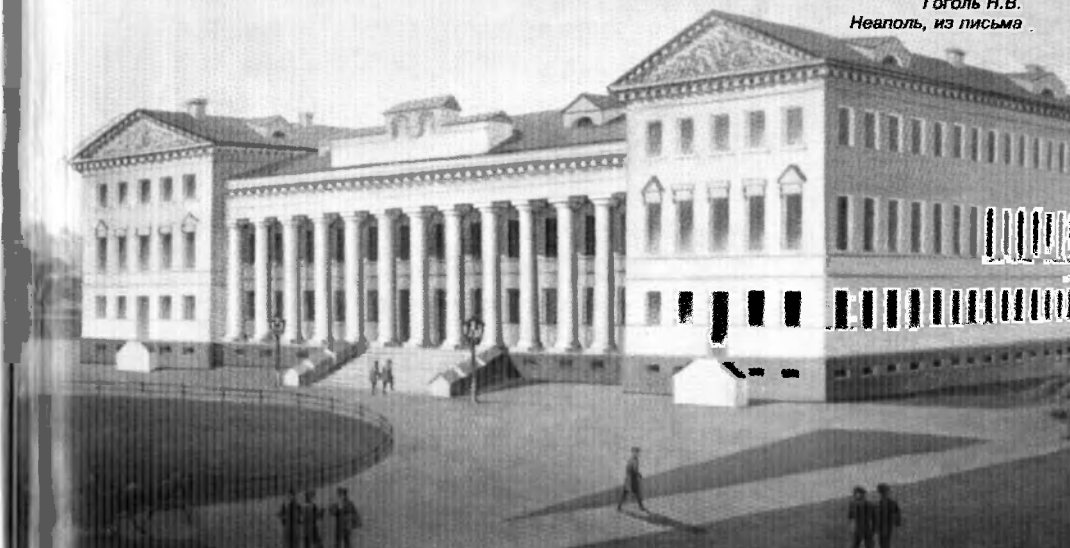
Гоголь Н.В.
из письма Н.Я. Прокоповичу
27 сентября 1836 г.

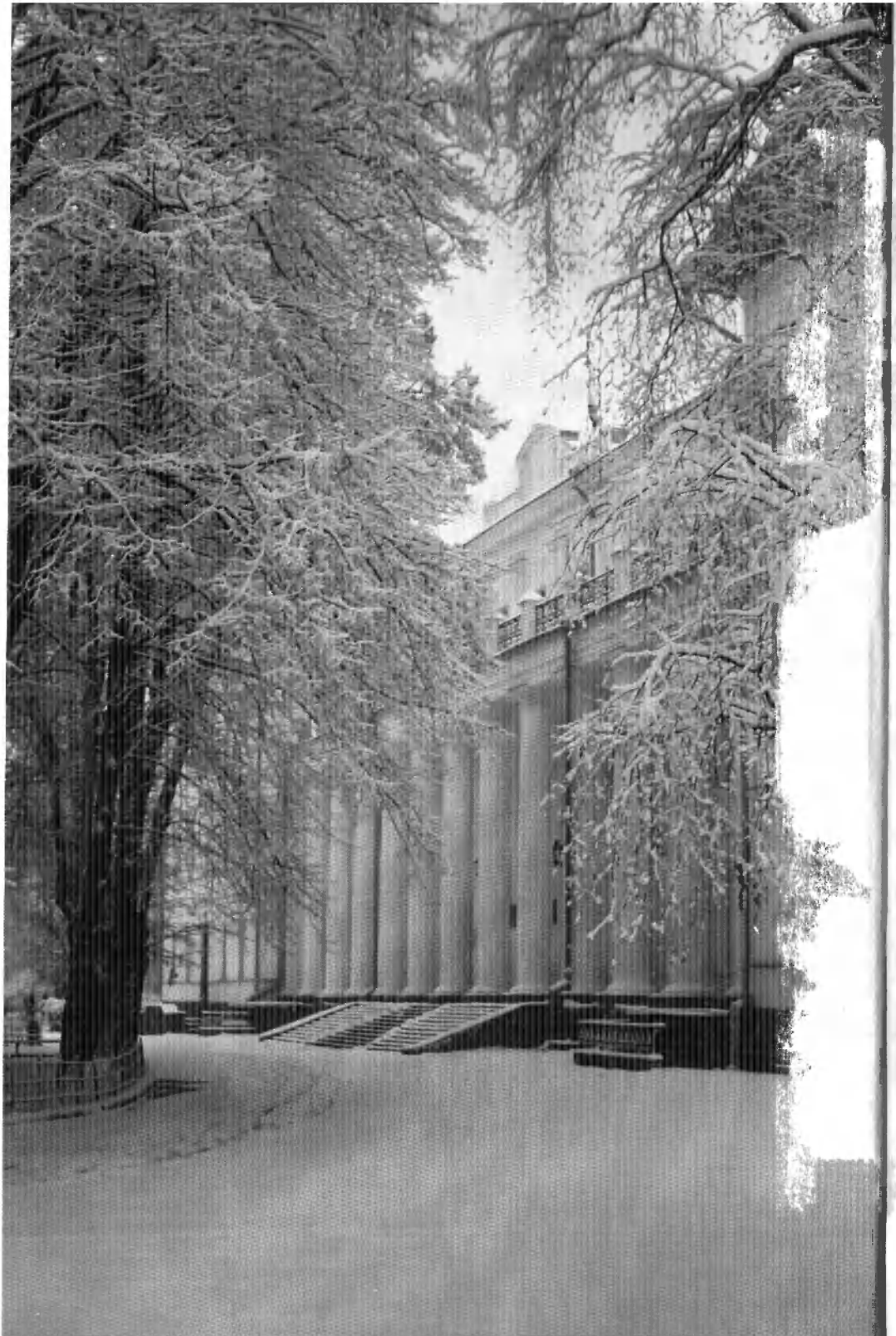
... ни роскошь этих стран, где я живу сейчас, ни юг, ни чудесные небеса, ничто не в силах помешать мне думать о тебе, с кем начали союз наш под аллеей нежинского сада...

Гоголь Н.В.
из письма Н.Я. Прокоповичу
2 июля 1834 г.

... я больше, чем когда-либо, люблю старинные мои связи и прежних друзей моих, особенно тех, с которыми от незабвенного Нежина начиналась моя дружба.

Гоголь Н.В.
Невполь, из письма

Глібов Л.І.

Афанасьев-Чужбинский О.С.

Гербель М.В.

Заболоцкий П.О.

Данілов В.В.

Карпеко О.О.

Артемченко П.І.

Збанацький Ю.О.

Випускникам...

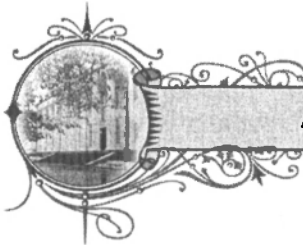
Заходьте у казку, заходьте в оазу,
Нехай вам як медом по серцю стає...
Вам тут посміхнуться колони одразу
І все, що навколо, і все, що тут є,
    Ялини величні і липи крислаті,
    І он горобина вогнем маячить.
    Усміхнений Гоголь щось хоче сказати,
    А граф Безбородько тактовно мовчить.
Тут музику чутно як добру надію,
Тут треба завмерти, тут треба мовчати,
Порушити казку ніхто не посміє –
Тут білі колони органом звучать.
    Стоїть білий лебідь, стоїть непорушно,
    Запрошує в зали присісти на мить,
    Які тут Слова западали у душу –
    О, як тут хотілось і жити, і любити.
А там, за колонами, ніби у змові,
Кронами парк заворожує всіх.
Скільки було тут і смутку, й любові,
І щастя було тут, і сльози, і сміх...
    Заходьте у казку, згадайте ті роки,
    Які пролетіли як радісна мить.
    То ж хай помовчать безкінечні турботи –
    Бо юність у серці і досі щемить...

Л. Г. Біломуз

І дорогий, і незабутній...

Леоніг Іванович ГЛІБОВ

*Видатний український письменник,
випускник Гімназії вищих наук, 1831 року*

Счастливый уголок
Есть на земле российского пространства –
Уездный городок,
Без всяких прихотей и без педанства –
Счастливый уголок.
Чтоб не забыть его иль помнить долго
У дальних берегов,
Достаточно отведать хоть немного
Прелестных пирогов.
Я не могу забыть его солений
И греческих колбас,
Его плацэнд и сладостных варений...
Готов их есть сейчас.
Кипела там студенческая жженка,
И пил её не раз
И Кукольник, и Гоголь, и Гребенка,
И многогрешный аз...
Живи, мой отрок, и будь покоен
В родной обители своей,
Свидетель славных дней,
Как отдыхающий на лаврах воин.

Осталось только мне припоминать порой
Те дни блаженные, которым нет возврата,
Когда весь мир готов любить душой
И в каждом ближнем видеть брата.
И вспомнить всё, и грусть в тиши
Коснётся холодом восторженной души
И станет жаль, зачем исчезла скоро
Та жизнь, в которой нет неправды и укора.
Лицейская семья разрознилась. Своей
Дорогой вдаль пошёл по назначенью,
И никогда товарищей друзей
Не сводит уж судьба: их жизни, чувств
Уж нет ... Но если раз иной
Встречаешь нежинца семьи совсем другой,
Воспоминаньями душа опять богата,
И юношу приветствуешь как брата.

І дорогий, і незабутній...

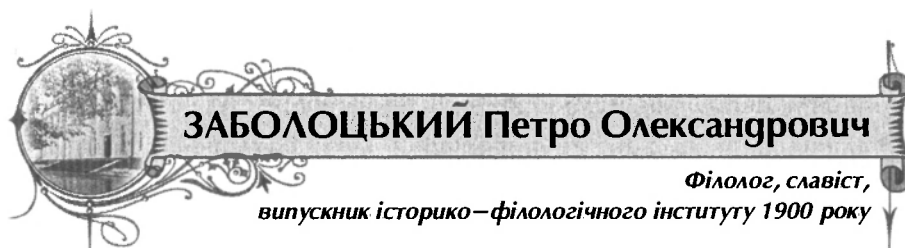

ГЕРБЕЛЬ Микола Васильович *

*Літератор, письменник,
випускник юридичного Ліцею 1847 року*

Один я бродил по аллеям пустым,
Родного лицейского сада –
И снова мелькали пред взором моим
Деревья, дорожки, ограда...
Те самые липы, те ивы, тот вяз,
Под лиственной тенью которых
Так сладко мечталось-дремалось не раз
Под их нескончаемый шорох.
Я сердцем встречал их, я сердцем следил
Их мирный полёт и лелею
Заветным прошедшим, мечтал и бродил
По тёмным лицейским аллеям...
Пред вами, которые здесь до меня
Росли в этом самом Лицее,
Здесь так же мечтали в саду, как и я,
И может быть, в этой аллее...
Творец "Ревизора", певец "Вечеров",
Степей приднепровских и Сечи!
Кто полн вдохновенья, уже был готов
Начать величавые речи...

Апрель, 1848 год

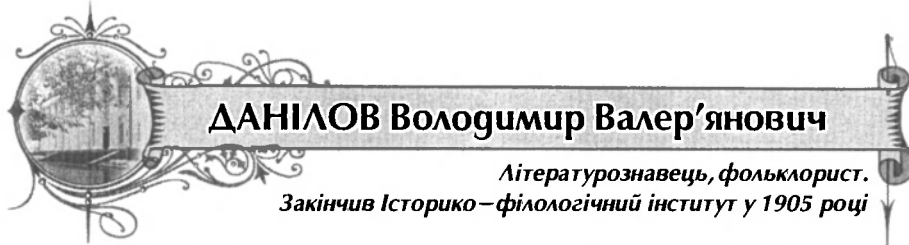
Имея специальною своею задачею подготовку преподавателей не высшей, а средней школы, Нежинский институт с честью выполнил её, выпустивши за время своего существования с 1879, когда был первый выпуск, и по 1910 учебный год, когда сделан 32-й выпуск, 474 преподавателей средних учебных заведений; многие из бывших питомцев Нежинского института, несмотря на сравнительную кратковременность его существования, успели уже приобрести известность и в качестве педагогов-практикантов, педагогов-администраторов, а также и в качестве авторов научных и педагогических трудов; так помимо посвятивших себя специально научной деятельности и состоящих преподавателями высшей школы питомцев Нежинского института писали научные труды и многие из сделавшихся учителями средней школы питомцев Нежина.

Имеется среди бывших нежинцев в настоящее время много директоров и инспекторов средних учебных заведений, а за последнее время и на должность наставников-руководителей состоящей при институте кн. Безбородько гимназии назначены два бывших питомца того же института. Многие из начальников учебных округов отзывались и отзываються весьма одобрительно о деятельности бывших студентов-нежинцев, а многие из последних приобрели себе искренние симпатии учащейся молодёжи, что, несомненно, является высшей наградой педагога. Интересно, однако, отметить, что встретившись где-либо на месте службы, бывшие питомцы института даже бывших выпусков относятся друг к другу весьма дружелюбно, в крупных центрах составляют даже приятельские нежинские кружки, как это было когда-то во времена Гоголя; мало того, часто, подобно Гоголю, браня свою "alma mater" во время пребывания в ней, по окончании бывшие питомцы Нежинского института вспоминают о ней с добрым и тёплым чувством, в особенности, если они были в институте в директорство Н.А.Лавровского и Ф.Ф.Гельбке, умевших скрашивать неприглядные стороны нежинской вообще и институтской в частности жизни и объединивших в дружную семью профессуру и студенчество при умении сблизить их и с городской интеллигенцией.*

* П.А. Заболоцкий. Историко-филологический институт кн. Безбородько в Нежине, 1912. – С. 54.

І дорогий, і незабутній...

ВОСПОМИНАНИЯ О НЕЖИНСКОЙ ГИМНАЗИИ КОНЦА XIX стол.

П.В.Анненков, первый после Жуковского и Плетнева издатель и редактор сочинений Пушкина, критик и мемуарист, единственный из русских писателей 40-х годов сохранивший личные воспоминания о Карле Марксе, характеризуя настроения передовой дворянской молодежи 30-40 годов XIX столетия, говорит, что тогда существовала радость по вычитанной идее, по приобретенному знанию.

Именно такую радость мы испытывали с братом Петром во время учения в V-ом - VII-ом классах Нежинской гимназии, которая находилась при Историко-филологическом институте, особенно при нашей весьма однообразной жизни до смерти отца в декабре 1898 года. Книга создавала мир, чудный, прежде всего, домашнему быту, о котором не хочется ни вспоминать, ни тем более писать.

В книгах не было недостатка. Гимназическая библиотека, которою заведовал Ал-др Дим. Голышкин, хотя не блистала свежими изданиями, но содержала много книг, чтение которых не только расширяло горизонт в то время, но пригодилось даже потом, в педагогической работе.

Так, в ней были издания сочинений европейских писателей в русских переводах, под редакцией Н.В.Гербеля, с его дарственными надписями, потому что он получил образование в Нежинском Лицее, в его время представлявшем высшее юридическое учебное заведение.

По гербелевским изданиям я прочитал всего Шиллера, Гете, Шекспира, познакомился с поэзией славянских писателей. В гимназической библиотеке были такие серьезные книги, как "Лаокоон, или о границах поэзии и живописи" Лессинга, книгу, которую я проштудировал, даже составляя конспект. Когда в Историко-филологическом Институте профессор Михаил Ильич Мандес на практических занятиях по Гомеру как-то спросил, как Лессинг определяет различие между поэзией и живописью, я один мог ответить на это. У меня до сих пор, вот уже 62 года, хранится лист, на котором переписано мною из Лессинга латинское стихотворение "О статусе Лаокоона" Якова Садолета и начало моего перевода гекзаметром этого стихотворения на русский язык,

Наиболее интересными были для меня книги биографического содержания. Этому интересу способствовала тогда биографическая библиотека Павленкова, носившая название "Жизнь замечательных людей". Каждая книжка ее стоила 25 копеек, и как только заводились деньги, мы с братом шли в книжный магазин Василия Никитича Болотникова приобретать новые биографии.

Сильное впечатление произвела на меня первая прочитанная мною биография из павленковской серии — Франклина: так хотелось быть в жизни похожим на него!

Биографическая библиотека Павленкова, в создании которой принимали участие известные тогда авторы: Скабичевский, Протопопов, В.Кареник, Ватсон, Е.Соловьев и др., и много случайных авторов, не оставивших в литературе иных следов, имела исключительное литературно-образовательное значение. Изображая жизнь замечательного человека на общественно-историческом фоне, биографическая библиотека проводила гуманные воззрения и передовые идеи и потому не только расширяла умственный горизонт молодых читателей, обогащая их разносторонними знаниями, но и воспитывала их в общественном отношении. Биографии Павленкова были в таком ходу, что гимназисты обменивались ими с дарственными надписями на память. Возобновленная в советское время “Жизнь замечательных людей” не получила ни популярности, ни распространения. Не меньшее влияние на мое развитие оказали сочинения Д.И.Писарева, вышедшие в 90-е годы в шести книгах, в издании того же Павленкова. С самозабвением я погрузился в чтение впервые попавшего мне в руки тома Писарева, принесенного в класс кем-то из товарищей. Я читал его под партою даже во время урока. О том, что это был нигилист, отрицатель, и легенду о том, что Писарев был утоплен по приказанию властей, я слышал еще раньше, и это обстоятельство особенно усиливало интерес к нему.

Мы с братом прочитали в старших классах всего Писарева. Его блестящий, острый, легкий язык увлекал, и “Реалисты” стали для нас евангелием общественного вероучения. Писарев оказал громадное влияние на наше развитие. Но это имело свои отрицательные последствия.

В 1899 году праздновалось столетие рождения Пушкина. К этому юбилею я сочинил длинное стихотворение, изображающее, как к памятнику Пушкина подходят голодные, истощенные мужики и жалуются поэту на свое горе, а он им гордо отвечает “Подите прочь! Какое дело поэту мирному до вас!” После этого памятник рассыпается в прах.

Преклонение перед Писаревым и отрицание Пушкина отразилось не только в этом стихотворении. Я присутствовал на торжественном акте в честь Пушкина. На трибуне, в актовом зале сидели полукругом в мундирах и в орденах профессора Института и преподаватели гимназии, а гимназисты большею частью стояли у входа в зал. Стоял и я; рядом со мною был ученик Калиновский, рано умерший от туберкулеза.

Проф. М.Н.Сперанский, ставший впоследствии, когда я был студентом Института, моим научным кумиром, читал речь: “Друзья и враги Пушкина в литературе”. К врагам Сперанский относил Писарева и цитировал его высказывания с оттенком пренебрежения. Я возмутился и решил продемонстрировать это выходом из зала. “Уйдите отсюда!” - сказал я шепотом, но внушительно Калиновскому. Последний покорно вышел, едва ли поняв общественный смысл этого. Конечно, никто не заметил, что какие-то два гимназиста вышли из зала, тем более никто не представлял, что это демонстрация протеста за неуважение к Писареву; но я был чрезвычайно доволен: я поступил согласно со своими убеждениями.

І дорогий, і незабитий...

Это не единственный пример моего юношеского подчинения вычитанным идеям. Сильное влияние оказало на меня сочинение Льва Толстого "В чем моя вера", распространявшееся в гектографированной печати. Учение о непротивлении злу захватило меня, и я решил ему следовать.

Раз как-то осенью, когда некоторые нежинские улицы тонули в глубокой, липкой грязи, и пешее движение по ним возможно было только по деревянным мостикам, которые обыватели называли "пешеходными",— а дело было вечером, и на улице не было фонарей,— шел я с урока по одной из таких улиц. Было глухо и пустынно. Вдруг слышу впереди, навстречу мне, идет пьяный и разговаривает сам с собою, употребляя, конечно, без числа известные фольклорные выражения. По тону его речи догадываюсь, что пьяный сердит и кому-то угрожает. Мне стало страшно-вато. Но я продолжал идти навстречу, верный идее непротивления злу.

Когда я был от пьяного шагах в пяти-шести, он внезапно с угрозами кинулся на меня, и я, забыв толстовскую идею, стремглав бросился через улицу, утопая в грязи. Пьяный метнулся за мною, но, попав в грязь, вернулся на "пешеходы", продолжая осыпать меня фольклорными изречениями.

Этот маленький эпизод выбил из моей головы большую идею непротивления злу.

Ни писаревщина, ни толстовство не оставили во мне следов, кроме того, что всякая идея шлифует, оттачивает мыслительный аппарат. Но одно юношеское увлечение так захватило меня, что следы его запечатлелись на всей последующей жизни. Правда, оно влилось потом в море филологического образования.

Тяга к литературе сказывалась не только в чтении и собирании песен, но также в собственном творчестве, как это обычно бывает в юношеские годы, выразилась в стихотворчестве. Я страстно увлекался им. Стихи иногда не давали мне покоя.

Были случаи, что я буквально всю ночь напролёт, лёжа в постели, подбирал рифмы и наутро шёл в гимназию с очень тяжёлой головой. Я переписывал свои стихи самым тщательным образом, стараясь выводить красивые буквы, и теперь скажу, как бывший педагог, что это имело свои положительные стороны.

Стихи, которые я писал тогда, конечно, были слабы, но всё-таки два стихотворения нежинского гимназического периода попали в печать.

Родиною обоих этих стихотворений являются нежинские Магерки.

Были организованы также совместные собрания студентов, гимназистов и гимназисток. Признаюсь откровенно, что последние меня гораздо больше увлекали, чем кружковые собрания, да и слишком глубоко сидели во мне литературные и фольклорные интересы. Поэтому я мало-помалу отошёл от кружков. Но мой брат Пётр весь ушёл в это дело и метался по городу с Дмитрием Ивановичем в руках, как он, якобы в целях конспирации, называл Писарева, бывшего тогда средством пропаганды передовых идей.

В конце концов всё это кончилось неприятно для нас, однако, благополучно.

В 1899-ом году я был учеником седьмого класса Нежинской гимназии и участником кружка самообразования, о которых рассказываю в воспоминаниях о гимназии. Туда входили студенты Историко-филологического института князя Безбородко, гимназисты и гимназистки. В недрах кружков и зародилась мысль отметить годовщину смерти Шевченка.

Привлекли к этому человека, пользовавшегося уважением среди населения города и в уезде, Якова Александровича Гужовского, страхового агента уездного земства, домовладельца. Тогда он был человек средних лет, живой, общительный, очень прогрессивных убеждений, но державшийся осторожно. Как агент, Гужовский разъезжал по уезду, посещал земские школы и среди школьников приобрёл популярность чтением басен Леонида Глибова, с которыми не расставался в поездках. Когда он входил в класс, ребята встречали его многоголосыми выкриками, называя уже знакомые им басни. "Торбину" - выкрикивали одни, "Варенки" - голосили другие.

У меня с панихидой по Шевченку связаны личные, точнее сказать, семейные воспоминания.

Я просил Леонида Исаева, моего друга, познакомить меня с Улей Федорцевой. В те времена отношения между учащимися разных полов были иные, чем теперь. Во-первых, все говорили друг другу "Вы". Не помню ни одного случая, чтобы кто-либо из гимназистов был с какою-нибудь гимназисткою на "ты". Во-вторых, на улице ученик мог подойти к ученице, если он был формально представлен ей и формально считался знакомым. В-третьих, было бы прямо уголовным преступлением, если бы ученик бил ученицу по голове книгами, кулаками в спину, хватал её за косу, как это не раз приходилось видеть на улицах Ленинграда в настоящее время. Нечего говорить, что ни один гимназист не позволил бы себе при ученицах произнести неприличное слово.

Вообще, гимназисты держали себя в общественных местах с достоинством и серьёзностью. К этому, безусловно, обязывала форма.

Когда вышли из церкви, Исаев подвёл меня к Федорцевой: "Позвольте представить Вам моего товарища".

Так началось знакомство, завершившееся, по окончании моего Института, женьтибою. То было в 1899-ом, а теперь 1964-ый год!

І дорогий, і незабутній...

КАРПЕКО Олександр Олександрович

*Другий директор інституту за радянського часу,
випускник історико-філологічного
інституту 1914 року*

**УРИВКИ ЗІ СПОГАДІВ “ТАМ, ДЕ УЧИЛСЯ Н.В.ГОГОЛЬ”
(машинопис, 645 сторінок)**

За целую ночь мы не сомкнули глаз ни на минуту. Сильно были напряжены нервы. Интересовал нас завтрашний день: как нас встретит институт, какое останется у нас от него первое впечатление, как встретят нас профессора, студенты, сами стены этого стариннейшего учебного заведения, где учился Николай Васильевич Гоголь. Мы уже сейчас чувствовали, с каким трепетом будем входить завтра в этот храм науки. Мы боялись этого завтра, но в то же время хотели, чтобы оно настало поскорей. Раньше в Нежине мы не были, местности хорошо не знали, но в поезде нам рассказали, что станцию с городом соединяет тополевая аллея, тянущаяся версты на четыре. Так вот она, эта тополевая аллея! Ночью при свете луны красавицы-тополи были особенно величественны. Они стояли далеко от нас, деталей рассмотреть мы не могли, но конусообразные их кроны хорошо выделялись на фоне ночного неба, освещённого полумесяцем. Значит, там, за этими тополями, как говорили, река Остёр, а за нею институт.

Мы решили пройти в учебный корпус и познакомиться с его внутренним устройством. Мы поднялись по главной лестнице к находящемуся между колонн центральному входу и вскоре очутились в вестибюле. На нас сразу пахнуло далёким прошлым. Старинные толстые стены, впереди – каменная лестница, сводчатые потолки, тёмная окраска панелей, массивные двери. На противоположной от входа стене – большие круглые часы в массивном тёмном футляре, справа и слева от нас – закрытые двери в пока неизвестные нам помещения.

- Нам бы институт посмотреть, дедушка, – сказал швейцару Микола.

- Институт? Поглядеть? Да что тут глядеть. Вон там, – указал швейцар на левую дверь, – квартира его превосходительства, господина директора, а там, – указал направо, – квартира его сиятельства, господина попечителя, графа Мусина-Пушкина. Пятьдесят восьмой годок я здесь служу, а графов всего четыре раза встречали.

Швейцар медленно поднял голову, посмотрел на нас и проговорил совершенно спокойным голосом:

- Куда вы, паньичи, без разрешения?

Мы с Миколой попросили швейцара поберечь наши корзинки и вместе с другими поднялись на второй этаж. Налево через темную комнату в картинную галерею, из нее в библиотеку, к столу выдачи. Оттуда увидели ряд больших комнат,

установленных полками с книгами. Казалось, что комнаты эти тянутся без конца. Кроме того, налево от них виднелись еще комнаты, тоже, по-видимому, заставленные книгами. Мы ещё не видели больших библиотек. Грандиозность этой библиотеки поэтому особенно поразила нас. К барьеру, отделявшему книгохранилище от места для посетителей, подошел средних лет мужчина в темно-зелёной форменной тужурке, с рыжей бородёнкой и такого же цвета редкими волосами на голове и, внимательно осмотрев нас, не то в форме вопроса, не то в форме утверждения произнес: "Поступаете?" Мы подтвердили его предположение.

- К библиотеке присматриваетесь? Наша библиотека известная. Из заграницы ученые сюда заниматься приезжают.

- А вы что, заведующий будете?

- Никак нет. Я просто библиотечный служитель. Заведующим у нас состоит профессор Бережков Михаил Николаевич.

Мы долго стояли у стола выдачи, рассматривая все окружавшее нас. И еще большее уважение начинали чувствовать к тому институту, куда приехали поступать.

***

Нам, провинциалам, нигде, кроме своего городка, не бывшим, не видевшим никогда больших людей, в том числе и профессоров, шедший впереди нас действительный статский советник, да ещё, возможно, профессор, казался чем-то недостижимым. Разве могли мы с ним заговорить? У меня, например, даже мысли такой не появлялось.

Как-то так получилось, что, сделав несколько шагов вперед, мы остановились совсем близко от него. Конечно, смутились. Этого смущения не мог не заметить тот, кем мы заинтересовались. Он весело посмотрел на нас и спросил: "Экзаменоваться приехали?" Мы не ожидали, что он с нами заговорит. Еще больше растерялись, но все всё же ответили довольно твердым голосом "да".

- В институт идете?

И это мы подтвердили,

- А Вы будете профессор? – не совсем решительно спросил Никола.

Профессор одобрительно кивнул головой, а я подумал, уж не тот ли это профессор, который будет экзаменовать нас по греческому языку? Хотелось даже спросить об этом, но не осмелился, хотя мы сейчас и не так робели, как до разговора с ним.

- "Одиссея" – это музыка, да какая ещё музыка, – с особым чувством произнёс профессор. – "Илиада" – тоже. Не читать, петь надо Гомера. А вы музыку понимаете?

Мы не знали, что ответить.

- Играете на чем-либо?

- Нет.

- Плохо, очень плохо.

Затем профессор стал расспрашивать нас, откуда мы приехали, что мы окончили, гимназию или семинарию, как у нас обстоит дело с классическими языками, к чему у нас склонность.

- Куда бы вы ни пошли, всё равно классиками будете. Наш такой институт. И историки, и словесники – неплохие классики. Сплошь да рядом приходится

І дорогий, і незабутній...

преподавать и латинский, и греческий. Классическое отделение мало выпускает: два-три и всё.

Затем он стал рассказывать более подробно об институтских специальностях. Мы ещё не совсем хорошо разбирались в учебных планах института, а поэтому не всё, о чём говорил профессор, нам было понятно. Знали мы институт в общих чертах, по рассказам нашего классического учителя Василия Николаевича.

- А как у вас с греческим?
- Учили в гимназии с пятого класса, а потом сами занимались.
- Ксенофонта читали?
- Читали.
- Геродота?
- Немного и Геродота.
- А Гомера?
- Из "Одиссеи" и наизусть кое-что учили.

***

Первым экзаменом был греческий язык. Его должны были держать все: и семинаристы, и гимназисты. В день экзамена абитуриенты стали собираться в институтский двор ещё по холодку. А когда солнышко пригрело, людей было полно и в палисаднике, и у главного входа. Можно было сказать без всякой даже проверки, что налицо стопроцентная явка подавших заявления. Мы с Миколой пришли тоже очень рано. Я посмотрел на часы: было только семь. До начала экзамена надо было ждать два часа.

Появление профессора напомнило нам о приближающемся экзамене. Вячеслав Иванович Петр подошел к главному входу, около которого сидело много людей. Мы встали и приветствовали профессора. Он остановился, осмотрел нас и довольно добродушно заметил:

- Ой-ой-ой, сколько вас! Здравствуйте, здравствуйте!
- Затем, взглянув на палисадник, добавил:
- И там еще! Это мне всех экзаменовать? А нельзя ль мне проэкзаменовать всех вас сразу? Вот замечательно было бы!

Он громко захохотал.

- А трудно будете спрашивать? – задал кто-то вопрос.
- Как следует, – ответил профессор и улыбнулся.
- Ксенофонта будете спрашивать?
- Ксенофонт по программе.
- А стихи?
- Возможно, – лукаво улыбнулся профессор.
- Стихи труднее. На чтении где-нибудь можно поскользнуться.
- Музыку, музыку надо немножко знать, – повторил профессор сказанное нам несколько дней тому назад на Лицейской.

Мы еще разговаривали бы с профессором, если б не увлек его в здание быстро подошедший к нам средних лет мужчина, одетый в форменный сюртук с двумя золотыми дорожками и тремя звездочками на петлицах. Впоследствии мы узнали, что тот мужчина – член экзаменационной комиссии Григорий Андреевич Ильинский.

Из самого близкого к институту флигеля вышел патриархообразный старик, постоял немного на своем крылечке, расправил длинную седую бороду, тряхнул белой "гривой", осторожно спустился по ступенькам крыльца на деревянный тротуар и медленной походкой пошел к месту, где расположились все мы. У нас снова появилась настороженность. Когда человек приблизился к нам, мы с Миколой легко признали в нём инспектора Института профессора Ивана Ивановича Семёнова, того самого, которого мы видели неделю тому назад, сидя а институтском дворе на лужайке. Издали видели, но запомнили.

***

В институт нас вселили быстро, так что оставшегося у меня рубля вполне хватило до зачисления на "казённый кошт". Жить пришлось сначала в первой комнате флигеля против квартиры Ивана Ивановича Семёнова. В тот год не всех студентов помещали в главный корпус из-за происходящего там ремонта, часть расселяли по флигелям. Кроме меня в комнате было три человека: два гимназиста, один семинарист. Все они были из разных мест.

Под вечер первого дня нашего пребывания в общежитии к нам зашёл высокий, худой брюнет в довольно поношенном длиннополом пиджаке.

- Ну, как вы тут разместились? Я – эконо́м. Фамилия моя Великанов, зовут Фёдор Васильевич.

Он бегло осмотрел всех нас, улыбнулся, погладил правой рукой свою реденькую бородку и немного крякнул.

- Объяснить я вам должен порядки наши в институте. В комнате поддерживать чистоту, на постелях не толочься, белье сменять каждую среду и субботу. Придет среда, на тумбочке у каждого будут лежать кальсоны, рубаха, носки, полотенце и носовой платок. Ношеное снять, бросить около кровати, свежее одеть. По субботам в баню. Баня своя во дворе. Парикмахерская в институте своя, бесплатная. Брейся и стригись хоть каждый день. Завтра явится к вам портной, снимет мерки, будет шить костюмы. Пальто – одно на три года, брюк и тужурок – по две на год, одни летние, одни зимние. Ботинки и галоши по списку в магазине Гомоляко. Фуражки по мерке у шапочника на Гоголевской, тоже по списку. Завтра можете получить. Каждый из вас будет под номером: под одним номером и белье, и кровать, и место в столовой, и салфетка, и вся документация.

Мне достался номер девяностый. Под этим номером я пробыл все время в институте.

В новых костюмах на следующий день пошли мы не только в институт, да и на Гоголевскую. Хотелось, чтобы все видели, что мы уже студенты. В Нежине привыкли к студентам, никто на них не обращал особого внимания, а мы думали, что все только и смотрят на нас. Делали гордый вид, посматривали на встречающихся свысока. Любой немного опытный человек сразу мог разгадать в нас новичков, не привыкших еще к своему студенческому положению. В институте мне, как и моим товарищам по комнате, хотелось как можно скорее войти в студенческую среду, стать настоящим студентом.

На вторую лекцию пришёл к нам уже знакомый всем новичкам по экзаменам профессор Вячеслав Иванович Петр.

І дорогий, і незабутній...

Весело поздоровался и торжественно объявил: "Читать будем "Антигону" Софокла". Свою вступительную к чтению беседу он вел с нами в дружеском тоне. Во время этой беседы профессор то сидел за кафедрой, то вставал и немного прохаживался по аудитории. После беседы общего характера он прочел нам целую лекцию о греческом театре, причем останавливался на всех подробностях, особенно на музыке. Имитировал даже некоторые звуки. Под конец так увлекся, что, забыв, где находится, вынул из коробочки сигару и закурил. А затем начал читать «Антигону». Читал он ее как-то особенно. Звучно получалось, а к тому же и довольно понятно. Умел так прочесть греческий текст, что даже мы, тогда еще мало искушенные в греческом языке, быстро улавливали его смысл. По поводу читаемого он немало беседовал с нами, все больше и больше раскрывая перед нами смысл прочитанного. Все это было для нас ново. И потому, что все это было ново, и потому, что по содержанию было очень интересно, слушали мы с исключительным вниманием. Иногда профессор отвлекался от сообщаемого студентам материала, вставляя кое-какие замечания бытового порядка из современной жизни. Это оживляло лекцию и предупреждало возможную утомляемость студентов от перегрузки обилием даваемых сведений. Мы не только слушали, но и записывали многое. После лекции Петр отвечал на вопросы студентов. Излагал он материал как-то так, что вопросы возникали обязательно. Ответы на них вызывали новые вопросы. И даже в первый день занятий, несмотря на то, что мы были новички, вопросов с нашей стороны посыпалось много. За занятиями с Петром незаметно пролетело время.

На следующий день мы слушали психологию. Читал её Павел Васильевич Тихомиров, профессор средних лет, довольно представительный, с золотистой богатой шевелюрой и чересчур красным лицом. Он же читал на втором курсе логику, а на старших – историю философии. Лекция Павла Васильевича понравилась нам как по форме, так и по содержанию. В ней он показал себя человеком смелым в своих суждениях. Мы слушали его с таким вниманием, что не заметили, как пролетели два часа. Когда мы на переменке сказали об этом знакомому второкурснику, тот немного улыбнулся.

- Прекрасный профессор, прогрессивный. Мы все его любим.

В беседе о профессоре Тихомирове со старшекурсниками прошла большая переменка, мы не заметили, как прозвенел звонок и в аудиторию влетел, не вошёл, а влетел небольшого роста, сутуловатый, в сером костюме и небольших овальных очках, со всклокоченными волосами и стареньким портфелем под мышкой среднего возраста человек. Мы сразу признали в нём профессора Григория Андреевича Ильинского, того самого, который энергично опрашивал нас во время вступительных экзаменов.

- Я буду читать вам историю русского языка, – заявил Григорий Андреевич. – Курс сложный, но важный, требующий большого внимания к себе и знаний, конечно, знаний. Прошу поэтому...

По замечаниям профессора мы сразу причислили его к настоящим людям науки. Григорий Андреевич так увлекся этими объяснениями, что забыл о своих листах, более того – он швырнул их в направлении кафедры на пол, изрядно испачкал мелом руки и костюм, а доску по забывчивости вытер не тряпкой, а своим носовым платком. Давно прозвенел звонок, а профессор всё рассказывал и рассказывал.

Из коридора открылась дверь, и чей-то голос громко заявил: "Григорий Андреевич, заканчивайте, давно пора". Надо было произнести эту фразу ещё раз, чтобы профессор услышал её и понял.

На последних часах мы познакомились с профессором Владимиром Ивановичем Резановым, читавшим нам курс древней русской литературы. О нём, как о большом учёном и человеке с передовыми взглядами, мы уже слышали от наших соседей-второкурсников.

Владимир Иванович Резанов не мыслил студента, не знавшего в деталях произведений русской литературы. Вот почему во втором полугодии обязательное чтение художественных произведений мы ввели в план своего рабочего дня, о чём не думали серьёзно в первые месяцы своей учёбы. Подгонял нас и Вячеслав Иванович Петр. По ходу его курса нам необходимо было иметь самые подробные сведения об античном театре, античной драматургии, и он заставил нас изучать не только по русским, но и по иностранным источникам. Последнее он делал намеренно: при каждой встрече с нами он не забывал говорить, что филолог, не знающий хорошо одного-двух новых иностранных языков, – не филолог.

- Совершенствуйтесь в языке на чтении нужных вам пособий, – говорил он. – Это самый лучший способ овладеть им.

Одним словом, все наши профессора предъявили к нам повышенные требования, считая нас уже умеющими работать студентами. А мы и на самом деле многому научились за полгода, почувствовали себя более зрелыми, уже не новичками в академической жизни. Учёба развернулась во всю. Чувствовали мы, что с каждым днём растём всё больше и больше.

***

Надо отметить, что все наши студенты, проявлявшие себя в литературе, в театральном деле, в науке, в пении и в шахматной игре, в то же время учились отлично. Это показывало их всестороннее развитие и глубокие знания в избранной специальности. Вообще надо сказать, в нашем институте старались дать поступившей в него молодёжи не узкопрофессиональное, а широкое образование на базе глубокого изучения филологической науки, старались дать всестороннее развитие, а не направлять мысль будущего специалиста в одну сторону. В такой атмосфере укреплялась и дисциплинированность каждого студента, причём эта дисциплинированность больше всего сводилась к созданию нормального режима своего дня, строгому выполнению всех своих обязанностей, вытекающих из учебных занятий, поддержанию нормальных отношений с товарищами, в меньшей мере к выполнению устаревших официальных правил поведения студента в институте и вне его. Когда наши студенты во время каникул встречались дома со студентами университетов и других институтов, они нередко слышали разные иронические замечания на свой счёт. Обзывали наших ребят и институтками, и пансионерками, и всякими другими именами, напоминающими, что наше учебное заведение закрытое. А раз, мол, закрытое, тот они далеки от внешнего мира и событий, там происходящих. А раз далеки от этих событий, то с ними и разговаривать о чём-либо серьёзном нельзя. Поболтать на лёгкие темы можно, даже интересно, а о серьёзном...

І дорогий, і незабутній...

Такое настроение университетчиков и других институтчиков по отношению к нежинским студентам приходилось наблюдать не раз. Когда же университетчики сходились ближе с этими "институтками" и "пансионерками", то убеждались, что те не только не ниже по своему общему и политическому развитию, но часто значительно выше. А что касается "активности действий", то нежинцы тоже не уступали другим. Приходилось не раз убеждаться в том, что вольный дух в стенах нашего института проявлял себя ничуть не в меньшей мере, нежели в Киевском или Варшавском университетах.

В институте была такая обстановка, которая делала вполне естественным сочетание глубокой теоретической подготовки к будущей своей профессии с большим интересом к самой практике работы с детьми, причём этот интерес проявлялся не только к какому-нибудь определённом возрасту ребёнка, а к ребёнку независимо от его возраста. Этот интерес объяснялся не только практическими целями. Прежде всего, он говорил о большой любви будущих педагогов к детям, что являлось немаловажным фактором в формировании будущего воспитателя молодого поколения.

Всё это способствовало тому, что из института выходили настоящие педагоги. Недаром же оканчивающим Нежинский и Петербургский высшие педагогические учебные заведения присваивали звание учителя гимназии сразу, а окончивших университеты до проверки их на педагогической работе утверждали только исполняющими обязанности учителя. Недаром каждый серьёзный директор гимназии и любого другого среднего учебного заведения старался привлечь к себе на работу наших выпускников, а когда привлекал, с гордостью заявлял: "У меня один из Нежина есть" или "Словесник у меня из Петербургского историко-филологического", "Два институтчика в моей гимназии".

Нежинский институт, организовывая все свои занятия применительно к заранее определённой профессии педагога, никогда не считал, что это суживает кругозор студента, делает его менее сведущим в теоретических вопросах. Наоборот, он полагал, что такая организация учёбы обеспечивает выпуск из высшего учебного заведения несколько более "подкованных", как говорили студенты, людей, так как и любой теоретический вопрос, увязанный с практикой, крепче заседал в голове, и основные моменты практики, обоснованные теоретическими выводами, воспринимались сознательнее.

Шефы наших выдающихся студентов не ограничивались личной помощью тем, кого считали своими лучшими учениками, они связывали их с крупными специалистами других городов, особенно Киева, Москвы и Петербурга. Особенно хотелось, чтобы каждый из подающих надежды студентов показал в своей работе, что он ученик такого-то именно профессора, работает в указанной ему учителем области, идёт указанной ему дорогой, решает вопросы указанным ему способом. Одним словом, чтобы он показал школу, чтобы учёный мир других городов стал говорить: "Школа нежинского профессора такого-то". Это важно было не только профессору, но и институту, в котором профессор работал. Важно было и студентам, не только выдающимся, а всем, слушавшим у такого профессора лекции. Авторитет их от этого поднимался. Григорий Андреевич Ильинский, например, был хорошо известен Киевскому университету и Петербургскому историко-филологическому

институту. Из этих двух мест часто писали: "У Вас читает профессор Ильинский. Спросите у него..." Дальше ставился ряд вопросов, ответы на которые, по мнению наших киевских и петербургских товарищей, можно было получить только у профессора Ильинского... Если бы написанную фразу наши корреспонденты произнесли вслух, в их голосе несомненно почувствовалась бы зависть, что у вас читает Ильинский. Так же завидовали нам киевляне, что у нас работает Владимир Иванович Резанов, лекции которого в Киеве они не раз слушали. Отмечали там и профессора Петра, постоянно читавшего в университете Эврипида. Нежинцы со своей стороны завидовали киевлянам, что у них читает Челпанов. На его лекциях по психологии наши студенты не раз бывали во время своих легальных и нелегальных посещений Киева.

***

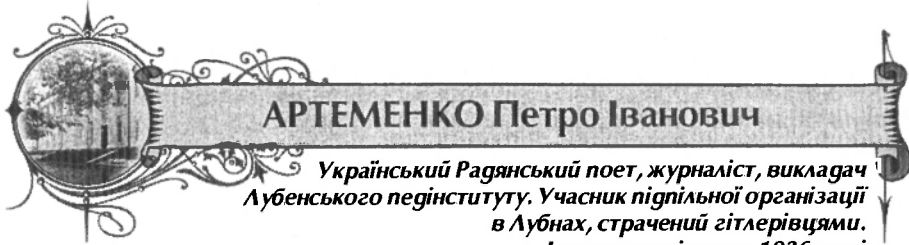
О своём будущем студенты вели разговоры на всех курсах. Мечтал каждый в отдельности, мечтали и все вместе.

Почти все мечтали о такой педагогической деятельности, которая включала бы и преподавательскую работу, и научную. Так воспитывались в течение четырёх лет в институте. Одни собирались заниматься исследованиями в области педагогики, другие в области истории, литературы, языкознания. И те, и другие планировали свои научные занятия в увязке со своей учительской работой. Всем казалось это таким простым. Отсюда у каждого были свои радужные перспективы. Такое настроение было не случайным: оно тоже было воспитано институтом. Так же воспитано, как и любовь к педагогической профессии. Относительно места своей будущей работы высказывались самые разнообразные суждения. Одни стремились обязательно в большой город, другие предпочитали маленький, одни – на север, другие – на юг, одни – в степь, другие – в леса и так далее. Таких, которые относились бы к этому безразлично, не было. Это тоже влияние института: все годы внушали им, студентам, что безразличие в любой момент жизни – самое позорное дело, при всех обстоятельствах человек должен показывать своё определённое лицо.

І дорогий, і незабутній...

АРТЕМЕНКО Петро Іванович

*Український Радянський поет, журналіст, викладач
Лубенського педінституту. Учасник підпільної організації
в Лубнах, страчений гітлерівцями.
Інститут закінчив у 1936 році*

МІЙ ІНСТИТУТ

Літо покотилося в синяві
доріг,
І росою вмилися квіти
на зорі,
Дивні краплі осені впали
у саду.
Я, привітно прошений,
в інститут іду.
Ой, чи можна зміряти
осені красу?
У руках Тичинині твори
я несу.
Здрастуй, наш улюблений,
молодість моя!
А студенти – сотнями,
молоді, як я.
Дивно і заклично манить
інститут...
Мої очі весняно, зоряно
цвіють,
А думки кружляються
в золотих роях,
Сотні тут навчаються
молодих, як я.
Як прилинуть сутінки
з голубих висот,
І промчиться зіркою
в небі самольот,
А в саду обізветься
голосний баян, –
Сотні в сад наш зійдуться,
молодих, як я.

ЗБАНАЦЬКИЙ Юрій Оліферович

*Видатний український письменник,
Герой Радянського Союзу,
Закінчив педінститут у 1937 році*

Коли настав час шукати вищої освіти, то був засвітив свою ніжність Ніжин, дуже мені хотілося потрапити в стіни його педагогічного інституту.

І все ж доля подарувала мені щасливі роки навчання в Гоголівському педінституті.

Прибув я в Ніжин задалегідь, прагнучи зарані втягнутися у вузівську атмосферу, але був не першим, бо на просторому майдані перед інститутом вже прогулювалося чимало нашого брата, побожно настроєного і вочевидь схвильованого.

Неквапом вступив у просторий передпокій, і на мене дихнуло історією, минулим, яке не минуло, а жило в цих масивних стінах, жило і кликало до життя.

Перш за все, з'єднавшись з такими ж пошуковцями "вічного і мудрого", я довго блукав по вичовганій не одним поколінням студентів підлозі досить просторих коридорів, зазирає в аудиторії, якийсь час постояв у актовому залі. Враження було колосальним, воно вплинуло так, що ось уже й через шість десятиків років не вивітрилося, не забулось.

Потім відбулося ближче знайомство із самим містом. В ньому тоді проживалодесь біля півсотні тисяч мешканців, можливо, навіть разом з прибулим в науку студентством. Місто відразу ж привернуло до себе увагу і порадувало своєю небуденною красою. В літній час було воно густо-зеленим, уквітчалось високими тополями і могутніми липами, в кожному дворі, перед кожною будівлею радували око квіти і було їх стільки, що пахощами своїми просто п'янили і радісно тішили очі.

Не раз потім ми, новоприбулі пошукачі високих знань, подовгу стояли перед задуманим Гоголем, подумки розмовляли з Миколою Васильовичем.

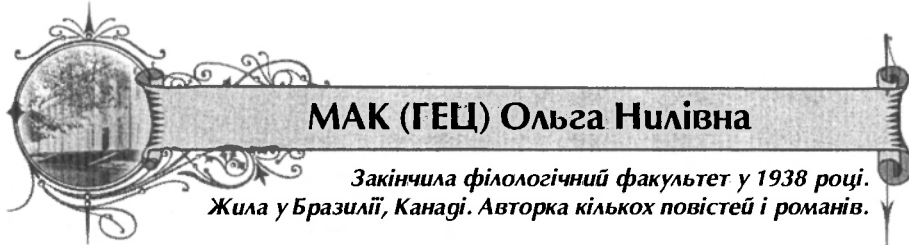
Здалось мені тоді, що потрапив у зовсім інший світ, відмінний від того, в якому жив раніше, і все те, що бачив, що знав, що робив, здалось таким дрібним і буденним, і мимоволі загорілась душа незаним теплом та нестерпним бажанням осягнути все те, що нагромадилось у цьому просвітницькому закладі, в по вінця виповненому земною красою Гоголевому місті, освоїти всі ті знання, які накопичило людство і які могли бути щедро подарованими мені в цьому Гоголівському храмі краси і духовної величі.

І ввійшов в моє життя Ніжин на всі роки, на все моє існування. Бачив я його потім не раз, не раз блукав його вулицями і вуличками, не раз схилився в глибокій шанобі перед закам'янілою постаттю Миколи Васильовича, ходив по рідних, до болю знаних коридорах, аудиторіях і залах дорогого моєму серцю інституту і жалкував, що не міг бувати тут щоденно, жити поміж нових поколінь студентської братії, милуватися красою міста, яке попри всі незгоди і випробування набирає сили і радує кожного своєю красою і недарма видається ніжним-ніжним.

*Із книги "На пагорбах століть"
Чернівці, 1993*

І дорогий, і незабутній...

МАК (ГЕЦ) Ольга Нилівна

*Закінчила філологічний факультет у 1938 році.
Жила у Бразилії, Канаді. Авторка кількох повістей і романів.*

“З ЧАСІВ ЄЖОВЩИНИ”

У спогадах “З часів єжовщини” (1951 рік) назву Ніжин замінено на Лубни, а ім'я свого чоловіка, професора педінституту Дорошенка Вадима Олександровича, на Олександр.

Від авторки

“З часів єжовщини” – спогади, що їх оце втретє видати друком. Перший раз були вони друковані в “Свободі” окремими фейлетонами ще в 1949 році. Потім права друку тих спогадів попросило видавництво “Праця” в Бразилії на початку 1953 року і видало їх окремими відбитками в кількості примірників п. з. “В КІГТЯХ НКВД”.

Прихильні відгуки знайомих людей спонукали мене випустити ці спогади окремою книжкою з новою редакцією матеріалу.

Українському читачеві, в руки котрого попаде ця книжка, треба знати, що ці спогади були писані спеціально для чужинецького світу, а тому в окремих моментах авторці треба було вдатися до такого способу характеристики явищ і окремих осіб, який є зайвим для українця, але без якого багато подій лишилися би для чужинця незрозумілими. Це поклато своєрідний відбиток на стиль книжки.

Дуже важливим є також попередити читача, що хоч назви міст, де відбувалися події, і окремих осіб, що виступають в спогадах, є з причин цілком самозрозумілих змінені, але всі події мали місце в роках і місяцях, поданих тут з точністю. Незмінними лишилися тільки назва міста Дніпропетровськ та три прізвища: судді Смолякова, начальника “спецвідділу” Царика та Руденка, котрий дійсно був обласним прокурором у Дніпропетровську і котрий фактично був убивцею згаданих п'ятьох викладачів. Та чи тільки їх одних?...

Тема, порушена в цій книжці, не є новою і вже достатньою мірою вичерпана в мемуарних і белетристичних формах. Але в описаній історії є такі інтриги, що варті пера Конан Дойля і можуть зацікавити навіть тих, хто на власному досвіді познайомився, що значить попасти в хижі кігті НКВД.

В очікуванні катастрофи

Прокляті роки дикого розгулу знаменитої єжовщини застали нас у місті Лубни Полтавської області. Я була замужем за професором вищої школи і в той час мала вже дві донечки: старшій було 4 роки, молодшій ледве минув рік. Разом з нами жила мати мого чоловіка, в котрої більше дітей не було.

Виконуючи обов'язки дружини, матері і господині дому, я одночасно вчилася в тому самому педагогічному інституті, де працював мій чоловік. І в липні 1938 року

мала скласти державні іспити та дістати диплом учительки середніх шкіл. А що належала по успішності до найсильніших студентів, то заздалегідь одержала пропозицію від дирекції інституту – залишитися після закінчення науки асистенткою при кафедрі української літератури.

Але дарма, що мені посміхалося майбутнє, дарма, що чоловік мій мав також як на советські умови порівняно високоплатну посаду, дарма, що ми були добре дібраним подружжям – щасливими ми не почували себе ніколи. Жахлива дійсність довколишнього світу настирливо вдиралася до нашого домашнього вогнища і отруювала нам кожну радісну хвилину. Особливо ж підкреслював непевність нашого щастя той факт, що батько чоловіка ще під час першої світової війни втік за кордон і більше не повернувся. Внаслідок того ми почували себе постійно в напруженій тривозі і для безпечності мусили щороку міняти місце свого побуту. Щоправда, з боку офіційних чинників проти нас ніхто не виступав, але окремі факти недвозначно свідчили, що політична розвідка з нас не спускала ока. Зрозуміти це може хіба той, хто знає складні большевицькі процедури реєстрації на право мешкання, церемонії звільнення і прийняття на працю, коли мусілося виповняти довжелезні заплутані анкети, писати докладні автобіографії і сповняти десятки інших клопітливих формальностей, смішних і незрозумілих для всього несоветського світу. Отже, при проходженні тих всіх процедур виявлялося несумнівно, що за нами слідкують і що про нас знають багато таких подробиць, про які ми самі мало думали.

Советський громадянин, слушно чи неслушно запідозрений в сучасному, міг напевне себе вважати заарештованим в майбутньому. Тому і ми за шість років нашого подружнього життя зуміли привикнути до тої думки, що колись може статися нещастя. Отже, студії були для мене не лише бажаними, але й необхідними, щоб, на випадок того нещастя, я змогла дістати краще платну посаду і утримувати родину.

Зайво говорити, що студії для жінки, котра має двоє дітей, є справою важкою, але труднощі були основною прикметою підсоветського життя, і на них ніхто не звертав уваги.

В нашому маленькому провінціальному місті педагогічний інститут був найвизначнішою установою, а тому й не дивно, що перша хвиля кампанії "чистки запілля" впала на наш заклад, "змивши" відразу директора-комуніста і трьох професорів. Сталося це в червні 1937 року.

В інституті запанував неспокій, який ще збільшився, коли через кілька днів операція повторилася і за першими чотирма пішло троє нових. Повторювалася ця операція й далі, і за рік часу в інституті було заарештовано 32 чоловіки, в число яких, окрім директора, викладачів і старших студентів, попало кілька простих робітників і один неграмотний конюх. Поруч з тим новий директор, бажаючи довести свою солідарність з державними міроприємствами, почав звільнювати професорів і студентів, які на його думку були "політично неблагодійними". Звільнення на такій підставі мало чим різнилося від ув'язнення, бо жертви не мали жодних вигядів дістати хоч би й найгіршу роботу, а, крім того, опинившись в категорії "підозрілих", могли тільки щасливим збігом обставин уникнути арешту.

По цілому місті і по цілій Україні робилося те саме...

Для нас наступили страшні дні. Олександр, виходячи з дому, завжди точно нас інформував, куди і на скільки часу він виходить, або лишав записку. Спізнення на півгодини проти означеного часу наповняло моє серце тривогою і примушувало бігти туди, де він мусів бути. Кожні несподівані кроки в коридорі, особливо увечері, стинали нам холодним жахом кров у жилах і примушували прислуховуватись: чи не по нас?

І дорогий, і незабутній...

Ніхто не міг спокійно їсти, ніхто спокійно не спав. Мене ж навіть у короткі хвилини дрімоти переслідував не то сон, не то галюцинація завжди того самого змісту і з тими самими подробицями. Ніби йду темним підземним ходом. Знаю, що з нього вийти не можна, але якась непереможна сила штовхає мене наперед на видиму загибель.

Хідник з кожним кроком стає нижчим і вужчим, так що я спочатку згинаюся, потім стаю на коліна, потім плазую, як вуж, поки не застрягаю поміж великими глибами сирого, холодного каміння!... Не можу ні лізти вперед, ні повернутися назад. Лежу, мов роздавлений хробак, в цілковитій темноті, а слизьке каміння давить з усіх боків і спинає віддих. Я кличу смерть, але знаю, що, поки вона прийде, мине багато-багато часу. А хвилини пливуть так страшно повільно!...

Прокидаюся облита холодним потом, усвідомлюю собі, що це був лише той сон, який я вже бачила не раз і який буду бачити знову, як лише задрімаю, і тому вже стараюся не спати, а пізніше цілий день ношу в душі кошмар враження.

По рокові масових переслідувань і арештів, коли вже всі були переконані, що це чергове большевицьке безголов'я, як і десятки інших попередніх, мусить незабаром скінчитися, несподівано почалася нова пресова кампанія за те, що "проявлено мало чуйності", що "вороги народу діють далі" і що "боротьбу треба посилити". Після цієї "психологічної підготовки" повідомлено, що на посаду народного комісара внутрішніх справ призначається "досвідченого і твердого чекіста Ніколая Єжова", котрий нарешті "візьме по-справжньому ворогів народу в "єжові рукавиці".

Репресії розгорілися з новою силою. Кожний день почав приносити все сумніші новини: масово викидали з роботи родичів всіх ув'язнених, пізнавали в транспортах на заслання десятки знайомих облич, по багатьох людях взагалі зникли всякі сліди, і нарешті звичайними стали випадки, коли заарештувавши батька і маму разом, дітей забирали до притулку, а мешкання опечатували. Самогубства траплялися майже щодня...

Закриті вантажні машини, прозвані "чорними воронами", ганяли круглу добу по місту, транспортуючи в'язнів до НКВД або в'язниці.

В травні місяці 1938 року заарештували і нашого сусіда, також професора інституту, що мешкав над нами на поверсі. Залишалася жінка, старенька мати і двоє дітей (хлопчиків було тільки 9 місяців). Дружина заарештованого, Олена, вчилася також в інституті на основному курсі, тільки на іншому, ніж я, факультеті.

В той день я вернулася додому пізно ввечері вже поінформована про нову трагедію, а на столі застала записку від чоловіка: "Олю, чекаю тебе в парку коло містка між 8-ою і 9-ою годиною. Олександр".

Читаю і думаю над тим, що за дивне побачення призначив мені чоловік, а згори крізь стелю чую жіноче ридання.

– Я піду на гору до Олени, – кажу свекрусі.

– Куди?!! – заступає мені дорогу перелякана старенька. – Чого підеш? Їм і так нічого не можеш, а собі можеш нашкодити. Хтось побачить, донесе... Я тебе дуже прошу: для Олександра, для твоїх власних дітей – не іди!...

І я не йду.

В призначений час приходжу до парку і застаю чоловіка, що сидить на лавці і задумано дивиться в землю.

– Добре, що ти скоро прийшла, – каже він встаючи мені назустріч. – Я мушу піти на станцію то може пройдеши зі мною?... Я маю тобі дещо сказати... Дома

незручно говорити через маму.. А тут ще та нещасна Олена... Не можу чути її плачу!... Тільки... з'являю собі добре, що ми йдемо дивитися на новий розклад руху поїздів! Так саме попрошу тебе з'явити всю розмову, хоч ми здебільшого будемо говорити про зовсім нецікаві речі.. Зараз зрозумієш усе...

Я збентежено приймаю його руку, і ми йдемо в напрямі залізниці.

Олександр говорить дійсно звичайні речі, про подорож до Києва, про плянований захист своєї наукової дисертації, про свою майбутню працю і т.д. Нарешті, коли ми опинилися на безлюдній вулиці, він, не міняючи інтонації, каже:

– Я тепер хочу сказати тобі кілька слів, що їх мусиш затримати виключно для себе. Стримайся від розпучливих рухів та істеричних вигуків і не оглядайся по сторонах!...

Ти вже здається, повинна була привикнути до думки, що я... що ми... Ну, що мене може скоро не стане... Спокійно! Будь мужньою!... Мені здається, що за мною останнім часом слідять... Може, навіть зараз... Зрештою, може, це просто манія... Тепер на манію переслідування хворіють всі... Так от, коли б так сталося, що тебе будуть колись питати, про що ми говорили оце тепер, ідучи на станцію, – постарайся докладно розповісти всю нашу розмову до цього моменту. В теперішній ситуації треба бути приготованим до всяких несподіванок, бо через дрібницю можна мати зайвий клопіт. Знаєш, кажуть, що в НКВД часто питають: "Скажіть, про що ви говорили от тоді і тоді, з тим і тим?" Тому краще, коли обоє однаково відповідають, що говорили про самі "праведні речі"...

Але, зрештою, це дрібниця...

Мене можуть забрати ще й сьогодні, або завтра, або через тиждень – все одно. Я вже, правду кажучи, так стомився тим чеканням, що для мене – чим скоріше, тим краще!... Хай вже те, що має статися – станеться. І так дивно, як це я – син політичного емігранта і шляхтич з походження – досі на волі!...

Напоследок хочу сказати тобі кілька слів...

Тобі залишилося ще трохи більше двох місяців, щоб закінчити інститут. За той час може ще й нічого не статися, але, коли б сталося, – напруж всі свої сили, всю свою волю й енергію, щоб іспит скласти. Коли будеш мати диплом – все-таки тобі буде легше жити. Щоправда, роботи тут, на Україні, напевне не дістанеш, а тому мусиш виїхати десь в глибину Росії або до Середньої Азії. Там нема такої гострої контролю, і там напевне зможеш улаштуватися, але диплом тобі необхідний. Повторюю ще раз: іспит мусиш скласти!

Мучить мене ще одна думка: знаючи своє непевне становище, я не повинен був женитися. І, признаюся тобі по-щирості, що до зустрічі з тобою я мав твердий намір лишитися до кінця свого життя нежонатим. Але, познайомившись з тобою, легковажно пішов за голосом свого серця і одружився... Тепер часто думаю над тим, що це було нечесно з мого боку, і страшно боюся, що після мого арешту, залишившись "зблямованою" жінкою "ворога народу", зв'язаною дітьми, – будеш проклинати мене...

– Олександр! – зупиняюся я. – Як ти смієш так говорити?!!

– Ох, дитинко, – зітхнув чоловік, – ти ще не уявляєш, що тебе чекає!... І я, коли подумаю про свій арешт, то найбільше мучуся думкою не про себе, а про тебе і дітей: що ви будете робити?!...

– Не дай Боже, Олександр, щоб це сталося! Але, коли б і сталося, то нам напевне буде все ж таки краще, як тобі. Над цим не думай. Живуть же якось інші, то й ми дамо собі раду...

І дорогий, і незабутній...

– інші? Я, власне, бачу, як живуть ті “інші”, і тому гризуся. Що ж ти думаєш, що то з добра зрікаються інші своїх батьків і чоловіків через пресу, спішно виходять заміж за комуністів, енкаведистів, за пролетарів найпідлішого видання, за найгірших негідників?!... Рятують себе, як тільки можуть...

– Я того не зроблю!

– То будеш постійно переслідуваною, постійно гнаною. А діти? Яке майбутнє дітей “ворога народу?” Коли подумаю над тим всім, то бачу, що ти будеш мати повне право проклинати і мене і ту хвилину, коли дала мені свою руку... Коли б ти знала, як мені важко про це подумати!... Ні, ні!... Ліпше вже зроби, як інші: забудь мене, зречися, вийди заміж, тільки не проклинай, що у двадцять п’ять років маєш зламане через мене життя!...

– Дякую за таку пораду! Тільки ти забуваєш, що, виходячи заміж, я вже знала про те все...

– Що ти знала? Що ти могла знати у вісімнадцять років? Але я старший від тебе на дев’ять років і повинен би був бути обачнішим.

– Залиши це, Олександрє. Що б там не сталося – я ніколи не буду нічого жалувати, а тим більше проклинати тебе. Навпаки, коли б мені і довелося приносити якісь жертви, то я буду гордитися тим, що приношу їх ради тебе... В думках з тобою я поєдную завжди все краще... все... – сльози не дали мені говорити. – Зрештою, хто тепер є певний? Хіба ти не бачиш, що всі в однаковому положенні?...

– Так, це правда... Але тільки не плач, не плач, прошу тебе.

– А навіщо ж ти так говориш?...

– Говорю, бо хочу примусити тебе сміло і тверезо глянути в обличчя небезпеці і приготуватися до найгіршого. Стара мудрість говорить, що краще бути приємно розчарованим, ніж прикро засмученим...

Лишаю також на тебе маму. Не покидай її. Вона крім мене, не має більше нікого на світі. Останнє, що їй залишиться, коли мене втратить, це ти і внуки. Тримайтеся всі вкупі, і вам буде легше... Дітей впевнюй, що, поки я буду живий, то все буду їх любити і пам’ятати. Тебе також... Але, коли б і зайшла потреба зречтись мене через пресу, кинути на мене “шляхотну політичну анатему”, – не думай довго. Роби, що накажуть обставини. Основне – щоб урятуватися. Коли в думках і в серці будете надалі моїми, то зречення на папері мені не завдасть болю...

Так говорив чоловік, але я відчувала, що думав інакше.

– Ще одно: до НКВД не ходи. Не хочу того з двох причин: по-перше, не бажаю, щоб ти і себе виставляла на образи і насмішки з боку тих негідників, а по-друге, не забувай, що ти належиш до інтелігентних, отже, підозрілих людей. Маючи пряму і непогамовану вдачу, скажеш у нападі обурення якесь необережне слово – і підеш за мною. А тоді подумай, що буде з дітьми? Я би не переніс тієї вістки, що ти – у в’язниці, а діти мої – сироти. Це найстрашніше, що може статися! Це було б для мене тяжче найгірших тортур і самої смерти! Тому закликаю тебе всім святим: будь обережною!... Зрештою, сама бачиш, що помимо всіх старань, нікого не звільняють, хіба тих, хто пішов до них на службу... Були б тільки тоді якісь вигляди на рятунок, коли б я мав за собою якусь конкретну провину, наприклад, грабунок або вбивство. Але я невинний. Невинний, як і тисячі до мене подібних. І коли влада, знаючи це, так само добре, як і заарештовані, все ж кричить про якісь організації і саботажі, то що ж тоді допоможе твоя оборона, чи втручання?

Це все, що я хотів тобі сказати. Не забудь моїх бажань, коли станеться нещастя, але й не переймайся передчасно всім сказаним. Що нам судилося – того не оминати, але як складуться обставини, того ніхто не знає. Отже, будьмо приготівані до всього, але не виключаймо можливості, що доля буде для нас ласкава...

Тепер обітри сльози і скажи, що тобі купити в Києві? Ти була згадувала про якісь гудзики до передньої суконки. Які вони мають бути: зелені, сині?

Я не відповідаю.

Підходимо до станції.

– Лишайся тут, надворі, – каже Олександр. – Маєш заплакані очі. 1 ліпше тобі на світло не виходити: щасливі советські громадяни не мають права плакати.

Додому вертаємось окружною дорогою, так що я трохи заспокоююся і приходжу до себе. Відчуваю потребу і обов'язок щось сказати, як говоряться перед довгою розлукою або при постелі умираючого. Але думки плутаються, і я не можу видушити з себе жодного розважного слова. Нарешті, коли вже підходимо до дому, зупиняюся і хапаюся за першу-ліпшу, дуже наївну фразу:

– Коли... коли тебе не буде з нами, – дивись завжди увечері на ту он зірку. Я також буду дивитися, і ми бодай в думках будемо разом...

– Ми більше не будемо про це говорити, – лагідно уриває мене чоловік. – Не будемо ніколи! Зрештою, "звідтіля" зірок не видно, бо "там" вікна забиті дошками, ти бачила тепер в'язницю? Ні? Ну, а я ходив спеціально дивитися на свою майбутню резиденцію... Ходім уже додому!...

Але я не хочу йти додому. Вириваю свою руку від Олександра і біжу нагору до сусідки Олени. Увірвавшись до мешкання, обіймаю її і плачу, плачу разом з нею.

– Скажіть мені, Ольго, як це пережити?... Як це пережити?! – голосить вона. – Ще позавчора чоловік обіцяв привезти Павликові в день його народження якийсь надзвичайний подарунок з Києва... От і привіз!... Привіз гарний "подарунок"!...

Може, ця дитина так і виросте, що батька не знатиме... Ольго, Ольго, які ви щасливі!... Як я вам заздрю!...

– Не заздріть мені, дорогенька, бо ж і я не знаю, що мене чекає завтра...

Далі вже нічого не говоримо, бо, де говорить серце, слова є зайві...

Минали дні...

Двічі ми прощались з Олександром, коли його викликали до НКВД. Двічі він повертався назад, викликаючи бурю радісних сліз, немов вояк, що довгі роки пропав без вісти у чужому полоні.

А викликали його у справі заарештованих колег і питалися, чи не знав він про них якихось компромітуючих фактів. Але через те, що ми в місті були всього півтора року і з усіма заарештованими не мали ніяких ближчих стосунків, то чоловік з того легко виплутувався.

– Я тих людей мало знаю, з ними поза роботою не зустрічався, жодних балачок з ними ніколи не вів і взагалі ніколи ними спеціально не цікавився, тому нічого про них сказати не можу.

Енкаведисти вдавали здивованих:

– Ду-у-у-же цікаво!... Під самим вашим носом активно діяла на шкоду радянській владі потужна контрреволюційна організація, а ви нічого не помічали? Дуже цікаво!... І... дуже неправдоподібно! Ми скоріше схильні припускати тут умисне замовчування, як таку дивну короткозорість. ЗЛОЧИННУ КОРОТКОЗОРИСТЬ!... От, наприклад, Вузів, про нього мусите щось знати!

І дорогий, і незабутній...

- Про нього вже найменше. Знаю тільки, що він спочатку мав рижі вуса, а потім їх зголив.
- Ви, здається, починаєте собі з нас кпити?
- Ані не думаю. Тільки насправду я про того чоловіка не можу більше нічого сказати.
- Гм... Вас би, власне кажучи, треба було затримати на кілька днів тут у нас і дати можливість ту всю справу обдумати докладніше... Але на цей раз можете поки що йти додому. Ми вас ще покличемо.

КАТАСТРОФА

Наступили гарячі червневі дні.

Багата українська природа пишалася в усій силі свого розквіту. Бриніли і вібрували соки родючого чорнозему. Ясна голубінь небес і соковита зелень, перенизана щедрим питвом барвистих квітів, позолочена сонцем, зливалися у своїй віковичній величавій гармонії. Медяні запахи квітучих лип, акацій і бозу, гудіння заклопотаних бджіл, розложисті руляди солов'їв, мелянхолійне кумкання жаб – все співало потужну симфонію літа, життя і радості. Тільки люди, що колись гордо назвали себе царями природи, в протилежність до оточення, блукали зажуреними, похмурими тінями. Для них не існувало ні краси, ні літа, ні радості. Примари сучасного і майбутнього заступали їм світ, лягали на серця чорними тінями.

В інституті почалися іспити.

Студенти, заклопотані і стривожені різними несподіваними змінами, збиралися здебільша для підготовки цілими гуртами, щоб спільно вирішити масу сумнівних питань у пророблюваному матеріалі. І справді, клопотатися і тривожитися було чим: багато професорів, які викладали в попередні роки, були заарештовані, а на їхнє місце прийшли нові люди, котрі мали інші вимоги; багато теорій, що донедавна вважалися святими істинами, були раптом проголошені шкідництвом і контрреволюцією і замінені новими; багато науковців, письменників, політичних авторитетів стали раптом "ворогам народу", і, замість характеристики їхньої діяльності, якій присвятилося багато годин, тепер вимагали знати, де, як і коли вони шкодили советській літературі, науці і політиці.

З гуманітарних наук підручників взагалі не було, бо кожна наукова спроба, випущена друком у світ, по якомусь часі вважалася політично шкідливою і бралася на індекс. Навіть у науках точних і природничих комуністична партія та НКВД знаходили "контрреволюцію" і одне по одному конфіскували різні видання. Отже, єдиним джерелом студій залишалися конспекти лекцій.

Але що в міжчасі заарештували і професорів, то і конспекти втратили вартість, ба, ставали навіть небезпечними, бо "політична свідомість" і "правильна політична орієнтація" у всіх галузях науки вважалася для абсолювента вищої школи багато важливішою, як знання конкретного матеріалу. Отже, в найрішучіший момент виникали зміни, що вимагали переглянути весь пройдений матеріал під новим політичним кутом зору і які могли мати дуже прикрі наслідки: замість дістати диплом, можна було дістати відрадження на каторгу...

На допомогу студентам були визначені спеціальні години консультацій, але через те, що і самі професори губилися в навалі змін, то студенти і надалі почували себе дуже непевно.

Та, як би там не було, з п'ятьох належних іспитів я вже склала три і на черзі мала найбільший і найтяжчий щодо змісту і об'єму матеріалу.

Дня 20 червня 1938 року, саме коли я вибиралася на консультаційні години, прийшов Олександр і повідомив, що дістав знову виклик до НКВД на 8-му годину вечора. Прощаємося з прикритим почуттям, хоч стараємося повірити, що і на цей раз справа буде торкатися свідчень проти заарештованих колег.

Та, повернувшись додому, застою, картину, від якої серце моє ніби обривається і летить десь глибоко вниз: на канапі сидить з безтямними очима і розтріпанним волоссям свекруха і стиха гойдає на руках молодшу донечку, а старша зі слідами сліз на личку вже спить, згорнувшись коло бабусі в куточку. Коло стола, покурюючи цигарки, два міліціонери і двоє свідків: Мотря – наглядка за порядком в студентських гуртожитках і Семен – похмурий двірник інституту.

При вигляді того всього мене моментально охоплює якесь дивне оціпеніння, так що я назовні не виявляю жодного зворушення. Тільки в голові проскакує думка: "Нарешті сталося!..."

– Ви Ольга Мак, господиня цього мешкання? – питає мене старший чином міліціонер. – Я...

– Тоді, прошу, тут маєте наше уповноваження на право переведення ревізії...

В уповноваженні значиться, що "товариш Х і товариш Y" надсилаються районним відділом НКВД перевести ревізію в мешканні Олександра Мака, заарештованого по ордеру ч. 1789. Це означало, що в місті, яке нараховувало 20.000 мешканців, від початку року по червень було заарештовано 1789 чоловік!...

Поводяться чемно і навіть по-приятельськи. Перш усього попросили показати їм листування, фотографії і документи. Набравши того півтечки, міліціонери заходяться коло бібліотеки. По всьому видно, що вони книжок взагалі ніколи в руках не тримали, і дві великі шафи, набиті від гори до низу, викликають у них почуття досади і розгубленості. Виймають книжку за книжкою і, ледве прослябізувавши заголовок, запитливо дивляться один на одного, а потім на мене. В бібліотеці, на щастя, нічого очевидно "контрреволюційного" нема, і я спокійно пояснюю міліціонерам загальний зміст окремих книг.

Перекинувши відділ художньої літератури, міліціонери натрапляють на відділ мовознавства.

– Це що? – питають мене.

– Це – підручник церковно-слов'янської мови, – відповідаю байдуже.

– Що-о-о?! – перепитують. – Церковний підручник?!!

– Не церковний підручник, а підручник церковнослов'янської мови!

– Ну, це все одно: раз мова йде про церкву – значить контрреволюція! Це ми конфіскуємо!...

– Але ж, – пробую я боронити дійсно цінне і рідке видання, – церковно-слов'янська мова вивчається в інституті!...

– Мало тепер хіба всякої контрреволюції вивчається!... – уриває мене старший чином. – От як "почистять" Інститути, то тоді будуть правильно вчити: про Леніна і Сталіна, про марксизм, а не про церкву!... А то партія вже давно доказала, що ніякого Бога нема і що релігія – це опіум для народу, а всякі вороги народу вчать студентів наживоріть. Бери, – каже до свого помічника, – сховай цей документ!

І дорогий, і незабутній...

Невинна книжка помандрувала до великої течки "представників справедливості". Вслід за нею пішло кілька словників чужих мов, дарма, що на них значилися фірми советських видавництв.

– У видавництвах також шкідники сиділи і випускали всякі книжки для шпіонажу, – мотивують свою "чуйність" міліціонери. – Раз у книжці чужі слова є, всякими капіталістичними мовами написані, то така книжка тільки для шпіонів потрібна...

Однак перегляд понад тисячі книжок – справа затяжна і нудна. Тому, забезпечившись, як їм здавалось, достатньою кількістю "контреволюційних документів", міліціонери починають брати вже навгад.

– Це що? – питають знову.

– Це? Адже бачите: Кант, "Критика чистого розуму".

– Та бачимо... А про що вона?

Я попадаю в зухвальство:

– Про визиск пролетаріату, – відповідаю, не зморгнувши оком.

– А той, як його?.. Кант – чим тепер займається?

– Нічим не займається: його цар Микола наказав повісити.

– Ага! – вдає міліціонер, що пригадав.

– Так це той самий Кант, що його цар Микола повісив?

– Той самий... – посміхаюся в душі.

– Ну, це інше діло! Хай він і далі тут стоїть. Правильний чоловік був!

В той самий момент, коли я з одним міліціонером закінчую оцінку Канта з погляду його пролетарської ідеології, другий переглядає томи Малої Советської Енциклопедії і раптом овище:

Дивись, – говорить до товариша. – Тут ще й не такі речі є. Тут, товаришу, про Троцького пишеться і навіть фотографія його є.

Мені як-не-як жаль віддати том з повної енциклопедії, і я починаю пояснювати міліціонерам, чому Троцькнй мусить бути в ній згаданий:

– Та ви подивіться бодай, що про Троцького написано!

– Це не наше діло розбирати. Хай розбираються ті, хто нас послав. А для нас ясне одно: є портрет Троцького і про Троцького пишеться – значить троцькізм!

До підручника церковно-слов'янської мови, словників, одного тому енциклопедії, паперів і фотографій долучається, як "підозріла річ", одна ампула інсуліни, остання з 15-ти, які мені були приписані лікарем.

– Може це й ліки, а може й отрута, – глибокодумно заявляють міліціонери. – Тепер всякі діла бувають...

Зі спальні, яка була одночасно і кабінетом і бібліотекою, міліціонери переходять до їдальні, кухні і передпокою, оглядають уважно кожну річ і кожен кут, але вже більше нічого, вартого уваги, не знаходять. Нарешті вертаються до їдальні і сідають скласти акт ревізії. Саме коли я маю підписати, що все пройшло в повному порядку, стінний годинник б'є дванадцяту ночі, і я раптом пригадую, що свідок-двірник чомусь останній затримався в спальні, де на бюрку лежав годинник Олександра. Вибігаю туди і дивлюся – годинника нема!

– Громадяни міліціонери, – заявляю вернувшись, – зі стола пропав годинник!

Обоє представників влади зриваються з місць і біжать до спальні. Перекидають папери на бюрку, заглядають до шуфляд, під бюрку, але годинника таки нема.

– Якщо ви це зробили навмисне, щоб скомпромітувати нас, – каже старший до мене – то дуже пожалієте!

Перелякана до решти свекруха шарпає мене за руку:

– Лиши ти того годинника! Хай він пропаде! Підписуй акта, щоб це вже скінчилося!

– Ні, – протестує міліціонер, – годинник мусить бути знайдений, я ж сам бачив його на столі. Ми не вийдемо, звідси, поки не в'яснимо справи!

Ревізія починається наново. Міліціонери лазять під ліжка, під шафи, перекидають матраци, перемацують всю одягу рубець за рубцем, вивертають на підлогу всі книжки, знімають зі стін образи, підіймають килими над ліжками, пробують підважувати дошки в підлозі, вигортають попіл з груби, висипають землю з вазонів – дарма! Все мешкання обшукане так докладно, що можна було знайти голку, а годинник немов крізь землю провалився!

Під час другого докладного трусу я собі пригадую, що Мотря і Семен завжди свідчать на ревізіях у всіх заарештованих працівників інституту і що майже по всіх ревізіях родини ув'язнених відкривали якісь крадіжки, яких не помічали в моменті ревізій. Пригадую собі також поголоски, що обоє свідків мають між собою інтимні стосунки...

По трьох годинах безплідних шукань старший з міліціонерів заявляє, що треба викликати відділ кримінального розшуку і перевести ревізію всіх присутніх.

– Так, так! – схвильовано одобрює цей намір Мотря. – Скільки можна тут сидіти?! Я вже ледве стримуюся... Пустіть мене, бо я мушу вийти...

– Під час ревізії нікому не можна виходити! – категорично заявляє міліціонер.

– Але я більше не можу!... – стогне Мотря, – Зі мною зараз буде скандал, бо я взагалі хвора на шлунок.

Міліціонери розгублено переглядаються:

– То що ж з вами робити? Ми, мужчини, не можемо з вами виходити, а господина дому не має права...

– То хай вийде бабця. Я тільки на хвилиночку!

– Це є проти всяких правил! Але, коли вам уже дійсно так треба, – ідіть з бабцею.

Жінки виходять, а міліціонери гукають в коридор по сусідів і висилають їх по агентів розшуку. Мотря вертається весела і спокійна.

– Кінчайте вже, товариші! – просить вона. – Надворі починає дніти, а в мене ще робота з вечора не скінчена...

Незабаром приходить сама начальниця розшуку – здорова енергійна баба в асисті ще одного агента.

– Що тут у вас сталося? – питає вона.

Вислухавши представлену справу, начальниця каже:

– І якого ж ви чорта досі воловодилися? Справа ясна, як сонце! Ревізувати вас всіх нема ніякої потреби, але форма є формою. Починаю з міліціонерів!

Вона з професійною спритністю вивертає кишені "представників правосуддя", витрушує рукави, відстібає тяжкі пояси і нарешті наказує:

– Роззувайтесь!

Міліціонери покійно стягають чоботи і, кречучи при тій роботі, добродушно лаються нецензурною вояцькою лайкою:

– Оце ревізія, так ревізія!

Скінчивши з міліціонерами, начальниця повторює ту саму операцію зі свідками, потім зі мною і свекрухою, і нарешті, заявляє:

І дорогий, і незабутній...

– Ну, – я так так і знала! Годинника в хаті нема. В спальні залишився Семен, отже, годинник вкрав він. На двір виходила Мотря, отже вона його винесла. Ну-ну! – прикрикнула на обох свідків. – Тільки не виправдуйтеся: ваші взаємини для мене давно не є секретом! Ти! – звертається вона до асистента – забирай обох свідків і веди в міліцію! Годинника ми зараз знайдемо. Хай мені тільки бабця покаже, куди вони виходили...

Дійсно, надворі, біля самого ґанку в кущах жоржин знаходиться годинник, загорнутий в Мотрину носову хустинку...

До першого акту ревізії складається ще й другий, акт з крадіжкою, але я остаточно змушена признати, що ревізія пройшла по формі і що ніяких скарг чи претензій я не маю, що і роблю цілком щиро, підписуючи обидва акти.

Свідків, правда, через дві години звільняють без жодної кари: крадіжка у "ворога народу" по законах партійної совітської "справедливості" не є, очевидно, злочином.

На другий день, зустрічаючи знайомих, проходжу з гордо піднятою головою. Знаю, що одні будуть дивитися на мене з погордою і злорадством, а другі, навіть співчуваючи мені, будуть боятися вклонитися. Отже, вдаю, що не бачу нікого. Тому була здивована і зворушена до сліз, коли посередині людного інститутського подвір'я мене перестрінув молодий професор жид Р., і, вхопивши мою руку, співчутливо спитав:

– Чи це правда, що я чув?

– Правда, товаришу Р. Тільки, будь ласка, пустіть мою руку, бо на нас дивляться!

– Ну, і хай дивляться! Але, знаєте, ви не гризіться! Вашого чоловіка напевне випустять! Олександр Мак – раптом "ворог народу"?! Єрунда! Це якесь непорозуміння! Адже ваш чоловік поза книжками світу не бачив, і політика йому так личить, як мені остроги!... Кажу ще раз: єрунда! Згадаєте моє слово, що він через кілька тижнів буде дома.

– Я не вірю!

– Ну, ну, тільки без песимізму! Чекайте, це ж завтра у нас іспит? Здаєте? Ну, звичайно, здаєте! Коли б так від мене залежало, то я б вам і без іспитів поставив би найвищу ноту... Та, зрештою, все буде добре!...

Він, як звичайно, говорив скоро, скоро, ніби кудись дуже спішив. За це студенти називали його сорокою, хоч і любили за товариськість і за глибокі знання свого предмету.

Кинувши ще кілька підбадьорюючих речень і потрясши мою руку, професор Р. раптом підскочив і кинувся навздогін за деканом факультету, який прямував до воріт...

Так, 22-го червня я мала складати іспит у того самого професора...

Звалившись на мене тяжким нещастям, арешт Олександра рівночасно наложив на мої плечі відповідальність за долю цілої родини. Умовини життя були тверді і безжалюгідні, і, щоб не зломитися під їхніми ударами, треба було протиставитися їм з таким самим твердим реалізмом. На сумних прикладах я бачила, які наслідки мало вміння панувати над собою.

Жінки наших заарештованих професорів, попавши у владу відчаю, нагадували цілком божевільних. Мешкання їхні стояли розкриті навстіж, брудні і голодні діти бігали без догляду, а нещасні матері ходили по всіх усюдах, даремно добиваючись за що заарештовані їхні мужі.

Сусідка Олена не склала іспиту не через незнання матеріалу, а через те саме невміння панувати над собою. Коли один з членів комісії під час іспиту кинув якесь

ущипливе зауваження на адресу її чоловіка, бідна жінка розплакалася, розкричалася і заявила, що не бажає більше відповідати. Їй холодно порадили прийти до іспиту через рік, а тим часом добре передумати своє відношення до чоловіка...

Другою, ще сумнішою жертвою, була асистентка хемії – донька старого професора К. Професор К. був удівцем і мав одну єдину доньку Євгенію, панну років 28-30. Євгенія була невилічимо хвора на серце і з тієї причини лишилася незамужньою. Батька і доньку лучила найніжніша приязнь двох істот, що живуть тільки одне для другого. Рідко коли їх можна було бачити окремо. Вони приходили до праці і поверталися додому разом, разом проходилися в часи перерви довгими коридорами, разом ходили на прогульки. Коли ж години їхньої праці розбігалися, то й тоді вони приходили разом аж до інститутських воріт і там прощалися. Євгенія дбайливо поправляла батькові комірець або краватку і щось тихенько йому наказувала, як малій дитині. А він її ніжно цілував у чоло і тоді лише вони розходилися.

Арешт батька був для Євгенії страшним ударом. Перших дві доби вона пролежала в лікарні, не подаючи ніяких надій на одужання. З великими зусиллями її вирвали від смерті. Зате вона покинула працю, перестала цілком їсти і бігала по місту, заливаючись сльозами. Щодня її знаходили на вулиці в непритомному стані і забирали каретою на пункт "Швидкої Допомоги". Але, прийшовши до пам'яті, Євгенія завжди бігла до НКВД.

Увірвавшись до діжурної кімнати, вона кричала і домагалася звільнити її невинного батька, а натомість заарештувати її. По одному з таких днів Євгенія щезла, а на дверях її мешкання з'явилася картка з сургучевою печаткою: "Увага! Мешкання знаходиться під охороною закону власности держави, за порушення якого карається з усією строгістю советського правосуддя!"

І ніхто більше не чув про професора К. і його доньку, бо рідні вони не мали, а сторонні боялися цікавитись їхню долею.

Для мене ці сумні приклади були доброю наукою того, як не можна було поступати. Я не сміла ні попадати в розпуку, ні безсило опускати рук: я мала на відповідальности двох маленьких донечок, мала стареньку свекруху, я мала нарешті пам'ятні бажання Олександра, які з моментом його арешту перетворилися для мене в закон! Я мусила боротися!

Стиснувши голову руками і сціпивши зуби, вчу останні сторінки непереробленого матеріялу.

"За один день іспит... За один день іспит...".

Серце?

Що є серце для советської людини? То є робітник, що виконує свою фізіологічну функцію, але не має права голосу. Воно не сміє говорити так само, як не сміють того мільйони рабів! І коли воно починає протестувати, то з ним поступають так, як і зі всіма рабами советського "раю": стискають у кулаці так довго, поки воно не замовкне, захлиснувшись власною кров'ю!

Диплом треба було дістати! На іспиті я не сміла провалитися! Не сміла дати сатисфакції компанії комсомольських і партійних посіпак, які вже напевне зарані смакують видовищем мого горя і приниження, як це було з Оленою!

Серце мусило мовчати!

І коли наступає день іспиту, вбираюся якнайдокладніше, довго укладаю перед зеркалом волосся, підмальовую уста і – йду.

І дорогий, і незабутній...

Іспитова зала наповнюється вщерть з нагоди такого цікавого видовища: жінка професора, заарештованого один день перед тим, складає іспит. Чи буде плакати? Мабуть, буде. Буде плутатися у відповідях і матиме вигляд винуватий і благальний...

На саму думку про таку можливість стискаю кулаки і почуваю шалений приплив злобної впертості.

– Ні, так не буде! Так не бу-у-уде!

Комісія є в повному складі з додатком директора, партійних представників і всієї професури, яка тільки мала право засісти на почесних місцях іспитової комісії. Наперед видно, що мені буде гаряче, бо ж не один з присутніх, для доказу своєї "політичної благонадійності", намагатиметься провалити "жінку ворога народу".

Професор Р. помітно схвильований, але крадькома посилає мені підбадьорюючий погляд.

Опинившись перед комісією, мобілізую всі свої сили і напинаюся, мов натягнена струна, а мозок мій сверлує вперта думка: "Тільки витримати з гідністю роль! Тільки не зірватися! Тільки не зірватися!!!"

На витягнений білет відповідаю без надуми, зігнорувачи навіть тих десять хвилин, які давалося на приготування. Всі три питання знаю твердо, і сама собі дивуючись, чую, як чітко і зв'язно звучить моя відповідь.

Карта вичерпана бездоганно.

Комісія починає шептатись, і, по нараді, проти всяких правил, на мене починають сипатися найрізноманітніші питання, частина яких не має нічого спільного з іспитовим матеріалом, зате має гостро-політичне зафарблення. Я іронічно посміхаюся, але відповідаю так само спокійно і річено, без найменшого замішання і зупинки. Моя усмішка починає бентежити членів комісії, а тому, задаючи питання, вони уникають зустрічатися з моїм викликаючим поглядом.

Це триває задовго, і професор Р., нарешті, рішучо звертаючись до комісії, заявляє:

– Я вважаю – досить!

Кинувши холодне "до побачення", обертаюся і повільно виходжу з іспитової залі. Сил мені стає тільки, щоб перейти подвір'я. Але, коли опиняюся на безлюдній алеї парку, вибухаю істеричним плачем. Дороги вже не бачу, не стримую сліз і біжу, біжу, бо чую за собою чийсь спішні кроки.

Мене доганяє професор Р. і затримує за руку.

– Я знав, що ви будете плакати, і тому вийшов за вами... Тепер уже можете плакати.. Але мушу вам сказати, що ви сьогодні здивували мене. Я так боявся за вас, так боявся, напевне в сто разів більше, як ви... І тепер радію! Колись, коли це непорозуміння з вашим чоловіком виясниться, – а я ще раз повторюю, що це тільки непорозуміння! – мушу йому все сам розказати. Мушу погратулювати, що має таку жінку! Ви нині склали подвійний іспит. Але іспит формальний, хоч який блискучий він був, є нічим у порівнянні з іспитом характеру!.... Тримайтеся й надалі так.. Я вертаюся, бо на мене чекають і знають, чому вийшов. Буду мати неприємність. Хоч, правду кажучи, я їх не дуже боюся. Ідїть додому і заспокійтеся. До побачення!

Сердечно стискаю простягнену мені руку і в думках благословляю цю шляхетну людину, що в такий критичний момент знайшла для мене кілька потїшаючих слів.

Як я довідалася пізніше, професор Р. дійсно мав неприємності за те, що настояв на своєму – добився для мене найвищої ноти, хоч, з міркувань політичних, не повинен був того робити. Секрет його відважності, яку проявляв і в інших

випадках, залишивсь і по цей день для мене нев'ясненим, бо інші платили свободою за далеко невинніші вислови і вчинки, як він.

Не вдалося провалити мене і на останньому іспиті, дарма що на мене завзялися поважно. Тільки ноти найвищої я вже не дістала через те, що на цей раз не мала в особі другого професора сміливого оборонця.

Зрештою, це вже були дрібниці. іспити були здані.

Звичайно, не зважаючи на волю Олександра, не могла не ходити до НКВД. Адже мусіла дізнатися про його долю. Мене зустрічали часом по-грубіянськи, часом досить нечемно, але по суті нічого ж не відповідали. З великими труднощами я ледве дізналася, що слідство в справі Олександра веде начальник НКВД. Отже, тільки начальник міг мені дати бажану відповідь.

Та дістатися до начальника було неможливо, лиш тоді, коли я сказала, що прийшла просити дозволу одержати належну чоловікові платню з інституту, мене пустили до недоступного "вельможі".

Був це невисокий, кремезний чоловік, що цілком нагадував різника худоби, добродушного, веселого і зовсім нестрашного. На моє велике здивування, він без жодних питань і суперечок відразу написав розпорядження до директора інституту щоб мені видали не тільки платню по день арешту Олександра, а також і гроші, належні за літні вакації. Та все це було для мене справою другорядною, і я, подбадьорена поведінкою начальника, спитала, що є з чоловіком.

– Ваш чоловік, – охоче відповів начальник, – живий і здоровий. Зараз сидить і пише, сидить і пише. Знаєте, дуже багато сидить і дуже багато пише... Побачень не дозволяємо нікому, пакунків також – ніяких! Але... Ну, хай вже для вас зроблю виняток: принесіть білизну і щось їсти сьогодні о десятій вечора. Про це нікому нічого не кажіть, бо тоді ми не будемо мати спокою від інших жінок, і вам також більше нічого не дозволимо передавати. Більше питань не задавайте, відповідати не буду. До побачення!

Признаюся, що ця розмова вибила мене з колеї. Платня Олександра була тільки претекстом, щоб бачити начальника, і я ні хвилини не сумнівалася, що в грошах він мені відмовить. Окрім того, дозвіл принести не лише білизну, а й їду був фактом взагалі нечуваним. І коли б начальник мене попросту вигнав за двері, як це звичайно практикували інші слідчі НКВД, все було б ясніше і природніше. Не була я настільки наївною, щоб повірити в добре серце будь-якого енкаведиста, тим більше енкаведиста вищої ранги, але одночасно відчувала, що його поступування не крило за собою ніяких провокаційних замірів. Все це, разом взяте, було таке дивне, що я ніяк не могла його пояснити.

Свекруха спочатку навіть слухати не хотіла про те, щоб я увечері йшла з передачею.

– Тут якась хитрість, – казала вона. – Може, вони і тебе хотять посадити? Чого ж це раптом проти тебе така виняткова шляхетність? Ні, ні, дитино моя, я тебе не пушу нізащо!

– Але ж, мамо, – переконувала я, – коли їм треба мене заарештувати, то вони це вроблять цілком просто. Не думаю, щоб тут був якийсь підступ.

– Ну, а як же пояснити таку великодушність?

– Сама не знаю. Тільки може у того звіря якраз на хвилинку обізвалась совість? А може це і звичайна примха? А може Олександрова справа на добрій дорозі, і йому

І дорогий, і незабутній...

вже небезпека не загрожує? Піти треба. Треба піти хоч би тому, щоб йому їсти занести. Він напевно голодує.

Перед цим останнім аргументом упертість матері заломилася, і вона більше не сперечалася.

Увечері, взявши в одну руку валізку в білизною, рушниками і кількома кусниками мила, а в другу великий кошик з харчами, прощаюся з заплаканою свекрухою і дітьми і йду в НКВД.

Вдень цей будинок ззовні мав вигляд звичайної урядової установи з гостинно відкритими дверима, в які вільно міг зайти кожний відвідувач. Тільки вже в середині сиділа озброєна варта, яка легітимувала відвідувачів і, якщо вважала за потрібне, заводила їх до відповідних кабінетів. Але, коли я йшла увечері, побачила цілком іншу картину. Варта стояла не лише при вході будинку, але і на його рогах і навіть цілий квартал був фактично замкнений міліціонерами та енкаведистами. Між НКВД і в'язницею їздили вантажні авто, наповнені в'язнями, яких, як я догадувалася, привозили з в'язниці, або відвозили назад. Вікна НКВД були щільно заслонені, не пропускаючи в нічну темінь жодного промінчика світла. І коли б не рух за стінами цієї пекельної установи, то можна було б подумати, що будинок спить.

З завмираючим серцем і великими труднощами, довго пояснюючи на кожнім кроці недовірчивій сторожі причини своєї візити, добираюся врешті на призначену годину в будинок.

Виявляється, однак, що начальник є зайнятий, а без нього ніхто не може моєї передачі прийняти. Але тому, що я дозвіл на передачу перетолкову джурним як наказ, до мене приставляють спеціального доглядача, який велить мені сісти в куточку кімнати і чекати.

Сідаю...

Пливуть тривожні хвилини, розтягуючись у вічність. Чую, як під'їжджає авто за авто, а з них під вигуки команди стрибають на брук дороги люди і йдуть кудись під будинок, де є пивниці. Хтось гукає в коридорі крізь відчинені двері:

– Вже є? Добре, я зараз приходжу!..

Чим довше я сиджу, тим більше починаю нервуватися. На мене нападає нервова лихоманка і я трясусь цілим тілом. Серце моє опановує невимовно тяжке передбачення, і я вже жалую, що не послухала свекрухи і дала себе заманити в цю небезпечну пастку.

Раптом десь внизу під землею тріскають двері, і звідкись виривається страшний, нелюдський крик, ніби з когось живцем деруть шкіру. Вслід за тим по сходах чути поспішні кроки, і до джурної кімнати вскакує приземистий чорний, як крук, слідчий з озвірілим обличчям.

– Авто! – кричить він. – Відвезти до в'язниці!

Слідчий весь тремтить. Специфічний солодкавий запах крові, що увірвався з ним до кімнати, затуманює мені мозок, клубком застрягає в горлі, і почуваю, що от-от зімлію. Розлютований кат обертається до дверей, зауважує мою присутність і люто гукає:

– А ця що тут робить?!!

– Каже, що начальник дозволив їй принести передачу для чоловіка, – відповідає мій “душехранитель”.

– Геть!!! – зарепетував цілком оскаженілий слідчий. – Що це за порядки?! Я вам покажу передачі!

Мене моментально виштовхують в плечі на сходи, а я, збігши долину, ледве стримую крик: двоє міліціонерів тягнуть до виходу якесь пошарпане, закривавлене і безвладне людське тіло...

Валізка з білизною і кошик з харчами пропали. Вже на другий день змінена варта не могла мені пояснити, куди воно поділося, а начальник більше не хотів мене прийняти.

Як довго ув'язнений був під слідством і знаходився в розпорядженні НКВД, жодних передач не дозволялося. І тільки коли слідство було закінчено, і людина переходила в розпорядження в'язничої адміністрації, їй можна було ще десять днів передавати чисту білизну.

Ті, хто дістав брудну білизну, перш усього розгортають її і перевіряють одну річ за другою, намагаючись поміж рубцями тхнучих тяжким тюремним запахом лахів вичитати долю їх власника. І дійсно, ці бездушні свідки можуть багато сказати.

Моя сусідка не одержала назад сорочок, а на поясі підштанців видно сліди засохлої крові. Сорочки, як можна було догадатися, були ще більше закривавлені, і тому їх не передали. На брудній носовій хусточці ниткою, витороченою з скарпетки, вишито незграбними кривими літерами зворушливі слова: "Синочкові Павликові в день народження від тата".

Олена раптово густо червоніє, потім моментально блідне і стає аж прозора.

– Бачиш, який подарунок дістав? – говорить вона до дитини, жалібно скрививши уста, а тоді, як підкошена, падає на землю і заходиться в ковувльсіях страшного істеричною плачу.

Я стараюся її заспокоїти, але вона не чує мене і чим далі, то більше тратить панування над собою.

– Кати, нелюди, кровопийці прокляті! За що ви катуєте його?! Що він кому винен? За що ви осиротили моїх дітей? Вас різати мало! Вас треба живими палити на вогні! Беріть же й мене! Беріть і дітей разом! Всіх беріть!

Ситуація була небезпечна. Я тримала на руках Павлика і не могла нічого робити. Тимчасом несамовиті крики напівзбожеволілої Олени могли щохвилини притягнути увагу когось із в'язничої сторожі, і тоді доля цієї жінки була б вирішена раз і назавжди

– Жінки! – гукаю до присутніх. – Зробіть щось з нею! Та допоможіть мені!

На допомогу приходить якась немолода селянка, що підносить силою голову Олени з землі, тулить її обличчя до своїх колін і таким способом в широких фалдах спідниці глушить її крики.

– Цить, доню, цить! – говорить ласкавим, заспокійливим голосом. – Бог дасть, все мине, і прийде твій соколик додому... А ти – молоденька, синочка он якого гарного маєш... Не можна, голубко, так...

Хтось приносить воду і обливає Олену, інші співчують, розглядаючи хусточку, інші потішають. Олена перестає кричати і сидить, опустивши голову, час-до-часу нервово схлипує.

Білизна мого чоловіка передана повністю і чиста від крові. Тому я почуваю себе щасливо, такою щасливою, що я просто ніяковію перед моєю пригнобленою сусідкою.

Минуло ще півтора місяці, а справа з моїм і Олениним чоловіками була в тому самому положенні, і не було виглядів на якісь зміни. Скільки разів ми не ходили до НКВД, нам нічого не казали. Між тим літо наближалось до кінця, а ми обидві не мали ні роботи, ні коштів на життя, а також мусили звільняти мешкання, яке було в

І дорогий, і незабутній...

розпорядимости інституту. На щастя, ситуація трохи змінилася в нашу користь: коли протягом попередніх років всіх запідозрених і родичів ув'язнених немилосердно усували з усіх посад і не допускали навіть до найгіршої роботи, то в липні 1938 року вийшло нове розпорядження – повернути всіх на старі місця і дати їм працю за фахом. Не працював лише той, хто був нездібний до праці, або сидів у в'язниці

Та, не дивлячись на це розпорядження, керівники установ все ж таки воліли “підозрілих” людей на роботу не приймати, а тому і моє бажання залишитися при кафедрі інституту не мало жодних виглядів на реалізацію. А однак треба було піти до директора, і треба було розмову починати саме з того.

Два дні я підготовлювала себе психічно до неминучої візиту. Йти мені не хотілося, бачити директора не мала найменшого бажання. Заздалегідь була переконана, що він мене зустріне ворожо, що відмовить мені, але йти мусила. І, уявляючи собі докладно, в якій формі відбудеться розмова, почувала такий тоскний приплив обридженя, який може почувати початкуючий злочинець, змушений спритним слідчим реставрувати наглядно до найменших подробиць перипетії поповненого злочину в деталях... Проти того побачення бунтувалася моя гідність. Свідомість своєї залежності від, до речі, дуже гупої і обмеженої особи директора, викликали злість, лють, розпуку!... Та іншого виходу не було: я мусила йти.

І знову, як перед іспитом, вдягаюся, вичісуюся, підмальовуюся, натягаю на себе маску бундучної, холодної зарозумілості і йду до директора.

Чекаю досить довго, поки секретарка нарешті не перекаже мені ласкавого дозволу зайти до кабінету.

Розмова відбувається як по вивчених ролях. Вислухавши мене, директор вдає здивованого:

– Ви? При кафедрі? Хто вам міг сказати таку дурницю?! Ми дійсно потребуємо людей для наукової роботи, але добираємо їх з наших советських кадрів. Ви зрозуміли мене?

– Я вас дуже добре зрозуміла, товариш директор. Я вас розуміла ще перед тим, як прийшла сюди, і знала, що ви мені відмовите...

– А коли ви розуміли, то навіщо було приходити? Для чого ви тратите свій і мій час надармо?

– Я вас дуже перепрошую, – відповідаю спокійно. – Коли я і прийшла до вас, знаючи заранні, що ви мені відмовите, то не лише для того, щоб наразитися на неприємність вислухати відмову. Я маю ще й іншу справу, яка, правда, тісно зв'язана з оцією відмовою. Ви знаєте, що вже два місяці тому тут сиділи представники з Наркомосу, що закріпляли студентів за посадами. Мене не закріпили ніде, бо ви мали залишити мене при інституті. Ваша офіційна відмова від цієї постанови мені потрібна, бо інакше я нічим не зможу умотивувати в Наркомосі свого прохання іншої посади. Тепер ще одне: дипломів студентам зараз не видають, а висилають їх на місце призначення на роботу. Оскільки я ніякого призначення не маю, то я би просила видати мені диплом зараз на руки.

Директор хвилинку подумав, поплямків губами щось невизразне і тоді відповів:

– З того нічого не вийде. Дипломи одержать тільки ті студенти, хто поїде на роботу за призначенням Наркомосу і відбуде рік на посаді.

– Так, але я такого призначення не маю.

– Ну, то зверніться до Наркомосу.

- Власне, для того, щоб звернутися до Наркомосу, я мушу мати диплом.
- Диплом я вам не дам!
- То з чим же я поїду до Наркомосу? На якій підставі проситиму призначення? Директорові розмова неприємна, і, видно, що він не хоче думати. А тому з уст його падає клясичний бюрократичний викрут:
- Я сьогодні зайнятий і не маю часу вашу справу обдумати. Прийдіть завтра.
- Виходжу з переконанням, що диплому не одержу ні завтра, ні післязавтра, ні взагалі, але одночасно постановляю собі, що буду боротися, скільки стане сил.
- На другий день директор зустрічає мене ще більше непривітно і, не чекаючи на питання, починає атакувати:
- Що це ви, громадяно Мак, допомагаєтесь про диплом, коли ви на нього не маєте ніякого права?!
- Ах, – зі злісною усмішкою відповідаю я, – вже навіть не маю права?
- Не маєте! У вас незданий курс дисциплін за попередні роки!...
- О, це вже таки для мене новина! Які ж дисципліни в мене є нездані?
- Всі! Всі дисципліни за попередні три роки!
- Товариш директор! – говорю остерігаючим тоном. – Думайте над тим, що говорите! Як же би я могла опинитися на четвертому курсі, не здавши дисциплін за попередні роки? Як ви могли мене прийняти до інституту? Як могли допустити до державних іспитів?
- Власне, власне! – підхопив директор. – Вас прийняв попередній директор, ворог народу, на четвертий курс, не маючи на це жодних підстав!
- Мене прийняли на четвертий курс на підставі посвідчення з дніпропетровського інституту, що я скінчила там три курси і не маю ніякої академічної заборгованості.
- Але в тому посвідченні не зазначено, з яких предметів ви здавали іспити і з якою успішністю!
- Коли вас це цікавило, то ви мусіли написати до Дніпропетровська і спитати.
- Коли б я вас приймав, то я, безперечно, поцікавився б.
- Ви мене не приймали, це правда, але ви допустили мене до державних іспитів! А до державних іспитів не смів бути допущений ні один студент з академічною заборгованістю, і це ви добре знаєте!...
- Я добре знаю тільки те, що ви диплому не одержите!
- Добре. Я можу диплому не одержати, але довідку про те, що я скінчила четвертий курс і здала іспити ви мені дасте?
- Ні.
- А я думаю, що такої довідки я маю повне право домагатися.
- Право домагатися ви маєте, але я маю право на ваші домагання не звертати уваги.
- В такому випадкові – до побачення!...
- Я скоро виходжу з кабінету, бо почуваю, що не витримаю і нароблю неперворотних дурниць. Одночасно почуваю також, що в мене разом зі злобою назрів такий рішучий настрій, під впливом якого людина не перебирає методами і досягає того, чого не досягне в зрівноважених і обдуманих поступуваннях. Навіть не вступаючи додому, просто з інституту іду в місто.
- Куди піду? Кому поскаржуся? – думаю вперто.
- Відповідь приходить несподівано сама собою:

І дорогий, і незабутній...

– Спробувати піти до прокуратури!...

В інший момент таке рішення видалось би мені абсурдним, але тоді я могла піти і до самого пекла, щоб тільки поставити на своєму, щоб виграти боротьбу з тим проклятим директором!

В приймальні прокурора секретар каже, що прокурор зайнятий, але скоро звільниться. Просить сісти і почекати, навіть не питаючи мене, в якій справі я прийшла. Через двері прокурорського кабінету продираються піднесені голоси і подзвонювання пляшок об склянки. Я сиджу і весь час розігриваю в собі винесену від директора злість, щоб не стратити певности тону в розмові з прокурором.

Через чверть години дзвонить два рази дзвінок, на звук якого звідкись з'являється маленький, сірий, напрочуд непомітного вигляду чоловічок, стукає і заходить до прокурора. Коли він відчиняє двері, з-за них виривається низький баритон:

– Це тільки сьогодні... Сьогодні я добрий... – дальші слова проковтнули замкнені двері.

За хвилину з кабінету виходить троє веселих мужчин, з порога кидають слова прощання позад себе і направляються до виходу. Ще через кілька хвилин з дверей висувається той самий непомітний чоловічок з великим, накритим серветкою кошиком, з якого стремлять шийки пляшок і розноситься запах їстівного.

Секретар встає, йде до кабінету, потім вертається і каже:

– Можете, громадянко, заходити.

В кабінеті стоїть специфічний запах, який лишає по собі кавалерська перекуса "на швидку". Сам прокурор приймає мене в досить неофіційній позі: він сидить верхи на оберненому спинкою до бюрка стільці і колупає в зубах.

– З чим поганим, громадянко молода, прийшли? – питає мене тим самим низьким баритоном, не перериваючи колупання в зубах. – Так, так, неодмінно з поганим: з добрим до прокурора не приходять...

– Дійсно, я прийшла до вас зі скаргою, тільки не знаю, чи вона належить до вашої компетенції, говорю я, не окриваючи обурення в голосі.

– Валяйте, громадянчко, на чисту! – підбадьорує мене прокурор. – До компетенції прокурора належить все в житті!

Акцент його чисто російський, правдоподібно, московський.

Я розкажую йому про свої клопоти, а він, вислухавши мене спокійно до кінця, викликає телефонічно директора інституту і починає з ним розмову:

– Слухай, директор, – каже незадоволено, – тут у мене зараз є товаришка... Як вас звати?... Так от у мене є зараз твоя студентка Мак... Я хочу тебе спитати, чи ти не можеш якось там так справи поладжувати, щоб до мене твої студентки не ходили?... Що? Так, вона казала. і що з того? Це не твоє діло! Вона вчилася у вас? іспити склала? Дай їй диплом. Що? Що, що? Не розумію... Ага, то значить, ви її допустили до іспитів незаконно? Як, як? Чекай, директор, я того не розумію. Ти мені скажи: ти мав право її допускати до іспитів? Ні, ні, ти відповідай ясно: вона законно була допущена до іспитів чи ні? Ага, ну, як законно, то тепер законно може вимагати диплому... Ну, добре, хай не диплом, а посвідку про здачу державних іспитів... Що? Знову нічого не розумію. Слухай, директор, ти говори ясно, а коли ти не можеш говорити ясно, то я тобі скажу ясно: коли ти товаришку Мак допустив до іспитів незаконно, то я тебе і вас усіх возьму за жабри; коли ж вона була допущена до іспитів законно, то довідку

мусиш їй видати, а диплом переслати до Наркомосу, інакше тебе знову возьму за жабри. Зрозумів? Що? Ну, ви собі можете писати до Дніпропетровська і чекати відповіді, а жінка чекати не може, бо мусить шукати роботи. Все, директор! Розмова зайва! До побачення – і він повісив слухавку.

Потім звертається до мене:

– Так, значить, товаришко Мак, ви йдіть до директора і візьміть поки що довідку. Потім пошукайте собі роботи, попрацюйте рік, а тоді вам, як і всім іншим студентам, дадуть диплом. Тепер диплому не одержите. Закон-законом... Окрім того, дирекція інституту дійсно мусить ще мати оцінки з вашої успішности за попередні роки... Ви вдоволені таким рішенням справи? Так? Ну, і прекрасно!

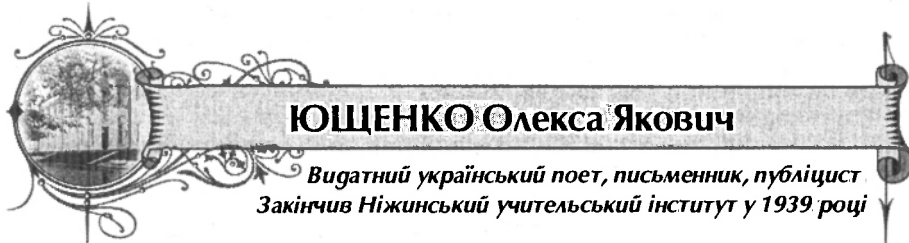
Я дякую і дійсно вдоволена виходжу від прокурора. Однак, поки доходжу до інституту, моя злість розгорається знову: москалів одвічний ворог, став у моїй обороні проти комуніста-українця. Правда, він сьогодні, як сказав, "добрий", може, вчора, або завтра рішив би інакше, але директор, директор! Не почувала до нього жалю за те, що не хотів лишити мене на роботі. Лютило мене тільки оце бажання допекти, постановити у безвихідне становище цілу родину. І для чого? Що він з того мав? Чим керувався? Ох, недурний то видумав: "Не так пани, як підпанки"!

*Посада вчителя настільки
прегарна, як жодна інша під сонцем.*

Я.А. Коменський

І дорогий, і незабутній...

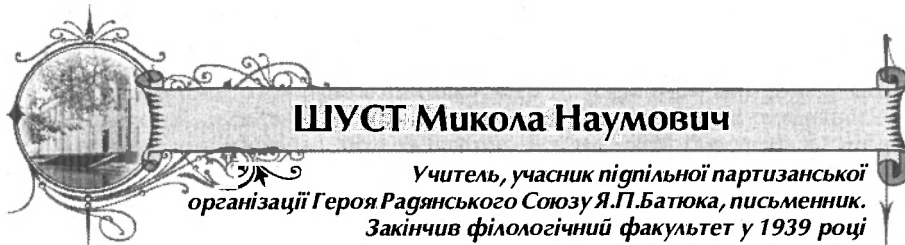

ЮЩЕНКО Олекса Якович

*Видатний український поет, письменник, публіцист.
Закінчив Ніжинський учительський інститут у 1939 році*

НІЖИН

Я знову тут. Ці вулиці-сусідки...
Ідуть студентки і між них – вона...
Невже, невже? І повернулась звідки
Моя далека радісна весна?
Я придивляюсь, я дивлюся в очі, -
Що ж, помиливсь. Це не вона, не та...
Хоч молодість вернутися не хоче,
Та не шукаю в старість я моста.
І хоч не стану вдруге на дорогу,
Що у маленьке місто привела,
Та не забуду, друзі, я нікого,
Бо не бажаю ні краплини зла.
... Я знову тут! Привіт, дуби та клени!
Ідуть студенти. Їх пісні звучать...
І Ніжин радісно вітається до мене, -
Як з ним розмову стрічну розпочать?
Де вперше чули ми сердець розмову,
Несмілі, познайомились ми тут...
Ген з парку гордо впливає знову,
Неначе білий лебідь – інститут.
Студентський дім ніколи не забуду.
Шумлять про нього клени у саду.
Сьогодні чув я в Ніжині повсюди
Мою далеку пісню молоду.

**Нижче ми наводимо уривок з книги М.Н.Шуста
“ДУМА ПРО РІДНЕ СЕЛО”
(Ніжин-Чернігів, 2003. – С.93-103).**

...На якийсь час доля розлучила мене з Грицьком. Він не закінчив семи класів і залишився в домашньому господарстві. Я ж одержав свідоцтво про семикласну освіту, яку з горем пополам здобув. Учителі виставили пристойні оцінки, враховуючи, звичайно, всі роки мого навчання. Захотілося вчителювати. Написав заяву, зібрав документи до Ніжинського педтехнікуму. Налаштувала мати торбинку, у якій було більше любові, ніж калорій. Провела мене за ворота, молячи Бога послати мені світлу долю. Я особливо не хвилювався, бо добре знав Ніжин, куди раніше неодноразово їздив з батьком на базар.

Босий, у підкачаних штанах, лісами та болотами добрався до міста над Остром, відшукав педагогічний технікум. Але був якраз вихідний день (тоді жили і працювали за п'ятиденками). Щоб якось приглушити гіркоту невезіння, пішов блукати берегом неширокої, але прозорої і чистої річки. З усього побаченого найбільше враження справив на мене величний храм науки – інститут. Він так зачарував, що я мимоволі зайшов на його подвір'я. Все здавалося тут казковим і недоступно-таємничим. Я йшов ніби у сні, мене вабив білий незвичайний силует. Зупинився перед рядом білих стовпів, що підпирали частину даху. Пізніше у моєму лексиконі з'явилося слово “колона”. Так називалися стовпи. Підвів догори голову і завмер.

– Хлопче, – невідомий в пенсне ледь торкнувся мого плеча. – Хочеш вчитися в цьому будинку?

Я розгубився. Мовчав від несподіваного запитання і такої ж нежданої пропозиції. Чоловік швидко збагнув мою ніяковість і продовжував розмову, розповідаючи про те, який старий цей інститут, хто тут навчався. Тоді і я відкрився йому, повідавши, звідки, чого і як сюди потрапив...

– Значить, пішки йшов. Є ще сила? То ходімо зі мною. Стільки промандрувавши, мабуть, варто не до технікуму, а прямо до інституту вступати, – узяв він мене за лікоть.

Прямуючи за ним на другий поверх, де, за його словами, містилася канцелярія, я весь час спотикався, бо дивився не під ноги, а вгору на химерну стелю та на високі стіни. Там, за столом приймальної комісії, під його диктовку переписав заяву і здав документи. У той, 1933-й рік, до інституту приймали і з семикласною освітою.

З нетерпінням чекав удома виклику, і ось, через кілька тижнів, отримав повідомлення, що до екзаменів допущений.

Я склав їх добре і був зарахований студентом фізико-математичного факультету. Двадцять п'ять кілометрів до рідного села не йшов, а біг, сповнений незваної раніше радості. Ступав по піску, по траві і серце моє виспівувало єдину мелодію на Франкові слова: "Земле моя, всеплодюча мати, сили, що в твоїй живе глибині, дай і мені!"

Непомітно спливав час. Вже місяць навчався я в інституті. Щосуботи ходив додому "за сидором". Мама наготує картоплі, квасолі, вареної кукурудзи, а то й гарбуза, спеченого в печі. Всього цього вистачало на два-три дні. Бо ділився ж із товаришами. Решту днів жив на хлібну картку – по 400 грамів на добу. Щоб викупляти хліб, заробляв гроші на залізничній станції. З величезною радістю почув звістку про те, що отримуватиму стипендію. Сподівався дожити до того дня, витримати всі незгоди, бо над усе хотілося вчитися.

Настав довгожданий день першої стипендії. Після занять поспішаю до каси, стаю в чергу. Простягаю тремтячу руку до віконця, називаю прізвище. Думка стукотить: «Все гаразд! Тепер витримаю!»

Аж касир каже:

– Вам стипендія затримана.

– Боже милий! Що ж це робиться? – прошепотів і з тим повернувся до гуртожитку.

Потім дізнався – на мене донесли, повідомивши, що батько мій репресований. З інституту не виключили, але як жити без стипендії?

Провчився ще місяць. Недоїдання давало себе знати. Довелося залишити інститут.

І доля знову звела мене з Грицьком Тарасенком. На Донеччину, де голод винищив тисячі людей, вербували з наших сіл цілі сім'ї. Що залишалося нам з Грицьком? Теж приєднатися до завербованих. І шлях мій проліг до Дикого поля. Влаштувався я у радгосп "Металург" поблизу шахт. Доглядав корів, а Грицько працював у парниковому господарстві. Хоч грошей нам і не давали, зате був мізерний харч. Мабуть, на більше ми й не заробляли! Схудли, пообношувалися, і в кишенях порожньо. Таке життя нас теж не влаштовувало. Аж тут Грицько отримав листа з Кривого Рогу, від батька. Той просив, щоб ми удвох їхали до нього, їхати то їхати – але як? Грошей на квиток немає! Але почали частіше ходити на вокзал, цікавитися, чи не йде що-небудь у бік Кривого Рогу. І нагода таки трапилася. Правда, довелося добиратися, так би мовити, з пересадкою. До Сталіно на м'ясокомбінат гнали худобу. Нас погодилися взяти у помічники-підгоничі. Сімдесят кілометрів ми пройшли за худобою пішки, зате одержали бажану винагороду. У Донецьку нам виплатили по 50 карбованців, за що ми й купили квитки. Грицьків батько зустрів нас дуже тепло і прилаштував у себе, на шляховій дільниці. Нам доручили коней, ми возили з кар'єру каміння для бруківки, жили з робітниками в бараку.

І тут жилося не вельми солодко. Після роботи ми ловили моллюсків в річці Інгулець, варили їх і їли. До нас підходили дівчатка зі студентського гуртожитку, що був поруч. Спершу знайомилися, а потім заприятювалися. Не буду приховувати, я їм заздирив. Одна з дівчат на ім'я Галя, студентка гірничого інституту, дізнавшись про те, що я навчався в інституті, запропонувала мені вступити на робітфак. Я зовсім утратив спокій. Знову прокинулося нестерпне бажання вчитися. Але ж де взяти клятві гроші? За три місяці роботи в Кривому Розі я не заробив і на штани. Одягався в таке лахміття, що незабаром став уникати зустрічей зі студентами. А мені вже стукнуло вісімнадцять. Відмовляв собі у всьому – навіть у кіно не міг сходити.

Та Галя була не з тих, що швидко забувають знайомих. Дізнавшись, коли у мене день народження, подарувала симпатичну краватку. Якийсь здогад заворушився в моєму серці, але далі цього не пішло. Невже Галя кохає мене? Я, обірванець і бідняк, і думати про це не міг. Хоч краватку беріг довгі роки як реліквію першого залицяння, що так і не переросло у серйозні взаємини. З Кривого Рогу довелося виїхати.

Причиною цього був лист сестри Марфи, в якому вона писала: "Миколо, якщо ти заробив грошей, то пришли нам хоч трохи на виплату податків, а як ні – то їдь додому".

З Галею я не попрощався. Не хотів завдавати жалю ні їй, ні собі. На станцію мене провів Грицько. Ми прощалися з ним, ніби більше ніколи не зустрінемося. Так воно й вийшло. Гриця забрали до армії. І він не повернувся з війни. По приїзді додому я, не гаючи часу, подався до Прилук. Там при педтехнікумі саме йшов набір на річні курси вчителів початкової школи. Здаючи документи, одразу склав екзамени. Перед навчальним 1935-им роком по закінченні курсів мав одержати призначення до Ічнянського району. Та й цього разу мені не вдалося здійснити свого наміру. Знову надійшов донос, що я з розкуркуленої сім'ї. Призначення затримали до з'ясування обставин. Та, відверто кажучи, в той момент мені й самому не дуже хотілося у школу. Який з мене вчитель. Знаю мало, вигляд у мене далеко не учительський. Доки певні органи з'ясовували давати чи не давати мені призначення, я знову намірився вступати до Ніжинського педінституту. В цей час і застукала мене ще одна неприємна звістка: мого односельця і ровесника Григорія Яковича Шовкуна, що на рік раніше закінчив Прилуцький педтехнікум і вже працював вчителем у сусідньому селі Дорогинці, заарештували як націоналіста, бо він носив українську сорочку-вишиванку. Мати плаче, а я співаю:

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,

Серед лиха співати пісні,

Без надії таки сподіватись...

– Синку, – мама крізь сльози до мене. – Краще б ти уже не йшов учитися...

– Матусю, повторіть, що вам ворожка казала...

– Ось таке. Ворожила на рушничок, який був вишитий червоними і чорними нитками. Не легкий буде твій шлях, синку, – такі її слова...

– Який би не був, все одно мушу його пройти...

Цього року до інституту вже не приймали з семикласною освітою, але комісія зважила на те, що я вже навчався тут, мене допустили до екзаменів.

Екзамени склав успішно і був зарахований студентом філологічного факультету.

Навчаюся, стараюся, одержую стипендію. Наближаються зимові канікули. У кімнаті гуртожитку нас четверо: Ярошик, Яременок, Комарницький і я. Допізна засиджуюсь над підручниками. Вже й спати пора. Та Комарницький продовжує сидіти над книгою. Бере з моєї тумбочки підручник з німецької мови: з цього предмету він відставав і вирішив попрацювати більше. Хлопці позасинали. Склеплюю повіки і я. Комарницький утомився від зубріння, закрив підручник, обгорнутий газетою з портретом Сталіна. Внизу було надруковано його виступ на черговій нараді колгоспників. Прямо перед Комарницьким висів портрет Молотова. Студент, механічно дивлячись на нього, намалював окуляри Сталіну. Отямившись, став швидко витирати окуляри. Папір газетний, не тривкий, і на місці очей утворилася дірка. Комарницького зморив сон.

І дорогий, і незабутній...

Оскільки підручник був мій, я, не звернувши увагу на обкладинку, захопив його з собою в аудиторію. Разом з іншими книгами поклав на парту, а сам підійшов до дівчат, що грілися біля груби. Несподівано почув голос комсорга групи Онищенко:

– Це твій підручник?

– Мій, – відповів. Простягнув руку за книгою, але комсорг тримав її міцно.

– А це що?

Спочатку я нічого не міг збагнути. Потім згадав, що крізь сон давав книгу Комарницькому. Побачивши дірку, я звернувся до Комарницького, який сидів на парті попереду:

– Це ти зробив?

– Я... – признався той. Почав пояснювати, як це сталося, але Онищенко, не слухаючи його, разом з підручником вискочив з аудиторії. Дівчата, що були в коридорі, сказали, що він пішов до парткому. Дехто в групі знав, що Онищенко був інформатором, і товариші докоряли Комарницькому, що той його не остерігся. Тепер біди не минути. Я нібито був ні при чому, але стало шкода Комарницького. Тим паче, що і я в якійсь мірі відчував свою вину, бо вчасно не помітив і не зірвав обгортки. Онищенко не повертався. Продзвонив дзвінок. Поява викладача німецької мови не зупинила жвавого обговорення ситуації. На його привітання відповіли тільки передні ряди. Викладач, певно, відчув якісь негаразди і стурбовано запитав:

– Вас іст льос? (Що трапилось?)

Товариші розходились по своїх місцях мовчки. Заняття відбувалося мляво, не було чути звичних жартів і дотепів. Студенти, яких викликали, читали текст повільно, з численними фонетичними помилками, перекладали неправильно. І, на превеликий подив, ніхто не підносив руки, щоб поправити товариша.

На наступну лекцію з української літератури прийшли декан факультету Повод і секретар парткому Сидорець. Слідом за ними прошмигнув Онищенко і зайняв своє місце за партою. Вже те, що був відсутній викладач Микола Пилипович Сайко, який мав читати лекцію, нас насторожило. Запала гнітюча тиша. Кожен думав: "Що буде? Як усе обернеться?"

Першим порушив тишу парторг.

– Товариші студенти! Всі ви знаєте, що в країні йде зараз запекла класова боротьба. Вороги не сплять. «Тихою сапою» діють вони скрізь і всюди, – говорив з на тиском, твердо, непримиренно. Наводив приклади з повідомлень газет і радіо. – На жаль, і серед нас знайшлися такі, що допомагають ворогам. Вийняв з течки газету, якою був обгорнутий підручник, і поніс її поміж рядів, щоб кожен побачив – у Сталіна видерті очі. Зупинився біля мене і Комарницького, окидаючи нас підозрілим поглядом. Потім знову пішов, повернувся на своє місце до столу і продовжив: – А тепер послухаємо Комарницького...

Студент підвівся, щиросердно розповів, як усе це було, визнав, що винен, що вчинок його необдуманий.

– Ти краще розкажи, хто тебе завербував до такої роботи? – наполягав парторг.

Студенти загули.

– Ніхто мене не вербував, – заперечив Комарницький. – За три місяці навчання я ще познайомився не з усіма студентами нашої групи. Знаю тільки товаришів по кімнаті...

– Розкажи про свою сім'ю...

– Батька нема, загинув у бою з білополяками у 22-му році. Маю двох старших братів. Один служить у Червоній армії, другий – в НКВС. Є мати, яка живе в Кам'янці...

Парторг наказав йому сісти і звернувся до мене:

– А тепер послухаємо співучасника Шуста.

На такий поворот розмови я не сподівався і випалив:

– А мені нічого доповнити. Комарницький сказав усе...

– А ти не прикидайся ягнятком. Приніс до інституту "художній витвір", щоб усі побачили, як ви з Комарницьким "шануєте" нашого великого вождя...

– Тоді виходить усі ми, хто живе в одній кімнаті з Комарницьким, винні, – запротестували Яременок та Ярошик.

– То що ж по-вашому? Будемо потурати ворожим підступам? – розгнівався парторг. – Давайте проголосуємо: хто за те, щоб Комарницького і Шуста за вороже ставлення до батька нашого Сталіна суворо покарати – виключити з інституту і передати справу до слідчого органу?

Підвели руки Онищенко та ще хтось – зовсім небагато. Після зборів Комарницький пішов до парткому, а кілька товаришів – до директора інституту Загребського. Просили захистити Комарницького, і особливо мене. Директор обіцяв розібратися.

"І тут спіткала мене невдача, – подумав я. – Що буде, те й буде. Мабуть, мала рацію ворожка..."

Товариші по кімнаті зійшлися надвечір. Майже всі мовчали. І це було зрозуміло – у такому випадку важко знайти слова утіхи. Я збирав свої нехитрі пожитки. Адже завтра мав іти додому: Комарницький у свої краї пішки добратися не міг, а на квиток грошей не мав. Хлопці радили не квалитися: наказу ж ніякого ще не було. А якщо й прикрутить, то вони його виручать – гроші зберуть.

Вранці наступного дня, як і завжди, всі студенти пішли на заняття. Ми з Комарницьким вирішили підійти пізніше. Біля інституту довго стояли, мовби прощалися з величним красенем.

Потім зайшли до приміщення. У коридорі другого поверху біля дверей деканату прочитали на дошці об'яв наказ директора:

1. Комарницького за (точно не пам'ятаю формулювання)... позбавити стипендії.

2. Шусту за притуплення класової пильності винести суворо догану з попередженням.

Я не міг стримати сліз. Це були сльози радості. Мені здавалося, що до мене повернулося щось втрачене, до болю дороге. Кілька разів перечитував, щоб до кінця впевнитися у суті написаного. Комарницький же мав дуже сумний вигляд. Без стипендії студент відчувається виключеним.

Після лекцій у кімнаті гуртожитку хлопці обіцяли Комарницькому взяти його на своє утримання, доки все перемелеться. Це його дещо окрилило, хоч похмура тінь постійно блукала по його обличчю. Щоденно ходив він до студентської їдальні рубати дрова. За це двічі на день давали йому вволю наїстися. Так протягом двох місяців. Намагання ж хлопців підсобити другові залишилося благими намірами. Через деякий час Комарницький не витримав і залишив інститут.

Невдовзі сталося ще гірше – директора інституту Загребського заарештували як "ворога народу", а дружину його, таку добру, лагідну, шановну вчительку української мови, що вела у нас практичний курс, примусили зректися чоловіка. Але й це не

І дорогий, і незабутній...

врятувало її: через деякий час була зіслана в далекі краї. Згодом зникли викладачі Дорошенко, Алимов, вісімдесятирічний Абрамович, який прилучив нас до античної літератури, Сайко, Костянецький, що так доброзичливо і культурно завів мене, босоногого, по сходинках до інституту. Декого з них, настрахавши, з тюрми випустили, але позбавили права викладати.

Зі всіх репродукторів, з кожної газетної сторінки лунало: всюди вороги, вороги, вороги...

Нелегко нам було тоді збагнути, в чому ж полягала ворожа діяльність наших шановних викладачів, за якими ми не помічали жодного намагання когось із нас скривдити, принизити, образити. І що дивно – тих викладачів, яких ми недолюбували, а то й остерігалися, ставили за взірець ідейності, залишили в спокої.

Події далеких тридцятих років проходили перед нашим зором цілком однозначно. Можна було повірити чи припустити, що якийсь там начальник – німецький шпигун, але погодиться з тим, що мало не на кожному кроці у нас ворожі елементи, що на них треба впливати репресивними заходами, могли погодитися тільки повні кретини. Тим паче, що на наших очах переслідували простих селян, робітників, вчителів.

Намагання побачити мало не в кожному з них "шкідників" не сприймалося чистими нашими душами. Спротив підсилювався тим, що і в багатьох наших рідних та близьких дехто хотів знайти "ворогів народу". І все ж під пресом тоталітаризму ми змушені були змиритися, повірити.

Хоч я постійно жив, мов на голках, чекаючи нових неприємностей, інститут закінчив, одержав призначення.

ДИКИЙ Іван Данилович

*Вчитель української мови та малювання,
випускник філологічного факультету. 1940 р.*

Моє навчання в інституті розпочалося з його порога, так образно я хочу назвати вечірнє відділення робітфаку при НДПІ, на якому я спочатку навчався. Наша група А займала кутову кімнату лівого крила інституту, вона залишилися мені рідною і до цього часу. Класним керівником був у нас стійкий холостяк Петро Максимович, наш "батько", який викладав у нас російську мову та допікав нас витіюватими диктантами.

Я з дитинства любив малювати, тому на робфаці оформляв першу стіннівку "За знання". В ній друкувалися мої перші вірші про партизанського коня, про загін, який переслідує ворога, про чарівну шаблю. Текст стіннівки писала чарівна дівчина Галина, моя перша любов. Керувала пресою робітфаку вчителька української мови Надія Василівна Сладківська, згодом вона викладатиме в інституті. На робітфаці я вступив до комсомолу. До комсомолу тоді залучали всіх, за винятком двійчників, хоча їм давали термін для виправлення. Стипендію одержував підвищену, я цим дуже пишався.

Час ішов невпинно. У 1936 році я став студентом філологічного факультету. Влітку цього ж року мене запросили для впорядкування каталогу бібліотеки, яка містилася на другому поверсі правого крила інституту. Робота була цікавою і захоплюючою.

Ще цікавіше було слухати лекції. Нас навчали ерудовані викладачі, вкрай зацікавлені в тому, щоб ми стали справжніми педагогами. Багато з них залишили добрий спогад у наших душах. По сьогодні не можу забути Миколу Пилиповича Сайка.

Професор М.П.Сайко читав теорію української літератури на першому курсі філологічного факультету. Він був нашим наставником і порадиником. На перший погляд – суворий і недоступний. Та через мить розцвітала неповторна посмішка його карих очей. Можливо, децю іронічна, проте щира й відверта.

Микола Пилипович мав власний цикл лекцій з поезії української літератури, побудований на творчості Т.Шевченка, Лесі Українки, І.Франка, В.Сосюри, М.Рильського та інших майстрів поетичного слова. Здебільшого порівнював поезію, а іноді й прозу українських та російських письменників (так потрібно було). Наводив приклади і з своїх поезій, зокрема, зі збірки "Жайворонок степу". І нашим радощам не було меж. Поруч ми бачили справжнього поета, справедливого й улюбленого наставника.

Наша юнацька любов до нього була щирою й чистою, як душа дитини. Ми любили його, як старшого друга, як поета-жайворонка від степу, від землі і плуга, словом, як поета від "Плуга".

Пам'ятаю, часто після лекцій ми просили його прочитати щось зі своїх поезій – барвистих, розмаїтих, пропахлих духмяністю і степом. І він не відмовляв. Буває, похитає головою, ледь помітно усміхнеться й поведе студентство у чарівний світ поезії.

І дорогий, і незабутній...

Він досконало володів словом, засипав нас гамою синонімів. Для студентів, вихідців із села, то були хвилини високої духовності й неабиякої насолоди.

На українському відділенні навчалося сім груп, переважно селянська молодь – заколективізована, виснажена неймовірним голодомором 1932-1933 років. На філфаці було дві групи й російського відділення, здебільшого діти міської верхівки.

За браком фахівця на російському відділенні не читався курс лекцій із теорії літератури. Запросили професора М.Сайка. Він захоплено читав лекції українською мовою. Несподівано хтось із студентів заявив зухвало: "Мы не желаем слушать лекции на хохлацком языке!" У відповідь на це професор стиснув брови, проникливим поглядом обвів аудиторію, закрив розкладену папку й мовчки пішов до деканату. Цей факт пізніше пригадали М.П.Сайку й свідомо цькували його до кінця життя.

А ми все більше пишалися своїм улюбленим поетом. У якому ще інституті є така людина, як Сайко, з відвертою розлогою душею, мов козацький степ, чулим і гарячим серцем, відданим поезії правди та добра?!

Студенти нашого відділення нестерпно кохалися в поезії Сайка. Свої поетичні зустрічі з нами він завжди відкривав віршем "Засосюрилося небо, затичинилась земля...". То були хвилини великої душевної насолоди. Він залюбки читав вірш "Провесінь" ("На маснім і чорнім крені степу..."). Та найбільше ми любили слухати його "Літоосінь":

Рум'яні яблука і сизосині сливи
Колише серпень вітряним крилом...

Пригадується лекція професора М.Сайка про М.Хвильового. Він ознайомив нас із критикою на поета, яка вважала його "ворогом народу", що він, мовляв, виступав проти Москви.

І після цього мовою Езопа вчений сміливо реабілітував Хвильового як великого майстра слова.

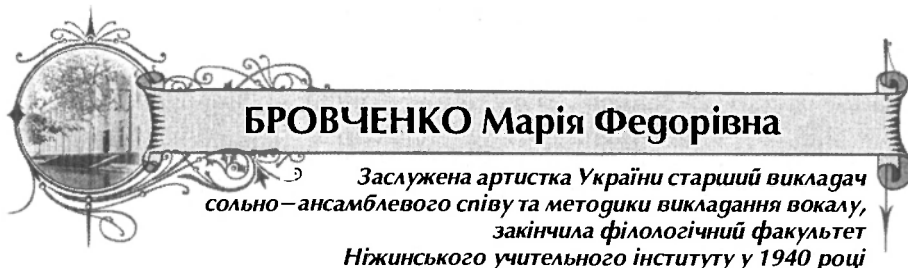
Подібну долю мав і визначний український поет Олександр Олесь (Кандиба). Саме Олесь, за визначенням Сайка, посідав друге місце після Шевченка.

Співають, плачуть солов'ї,
До щастя серце рветься.
Цілуй, цілуй, цілуй її,
Бо молодість минеться...

А юнь кароока, золотокоса, синьоока враз підхопила ці слова в пісню, яка згодом линула в люди. Потім сталось неймовірне – офіційно пісню заборонено співати. І лише в 60-х роках вона знову воскресла.

Тяжким і тернистим видався шлях ученого, поета, професора Сайка. Його поневіряли все життя й силоміць загнали в психлікарню, де він не витерпів наруги і... пішов із життя.

У серцях багатьох учнів професор М.П.Сайко залишився на все життя. Я це суджу по собі. Світ літератури, світ поезії супроводжує мене й сьогодні. Все життя, викладаючи в школі українську мову і літературу та малювання, я звертався до поезії, сам писав вірші своїм учням, дітям і онукам, часом друкував їх у пресі. Щасливий тим, що серед моїх учнів були шанувальники і творці красивого слова. Пишаюся творчістю свого учня, письменника-журналіста Петра Медведя, нині він заступник редактора "Урядового кур'єра". Нещодавно він подарував мені свою книгу. Ще й онучка моя добре малює, пише вірші, вона вчиться у Київській державній школі образотворчого мистецтва. Як тут не згадати М.П.Сайка?! Він завжди зі мною.

БРОВЧЕНКО Марія Федорівна

*Заслужена артистка України старший викладач
сольно–ансамблевого співу та методики викладання вокалу,
закінчила філологічний факультет
Ніжинського учительного інституту у 1940 році*

Моя перша зустріч з Ніжинським педінститутом відбулась у далекій юності. І була ця зустріч короткою, двохрічною, бо я закінчила філологічний факультет учительського інституту.

Моя селянська сім'я завжди мріяла мати у своєму складі хоч одну, як говорив батько, вивчену людину. Мрія моїх батьків зупинилася на мені. Я добре вчилася у школі, була якоюсь колективістською, ініціативною, все згуртовувала навколишніх дівчат поспівати увечері на колодах. Співати любила з дитинства. Вступаючи в інститут, я трохи боялася. Раптом не буде часу поспівати.

У 1938 році я стала студенткою відділення російської мови і літератури філологічного факультету.

Вчитися було нелегко. Програми двохрічного вчительського інституту були дуже перевантажені матеріалом. Видань художньої літератури було мало, і ми по черзі читали потрібний твір. Викладачі були просто чудові! Пам'ятаю Юрія Костянтиновича Костенецького, пунктуального, строгого викладача російської мови. Вивчені тоді правила пам'ятаю й сьогодні.

Чудовими були лекції Миколи Петровича Сайка, викладача української літератури, поета.

Вперше почула про таку науку, як педагогіка, від викладача Зими Івана Трохимовича. А професор Олександр Миколайович Раєвський взагалі всіх нас зачарував блискучим викладанням психології.

Мені дуже подобались ці науки, я вперше дізналась про складність і тонкість психології людини, зокрема дитини.

Але ж попри всі труднощі ми співали і в інституті. Я одразу ж записалась в хор. Згадую його й сьогодні. Це була моя перша консерваторія.

У 1940 році інститут закінчила і одразу ж одержала призначення вчительки російської мови і літератури у Крутівську семирічку. Ось тут і прийшли мені на допомогу і Юрій Костянтинович, і Іван Трохимович, і Олександр Миколайович. Діти хоч і були тихі і слухняні, але все ж вимагали пристальної уваги та індивідуального підходу.

Російська мова важко давалась сільській дівчині, важко було з вимовою та й не тільки. Зате сільські діти гарно співали. Організований мною дитячий хор покорив тоді жителів села.

І дорогий, і незабутній...

Школа дала мені безцінний досвід у роботі з молоддю, який я і пронесла через усе своє життя.

У 1949 році я вступила до Київської консерваторії імені П.І.Чайковського на вокальний факультет. Бажання співати, нести співом радість людям взяло своє. Я потрапила у клас професора М.І.Литвиненко-Вольгемут, народної артистки Радянського Союзу, видатної оперної співачки. Вона високо цінувала мій голос.

Моя дорога стелилася у велике мистецтво. Треба було їхати в оперний театр працювати співачкою, артисткою.

Та сімейна доля склалася так, що поїхала я до рідного міста.

З 1955 року я стала працювати у Ніжинському державному педагогічному інституті ім. М.В.Гоголя старшим викладачем класу сольо-ансамблевого співу і одночасно читати методичку вокалу. Так відбулась моя друга і довготривала зустріч з Ніжинським педінститутом уже в ролі викладача.

Про сорок моїх років, відданих вихованню співучої молоді, можна назгадувати цілу книгу. Я тільки назву кілька імен моїх учнів, у долю яких я вклала багато сил і одержала прекрасний результат. Це народна артистка України Алла Кудлай, заслужені артисти України Віктор і Любов Анісімови, заслужена артистка Росії, солістка хору імені П'ятницького Людмила Волох, заслужена артистка Киргизії Людмила Циндрик, заслужений діяч мистецтв Людмила Костенко, заслужений працівник культури Наталія Даншина. І це ще не повний перелік. Бо є ще багато моїх учнів солістів оперних театрів, хорів, капел, переможців і лауреатів найрізноманітніших музичних конкурсів, викладачів співу вузів і шкіл.

Я завжди любила відкривати таланти, шліфувати їх, благословляти в життя.

Робота в Ніжинському педінституті створювала для цього всі можливості.

А ще й самій завжди хотілося співати зі сцени. Стали невіддільними від мене мої класичні оперні Катерини, Наталки, Оксани, Одарки. Все життя я кохалась у виконанні українських народних пісень. Не перелічити концертів, у яких я брала участь.

Піснею було моє життя, і я щаслива, що воно склалося саме так.

НЕЛІН Микола Оксентійович

*Заслужений вчитель України,
закінчив філологічний факультет у 1941 році*

У серпні 1937 р. я успішно склав іспити до Ніжинського педагогічного інституту ім. Гоголя, де навчався до кінця червня 1941 р. Ми, тодішні студенти, були великими патріотами Батьківщини (зрозуміло, СРСР) і щиро любили великого Сталіна. З піснею про Сталіна починався і закінчувався кожен наш день. Ми знали про арешти, які охопили всю країну, але сприймали це як вияв справедливості або непорозуміння. Не минуло це лихо і наш інститут. Серед викладачів мало кваліфікованих спеціалістів. Директором у цей час став Єфим Гершкович Сатановський, якого пізніше, у 1946 р., я зустрів у Ромнах, де він працював у юридичній консультації.

Переважна більшість моїх однокурсників була із села. А отже, усі були однаково бідними. Я до четвертого курсу ходив у батьковому піджаку, а коли вдалося підробити трохи грошей, купив блаженке пальто.

Майже всі студенти одержували тоді стипендію, її ледь-ледь вистачало на життя, і все ж завдяки цій мізерній державній допомозі такі, як я, могли закінчити інститут. Батьки-селяни нічим не могли нам допомогти, бо на колгоспні трудодні одержували лише трохи збіжжя (і то тільки після того, як колгосп виконає державні поставки).

Проте хоч як бідно ми жили, молодість брала своє. Студенти брали активну участь у громадській роботі, у художній самодіяльності та інших заходах.

Залишилася в пам'яті, зокрема, зустріч з папанінцями. Учасники дрейфу їхали до Києва через Ніжин. Тут, як завжди, потяг мав зупинитися. Перед прибуттям поїзда на станції зібралось сотні три студентів. У подарунок героям ми приготували кілька банок ніжинських огірків, які тоді славилися на весь світ.

Поїзд зупинився. Ми до вагона. До нас вийшли Папанін, Кренкель та інші папанінці. Тут же відбувся короткий мітинг.

Інша подія. Зима. Заметіль. Снігу намело з пів-метра. Працівники станції попросили студентів допомогти розчистити колію, щоб не припинився рух. І близько 200 юнаків і дівчат погодилися допомогти Батьківщині. Ми протоптали трикілометрову стежку від гуртожитку до станції. Одержали лопати й ломи. І до ночі розчистили колії від снігу. Наступного дня в районній газеті з'явилася замітка одного із студентів про боротьбу із сніговими заметами.

Пригадую також зустрічі Нового року в гуртожитку. На зібрані гроші дівчата завжди готували сяку-таку їжу, а хлопці дбали про напої: горілку, вино. Такі свята проходили весело, з піснями і танцями, все було скромно і пристойно. Проте одного разу трапилася невелика прикрість, яка трохи затьмарила свято. У гуртожиток завітали

І дорогий, і незабутній...

представники контролю за моральністю. Не привітавши нікого з Новим роком, вони з порогу поцікавилися, що ми їли і пили. Потім почали винохувати, що в пляшках. Та все ж непроханим гостям не вдалося зіпсувати свято.

На початку 39-го року ми відчули, що наближається війна. Через Ніжин на захід часто йшли військові ешелони. Іноді вони зупинялися, і червоноармійці милися в бані. Пригадую, як із військкомату до інституту надійшло прохання допомогти підготувати снаряди до практичного використання. Для цього відібрали 50 студентів. На складі озброєння нам показали, що потрібно робити. Ми працювали старанно, під наглядом спеціалістів. На щастя, ніхто з молоді тоді не постраждав, хоча робота була дуже небезпечна. Снаряди поїхали за призначенням.

У моєму серці на все життя залишилися найкращі, найсвітліші почуття до моїх однокурсників, з якими я ділив свої радощі й незгоди. Це Іван Циганок, сліпий з дитинства хлопець, який під час Другої світової війни був зв'язковим у групі Героя Радянського Союзу Я.П.Батюка; Петро Бондаренко – мудрий компанійський поліщук, який під час війни став інвалідом 1 групи; Іван Попов – чесний і хороший товариш, який протягом усіх років навчання в інституті був очима незрячого Циганка; Михайло Лисенко – талановитий танцюрист і пародист; Петро Пінчук, Іван Сіренко, Олена Неродигречко, Віра Касяненко та ін. Із професорсько-викладацького складу з вдячністю згадую декана філологічного факультету Марка Івановича Повода, який згодом став директором інституту, викладача української мови Надію Василівну Сладківську, викладача світової літератури Кліма Степановича Забарилу, викладача української літератури Миколу Петровича Сайка... Вони давали нам ґрунтовні знання і готували нас до життя, хоча і наймудріші з них не могли передбачити, що готувала доля випускникам 1941-го...

КОСТЕНКО Іван Петрович

*Доцент Ніжинського педуніверситету
імені Миколи Гоголя,
учасник Великої Вітчизняної війни,
випускник історичного факультету 1949 року*

Мої студентські роки були не легкими. У 1944 році по інвалідності мене демобілізували із діючої Радянської армії. Постало питання – як жити далі? Адже я був кадровим офіцером і не мав спеціальності. Влаштувався працювати військовим керівником у середній школі Варвинського району. У 1945 році поступив навчатись заочно в учительський інститут у Ніжині на історичний факультет. Навчатись було дуже важко. Бібліотеки у Варвинському районі були майже усі знищені. Ось тому основним джерелом знань були конспекти, які ми писали на літніх і зимових сесіях за викладачами, та література, яка зберігалася в бібліотеці інституту. Її теж було недостатньо. Той, кому вона діставалася, конспектував, а інші у нього переписували.

Навчалися майже по-фронтовому. Помешкання корпусу інституту не опалювалось. Сиділи в шинелях і пальто. Іноді замерзало навіть чорнило.

Заступником директора інституту по заочній освіті був Олександр Дмитрович Королевич, письменник, автор роману “Голгофа”. Його псевдонім – Лесь Гомін. Він був і чудовим викладачем, і гарним організатором навчальної роботи. Усі ми його шанували і любили. Його оптимізм і гумор допомагали долати ті труднощі і незгоди, які виникали під час навчання.

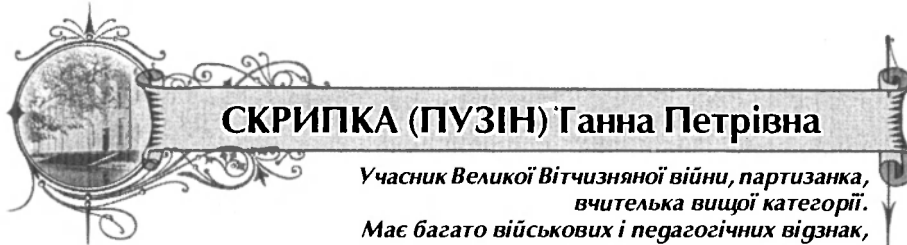
Після закінчення учительського інституту я вирішив перейти навчатись на стаціонарні педагогічного інституту. Тоді це було складною процедурою. Дозвіл могло дати лише Міністерство освіти. Такий дозвіл я отримав і став студентом III курсу історичного факультету Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. У групі навчалось 25 чоловік. 18 з них були фронтовиками. Жадоба до навчання була неймовірною. Усі навчались на відмінно і добре. Четверо із групи захистили згодом кандидатські дисертації (О.Жучок, В.Воїнова, П.Маленко, І.Костенко).

У той час на факультетах була добре розвинута самодіяльність. Був чудовий інститутський хор, яким керував М.Кінгзбурський. Історичним гуртком керував доцент Олійник Леонід Васильович. Ми перші (Г.Донець, І.Мартиненко, С.Гапонюк, І.Костенко) досліджували історію Ніжинської підпільної організації, якою керував сліпий Яків Батюк. Наукова робота була надіслана на конкурс у Київ і отримала перше місце. Всі ми отримали почесні грамоти ЦК Комсомолу України і 250 крб. грошової премії. У 1952 р. ця наукова робота була надрукована у “Наукових записках” інституту.

Тоді в інституті була гарна традиція. Варго її і зараз поновити. За 25 хвилин до дзвоника всі студенти шикувались перед фасадом інституту і під баян робили зарядку.

Хочу згадати добрим словом наших викладачів: Л.М.Волкову, Л.В. Олійника, К.Є. Гриневича, М.І. Кругляка, Р.В. Полонського, К.Ф. Духанову, П.І. Сміяна, О.Д. Королевича.

Студентська дружба, яка загартувалась у ті тяжкі повоєнні роки, залишилась навечно в моїй пам'яті. До цього часу я підтримую зв'язки з студентами, з якими тоді навчався. Студентські роки не забуваються.

СКРИПКА (ПУЗІН) Ганна Петрівна

*Учасник Великої Вітчизняної війни, партизанка,
вчителька вищої категорії.
Має багато військових і педагогічних відзнак,
закінчила філологічний факультет у 1949 році*

До війни я закінчила дев'ятий клас, хоч за віком мала закінчити восьмий. Раніше пішла до школи – у 6 років. Мій братик Костя ходив у перший клас, вчив уроки, а я разом з ним запам'ятовувала все – абетку, вірші, арифметику і т. ін.

А потім на наступний рік, коли брат ішов до школи у 2-й клас, я батькам не давала спокою, все домагалась, щоб і мене віддали у школу.

Щоб якось від мене відчепитись, мама (акушерка) відвела мене до своєї подруги-вчительки і попросила, щоб та дозволила мені посидіти у класі за партою, якщо є вільне місце, хоча б на 2 тижні.

Коли мама в осінні дні пішла мене забирати, вчителька не віддала, бо я не відставала від учнів класу, навпаки, йшла вперед.

Ось так і пролетіло 9 років. І раптом – війна. Улюбленого брата Костю забирають в армію. В роки окупації я не змогла сидіти без справжнього діла. Хотілось допомогти і нашій армії, і, можливо, брату Кості. У свої шістнадцять років я стала учасницею Лосинівської підпільної комсомольсько-молодіжної організації. Розповсюджувала повідомлення Радянського інформбюро, брала участь в організації саботажів, добувала ліки для партизанського загону М.І.Стратілата, який діяв у Носівських лісах. Ось такі мої спогади, тяжкі і болючі. Але без них я не можу обійтись.

А тепер про мої студентські роки. Одразу після окупації я вступила до 10-го класу і закінчила його у 1944 році. У вересні цього ж року вступила до педінституту ім.М.В.Гоголя на філологічний факультет (російське відділення). Закінчила 2 курси, 1946 року вийшла заміж за свого Олександра. Встигла закінчити ще й 3-й курс, а 13 вересня 1947 року народила сина і перевелася на заочне відділення.

У 1949 році закінчила заочно останній курс і отримала диплом. Досягла того, до чого прагнула. Сорок років бездоганної учительської праці – це моя гордість.

Якими ж були мої студентські роки?

Відразу скажу, що були занадто нелегкими. У групі були одні дівчата, аж поки не почали повертатися з фронтів хлопці-інваліди.

Перше враження від самого приміщення педінституту було чудовим. І зараз дивлюсь на фотокартку і серце знову заповнює любов до всього інститутського.

Ми дуже любили лекції Васильківського Г.П., Повода М.І., Нечай-Гумена В.Ю., Полонського Р.В., Білана О.А. Добре запам'ятався і директор педінституту Кузнецов Д.І. своєю увагою, турботою про нас, бідних студентів, голодних і холодних.

Перше враження від приміщення педінституту було чудовим: в аудиторіях було чисто, світло і тепло, аж доки не настав осінній холод. На лекціях ми, студенти, були дуже уважними і старанними, намагалися законспектувати все, що чули від

викладачів. Для цього скуповували олівці (бо були вони найдешевші із письмових приладів). А вже писали хто на чому мав чи міг. Щасливчики ще мали якісь зошити чи окремі листки паперу. А більшість із нас, студентів, писали конспекти на старих газетах, у кого вони були. Але це нас не лякало.

Дуже багато часу працювали у бібліотеці. Запам'яталась доброзичливість бібліотекарів до нас, студентів. Частенько ми влаштовували ще й вечори самодіяльності, де було завжди цікаво і весело, хоч щоденно і щогодини хотілось їсти. У їдальнях нам готували якісь супи, але м'яса чи жирів ми навіть і не бачили. Порції були занадто малі (чи може нам так здавалось). Хліб ми отримували по картках (0,5 кг на добу). Ми його багато з'їдали, поки доходили до гуртожитку. В осінній час після лекцій нас, студентів, викладачі частенько виводили на колгоспні поля, а ми вже як могли допомагали колгоспникам. Виконували ж ми всякі роботи з патріотичним запалом.

Справжня ж біда на нас звалювалась, коли наступали холоди. Адже ні аудиторії, ні гуртожитки не опалювались зовсім.

А наш одяг і взуття було дуже слабким, щоб захистити нас від холодів.

Таке тяжке випробування холодом штовхало нас на злочини і ми ночами виходили з гуртожитків і з великим страхом підходили до парканів у дворах жителів міста і відривали по кілька дощечок чи кілочків.

У кімнаті гуртожитку (по вул. Луначарського) була якась грубка-розвалюха. Ось у ній ми спалювали вкрадені дощечки, а потім клали на плитку домоткані рядна і по черзі сідали грітись. Були випадки, коли рядна затлівались, зганяючи нас із тепла.

А коли голод доходив до межі, доводилось ризикувати своїм здоров'ям і навіть життям.

Я і в думках не допускала пропускати лекції. і ось після лекцій я вирішила будь-яким шляхом врятуватись від голоду. Уже у вечірній час я вирішила їти пішки додому (а це близько 30 км). Була снігова заметіль, замело всі дороги снігом. Я заблукала і йшла навпростець.

Дійшла додому тільки опівночі, рідні з жахом дивились на мене. А мені ж потрібно було до 5-ої години ранку ще пройти десь 7-8 км до станції Лосинівка. Адже поїзд Прилуки-Ніжин ходив через день. І ось, навантажила „торбу” – 3 л молока, трохи якихось „дерунів”, картоплі, погрілась на печі і знову у дорогу – по снігу, проти вітру, без сили, зате страху було достатньо.

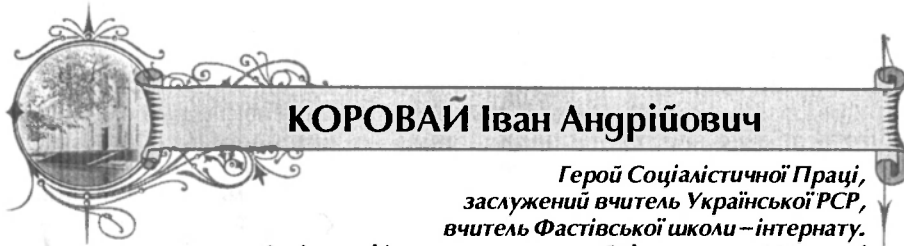
А ось пропустити лекції – такі рішення не вкладались у мою голову. іноді у вигляді нагороди чи заохочення для нас організовували екскурсії до столиці – Києва (театри, музеї), що для нас було великою радістю.

Майже всі ми вчилися дуже наполегливо. Тому і перші уроки (практика) проходили успішно (як, до речі, і вся моя практична діяльність до самої пенсії).

Багато років минуло з часу моєї нелегкої студентської юності, але згадуються ці роки з теплотою і радісним смутком. На жаль, повернути їх не можна. Щиро заздрю сьгоднішнім студентам. Вони вчаться у розкішних умовах. Нехай їм щастить! Колись і вони будуть тепло згадувати і своїх викладачів, і цей славний заклад, у якому навчались.

І дорогий, і незабутній...

КОРОВАЙ Іван Андрійович

*Герой Соціалістичної Праці,
заслужений вчитель Української РСР,
вчитель Фастівської школи – інтернату.*

Закінчив фізико–математичний факультет у 1951 році

Прошло так багато років з часу навчання у Ніжинському педагогічному інституті імені Миколи Гоголя, але ніби й сьогодні ті далекі роки перед очима. Перед очима одногрупники й викладачі, перед очима засніжені ялини і дванадцять класичних колон.

Пам'ятаю всіх наших викладачів.

Приймав нас декан Антон Матвійович Соломаха. Допомагав облаштуватися. В гуртожитках було мало місць. Більшості першокурсників довелося шукати місця для проживання в приватних будинках. В Антона Матвійовича були в запасі адреси ніжинців, в будинках яких ми могли найняти куточок. Я поселився далеченько від інституту по вулиці Червоній, де прожив рік. Одержували стипендію в 220 крб. (хлібина на базарі коштувала більше 100 крб.). Правда, до 16 грудня 1947 року по картках одержували деякі продукти, але без домашньої картоплі не вижити було.

Пригадую, при розподілі промислових товарів хлопцям нашого курсу були виділені фуфайки. Бувші фронтовики (а їх було на нашому курсі чимало) свої шинелі, а ми свої поношені пальтечка чи старенькі піджачки замінили новенькими фуфайками. Яка була радість! (Сучасний студент цього уявити не може.)

Через деякий час бувші фронтовики знову вдягли свої солдатські шинелі. Частина з них і закінчувала інститут у них.

Після 16 грудня матеріальне становище студентів значно покращилось: 220 крб. вже дещо значили.

На другому курсі вже новий декан Андрій Степанович Одарич поселив мене в кімнату в маленькому будинку, що на території інституту. В одній половині його проживала сім'я історика Ліхтенфельда. В нашій кімнаті проживало 7 студентів. Обіди на примусі готували самі. Я був дуже задоволений.

На третьому курсі поселився в гуртожитку по вулиці Луначарського, в якому прожив до весни, коли нас поселили у відремонтований гуртожиток по вул. Богуна. Там проживав до закінчення інституту.

Ми вважали, що там умови були хороші: 4 студентів у одній кімнаті, в підвалі готували обіди (вечері). Організували групу з семи чоловік, яку назвали "комуною", вона діяла до закінчення інституту. По черзі готували обіди, інколи пропускаючи лекції (щоб до повернення комунарів обід був готовий). Безперечно, за прогули від декана одержували належне. А.С.Одарич був вимогливим деканом, але справедливим. Лекції він читав фізикам, а нам, математикам, прочитав кілька оглядових лекцій перед державними екзаменами. Послідовність, чіткість і простота викладу матеріалу нас приємно вразили.

Антон Матвійович Соломаха викладав математичний аналіз, вищу алгебру, спецкурс “Задачі на побудову”. Запам’ятався не лекціями, а відхиленнями від теми лекцій, приватними розмовами зі студентами. Він неодноразово зауважував, що для значної частини учнів уроки математики будуть нудними, тому необхідно їх “оживляти” (його слово). Це робив і він сам на своїх лекціях. Відверто кажучи, ми чекали цього “оживлення”, воно, як правило, наступало переважно в другій половині лекції на одну, інколи на дві хвилини, коли студенти були вже стомлені від сприйняття строгих складних математичних викладок. Дійсно, ці “оживлення” викликали посмішки, покращували настрій, сприяли зменшенню втоми. А розповісти йому було про що. Він слухав лекції знаменитого математика-алгебраїста академіка Д.О.Граве, був однокурсником хлопчика-вундеркінда (він до університету вступив у 13 років вільним слухачем), майбутнього визначного математика М.М.Боголюбова. “Дядьки”- студенти забавлялися у вільний від лекцій час феноменальними здібностями цього хлопчика. Одного разу він поправив самого академіка, знайшовши помилку на дошці, допущену асистентом. Її не зміг знайти сам академік, він наказав почати записи спочатку.

Під впливом “оживлень” Антона Матвійовича та лекцій з історії математики Івана Олексійовича Карханіна я, ще перебуваючи в інституті, а потім протягом і наступних років, почав збирати цікаві сторінки з історії математики, щоб в майбутньому використовувати їх на уроках в потрібні моменти (в зв’язку з темами, що вивчалися) для “оживлення” уроку.

Коли матеріалу було зібрано багато, вже в інтернаті ми з учнями почали випускати газету “Цікаво знати, що...”. Її перечитували всі, хто відвідував кабінет математики. А вчителі математики шкіл Фастова та області, які відвідували наш кабінет, переписували ці сторінки, просили показати і попередні випуски. Матеріал допомагали збирати і самі учні, читаючи журнали “Наука и жизнь”, “Техника молодёжи”, “Знання та праця”, піонерську пресу, художню літературу тощо.

Часто Антон Матвійович рекомендував нам не ображати “кровно” учнів. В противному разі одержимо здачу. Наводив багато прикладів. Ось один з них. Розгніваний учитель запитує учня: “Як далеко ти відійшов від осла!?” Учень попрямував до вчителя, рахуючи кроки, відповідь: “На три кроки”. Чи дійсно була ця подія, чи вигадана вона, але, безперечно, повчальна. (Слово “кровно” – слово А.М.Соломахи).

А.М.Соломаха не раз говорив нам, що конфліктні ситуації між вчителем і учнем неминучі (погане ставлення до навчання, паління, порушення дисципліни й інші причини). Аналізуючи їх, вчитель зобов’язаний, в першу чергу, звинувачувати себе, бо він старший і досвідченіший (у конфлікті у переважній більшості випадків винні обидві сторони). Я це завжди пам’ятав і дотримувався рекомендацій мудрого вчителя.

Коли я ще проживав у будинку на території інституту, до нашої кімнати часто заходив Антон Матвійович пограти в шахи з нашими хлопцями, завзятими шахістами. Я ще не вмів грати у шахи. І тільки під впливом цих зустрічей я почав вивчати цю гру (правда, досить пізно, лише на другому курсі). Мені хотілося якнайшвидше опанувати секретами цієї гри і зіграти партію з Антоном Матвійовичем. Перекоаний, що і моїм учням дуже хотілося не тільки зіграти зі мною, а й виграти. Це сприяло росту майстерності моїх вихованців’.

* Від упорядника: Іван Андрійович довгі роки буде керувати шаховими і шашковими гуртками, організовуватиме різноманітні турніри, його вихованці стануть розрядниками, майстрами спорту з шахів

І дорогий, і незабутній...

Схильних до правопорушень А.М.Соломаха називав "буйними". Щоб уникнути непорозумінь з ними, він рекомендував більше спілкуватися з ними в позаурочний час, всіляко підтримувати їхні розумні захоплення.

Михайло Семенович Кармінський викладав диференціальну геометрію та теоретичну механіку. Виклад матеріалу завжди був надзвичайно строгим, послідовним і зрозумілим. Ніяких відхилень від теми, що вивчалася, жодних "оживлень" лекції. Тільки те, що стосувалося теми. Складні речі вмів подати в популярній, доступній, простій формі. Записи і рисунки на дошці завжди чіткі і надзвичайно акуратні. Не пам'ятаю, щоб на лекції виникали в студентів якісь запитання до нього щодо матеріалу, який вивчався. Все зрозуміло! Можливо, це було і недолюком лекцій М.С.Кармінського: студенти обмежувалися написаними конспектами, не зверталися до рекомендованої літератури, готуючись до екзаменів.

Ще лунав дзвоник, а Михайло Семенович був уже в аудиторії. В момент, коли перестав звучати дзвінок, починалася лекція. А закінчувалася, коли починав лунає дзвоник. Інколи Михайло Семенович і речення не закінчував. А наступна лекція, хоч вона проходила і через тиждень, починалася з цього речення. Дивовижна акуратність.

Жодного разу не користувався конспектом, ми його не бачили в руках М.С.Кармінського (можливо, він був в кишені).

Після лекції в аудиторії не затримувався. Взагалі поза аудиторією зі студентами, на жаль, не спілкувався. Він був керівником нашої групи, проводив політзаняття. І політична інформованість його нас вражала.

Бездоганна зовнішність. Завжди напрасовані костюм і сорочка, акуратно пов'язана краватка, начищене взуття. Справжній інтелігент. Студенти дуже поважали свого вчителя.

Факультативні заняття з історії мистецтв проводив Юрій Андріанович Савченко. Лекції його були захоплюючими. Ми були неуками в галузі живопису, музики і театру. Під впливом лекцій Юрія Андріановича ми одержали певну освіту в галузі переважно живопису. Освіченими в галузі мистецтва, звичайно, не стали, але зрушення в цьому напрямку були помітні. Спасибі йому. Володимир Юрійович Назаров проводив практичні заняття з теоретичної механіки, керував педпрактикою на III курсі (я одержав оцінку "добре") і на IV курсі (одержав "відмінно"). Не знаю, чим керувався Володимир Юрійович, але після педпрактики на IV курсі він сказав мені: "Ви будете хорошим вчителем". Відверто кажучи, я в це не повірив: на те були серйозні причини (але про них пізніше). Дуже цікаві лекції з астрономії читав Іван Андрійович Харицький (практичні заняття проводив Григорій Йосипович Репецький). В їх радіотехнічній лабораторії я вивчав радіотехнічну справу (в гуртку).

Особливою повагою користувався Іван Олексійович Карханін (чоловік Л.М.Волкової). Він читав курс аналітичної геометрії і спецкурс з історії математики (багато цінної інформації ми одержали з цього курсу). Ми користувалися написаною ним літературою, виданою ще до війни, коли він працював у Чернігівському інституті, маючи звання професора. А в нашому інституті був лише старшим викладачем.

Фізику викладали Афоній Григорович Михацький (студенти ласкаво називали його "кулькою") і його дружина Шарамко Ганна Остапівна (практичні).

Запам'яталася надзвичайно добра, ввічлива, душевна Лідія Миколаївна Волкова – викладач педагогіки.

Закінчив школу я в голодному 1947 році. Було два шляхи: вступити до вищого навчального закладу або йти до армії на невизначений строк. Хотілося вчитися, одержати вищу освіту. Другий шлях позбавляв цього. Я вже через окупацію втратив два роки. Невідомо, скільки років треба буде перебувати в армії.

Отже, вибираю перший шлях. Хочу вступити до технічного вузу. А він у Києві. Сестра вже навчалася в Ніжинському педінституті. В сім'ї не було матеріальних можливостей, щоб вчити двох в різних містах. Батько рекомендує йти в Ніжин. Близько від домівки, можна і пішки добратися додому, не витрачаючи копійки на проїзд. А коли умови життя покращають, тоді можна перейти і до Київського вузу.

Так і вирішили.

Вступив я в інститут не за покликанням. Ніякого бажання бути вчителем у мене не було. Вірніше, не було необхідних даних.

Одержав атестат без трійок, але з гуманітарних предметів. Я переконаний, що оцінки були явно завищені.

Здібностей, необхідних для вчителя, не мав: небагата мова, тихий голос, відсутність музикальних даних, надмірна сором'язливість тощо.

На перших курсах в інституті вчився без натхнення: жила надія перейти до технічного вузу. Пізніше вирішив закінчити педінститут, а там видно буде.

Правда, вчився я без особливих успіхів. На випускних екзаменах одержав дві оцінки "добре" та дві "відмінно".

Я не відповідав вимогам А.С.Макаренка до вчителів-вихователів. Переконаний, що мене не прийняли б до Полтавського педінституту, принаймні тоді, коли там ректором був І.А.Зязюн.

Я і сам вважав, що педагог з мене вийде ніякий, доведеться змінювати професію.

Проте життя розсудило інакше. Працюючи вчителем, завжди пам'ятав почуте на лекціях Лідії Миколаївни Волкової: вчитель повинен бездоганно знати свій предмет, любити свою професію, любити всіх без винятку своїх вихованців; вчителів повинна бути властива простота відношень, доброта, відсутність зарозумілості і чванливості; постійне прагнення вчитися; лише добра людина може бути по-справжньому гарним вчителем.

Отже, потрібно було вдосконалювати те, чим наділила мене природа. І я намагався постійно вчитися.

Провів декілька десятків тисяч уроків, на жаль, жодним з них не був на 100% задоволений.

Вчився, звичайно, і помилявся, але завжди прагнув досконалості, чесності і правди в педагогічній роботі. Все це було у мені і від рідного вузу, від мудрих моїх викладачів, перед пам'яттю яких я низько схиляю голову.

І дорогий, і незабутній...

ПРОЙДАКОВА Ганна Миколаївна

*Вчитель вищої категорії,
учасниця Великої Вітчизняної війни,
випускниця 1952 року*

Чи можна згадувати свої юнацькі роки без згадки про дитинство? Мені це важко зробити. Всі ці роки дуже міцно пов'язані.

Саме мама заохочувала мене в дитинстві до співу, і він супроводжував мене все моє життя. А потім у таких незабутніх початкових класах наша вчителька Оксана Фадеївна Булига, артистка Ніжинського народного театру, вчила співати, декламувати, виступати перед слухачами. Я одержала великий скарб, який знадобився мені в майбутній педагогічній роботі.

До Великої Вітчизняної війни я встигла закінчити дев'ять класів. У неділю 22 червня ми ще пішли всім класом на прополку колгоспного поля. Повернувшись, почули страшну звістку.

І поринули ми всі у вир військового часу... На міському аеродромі розчищали місця для посадки літаків, копали протитанкові рови. Ми були патріотами своєї країни. Евакуювавшись у Горьківську область, я пішла вчитися на курси медсестер, і всю війну прослужила на санітарних потягах, в евакогоспіталях. Отак чи не постійно під бомбами фашистських літаків, під їх кулеметним обстрілом. Зо одну ніч заносили у санітарний потяг 300–400 поранених, через певний час їх вивантажували уже в госпіталях. Ми всі тоді мали велику волю до перемоги, і все тоді пережили.

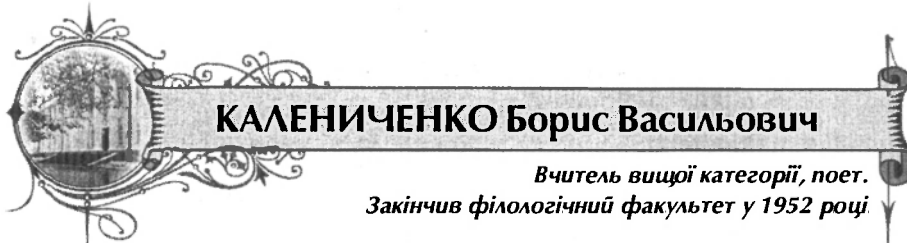
Закінчивши екстерном десятий клас, вже після перемоги я вступила у Вороніжський медінститут. Важкий матеріальний стан, відсутність житла привели мене у рідний Ніжин. Взяли мене на другий курс медучилища. А в інституті саме гримів хор, буяла художня самодіяльність. І пішла я на історико-філологічний факультет вивчати російську мову і літературу.

Стала постійною учасницею художньої самодіяльності, постійною учасницею хору. Керував хором М.Я.Кінгзбурський, чудовий спеціаліст. Завдяки його науці я стала виконувати арію Лізи, цілий ряд романсів, хабанеру. Всіх нас покорили викладачі – високопрофесійні, розумні і доброзичливі. У них була велика зацікавленість у наших знаннях. Отож, вчитися було цікаво. Не можна забути декана Миколу Андріановича Лескевича, молоду і талановиту Нінель Михайлівну Гомон, Марка Івановича Повода – філософа, викладача педагогіки Івана Ілліча Пенського, блискучого Григорія Петровича Васильківського.

Все це разом узятє створювало неповторну ауру в інституті. Це щастя, коли наші молоді роки пройшли в цій атмосфері. То чи ж можна все те забути?

Роки навчання в інституті – це роки розквіту таланту молодої людини, роки захоплення наукою і викладачами, безперервне пізнання нового і, не дивлячись на повоєнні труднощі, добрі перспективи і надії на краще життя. Тому це й найкращі роки у нашому житті і на сьогоднішній день!

І ще одне важливе. інститут виховував нас оптимістами. Я пронесла цей оптимізм через усі свої учительські роки. А це – понад тридцять п'ять років. Я з радістю зустрічаюсь із своїми колишніми учнями. Радію цим зустрічам. По сьогоднішній день співаю в хорі ветеранів Великої Вітчизняної війни. Саме інститут дав мені можливість співати, бути оптимістом. Спасибі йому за все – нашому славному ювілярові.

В Нежинском пединституте я учился с наслаждением. Запомнил многих прекрасных преподавателей, искренне обогащавших нас знаниями и добром. Расскажу только об одном из них – о Григории Петровиче Васильковском.

Если вы слушали Васильковского, значит, у вас был Великий капитан в безбрежном океане мировой литературы. Вот входит он в аудиторию, высокий, стройный, элегантный, седой, кареглазый – красивый, и приглашает нас в увлекательнейшее путешествие по странам и континентам, где жили и творили великие писатели. Лекция за лекцией, год за годом от Данте и Петрарки до Драйзера и Хемингуэя, Пабло Неруды и Жоржи Амаду.

Как и все юноши моего поколения, я зачитывался произведениями Майн Рида, Жуль Верна, Купера, Стівенсона. А Д.Лондона перечитал, кажется, всё, что только мог найти в своём городе. Но от тех горизонтов, которые открыл нам Васильковский, и до сих пор захватывает дух.

Его лекции легко было конспектировать. Он никогда не барабанил, а говорил думая, вспоминая, эмоционально переживая сказанное. Как замороженные, мы ждали каждого его слова, сопровождаемого скупым, выразительным жестом, соответствующей мимикой и полыханием глаз. Он был от природы артистичен, в высшей степени талантливый рассказчик. Прошло полвека, а я до сих пор помню, как он передавал прощание Эжена Растиньяка с Парижем, грозившего этому городу возвратиться и завоевать его, или чтение в его исполнении "знатного приятеля" и "как яблочко румян" Беранже. А курс лекций Васильковского "Литература народов СССР"! Или его лекции из курса русской литературной критики!

До сих пор поражаюсь широчайшей энциклопедичности его знаний и феноменальной его памяти. Как могла память человека вместить в себе весь мир, созданный многими поколениями величайших умов человечества! Поистине поразительно!

В общении Григорий Петрович был прост, приветлив, доброжелателен. Ему была присуща высочайшая интеллигентность и обаятельность. Таким он остался в памяти многих поколений студентов.

І дорогий, і незабутній...

У ПАМ'ЯТНИКА ГОГОЛЮ

На скам'ях рядом девушки листали
свои конспекты. Говорок утих.
Чуть дальше – Гоголь наш на пьедестале
Задумался в мечтаниях своих.
Вот жёлтый лист свалился с ветки в штопор,
Лёг на ступеньку, не достав земли.
И, будто бы рассорившись за что-то,
Аллеи в сквере руки развели.
А к памятнику, тихо приближаясь,
Шёл инвалид... Белёсый свет очей...
Рука его доверчиво лежала
У друга боевого на плече.
Постукивая палкой по ступеням,
Поднялся к пьедесталу. Рядом стал.
И, прислонившись, с видимым волнением
Ощупывал и гладил пьедестал.
А издали они единством стали
В один запечатлевшийся момент.
И в памяти такими и остались –
Отлитыми в единый монумент.

1952 г.

КОМПАНИЄЦЬ Ольга Федорівна

*Закінчила факультет англійської мови у 1953 році.
Вчителювала і в Україні, і в Білорусі, і в Німеччині,
так склалася доля. Живе у Чернігові.*

В 1948 году закончила Варвинскую среднюю школу. В этом же году поступила в Киевский университет на греко-латинский факультет, но учиться не поехала из-за тяжелых материальных условий.

Проработала в Варвинском райкоме партии, поднакопила немного денег и в 1949г. поступила в Нежинский педагогический институт, он ближе к дому. Закончила его в 1953 году. Это был первый набор на факультет английского языка. Нас поступало 108 человек. Первые полгода было очень трудно, без стипендии, материальные условия родителей были неблагоприятные, но выжила. Со второго полугодия и до окончания вуза выручала стипендия, которую платили и в летние месяцы. Летом, во время каникул, подрабатывала в Варвинском райкоме партии машинисткой, плюс стипендия, жить стало легче.

Руководящий персонал института и преподаватели были чудесными людьми, очень заботились о нас, студентах, и делали все возможное и даже невозможное, чтобы нам жилось хорошо. Директором института был Приходько А.Г., деканом факультета английского языка был доцент Пенский И.И., старшими преподавателями были Лазаренко К.А., Гуревич Р.Л., преподаватели Близнюк А.И., Рудковская Ю.А. (это был исключительный человек, наша «мама»). Мы все её не просто любили, а обожали. Она могла нас выслушать и оказать посильную помощь. Хорошо запомнился кандидат исторических наук Лихтенфельд И.И. Он имел одну исключительную способность. Когда студент ответил на билет, он говорил: «А шпаргалочку, дорогой, положи мне на стол». И мы, (если она была) ложили, так как знали, что оценку он не снизит.

Мы очень любили собираться возле памятника Н.В. Гоголю, обсуждать наболевшие вопросы жизни и учебы. Гоголь нас как бы вдохновлял.

В институте я была членом комитета комсомола и отвечала за общество слабозрячих в городе. Хочу сказать, что ребята там были очень умные. Они часто выступали у нас со своими концертами, а мы, в свою очередь, выступали у них.

В институте меня приняли в члены КПСС. Я считала, что это было высшей оценкой моих стараний в учебе и общественной жизни института.

На четвертом курсе я вышла замуж за офицера Советской Армии Компанийца А.В. Государственные экзамены я сдавала досрочно (в связи с беременностью); на выпускной вечер не попала, т.к. родила сына.

І дорогий, і незабутній...

После окончания института меня направили на работу в Варвинскую СШ, которую я в свое время заканчивала. Там я проработала один год. В 1954 г. переехала на работу в Германию по месту службы мужа. Я работала учителем английского языка в Советской школе №11 в г.Потсдаме.

После переезда мужа на новое место службы в Белоруссию, я работала преподавателем немецкого и английского языков, организатором внеклассной, внешкольной работы, заместителем директора по учебно-воспитательной работе и, наконец, директором Порослянской СШ Брестской области до 1971 г.

После окончания службы мужа, мы переехали в г. Чернигов, где я работала учителем английского языка в СШ №6 с 1971 по 1984 г., откуда и ушла на пенсию.

За время работы награждалась множеством грамот, почетной грамотой «Министерства просвещения БССР», юбилейной медалью за доблестный труд «В ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина», награждена значком «Відмінник народної освіти УРСР», который я получила одной из первых в г. Чернигове.

Сейчас мне 75 лет, я уже на пенсии много лет. Но я всегда с радостной грустью вспоминаю свой институт, свои студенческие годы.

П'ятдесят років тому (у 1953 році) я закінчив історико-філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя.

Після закінчення інституту два роки працював у Волинській області в Нововолинській середній школі робітничої молоді вчителем історії. В 1955 році переїхав до Чернігівської області і до 1973 року працював у школі вчителем, завучем, директором, інспектором райвно.

У 1973-1975 рр. був завідувачем кабінету історії Чернігівського обласного інституту підвищення кваліфікації вчителів.

З вересня 1975 року і по даний час працюю в Чернігівському державному педуніверситеті ім. Т.Г.Шевченка на кафедрі історії слов'ян. Кандидат історичних наук, доцент. Маю 40 друкованих праць.

У Ніжинському педагогічному університеті в першому десятилітті після закінчення Великої Вітчизняної війни навчалися студенти протягом чотирьох років.

Склад студентів на факультеті на той час був не такий, як зараз. Більша половина з них пройшла вогнище війни і мали 22-28 років. Тому підхід студентів до занять був досить серйозним. Юнаки і дівчата з жадобою вбирали в себе знання, які давали викладачі та наукова література.

Враховуючи такий контингент студентів у групах, викладачі ставилися до нас із пошаною і посиленою вимогливістю. Обидві сторони поважали одна одну. Після занять проходили невимушені бесіди, дискусії з актуальних проблем студентського життя, досягнень історичної науки, різних питань моралі, культури, патріотизму, взаємовідносин молодшого і старшого покоління, міжнародних подій.

Другим важливим фактором було те, що викладачі під час лекцій і особливо семінарських занять дозволяли студентам не тільки задавати питання, а й висловлювати своє ставлення до тих чи інших подій, поглядів істориків. Викладачі звертали увагу на те, щоб студент не просто відповідав на поставлене питання на семінарських заняттях, але й вмів відстоювати свою точку зору на проблему, брав участь у диспутах, оволодівав вмінням аналізувати монографії та іншу літературу, тобто першоджерела.

Такий творчий, осмислений підхід до оволодіння знаннями був важливим етапом у навчанні, в закладанні міцного фундаменту знань, у формуванні нас як майбутніх вчителів.

Творчий контакт між студентами і викладачами під час занять не завершувався. Він переносився на позааудиторне спілкування. Викладачам подобалася наша настирливість, бажання знати більше. Тому вони ніколи не відмовлялися відповідати на різні зловоденні питання, які ми ставили перед ними.

І дорогий, і незабутній...

До таких викладачів можна віднести Медведську Л.О., Ліхтенфельда І.І.

Медведська Л.О. викладала історію СРСР першої половини ХХ століття. Кандидат історичних наук. На той час була ще досить молодою жінкою. Вона відразу ж змогла завоювати у студентів великий авторитет, її лекції мали ґрунтовний науковий зміст. Виклад матеріалу здійснювався таким темпом, що ми могли його осмислювати і, головне, занотовувати. Вона організувала науковий гурток студентів, членом якого був і я. На гуртку ми працювали над проблемою декабристського руху в Росії. Чому саме ця проблема? Справа в тому, що Медведська Л.О. глибоко знала джерела, літературу, бо захищала кандидатську дисертацію по декабризму. Вона вміло спрямовувала нашу науково-пошукову роботу по обраній темі. Я, наприклад, працював над темою "Чернігівщина і декабристи". Це була цікава творча робота. Навички пошукової роботи, які були здобуті в той час, знадобилися, коли я працював над темою кандидатської дисертації.

Заняття гуртка проводилися один раз на місяць. Медведська Л.О. і тут давала глибокі знання студентам і виховувала практичні навички по здобуттю їх.

Ліхтенфельд І.І., кандидат історичних наук, викладав історію стародавнього світу. Це був складний і обширний курс. Що нам подобалося у цього викладача? По-перше, те, що ми його вважали "ходячою енциклопедією". Ми любили звертатися до нього, щоб він пояснив те чи інше питання, або суть діяльності якогось державного діяча, воєначальника, вченого і т.д. (а питання ми шукали в літературі, в енциклопедіях, різних інших джерелах). На наш подив він жодного разу не відмовився пояснити те, що ми питали, і досить ґрунтовно, дохідливо давав нам пояснення. Захопленню нашому, поваги і любові до цієї людини не було меж. Але, по-друге, у нього проявлявся недолік в тому, що лекції читав досить монотонно, і, не дивлячись на глибокий зміст, інколи нас тягнуло на лекціях до дрімоти.

Для прикладу я коротенько дав характеристику цих двох викладачів. А їх з різних предметів було чимало, і майже всі вони були своєрідними особистостями, які залишили в наших серцях глибокий слід і вдячність, що завдяки їм і ми стали, як то кажуть, людьми і продовжили їх ідеї, форми і методи здійснення наукової, навчально-виховної роботи як учнівської, так і студентської молоді. Це професор Гриневич К.Е., кандидат економічних наук Буряк М.Ю., доцент Повод М.І., доцент Помогайбо В.і., старший викладач Ярошенко М.М.

Таким чином, я вважаю, що чотири роки навчання в інституті не пропали марно. Ми багато чого навчилися, зрозуміли своє завдання майбутнього вчителя і зуміли протягом свого життя і роботи на педагогічній ниві бути такими, якими були наші викладачі. Ми несли молоді знання і все те добре і світле, що прикрашає в цілому життя кожної людини.

ЖИЛА Петро Терентійович

*Закінчив природничий факультет
Ніжинського педінституту в 1955 році,
дружина Марія Данилівна –
фізико–математичний факультет у 1948 році,
донька Наталія і зять Володимир закінчили природничий факультет, а онука
Тетяна зараз навчається на філологічному факультеті. Династія*

Хотів би, як найстарший у нашій великій педагогічній сім'ї, розповісти про те, що є Ніжинський педінститут у долі кожного з нас.

1946 рік, 12 березня. Це той день, коли я вперше відкрив двері Ніжинського педагогічного інституту. Після двох воєнних років, пройшовши всю Європу до Ельби, відбувши відпустку, що була надана як винагорода, я повертався у свою військову частину, яка на той час знаходилася у Дніпропетровську. За волею долі потрапив до Ніжина і відвідав Гоголівський вуз. Широкий й високі сходи до інституту, білі стрункі колони перед дверима, красива і величава будівля навчального закладу, де, як бджоли у вулику, метушилися студенти, справили на мене неповторне враження, яке залишилося на довгий час. "Скільки ж тисяч разів, - думав я, - треба піднятися цими сходами, щоб стати досвідченим, культурним, лагідним і вмілим педагогом. Скільки ж треба прослухати лекцій та настанов високоосвічених, розумних та мудрих наукових працівників вузу, скільки ж треба виконати лабораторних та практичних завдань..."

У цей час у Ніжинському інституті на факультеті математики навчалася Олещенко Марія Данилівна, яка через багато років стала моєю дружиною. Але на той час я про неї нічого не знав, хоча й жили її батьки поруч із моїми.

Марія Данилівна у 1948 році закінчила навчання і, отримавши кваліфікацію вчителя математики та фізики, навчала дітей у сільській школі, віддаючи кожному із них частинку свого серця. Працювала не для слави, працювала для душі. І, мабуть, тому й до цих пір не забувають її вихованці (телефонують, вітають, заходять), хоча вона вже давно (з 1970 року) пенсіонерка. Згадує вчителька свій вуз, роки роботи, свої невдачі і перемоги, яких в житті було значно більше. А як же забути той день, коли сам представник Міністерства освіти вручав грамоту за самовіддану роботу при виконанні експерименту по впровадженню нової програми з математики та ще й грошову премію дав? А скільки разів оголошували подяки, давали грамоти, а в 1970 році єдиний вчительці школи вручили медаль "За доблестный труд"!?

Повернувшись додому у серпні 1949 року з Далекого Сходу, я влаштувався на роботу в Макошинську школу фабрично-заводського навчання (ФЗН) старшим майстром. Через рік школу закрили, а мене перевели у Менську середню школу імені Т.Г.Шевченка на посаду спочатку столяра, а потім вчителя трудового навчання, а пізніше – біології.

І дорогий, і незабутній...

За період роботи в школі здобув середню освіту, вступив до Чернігівського педагогічного інституту на природничий факультет за спеціальністю "Біологія і основи сільськогосподарського виробництва". Через два роки навчання нашу групу, а я в ній був старостою, перевели до Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя.

Студентська пора – то прекрасна пора! На все життя запам'яталися роки навчання у цьому вузі. Та й як можна забути лекції І.В.Марисової, задушевні розмови з О.М.Барамом, польову практику з механізації сільського господарства, коли їздили по місту на комбайні під керівництвом Одnodворця Б.А., практичні роботи з генетики, проведені М.Г.Гафізовим, ласування яблуками та грушами на агробіостанції разом з О.Я.Гречаненком. А практичні заняття з методики викладання біології, керовані Г.Ф.Герасименко, стали дороговказом всієї педагогічної діяльності. Є що згадати!

За період роботи в школі набув досвіду викладання предмета, тому був керівником районного методичного об'єднання вчителів біології, позаштатним методистом Чернігівського інституту вдосконалення кваліфікації вчителів, учасником республіканських конференцій з обміну досвідом у м. Києві та м. Харкові, редактором районної фотогазети "Природа – наш дім", кореспондентом районної газети "Колгоспна праця" (зараз – "Наше слово"), лектором товариства охорони природи. Нагороджений значками "Відмінник народної освіти" (в 1964 році), та "Отличник Народного просвещения СССР" (в 1985 році), двадцятьма грамотами та дипломами, іменним годинником, медаллю "Ветеран труда" (в 1986 році). Понад 50 років веду фенологічні спостереження, на основі яких маю наукові статті, зокрема "О миграции птиц в окрестности г.Мены" в журналі "Вестник зоологии" за 1979 рік.

Разом з дружиною Марією Данилівною виростили дві доньки. Старша Галина після закінчення Чернігівського педагогічного інституту працює вчителем математики в Мокoшинській ЗОШ І-ІІІ ст. Молодша Наталія – вчитель біології Жовтневої ЗОШ І-ІІІ ст., має вищу категорію та звання "Старший учитель". Маю прекрасного зятя Федорченка Володимира Івановича – вчителя вищої категорії, що навчає дітей хімії та географії.

Якщо ми збираємося разом, то можна проводити педагогічну раду, бо в нашій сім'ї є два біолога, два математика, хімік, географ, фізик, учитель трудового навчання та майбутній учитель української мови та літератури. Ми з дружиною та дітьми найчастіше згадуємо навчання у вузі, бо педагогіка – це все наше життя. Наташа і Володя закінчили природничий факультет (спеціальність "Біологія і хімія") Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя, тому часто згадують, як писали курсові та дипломні роботи під керівництвом Н.А.Панасенко, згадують експедиції до дендропарку "Тростянець", де в ставках ловили рибу та раків, в дендрарії (щоб ніхто не бачив) збирали шишки на розпалювання грубки та горіхи – поласувати. А щоб не бачила Ніна Андріївна, випускали з капканів живих мишей, бо не хотілося шукати в них екто- і ендopазитів, це давало змогу ще на день-другий залишитися в царстві живої природи, створеному графом Скоропадським. Ще діти часто пригадують Лукашову Н.І., яка майстерно прищеплювала любов до хімії, навчала методики викладання предмета та методики розв'язування задач. Лекціями В.В.Курсон з методики викладання біології Наташа користується і досі, хоча сама вже має немалий досвід викладання предмета, ділиться ним з учителями району та

області. Володя ж часто згадує лекції з педагогіки, що неначе казка лились з вуст Т.Д.Пінчук, а її звичка фотографувати краєвиди та історичні пам'ятки заохотила майбутнього вчителя до фотосправи на все життя. Згадують діти улюблену агробіостанцію, заняття з генетики у М.Т.Гафізова, польову практику з Гордієнком І.І.

Працюючи 21 рік у школі, Володимир Іванович та Наталія Петрівна прищепили любов до біології, хімії та географії не одному десятку учнів. Тільки дев'ятеро з них закінчили або навчаються на природничому факультеті Ніжинського педуніверситету, багато учнів пов'язали своє життя з професіями, які вимагають ґрунтовних знань з даних предметів. І не дивно, їх учні займають призові місця на районних і обласних олімпіадах, їхній досвід проведення нестандартних уроків вивчається вчителями району та області, на базі Жовтневої школи часто проводяться семінари вчителів біології, хімії, директорів та завучів, які відвідують уроки-подорожі, уроки-казки, уроки-КВК, уроки-конференції, авторами яких є подружжя Федорченків. В минулому році Наталія Петрівна брала участь в обласному ярмарку педагогічних ідей "Особистісно-орієнтована система освіти" і виборола диплом III ступеня, її фото красується на дошці пошани в районному відділі освіти.

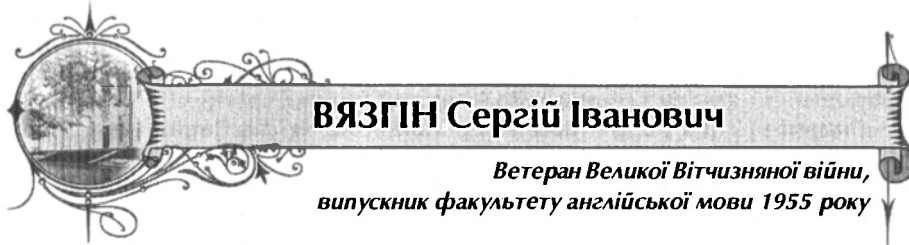
Мабуть, наші спогади, наші розмови про школу вплинули на рішення нашої онучки Федорченко Тетяни Володимирівни вступити до рідного всієї сім'ї університету і стати третьою сходинкою у нашій динстії. Після закінчення зі срібною медаллю лицю при НДПУ, перемоги в конкурсі імені П.Яцика в 2003 році Таня вступила на I курс філологічного факультету Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Згодом наша педагогічна сім'я поповниться ще одним учителем. Сподіваюсь, що до нашого сімейного 138-річного педагогічного стажу добавиться ще багато років, бо сіяти "добре, розумне і вічне" – то є надзвичайно важлива справа.

Учителем школа стоїть.

І. Франко

І дорогий, і незабутній...

ВЯЗГІН Сергій Іванович

*Ветеран Великої Вітчизняної війни,
випускник факультету англійської мови 1955 року*

В інститут я вступив у 29 років. Позаду була Велика Вітчизняна війна, яку я пройшов від початку її до кінця. Позаду була вечірня школа. Дуже хотілося учитися, незважаючи на тяжкі умови життя. У мене було уже двоє дітей. Я пішов навчатися в інститут, а менша донька пішла у 4 клас. Жила наша сім'я біля залізничного вокзалу. От і доводилося мені кожного дня міряти відстань від вокзалу до інституту і навпаки. Оскільки я навчався на факультеті англійської мови, то міряючи цю немаленьку відстань, я дорогою повторював слова, усні вправи із цієї мови. Я не лінувався вчитися, - вчився добре, хоча й був далеко не молодим. Я завжди вважав, що на першому місці повинне бути бажання.

Велику роль у моєму навчанні відіграла дружина. Вона хотіла, щоб я вчився. Ми жили дружно, хоча матеріально було скрутно (500 крб. на п'ятьох членів сім'ї).

Я пам'ятаю всіх своїх викладачів. Нашу групу вчила Гейс Євгенія Євгенівна. Вона майстерно й доступно вчила нас англійській мові. Їй дуже хотілося, щоб ми добре засвоїли її науку. І ми старалися. Професійно викладали англійську мову Халемський З.Й., Гуревич Р.Л., Юрин О.і., а німецьку – Колеснікова Наталія Вікторівна. Деканом у нас був Пенський І.І., він же й викладав педагогіку.

Наш інститут славився у ті роки цілою плеядою чудових філологів. Вони і у нас на факультеті викладали. Це Кишенько М.Г., Волинчикова К.О., Васильківський Г.П., Савченко Ю.А., Косінов А.П.

До сьогодні пам'ятаю усіх своїх друзів по групі. Де ви тепер, мої щирі і незабутні хлопці і дівчата?

Почуття вдячності інституту за знання, за виховання я бережу як найкращий скарб моєї душі. Я одержав у ньому всебічний розвиток. Тому і працювати мені було легко і приємно.

КУРОВСЬКИЙ Дмитро Мусійович

*Відомий поет і прозаїк.
Випускник філологічного факультету 1955 року*

***

О Ніжин мій! Сто літ не був з тобою,
В саду Шевченка не шукав рядка,
Не позичав у тебе п'ятака
На суп студентський з теплою водою.
Чи вдасться нам труснути сивиною
Та потягти оте, що з буряка?
Чи на базарі вип'єм молока
Та почвалаєм думною ходою
В наш інститут?

Скількох напутив він!
І всяк сюди привозить свій уклін
За те, чого їх в Ніжині навчили.
Привіз і я спасибі не одне –
За те, чого ти не навчив мене:
Для себе жись

І мудрість мірять чином.
1968 р.

***

Хвала тобі, науки храм високий!
Тебе народ поставив на землі,
Щоб ти робив з його синів пророків,
Творців добра і правди вчителів.
Перед майбутнім бути у одвіті
Тобі не сором за свої діла.
Що ми тепер найрозумніші в світі –
За те й тобі, о батьку наш, хвала!
Колись і ми студентську мить ловили,
Перо жар-птиці сяяло і нам.
Старезних лип тлумлять пахучі крила,
Ще й озеречка грає чистина.
Глибінь буття не можна осягнути,
В душі людській – ані підлог, ні стель.
Пливи без меж, наш рідний інституте,
Пливи, пливи, наш біпий корабель!

1970 р.

І дорогий, і незабутній...

КУХАРЧУК (КОЛОМІЄЦЬ) ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

*Вчитель вищої категорії
Жовинської СШ на Чернігівщині.*

Випускниця філологічного факультету 1955 р.

У 1955 році я закінчила Чернігівську середню школу №4 з золотою медаллю і стала студенткою філологічного факультету (спеціальність "російська мова і література") Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя.

В серпні, коли йшли вступні екзамени (конкурс був по 12 чоловік на одне місце), нас викликали (маю на увазі зарахованих на всі факультети медалістів) на бесіду до директора інституту Марка Івановича Повода. Був присутній і парторг інституту Володимир Іванович Власенко. Їх цікавили наші успіхи в спорті, художній самодіяльності. Крім того, нас залучили до суспільно корисної праці: 10 днів ми працювали на ремонті гуртожитку по вулиці Богуна, на ремонті котельні.

В гуртожитку всім місць не вистачило, дехто жив на квартирах.

1955-1959 роки – це частинка історії інституту. Важкий і цікавий був час. Серед викладачів і студентів були учасники Великої Вітчизняної війни. Тоді День Перемоги не відзначали так помпезно, як це стало пізніше. Але в цей день груди Юрія Андріановича Савченка завжди прикрашали нагороди. В нашій групі навчався Іван Іллєч Черв'яков. На його кітелі теж були орденські колодочки.

Нашими викладачами були люди, віддані своїй справі. Перш за все, це були фахівці високого ґатунку. Згадаю лише деяких.

Г.О. Костенецький вражав нас фундаментальними знаннями мови, вмів зацікавити студентів. Добре знав латину. На його похоронах плакали всі. Пам'ятаю, Ю.А. Савченко за одну ніч намалював портрет Г.О. Костенецького. На траурному мітингу Ю.А. Савченко виголосив промову, завершивши її словами М.Некрасова:

Учитель! Перед іменем твоїм

Позволь смиренно преклонить колени...

Юрій Андріанович Савченко був цікавою особистістю. Закінчив художній інститут і Ніжинський педагогічний. Був чудовим вихователем, поважав студентів, і вже з першого курсу готував нас до зустрічі з учнями. До студентів звертався лише по імені та по батькові. На першому курсі це так було незвично.

Любили студенти і викладача зарубіжної літератури Г.П.Васильківського. Маючи феноменальну пам'ять, він читав лекції без конспекту і ніколи не забував, на чому він спинився під час попередньої лекції. У спілкуванні був простий. Пам'ятаю, років через десять після закінчення вузу довелося мені їхати з ним в одному вагоні, він так привітно посміхнувся, поцікавився, де працюю, з ким листуюся. Він пригадав багатьох студентів нашого курсу.

Ми поважали завідувачку кафедри іноземних мов Колесникову Наталію Вікторівну. Вільно володіла англійською, німецькою, польською мовами. Була чудовим методистом.

Запам'ятався змістовними лекціями з мовознавства ("Вступ до мовознавства", "історична граматика") доцент П.М.Іванов. Він був прихильником теорії М.Я.Марра, а коли Сталін розгромив теорію М.Я.Марра, пережив нервові потрясіння. Про це він якось обмовився в розмові з групою студентів, коли обговорювали доповідь М.С.Хрущова про культ Сталіна.

Можна назвати ще багато імен дорогих нам викладачів. Їх уже нема. Нехай земля їм буде пухом. Ми їх пам'ятаємо.

Жили ми бідно, але цікаво. Нудьгувати не було часу. Стипендія в 220 крб. (хліб коштував 1 карбованець 40 копійок за буханець, цукор – 3 карбованці за склянку) була єдиним засобом існування для багатьох. Тому і вчилися дуже старанно. Читальний зал працював до 22-ої години, а знайти вільне місце було проблемою.

Працювали гуртки.

В гуртку мовознавства, яким керувала доцент Н.М.Гомон-Дзюбанова, ми працювали над словником "Мертвих душ" М.Гоголя. Це було так цікаво! Починаючи з другого курсу, гуртківці мали можливість знайомитися з літературою в фундаментальній бібліотеці інституту. Ми з трепетом брали в руки рідкісні видання.

Гуртківці мали змогу почути виступи видатних гоголезнавців з усього Союзу, коли в Ніжині проводилась Всесоюзна науково-практична конференція з 150-ї річниці від дня народження М.В.Гоголя. Запам'ятався виступ академіка Ніни Євгенівни Круткової.

інститутський хор, яким керував Панарін В.М., можна було почути по українському радіо, працював оркестр народних інструментів, танцювальний і драматичний гуртки. В гуртку бальних танців нас навчав артист балету з м.Кієва.

Цікавими і змістовними були факультетські вечори.

На заняття літстудії приходили студенти не лише філологічного факультету, але і фізики, біологи. Кілька разів приїздив до нас Олекса Ющенко, випускник Ніжинського педінституту. Він уважно слухав кожного початківця. На нашому курсі навчалися Євген Гущало, Віктор Абузаров, інші менш знані поети і письменники (Вітя Вовк, наприклад).

Майже всі були комсомольцями і з ентузіазмом виступали в колгоспах, на виборчих дільницях. Для цього комітет комсомолу створював агітбригади. Пам'ятаю, як ми в день виборів встигали виступити на кількох дільницях. Для цього нам виділили автомашину.

Тоді комсомольці масово їхали на освоєння цілинних земель. А ми "освоювали" колгоспні поля. Щосені працювали на збиранні врожаю в колгоспах Ніжинського, Носівського, Прилуцького районів. Після першого курсу (літо 1956 року) ми збирали хліб у Миколаївській області поблизу Очакова. Пам'ятаю, їхали ми туди у вантажних вагонах поза графіком руху, тому зупинялися за межами вокзалів на невизначений час і дуже потерпали від нестачі води.

Працювали в степу неподалік від Очакова, спека – 36-38 градусів! Обід привозили в бідонах на підводі за 14 кілометрів. Їжа прокисала. Ми залишалися

І дорогий, і незабутній...

голодними. Почали бунтувати. Приїхав директор радгоспу, щоб нас заспокоїти. Тоді нас стали возити на обід в радгоспну їдальню. Грошей за виконану роботу тоді ніхто не платив: просто це був комсомольський обов'язок працювати на користь держави.

Значне місце в житті мав спорт. Працювали секції: легкоатлетична, лижна, спортивної і художньої гімнастики. Славилися на всю Україну наші волейболісти. Нас готували до змагань викладачі: Рудик, Федченко, Поприткін.

Спочатку 1958 року в навчальний план факультету було введено музику як другу спеціальність. Наш курс поділився на "музикантів" (їм додали ще один рік навчання) і "немузикантів".

В 1959 році закінчила інститут. За призначенням поїхала вчителем російської мови і літератури в Хмельницьку область, а через 4 роки повернулася на Чернігівщину.

Учитель вищої категорії, Відмінник народної освіти УРСР. Педагогічний стаж 39 років.

У моїй сім'ї не тільки я одна педагог. Мій чоловік – учитель фізики, син – кандидат історичних наук, донька – перекладач. Педагогіка з нами все життя.

Мак О.Н.

Ющенко О.Я.

Шуст М.Н.

Дикий І.Д.

Бровченко М.Ф.

Нелін М.О.

Костенко І.П.

Скрипка (Пузін) Г.П.

Коровай І.А.

Пройдакова Г.М.

Калениченко Б.В.

Компанієць О.Ф.

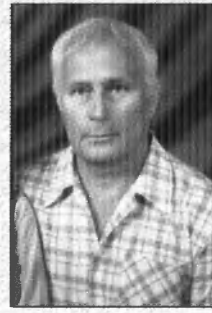
Євстратов В.О.

Жила П.Т. (династія)

Вязгін С.І

Куровський Д.М.

Кухарчук
(Коломієць) О.В.

Вінаковська Л.Є.

Рудник А.В.

Риженко В.В.

Пригоровський В.М.

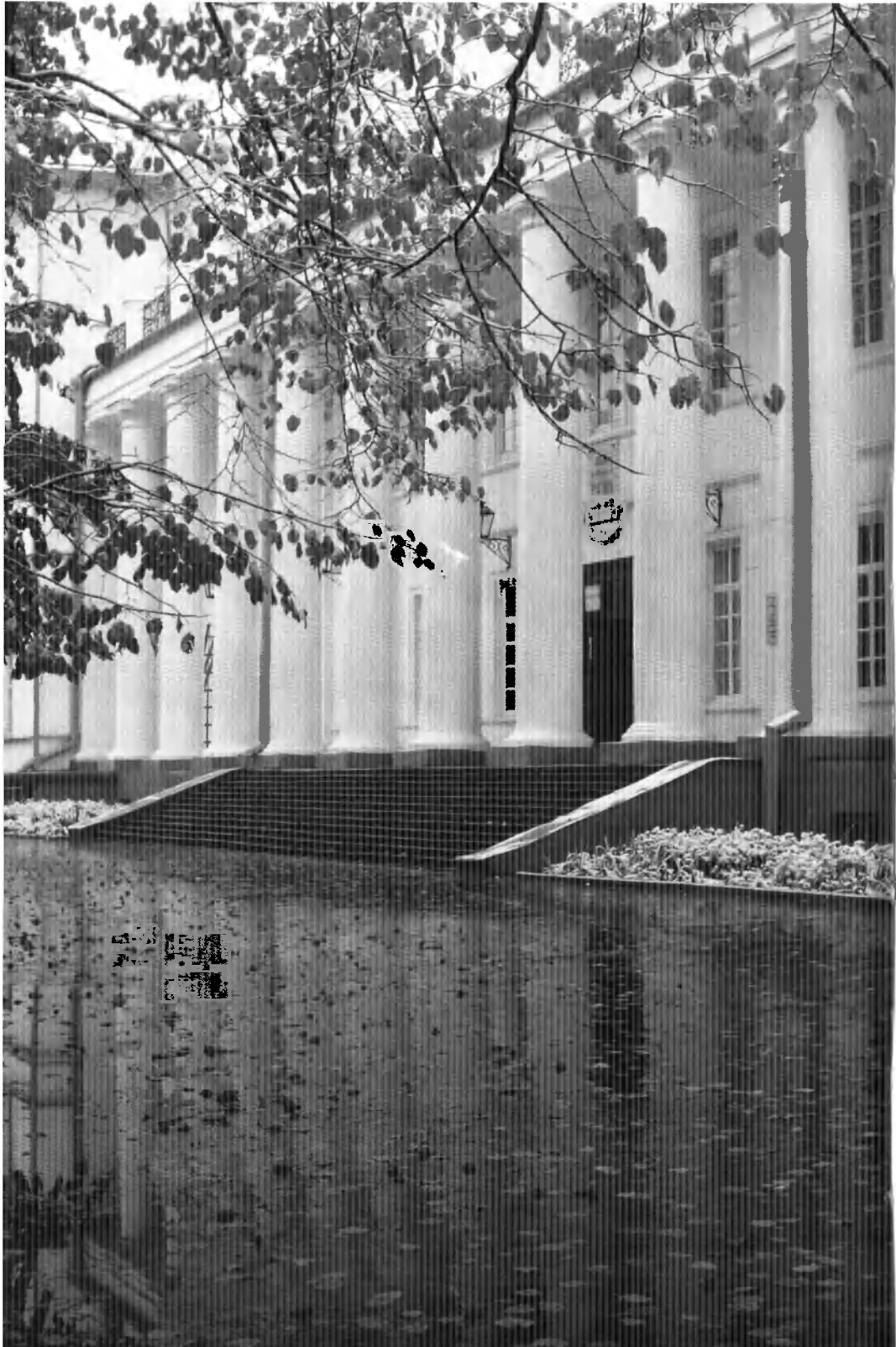
Кроніковська Н.М.

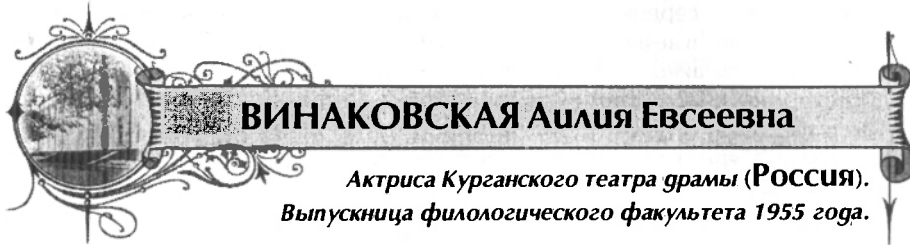

Половець В.М.

Грудіна Д.Д.

*Припоминаю я все, что было,
Жизнь пересматриваю с начала,
Как беспощадно меня учила,
Какие подарки порой вручала*

Вероника Тушнова

Оглядываюсь на прожитую жизнь (а мне в мае 2004 года аж 72!), понимаю, что самым грандиозным подарком судьбы были годы учебы в Нежинском государственном педагогическом институте Н.В.Гоголя.

Что заставило меня, выпускницу Киевской школы, с детства мечтавшую о сцене, бросить столицу и, сломя голову, умчаться в маленький провинциальный городок Нежин, название которого ассоциировалось тогда лишь с хрустящими огурчиками?

Школа закончена, аттестат в руках, жду начала подачи документов в приемную комиссию Киевского театрального института. Но мама категорически не одобряя мой выбор, не дремала: она созвала в нашу крошечную двухкомнатную секцию коммунальной квартиры всех многочисленных родственников со своей и папиной стороны, так как на успех собственных аргументов не надеялась.

Тяжелая родственная артиллерия вдохновенно вступила в бой.

«Все девочки в детстве мечтают о сцене, потом это проходит».

«Большинство, закончив театральный, всю жизнь играют роли типа «кушать подано» – ты к этому стремишься?»

«Если бы был жив папа, он бы запретил тебе даже думать о сцене, так как любя театр, был знаком со многими актрисами и знал закулисный мир не понаслышке».

«Чтобы играть главные роли, нужно либо выйти замуж за режиссера (но режиссеров намного меньше, чем желающих стать их женами), либо быть безотказной в интимных домогательствах всех, от кого зависит карьера» и т.д.

Последний аргумент поверг меня, не по годам наивную и доверчивую, в шок.

Сделав свое дело, удовлетворенная успехом, родня удалилась.

Что делать? Куда податься? Что я люблю, кроме театра? Литературу. Детей. Все решено: пойду на литфак в пединститут, но не в Киевский, а уеду куда-нибудь подальше от дома, чтобы стать сельской учительницей, как Вера Марецкая в одноименном фильме.

Юношеский максимализм позволил уступить просьбам мамы лишь в одном: уехала не «подальше от дома», а в Нежин – он оказался ближе всего к Киеву.

І дорогий, і незабутній...

«Человеческое сердце обдумывает свой путь, но Господь управляет шествием его» – так написано в вечной книге под названием «Библия». И еще: «Ничто в жизни не происходит случайно» – убеждалась в этом множество раз.

Передо мной фото выпускников 1951-1955 гг. Вглядываюсь в знакомые лица... Юные, с надеждой в глазах... Многих, увы, уже нет в живых. И преподаватели – умные, мудрые, яркие личности... Большинство из них, по всей вероятности, тоже в мире ином... Се ля ви...

И неожиданно, вытесняя грусть, всплывают в памяти стихи Василия Жуковского:

«О милых спутниках, которые нам – свет,
Своим присутствием животворили,
Не говори с тоской «их нет»,
А с благодарностью – «были».

Рэм Вульфович Полонский – романтик, добрейший и порядочнейший человек, наделенный неиссякаемым чувством юмора, влюбленный в поэзию, знающий наизусть уйму стихов и мастерски читающих их. На его лекции сбегались студенты с других факультетов. Кумиром его был В.Маяковский.

Александр Дмитриевич Королевич – руководитель студенческого театра. Это он не дал погаснуть моей мечте о сцене. Это благодаря ему, его вере в мое настоящее призвание детская мечта превратилась в явь: я стала актрисой.

И не беда, что не снималась в кино, хотя приглашение, даже не на пробы, а на съемки, было. Но руководство Черниговского театра – первого театра в моей актерской судьбе, – не желавшее отпускать с гастролей молодую актрису, игравшую Татьяну, – главную роль в популярном спектакле «У неділюю рано зілля копала», остановило мой восторженный порыв знакомым аргументом: «Лиля, не будь наивной, чтобы сниматься, нужно переспать и с одним, и с другим» и т.д.

Союз с кинематографом не состоялся.

Уже будучи актрисой, получила приглашение в Москву, в театр им. А.С.Пушкина от его руководителя, знаменитого режиссера Бориса Равенских. Но с условием – ехать без мужа. А так как я всю жизнь была квочкой, дорожившей больше всего на свете своим домом, своей семьей, это очень меткое для любой актрисы предложение осталось просто приятным воспоминанием.

Выдвигали меня и на звание заслуженной артистки РСФСР, но в тот момент я ждала пополнения семейства, дочку, т.к. сын уже был. Передо мной поставили альтернативу: либо театр и звание, либо дочь, но тогда документы на звание отзвуют. Я выбрала дочь, посчитав, что если буду хорошей актрисой, зрители примут меня и без звания, а если буду плохой – и звание не поможет. Жизнь доказала мою правоту. И я счастлива от того, что были в моей судьбе Валька из «Иркутской истории», Грушенька из «Очарованного странника», Лариса из «Беспреданницы», Клеопатра – «Антоний и Клеопатра», Королева Елизавета – «Мария Стюарт» и другие прекрасные роли, созданные гениальными авторами, и запомнившиеся не только мне, но и многочисленным зрителям, о чем с удивлением и радостью узнавала на своих юбилейных торжествах.

А что же Нежинский институт?

Он дал мне не только путевку в театр, он дал мне профессию литератора, благодаря которой я всю жизнь сотрудничаю с газетами. Он сформировал мое мировоззрение, научил четко отличать главное от второстепенного, добро от зла, настоящее от поддельного.

Научил разбираться в людях.

Впервые по-настоящему ощутила радость от общения с природой именно в институтском парке.

Сейчас я уже на пенсии, хотя иногда выступаю с моноспектаклями. Из Зауралья переехала в г.Орел, живу теперь довольно близко от Нежина и мечтаю побывать в городе своей юности.

Отрабатываю диплом с отличием – помогаю воспитывать внуков. А иногда с удовольствием, как в былые студенческие годы, люблю провести денек на природе, в лесу.

Куриный окорочок и картошка, испеченные на костре, не дают забыть атмосферу студенческой юности, когда жизнь прекрасна, даже если над головой тучи, а карман полупустой. И надежда на лучшее никогда не покидает.

Низкий поклон тебе, НГПИ им.Гоголя!

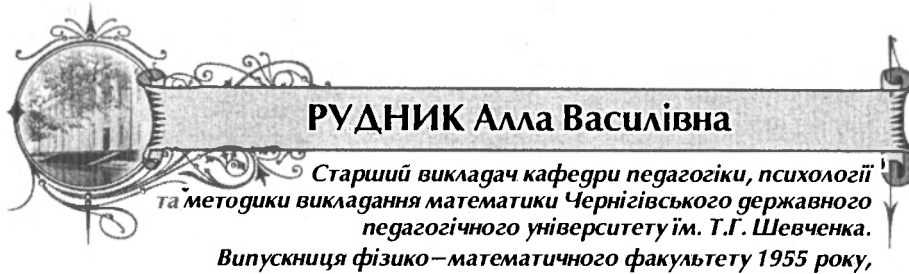
Низкий поклон всем, кто сохранил и сохраняет этот дорогой моему сердцу (уверена – не только моему) заповедный уголок истории, культуры, просвещения, доброжелательности и человечности.

Все, что связано с ним, осталось со мной и во мне навсегда.

І дорогий, і незабутній...

РУДНИК Алла Василівна

Старший викладач кафедри педагогіки, психології та методики викладання математики Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Випусниця фізико-математичного факультету 1955 року,

Моє студентське життя почалося у перші повоєнні роки, коли ще такими свіжими були гіркі спогади про війну, біль воєнних утрат – у багатьох із нас не повернулися з війни батьки, а дівчата-сусідки по кімнаті у гуртожитку були свідками того, як горіли Корюківка, Іваниця; коли такою дорогою здавалась радість мирного життя, коли зовсім молодими були наші викладачі, що пройшли дорогами війни, їх ще не називали ветеранами, не дарували квіти у День Перемоги: всі ми належали до одного покоління.

Ніхто не нарікав тоді, що мала стипендія, а її, дійсно, вистачало на кілька буханців хліба; що у гуртожитку “зручності” – у дворі; повернувшись після занять, всі розпалювали у побутовій кімнаті свої примуси і варили суп, картоплю; щодня черговий кімнати топив грубу – тьотя Аня видавала на кімнату відро торфу і оберемочок дров; надвечір ставало тепло, кімнати, прикрашені саморобними абажурами і серветками, були такими ошатними і затишними, а якщо інколи, в порядку черги, у кімнаті з’являвся єдиний на гуртожиток патефон, в ній було справжнє свято.

Та найбільшим святом, яке зі мною все життя, було навчання. Два століття Ніжинський педагогічний називають Храмом Науки не тільки тому, що, ступивши на його сходинки, як у храмі, відчуваєш божественну красу, а й тому, що тут створено культ навчання, а слова “Здесь учился Гоголь” – не тільки історія гоголівського вузу, а й висока відповідальність для кожного, хто тут працює, хто тут навчається. З особливим почуттям згадую служителів цього Храму – моїх учителів. Антон Матвійович Соломаха, Михайло Семенович Кармінський, Агафоній Григорович Михацький, Лідія Миколаївна Волкова – старше покоління викладачів фізмату того часу, у спілкуванні з якими ми завжди відчували дистанцію віку, глибоко поважали за їх знання, логічну стрункість лекцій, вимогливість на екзаменах. Сьогодні з’явився термін “педагогічна майстерність”, якого ми тоді не знали, але були твердо впевнені, що навчають нас майстри педагогічної справи Федір Степанович Харлан, Андрій Степанович Одарич, В’ячеслав Максимович Савченко – декан фізико-математичного факультету. Невеликий на зріст, швидкою ходою він заходив до аудиторії, несучи великий важкий портфель, який ледь не ковзав по підлозі. Про портфель – далі. В’ячеслав Максимович починав російською мовою розв’язувати якісь організаційні питання (у декана їх завжди вистачає: студент Х пропустив заняття, а студент Y досі має академзаборгованість), потім, перейшовши на українську, починав виводити рівняння еліпса та його спряжених діаметрів, на дошці з’являлись рядки охайних записів та майстерно виконані рисунки. А у важкому портфелі були розписані ним партії для оркестру народних інструментів, яким він керував. На інститутських оглядах художньої самодіяльності цей оркестр із року в рік був переможцем. Володимир Юрійович

Назаров. Ще зовсім недавно, у дні святкування 195-річчя Ніжинського педагогічного, його назвали живою легендою. Сьогодні жива пам'ять про цю прекрасну людину, якої вже нема серед нас. Вісімнадцятирічним у перші дні війни він пішов на фронт. За статистикою, із його однолітків війна залишила живими лише три відсотки. Йому пощастило. Після великої Перемоги у воєнній гімнастюрці він сів за студентську парту, закінчив у 1949 році фізико-математичний факультет Ніжинського педагогічного інституту і з того часу до останніх днів життя викладав тут математику. Моє покоління пам'ятає Володимира Юрійовича молодим, красивим як біля дошки, коли він з крейдою в руках розкривав перед нами красу і витонченість математичних доведень, вчив чути музику логічної гармонії всієї математики, так і на волейбольному майданчику: його влучним передачам м'яча не було рівних, до речі, впевнена, що і сьогодні рідко в якому вузі існує така демократична традиція, як тоді у Ніжині: теплими літніми вечорами навколо волейбольного майданчика, поруч з центральним корпусом збирались численні уболівальники, а грати у волейбол приходили ректор Марк Іванович Повод, викладачі різних кафедр.

Свята в Інституті були як традиційні до червоних дат календаря, з урочистою частиною, великим концертом художньої самодіяльності, так і зовсім унікальні. На фізмати такими святами були дні, коли демонструвалась факультетська світлова газета, генератором ідеї якої, як і інших цікавих заходів, був наш парторг Володимир Юрійович. У аудиторію №13 набивалося вдвічі більше людей, ніж вона могла вмістити, у темряві на екрані (звичайному простирадлі, прикріпленому до дошки) не дуже потужний епідіаскоп (хто сьогодні знає, що це?) проектував малюнки, виконані кольоровими олівцями, кожний з яких викликав одноставний сміх і бурхливі оплески. Ось на екрані величезний шмат сала широкими кроками на двох виделках стрімко виходить з навчального корпусу. Підпис-текст до кадру: "Студенти групи А фізиків скаржаться, що у них часто бувають пісні дні". А справа в тому, що в цій групі навчався Володя Сало, набагато старший від нас, у нього вже була сім'я, він часто їздив у свою Кобижчу, але всі сесії складав тільки на "відмінно".

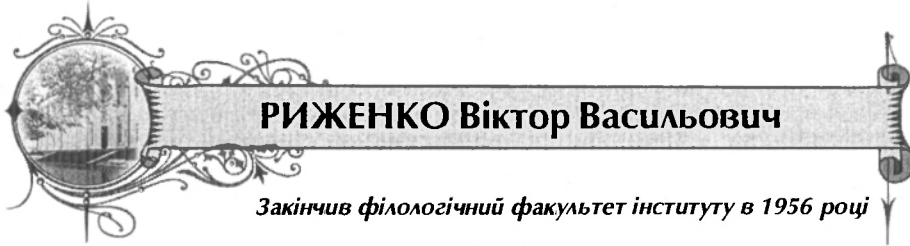
У червні 1954 року було повне затемнення Сонця, яке теж перетворилося у велике інститутське свято. З ініціативи викладача астрономії Івана Андрійовича Харицького у день затемнення на Інститутському подвір'ї зібралися сотні студентів, винесли прилади для спостережень, всюди горіли невеличкі багаттячка, на яких кожен міг приготувати собі задимлене скельце. Викладачі кафедри біології радили всім піти у ботанічний сад, щоб побачити, як поводять себе птахи, комахи, як раптом закрились нагідки і запахла матіола.

Величним було відзначення у 1952 році днів пам'яті М.В.Гоголя. У Ніжин з'їхалась уся письменницька еліта України. Студентський театр, керований викладачем англійської мови Романом Львовичем Гуревичем, поставив "Ревізора". Головні ролі у спектаклі чудово виконали студенти філологічного факультету Вася Жук та Ліля Винаковська, яка після закінчення інституту пішла на професійну сцену.

Мої спогади про наших наставників-викладачів, які задали такий високий рівень професійної досконалості, якого я прагнула досягти все своє свідоме життя, а це – спочатку 8 років роботи у школі і 40 років викладання у Чернігівському державному педагогічному інституті, нині університеті, світлі миттєвості студентського життя початку 50-х років тепер уже минулого ХХ століття, це теж сторінки двохсотлітньої історії Ніжинського державного педагогічного університету, який йде назустріч своєму прекрасному ювілею.

І дорогий, і незабутній...

РИЖЕНКО Віктор Васильович

Закінчив філологічний факультет інституту в 1956 році

ВАЛЬС НЕЖИНСКИХ СТУДЕНТОВ

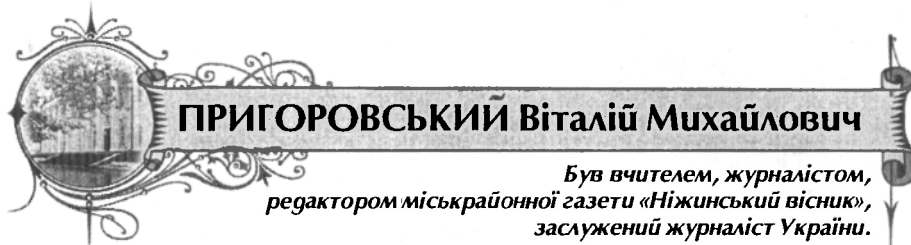
Опустилась над Нежином ночь,
Лёг туман над Остром-рекой,
Тихо парк институтский поет
Нам о счастье своей листвою.
И, как остров в морской синеве,
Ты стоишь среди лип утопая,
Институт – наш студенческий светлый маяк,
Звезда путевая.

Пусть промчатся учёбы года
И студенческой жизни дни,
Но в сердцах наших будут всегда
Верным спутником жить они.
И повсюду, где б не были мы,
С нами будешь ты, путь освещая,
Институт – наш студенческий светлый маяк,
Звезда путевая.

Здесь мы жили с тобой, не грустя,
В общежитиях здесь мы росли.
Здесь в студенческой дружной семье
Годы нашей учёбы прошли.

День настал... Расстаёмся с тобой
И, последний визит отдавая,
Говорим мы: "Прощай, дорогой институт,
Звезда путевая".

И когда-то с друзьями сойдемся
За столом у себя на дому,
Я за дружбу студенческих дней
Снова с радостью тост подниму.
И в кругу своих старых друзей,
О прошедших годах вспоминая,
Мы споём о тебе, дорогой институт,
Звезда путевая.

ПРИГОРОВСЬКИЙ Віталій Михайлович

*Був вчителем, журналістом,
редактором міськрайонної газети «Ніжинський вісник»,
заслужений журналіст України.
Закінчив інститут у 1956 році*

Білий лебедю мій!
Над Остром тихоплинним
Я лелію тебе,
як зірницю вночі.
Бо в далеку дорогу
з берегів твоїх лину,
Бо несу твої крила
на своєму плечі.

Є міста красивіші,
і вузи, і школи,
Де студентської дружби,
як моря огром.
Але ніжинську юність
не забуду ніколи,
Що її нам осяяв
інститут над Остром.

Хай пронизує серце
білий трепет кохання,
В сині роси перейде
світанковий туман, -
Озовуся востаннє,
обнімуся востаннє,
І від того ще більше
посивіє декан.

Білий лебедю мій!
Над Остром тихоплинним
Я лелію тебе,
як зірницю вночі.
Бо в далеку дорогу
з берегів твоїх лину,
Бо легкі твої крила
на моєму плечі

І дорогий, і незабутній...

КРОНИКОВСЬКА Наталія Михайлівна

*Заслужена вчителька Української РСР,
вчитель – методист Християнської ЗОШ на Чернігівщині.
Випускниця природничого факультету. 1958 року*

Я пишаюся, що навчалась в НДПІ ім. М.Гоголя у 1953-1958 рр. Навчали мене наукам і методиці навчання цих предметів у школі наші мудрі, високоосвічені, добропорядні викладачі цього прекрасного вузу. Ці добрі люди жили нашим життям: раділи нашим успіхам і переживали наші невдачі.

Схиляю голову перед світлою пам'яттю нашого декана природничого факультету Сергія Трохимовича Новикова. По праву ми його називали батьком.

В пам'яті наші демонстрації на революційні свята, коли нам дуже хотілося додому і Сергій Трохимович умовляв нас пронести транспаранти по площі і їдьте собі додому, а він потурбується про доставку їх до інституту.

Вже сорок п'ять років навчаю дітей і намагаюсь хоч трохи по доброті бути схожою на Сергія Трохимовича Новикова.

У школі я вивчала французьку мову і в групі такою я виявилася одна, решта товаришів вивчали німецьку і англійську мови. Викладач англійської мови обіцяла почати з нуля. Перший курс пройшов "успішно", а на другому курсі викладач був уже інший, і моя англійська вимова приводила її у жах, а в журналі пішли одні двійки.

Викладач прийшла в деканат поскаржитись на мене і сказала, що не допустить мене до складання екзамену. Декан був вражений – це ж Сталінський стипендіат!

Мене викликали в деканат, і, крім моря сліз, більше нічого сказати у виправдання я не могла. Після лекцій секретар покликала мене в деканат. Сергій Трохимович зі співчуттям і втіхою мені сказав, що викладач оцінку на екзамені мені поставить, але не "п'ять". Для мене це був удар (бо я ж була Сталінський стипендіат).

Вранці йшла, опутивши голову, а назустріч радісний Сергій Трохимович: "Наташа, екзамен замінено на залік". Моєму щастю не було меж, і разом радів мій декан. На превеликий жаль, він рано пішов із життя.

А скільки доброго пригадується про доцента кафедри хімії Барама Оскара Мойсейовича! Він був дуже суворим, але надзвичайно відповідальним, чесним, чуйним і порядним. Якщо студент знав хімію – для Оскара Мойсейовича це була найкраща людина. Не терпів ледачих. Він був нашим куратором, і ми часто їздили з ним на роботу. Хоч він і був інвалідом, але намагався працювати з нами на рівних, підбадьорював нас.

У своїй роботі я наслідую Оскара Мойсейовича і завжди працюю нарівні з учнями і навіть більше. Дітям це дуже подобається. О.М.Барам сам був трудоголіком, любив і цінував тих, хто працював розумово і фізично.

Як ми, студенти, цінували довіру до нас з боку викладачів! Завжди в пам'яті професор Георгій Миколайович Гасовський – строгий, вимогливий, розумний і справедливий.

Ми відчували, що наш наставник не зовсім згодний з тодішнім процвітанням в науці біології вчення Трохима Денисовича Лисенка. Страшній критиці піддавали тоді теорії генної спадковості Вейсмана, Менделя, Моргана, називаючи їх антинауковими і т.п.

Георгій Миколайович, читаючи лекції з дарвінізму, розповідав і про заборонені на той час теорії і піддавав критиці деякі положення вчення Т.Д.Лисенка. Я завжди ретельно записувала все сказане на лекціях.

Між студентами вже пройшла чутка, що Г.М.Гасовський попав у немилість.

Одного разу мене викликав парторг факультету і попросив зошит з лекціями з дарвінізму. Я пообіцяла принести зошит завтра, але порадившись зі старшим товаришем і старостою групи Богмою Д.М., за ніч все переписала, опустивши все "сумнівне". А через день у Г.М.Гасовського був день народження. Довго ми сиділи на агробіостанції в засідці, чекаючи, поки відкриється вікно в його квартирі (ми вже дослідили, що завжди вранці о 6 годині він відкривав вікно). Швидко на підвіконня ліг букет квітів і записка "Ми з Вами, Георгій Миколайович".

Відверто кажучи, ми з острахом йшли до нього на екзамен, бо він був дуже вимогливим, але й справедливим.

На озброєння у своїй педагогічній роботі я у Георгія Миколайовича взяла уміння давати "аванс", це дуже допомагає в роботі з учнями. Вони намагаються завжди не підвести і все вивчать і зроблять, якщо відчують, що вчитель їх розуміє і йде назустріч.

Студенткою я ніколи не користувалася шпаргалками. Складали дарвінізм в аудиторії, де над дверима була скляна рама. Перед дверима всім розповідала, а коли зайшла і взяла білет, то запахло провалом. Друге і третє питання знала добре, а матеріал першого ніби й не чула. Показую у віконце, що першого питання не знаю, але від допомоги відмовилась. Ось моя черга відповідати, і професор пропонує мені почати з останнього питання, а потім друге. Він мені сказав, що впевнений, що і перше питання я знаю так, як і ці, і поставив "відмінно". Яка ж я була рада!

Ввечері пішли в парк ім. Т.Шевченка, а назустріч по алеї йде Георгій Миколайович. Коли порівнялись, він мене покликав і лагідно спитав: "Наташа, то перше питання вже добре знаєш?" Тільки тоді я оцінила його людяність і часто про це розповідаю своїм учням і намагаюсь бути схожою на нього.

На державні екзамени я обрала зоологію. Георгій Миколайович попередив мене, щоб взяла ботаніку, бо на зоології буде мені "жарко", а тим більше Сталінському стипендіату.

Головою державної комісії був ректор педінституту з м. Суми.

Я ризикнула, розповіла все і відповіла на всі додаткові питання. Мені по ставили оцінку "чотири", мотивуючи, що дала невпевнену відповідь на питання, як голуби годують своїх малят. Диплом з відзнакою я не одержала, дуже переживала і мені було соромно перед своїми викладачами.

Але думаю, що виправдала сподівання своїх наставників. Чесно працювала сільським учителем, і мої учні мали ґрунтовні знання з хімії.

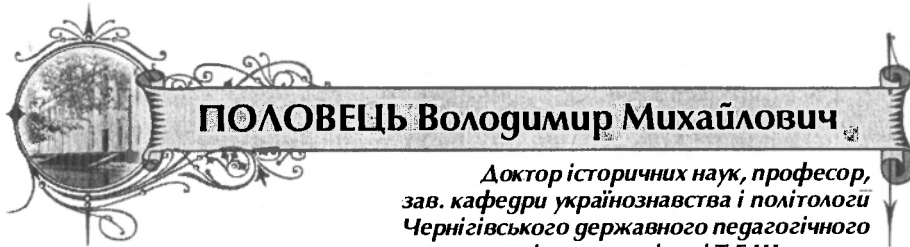
І дорогий, і незабутній...

В 1965 році вже одержала відзнаку "Відмінник народної освіти", у 1978 році – звання "Заслужений учитель", у 1988 році – "Медаль А.С.Макаренка", у 1976 році перша і одна у Козелецькому районі одержала звання "Учитель-методист". У 1994 році отримала Соросівський грант і звання "Соросівський учитель".

Всім, чого я досягла у своїй роботі, я вдячна своїм наставникам – викладачам дорогого для мене вузу НДПУ імені Миколи Гоголя.

З теплом і вдячністю згадую добрих, чуйних, освічених, людяних Солдатова М.П., Копніна М.М., Мулярчука С.О., Нагорну П.І.; молодих, життєрадісних, завятих і енергійних викладачів Назарову Л.С., Бородіну (Богму) О.Л., Пінчук Т.Д. і всіх наших прекрасних викладачів. Багато епізодів спливає в пам'яті із щасливих студентських років, але всіх не перерахуєш.

Відданості своїй справі, доброти до молодого покоління, уважності, чуйності ми, студенти, вчилися у своїх наставників. Їх імена назавжди у наших серцях.

ПОЛОВЕЦЬ Володимир Михайлович

*Доктор історичних наук, професор,
зав. кафедри українознавства і політології
Чернігівського державного педагогічного
університету імені Т.Г.Шевченка.
Закінчив інститут у 1958 р.*

Як і всі юнаки повоєнних літ, я мріяв бути військовим. Привід до вступу в Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М.В.Гоголя дала молода випускниця історико-філологічного факультету цього вузу Наталія Тимофіївна Стародуб, яка прибула до нас у той час, коли я навчався в 10 класі Вороньківської СШ Бобровицького району і стала нашим класним керівником. Розповідаючи про історію заснування Ніжинської гімназії вищих наук, її випускників, серед яких були М.В.Гоголь, Є.П.Гребінка, Л.І.Глібов, О.С.Афанасьєв-Чужбинський, Д.І.Журавський, а пізніше Ю.О.Збанацький, О.І.Ющенко, М.З.Шамота, М.Н.Петровський, І.Г.Спаский та ін., вона пов'язувала проникнення передових ідей і прогресивних течій у навчальному процесі гімназії з декабристським рухом, до якого с.Вороньки мали безпосереднє відношення як бувший земельний наділ і один з маєтків князів Раєвських і Волконських. Після таких уроків 5 випускників школи з 21 у 1954 році подали заяви до Ніжинського педінституту. Цей епізод я часто згадую в розмовах зі студентами-випускниками свого вузу, наголошуючи на тому, який переконливий вплив на довірливих і допитливих учнів, особливо сільської школи, має образ молодого вчителя, його особистий приклад і вміння викликати гордість за свою професію і свою Альма-матер. Уже навчаючись на історико-філологічному факультеті інституту, я з першого курсу зустрівся з такими неординарними і талановитими викладачами, як Ю.А.Савченко, Н.М.Дзюбанова, Є.Г.Кулинич, Г.П.Васильківський, А.А.Тамбовцева, В.І.Солдатов, Ф.М.Протас, М.Г.Глінка, П.Ф.Білий, М.І.Кругляк, М.А.Лескевич, М.І.Повод, О.І.Панфьоров та багато інших.

Саме в той час прибули до інституту і успішно розпочинали свою діяльність молоді викладачі О.Л.Богма, Т.Д.Пінчук, В.П.Іванов, І.П.Костенко, В.І.Власенко, О.І.Близнюк.

Про кожного з них можна розповідати годинами, кожен з них залишив значний слід у серцях своїх вихованців, особистим прикладом вони визначили не одному із нас шлях у викладачі вищої школи. Лекції старшого викладача Ю.А.Савченка відкривали нам світ візантійського, італійського, фламандського, французького, російського, українського живопису, графіки і скульптури. Художник і досвідчений лектор, фахівець по живопису епохи Відродження, він вчив нас розумітися на картинах Рафаеля, Тиціана, Мікеланджело, Вазарі, Рубенса та Веласкеса, проводив лекції в картинній галереї інституту, розповідав сюжети кожної з її картин та історію її

І дорогий, і незабутній...

заснування, починаючи з того часу, коли у 1845 р. граф О.Г.Кушельов-Безбородько у зв'язку з 25-річчям Ніжинської вищої школи подарував 175 картин зі свого власного картинного фонду для того, щоб вони служили розвиткові «добрих смаків вихованців цього навчального закладу».

Доцент Г.П.Васильківський – неперевершений знавець зарубіжної літератури, вражав нас своїми знаннями сотень прізвищ, імен, дат, сюжетів, назв романів, повістей, поем та оповідань. При цьому в житті Григорій Петрович залишався скромною і навіть соромливою людиною. Тільки значно пізніше, після закінчення інституту, я дізнався, що він був ще й талановитим публіцистом і письменником.

Нінель Михайлівна Дзюбанова вчила нас культурі мови. На той час це був невеличкий спецкурс, десь близько 30 годин, половина з них – практичні заняття, під час яких вона навчала нас правильній орфоєпії та орфографії, особливостям усної і письмової літературної і народної мови.

Пригадую, як з перших же занять доцент А.А.Тамбовцева залучала нас в історичний гурток краєзнавців, прищеплюючи любов до малої батьківщини, допомагала кожному обрати тему дослідження та готуватися до перших наукових студентських конференцій, на яких наголошувала, що саме при сумлінному ставленні до справи серед нас з'являться майбутні викладачі вузів і науковці.

Директором інституту (так називалася посада ректора) був у той час доцент Марк Іванович Повод, учасник Великої Вітчизняної війни, полковник у відставці, історик за фахом і педагог за покликанням. Незважаючи на нестатки першого повоєнного десятиліття, він зумів поставити навчально-виховну роботу в інституті так, як у найкращих тоді вищих навчальних закладах, залучаючи до викладацької роботи досвідчених викладачів вузів м.Києва. Він намагався розширити навчально-матеріальну базу факультетів та збільшити фонд бібліотеки.

З перших днів навчання в інституті ми потрапили в ауру, яка ненавмисно створювалася професорсько-викладацьким колективом. Наші наставники були прикладом не тільки глибокого знання своєї справи, першокласними фахівцями, але й взірцем своїми манерами і поведінкою. Здається, в невеличкому на той час 30-тисячному Ніжині викладача інституту можна було визначити на вулиці по його зовнішньому вигляду. Пізніше, задумуючись над цим фактом, я приходив до висновку, що таку ауру створювали історія одного з найстаріших у нашій країні навчальних закладів, у стінах якого виховувалися видатні представники різних поколінь нашого народу, великі письменники, вчені, художники та науковці. Для них стіни вузу були старовинним палацом науки і культури, до якого ставились як до храму. Важливу роль у цьому плані відігравала бібліотека інституту, справжня перлина знань, у фондах її налічувалося біля півмільйона книжок і понад 3 тисячі журналів, особливу цінність серед яких становили часописи першої половини XIX ст. Пригадую, з яким трепетом ми брали в руки рідкісні екземпляри старовинних книжок XVI-XVIII століть, в тому числі «Іліаду» та «Одісею» Гомера, «Енеїду» Вергілія, «Граматику» Мелетія Смотрицького (1619 р.), «Арифметику» Магницького (1703 р.), рукописи гетьманських універсалів XVII-XVIII століть, твори Д.Дідро, М.В.Ломоносова, О.М.Радіщева.

Музей М.В.Гоголя, заснований в 1909 р. у зв'язку зі 100-річчям з дня народження Миколи Васильовича, та картинна галерея інституту відомі далеко за межами нашої області. Експонати, що стосуються перебування Гоголя-Яновського в гімназії у 1821-

1828 рр., це – підручники, навчальні посібники, фізичні прилади, матеріали про гоголівську творчість, гоголівські традиції у житті Ніжинського вузу.

Пам'ятаю, як у 1957 р. поряд з музеєм Гоголя у трьох кімнатах було відкрито картинну галерею, колекція її складалася з 230 картин. Це були оригінали і копії російських, українських і зарубіжних художників ХІV-ХХ століть. Найбільше вражав розділ італійського мистецтва, представлений полотнами болонської, венеціанської, флорентійської та неаполітанської шкіл. Були тут полотна фламандського і нідерландського живопису, картини Рубенса і Рібери, картини російських художників Плахова, Андреева, іванова та інші.

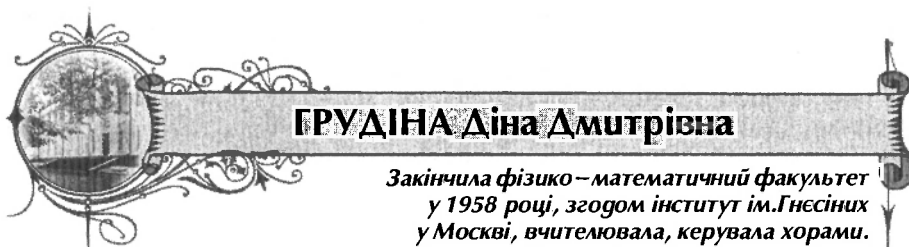
Картинна галерея мала літографії картин Трет'яковки, що разом з експонатами музею та її багатим арсеналом використовувалися як навчальний матеріал і могутній засіб виховання та розвитку естетичних смаків майбутніх педагогів.

Формували особистість молодих учителів постійні зустрічі з провідними діячами науки і культури. У стінах і аудиторіях інституту неодноразово виступали: і.Паторжинський, М.Литвиненко-Вольгемут, Гнат Юра, Ю.Шумський, Н.Ужвій, Д.Гнаток, Ю.Гуляев, Д.Кабалевський, А.Хачатурян, Г.Майборода, М.Рильський, П.Тичина, В.Сосюра, О.Вишня, О.Корнійчук, В.Василевська, О.Гончар, Ю.Збанацький, С.Олійник, П.Воронько та ін.

Отже, виповнилося 46 років після закінчення Ніжинського державного педагогічного інституту. Це добра половина людського віку і сьогодні, згадуючи про свої юні студентські роки, бачиш, як багато вони дали тобі для формування особистості, як навчили працювати і використовувати кожну хвилину для збагачення свого життєвого досвіду, професійного вдосконалення і громадянського становлення.

І дорогий, і незабутній...

ГРУДІНА Діна Дмитрівна

*Закінчила фізико-математичний факультет
у 1958 році, згодом інститут ім.Гнесіних
у Москві, вчителювала, керувала хорами.*

Зараз проживає у США.

У житті – як на довгій ниві – всього буває. Я часто повторювала це мамине прислів'я. Та не могла навіть уявити собі, що доля кине мене у далеку Америку. Я вдячна цій прекрасній країні за її доброту і увагу до емігрантів, до моєї сім'ї. Я захоплена високим рівнем її цивілізації, я полюбила її людей. І живучи моїми теперішніми подіями, знайомствами, зустрічами, симпатіями і – навпаки, я оцінюю все навколишнє тільки давніми мріями – добра і зла, порядності, щирості, мріями, що виплекані з дитинства, стверджені в студентські роки. А мої витoki – це Ніжин, школа, педінститут.

Далекий 1954 рік. Я закінчила середню школу № 3 м. Ніжина і вступила на фізико-математичний факультет НДПІ ім.М.В.Гоголя.

Згадую зустріч абітурієнтів з викладачем В.Ю Назаровим, який готував нас до атмосфери вступних екзаменів. У великій аудиторії сиділи вчорашні учні, схвильовані і стривожені майбутніми іспитами. Володимир Юрійович розповідав про існуючі правила, відповідав на запитання, відповідав українською або російською мовою – так, як запитували. Це сподобалося і запам'яталося.

А потім були лекції, семінари, практичні заняття і нові педагоги.

Математики старшого покоління: мудрий, поважний Антон Матвійович Соломаха; ерудит, поліглот Михайло Семенович Кармінський, худорлявий, сивоголовий.

Викладач психології Марк Ісаєвич Кругляк, інтелігентний, ввічливий; нас, дівчат, звав "колего" (!).

Молоді математики: Леонід Іванович Нестеренко, Іван Семенович Матюшко, які любили на лекціях сказати якийсь простий доречний жарт.

Лідія Іванівна Колесник, прекрасний викладач, чудова молода жінка. На жаль, у неї були хворі ноги, і вона користувалася милицею; але треба було бачити, якою красивою була її хода і вся її мініатюрна постать!

Тамара Дмитрівна Пінчук, викладач педагогіки. Як чекали ми її цікаві лекції! А як любили просто спілкуватися з нею, такою близькою нам і по віку, і по духу.

Прекрасною була атмосфера, що панувала тоді у вузі. Ми захоплено навчались, бо всією душею прагнули стати хорошими фахівцями. І в той же час ми, молоді, тягнулися до прекрасного, до мистецтва, до музики, співали в Інститутському хорі.

Великим святом для нас був кожний новий спектакль аматорського драматичного театру нашого Інституту, поставлений з професійною майстерністю Романом Львовичем Гуревичем, завідувачем кафедри англійської мови.

А як ми чекали щонедільних вечорів відпочинку з вишуканою музикою, яскраво освітленим залом з блискучим паркетом, організованих молодим Олександром Ісааковичем Близнюком. Він завжди був для нас взірцем культури, елегантності, смаку у усьому - в освіченості, в поведінці, в одязі.

На все життя лишилася в моїй пам'яті Л.М.Тевзадзе, талановитий хормейстер, випускниця Московського музично-педагогічного Інституту ім.Гнесіних.

Ніколи не забути В.М.Іконника, керівника Інститутського хору, диригента рідкісного таланту. Саме вони, Віктор Михайлович і Лілія Миколаївна, помітивши мою закоханість у хоровий спів і почувши виступ створеного мною самодіяльного хорového ансамблю фізико-математичного факультету, рекомендували мені одержати професію хорового диригента.

Пізніше, після закінчення Московського музпедінституту ім.Гнесіних, працюючи в Києві учителем математики і диригентом учнівського і учительського хорів, я протягом року співала у Камерному Хорі імені Бориса Лятошинського, яким керував В.М.Іконник.

Пролетіли роки, вирости діти, народилися онуки. Доля привела мою сім'ю в Америку. І склалося так, що тут я знову зустрілася зі своїми двома професіями. Я співаю в хорі, яким керує моя донька, професійний музикант, композитор.

Крім того, я допомагаю учням старших класів у засвоєнні математичних програм та готую їх до екзаменів.

І тут знову в пам'яті оживає таке незабутнє і плідне спілкування з В.Ю.Назаровим.

Мені пощастило бути в бригаді студентів, практикою яких у середній школі №7 завідував Володимир Юрійович. Тут ми, студенти, зустрілися з ним вже не як з серйозним і вимогливим викладачем вищої математики, а як з педагогом-методистом, що вів нас, початківців, першими стежинками майбутніх учителів.

Спочатку ми тільки були присутні на уроках учителів, а потім аналізували їх разом з Володимиром Юрійовичем. Він давав нам висловитись, з повагою прислухався до наших спостережень. Потім підсумовував усе побачене і почуте, і ми дивувалися, як багато ми не помітили, як по-різному можна було викласти ту чи іншу тему.

Настав час і нам проводити уроки. Як детально наш керівник аналізував з кожним з нас план його уроку, як суворо вимагав ґрунтовного володіння матеріалом. А вже аналізуючи проведений урок, не пропускав жодного промаху. Якимось одна з нас, викладаючи тему «Паралельність прямих», навела «приклад з життя»: «Коли ви йдете по мосту, то перила паралельні». Аналізуючи урок, Володимир Юрійович звертається до практикантки: «А коли ви не йдете по мосту, то перила вже не паралельні?»

«Боже, який сором, як я могла так сказати?!» Так він з притаманним йому, ніколи не образливим гумором, вчив нас слідкувати за чистотою й культурою мови, за логічністю викладу матеріалу. Згадую один випадок, який - хоч скільки років пройшло! - а ще й досі гріє душу.

Це було після мого досить вдалого уроку на тій практиці. Аналізуючи його, Володимир Юрійович сказав так: «А знаєте, чим мені сподобався урок Діни Дмитрівни?» (До речі, він привчав нас у школі називати один одного по імені та по батькові, а не «Лількати і Дінькати»). «Я сидів, слухав її і чекав, що ось-ось почую якусь чудо - так зацікавила вона своєю розповіддю. А мова ж ішла про звичайну теорему, яку я давно знаю».

Так міг похвалити тільки справжній вчитель, який радіє за успіх свого учня не менше самого вчителя.

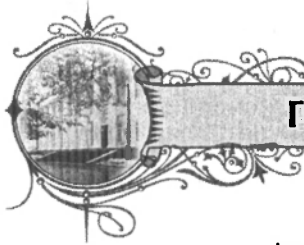
Звичайно, я і раніше, протягом всієї моєї праці в школі пам'ятала уроки і поради всіх моїх дорогих викладачів, що вчили нас протягом п'яти щасливих літ.

Але тут, в Америці, все-все, що було в юності в моєму рідному Ніжинському педінституті, проявилось наче гарна якісна фотоплівка в руках умілого майстра і ожило новою неповторною красою.

Спасибі тобі за все, мій Інститут!

І дорогий, і незабутній...

ГУЦАЛО Євген Пулипович

Відомий прозаїк, поет.

Автор більше тридцяти книжок: оповідань, повістей, романів, кількох поетичних збірок.

Лауреат Державної премії України імені Т.Г.Шевченка.

Помер у 1995 році.

Закінчив філологічний факультет у 1959 році.

НІЖИН

Гудки паровозні. Фабричні гудки,
Повітря бадьоре і свіже.
І, ставши над дзеркалом тихим ріки,
На себе милується Ніжин.
Це звідси в широкі світи мужики
Брели за літами, за даллю
І пісню співали, мов терен терпкий,
Про те, як "забрали Галю..."
Це тут із бездонних народних глибин,
Забутих царями і Богом,
Від піль неосяжних, безкраїх долин
До слави підводився Гоголь.
Цвітуть навесні у садах молодих
Світанки блакитним барвінком,
Я йду мимо стін інститутських старих,
Де Глібов учився й Гребінка.
Тут в битві звияжній кувалися дні,
Тут марилась далеч вітрами,
І Ющенко юний щасливі пісні
У світ випускав голубами.
Щоб зняти кайдани залізні із рук,
Щоб вільно всміхатися сонцю,
на битву з фашизмом тут Яків Батюк
В загін гуртував комсомольців.
Тут ми розквітали в студентській сім'ї,
Мужніли й росли в комсомолі,
І думи гарячі, гарячі пісні
Вже нас не покинуть ніколи.

ГРИЩЕНКО Арнольд Паташович

*Академік, доктор філологічних наук,
професор Київського національного
педагогічного університету ім. М. Драгоманова.
Випускник 1958 року.*

Час і простір належать до тих найважливіших чинників, які поряд з іншими, не меншої важливості чинниками визначають буття людини, супроводжують її протягом усього життя. Важливі й нерозривно пов'язані, вони докорінно відрізняються між собою. Річ у тім, що в простір (домівку, рідне село або місто, школу й інститут) можна повернутися неодноразово фізично, помічати й фіксувати всі ті зміни й перетворення, які не дають просторові бути стабільно-незмінним. На превеликий жаль, людині не дано здатності фізичного повернення в минуле, здатності бути присутньою навіть у тому, що відбувалося кілька годин тому протягом одного дня. Однак і час хоч частково, але стає підвладним завдяки власним спогадам, свідченням близьких і знайомих, писаним текстам, фотокарткам, матеріальним предметам тощо. Ми подумки повертаємося в минуле до межі, з якої починається пам'ять, і перед нами, як кадри кінострічки, постають окремі деталі або й цілісні картини минулого з того, що запам'яталося.

Я повертаюся на п'ятдесят років у минуле, у 1954 рік – рік закінчення середньої школи в Ріпках на Чернігівщині і вступу до Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя на відділення української мови й літератури історико-філологічного факультету.

Тоді прийняли на українське відділення лише одну групу студентів, здається, 27 осіб. Всі ми були з середини тридцятих років минулого століття, стали свідками воєнного лихоліття, що його чи не найправдивіше описав О. Довженко в кіноповісті "Україна в огні", і обрали майбутній фах за покликанням, з свідомої любові до рідної мови й літератури. Проблеми мотивації навчання, пошуку знань не існувало, хоч, звичайно, інколи й траплялися певні "відхилення від основної освітньої лінії".

Насамперед хочу наголосити, що нам було у кого вчитися, зокрема, у викладачів кафедри української мови – Феодосія Яковича Середи, Арсена Даниловича Батурського, Дмитра Дмитровича Герасименка, Марії Герасимівни Кишенько, Надії Василівни Сладківської. Це були люди різних темпераментів і характерів, але всіх їх об'єднувало надто сумлінне ставлення до викладацького обов'язку й повага до студента.

Ф.Я.Середа був глибоко ерудований мовознавець, фахівець з питань іменникового словотвору, стримано-сухуватий, але запальний і емоційний у дружній бесіді. Це з його легкої руки розпочалася моя викладацька кар'єра у вищій школі: двічі на запрошення Ф.Я. Середи я викладав історичну граматику української мови студентам-заочникам на літніх сесіях після закінчення інституту в 1958 р.

І дорогий, і незабутній...

А.Д.Батурський викладав у нас вступ до мовознавства. Строгий, з іронічною посмішкою, він був прекрасний лектор, носій бездоганної української літературної мови. А.Д.Батурський, як і Ф.Я.Середа, захистив кандидатську дисертацію ще за мого перебування в інституті. Він досліджував мовні засоби гумору, і тому порадив мені обрати тему курсової роботи з відповідної проблематики. Курсова робота, присвячена мовним засобам гумору у творах О.Вишні, була відзначена дипломом на республіканському конкурсі студентських наукових робіт, а потім, доопрацьована й поглиблена, стала рефератом при вступі до аспірантури Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України.

Д.Д.Герасименко був зразком пунктуальності, послідовності й логічного ладу у викладанні сучасної української літературної мови. На той час ми могли послуговуватися лише двома джерелами зі згаданої найважливішої навчальної дисципліни – підручником для педінститутів М.А. Жовтобрюха – мого майбутнього Вчителя з великої літери – і Б.М. Кулика та академічним курсом сучасної української літературної мови за ред. Л.А. Булаховського. Отже, лекції й практичні заняття Д.Д. Герасименка, завжди спокійного й урівноваженого, мали особливу ціну для нас.

М.Г.Кишенько залишилася в моїй пам'яті як уособлення особливо трепетного ставлення до свого викладацького обов'язку. Вона, не маючи тоді наукового ступеня, виявляла глибоку ерудицію з питань історії української літературної мови та стилістики, надавала особливі уваги мовним деталям, зокрема тим, які, за сучасними уявленнями, формують мовну особистість, культуру усного й писемного мовлення.

Н.В.Сладківська працювала з нашою групою тільки протягом першого навчального року, викладаючи старослов'янську мову – один з найскладніших предметів, що їх забор'язаний опанувати студент-філолог. Як фахівець-ветеран знала цей предмет вона бездоганно і виявляла, звичайно, поблажливе ставлення до студентів, не перетворюючи іспиту на екзакуцію.

Кафедрі української літератури також належить визначна роль у фахово-дубовному становленні студентів нашої групи. Ідеться передусім про три визначні особистості – Олександра Дмитровича Королевича (Леся Гомона), Михайла Степановича Чубача і Лесю Йосипівну Коцюбу. Всі троє були фахівцями найвищого ґатунку, і тому треба бути вдячними долі, що вона подарувала нам спілкування з ними.

Навіть після знаменного 1956 року, коли нас, студентів, ознайомили з відомостями про моторошні жертви сталінського терору, нам так і не стало відомо, що О.Д.Королевич – визначний письменник і літературознавець. Його лекції з історії української дожовтневої літератури (так тоді називали цей предмет) можна кваліфікувати як взірцеві за змістом і формою викладу. Тільки тепер можна припускати, що О.Д.Королевич, підступно зневажений і викреслений з літературного процесу, оживав у своїх лекціях, знаходив у них життєву силу й натхнення. Він прекрасно знав українську літературу, бо сам був з цієї літератури.

М.С.Чубач викладав на найвищому рівні зарубіжну літературу. Фахові знання у нього, як і О.Д.Королевича, поєднувалися з бездоганною лекторською майстерністю і "безконспектною" викладу матеріалу. Він був дуже емоційний і запальний, боляче переживав тогочасну нашу національно-культурну ситуацію. Можна без перебільшення твердити, що у М.С.Чубача наша група пройшла справжню школу національного виховання, формування національної свідомості на тлі тих інтернаціональних сюжетів і мотивів, які в багатьох випадках визначали зміст лекцій з зарубіжної літератури.

Л.Й.Коцюба викладала у нас виразне читання (особливо запам'яталася її інтерпретація Шевченкової перлини "Сон. На панщині пшеницю жала...") і керувала педагогічною практикою. Леся Йосипівна працювала над кандидатською дисертацією, присвяченою фольклористичній діяльності Опанаса Марковича. Вона до деталей з'ясувала проблему свого дослідження, виявила справжню ерудицію науковця. Українська справа стала девізом її життя. Порівняння й зіставлення потребують обережного ставлення до них, але я наважуся все-таки на порівняння Лесі Йосипівни з Оленою Телігою, відомою нам тепер з її поетичних творів та публікацій про неї. Л.Й.Коцюба – з особистостей типу, репрезентованого О.Телігою.

Хочу добрим словом згадати викладачку німецької мови Калерію Федорівну Духанову – інтелігентку, як кажуть, старої школи. Викладання іноземної мови в повоєнні роки не було дуже вдячною справою, тому що тогочасна середня сільська школа (а майже всі студенти нашої групи вийшли саме з такої школи) не давала належних знань через брак фахово підготовлених учителів. Однак К.Ф. Духанова спонукала мене до серйозного ставлення до свого предмета, і я розпочав свою кар'єру як учитель намецької мови Удайцівської середньої школи на Прилучинні. І ще одна особиста деталь: через помилковий діагноз (ангіну було кваліфіковано як скарлатину) я потрапив до інфекційної лікарні, де мене відвідувала К.Ф. Духанова з цукерками "Чорна смородина".

Особливо пам'ятна для мене лінія особистого – знайомство в стінах інституту з дорогою для мене людиною – дружиною Ніною. Спасибі долі, що вона подбала про переведення її англійського курсу з Вінницького педінституту до Ніжинського. Між іншим, до цього знайомства стала причетною і наука. Ніна також одержала диплом за наукову роботу з психології, виконану під керівництвом М.І. Кругляка. Поєдналися два дипломи.

Викладачам факультету англійської мови тоді належала визначна роль в організації культурних заходів. Невтомний, енергійний, інтелігентний Олександр Ісаакович Близнюк не тільки подбав про облаштування модерного щодо свого часу лінгафонного кабінету для студентів свого факультету, а й був організатором прекрасних студентських вечорів відпочинку у відновленому на третьому поверсі вестибюлі. Доводилося вдаватися до різних хитрощів, щоб кожного разу потрапити на такий вечір.

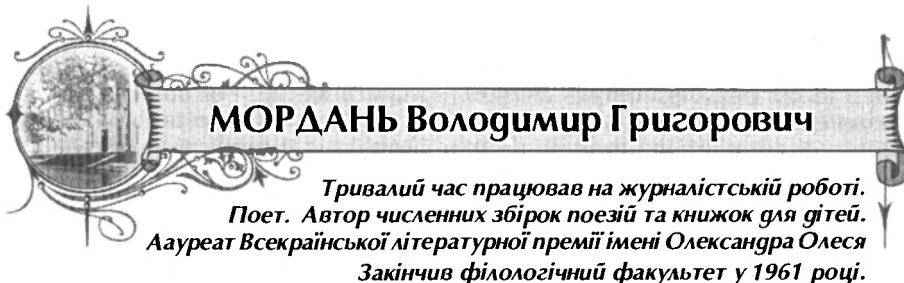
З далекого минулого веде свій початок дружба з дорогими для мене Іваном Петровичем Костенком і Тамарою Дмитрівною Пінчук. Це мої викладачі, люди, по-справжньому віддані своїй справі.

Іван Петрович пережив драматичні події війни, став прекрасним істориком, залюбленим у рідний край, про долю й людей якого він написав сотні статей і розвідок. Хай доля відведе йому ще багато-багато часу для занять улюбленою справою.

Тамара Дмитрівна прекрасно викладала нам історію педагогіки, щойно закінчивши педінститут у Києві. Вона – ерудит і естет, людина не тільки з тонким, а й професійним відчуттям прекрасного, Тамара Дмитрівна уміє зупинити й зафіксувати на фотоплівці мить, що переростає в художній образ. Хай такі миті не дають спокою Тамарі Дмитрівні.

Люблю повертатися в простір рідного Ніжина, особливо навесні, коли обабіч залізниці цвітуть жовті півники. Здійснюючи можливе – повернення у простір, повертаюся і в минулі часи, але тільки в ретроспективній уяві.

1956 рік мені запам'ятався на все життя. Цього року я завершував навчання в Лебединському педагогічному училищі ім.А.С.Макаренка. Отримав запрошення від заступника директора Ніжинського педагогічного інституту ім.М.В.Гоголя Бондура С.П. спробувати вступити на факультет мови, літератури, музики та співів.

Валентина Пістрик, працівник Лебединського райкому комсомолу, студентка-заочниця Ніжинського педінституту, добре знала моє захоплення музикою. Грав у оркестрі, виступав на урочистих заходах міста, виборчих дільницях, в підшефному селі Бишкінь тощо. Під час сесії в інституті вона й порекомендувала мене як перспективного абітурієнта.

Але до Ніжина я міг і не доїхати. У травні викликали до військкомату. Проїшов медичну комісію, постригли буйну чуприну, хоча я й просив залишити її хоч до випускного вечора. А по дорозі в училище від мене жахалися люди, гадали, що я хуліган. На той час бешкетників міліція стригла догола.

Склавши державні екзамени, я нікуди не брав призначення, а поїхав у село. Чекав повістки до війська. І вона не забарилася. Провели мене, як і годиться, добряче. Пісні, музика, напучування. І яке ж було здивування односельчан, коли я наступного дня повернувся додому. А сталося таке: поки я був у селі, вийшов указ М.С.Хрущова, в якому мовилося: випускникам середніх спеціальних закладів надати можливість поступити до вузів. Хто поступив, хай навчається. А хто ні – хай іде до війська. Отже, зі скрипом і з побажанням, щоб я не поступив, мені дали відстрочку для вступу до вищої школи. Поїздом Харків-Київ я раненько приїхав на станцію Ніжин. Розпитав дорогу до інституту. На подвір'ї, біля пам'ятника Гоголю, зустрів стриману людину в світлому костюмі. Я запитав:

– Скажіть, будь ласка, де приймальна комісія?

Чоловік поцікавився: звідки та хто я такий, та чому бригоголовий. Я розповів про все, що було в Лебедині.

– Нічого... Постарайтесь вступити. Ми будемо готувати вчителів широкого профілю. Особливо це треба для села. Щоб і хор, і оркестр наш майбутній вчитель зміг організувати. А я, молода людино, директор цього інституту... Марк Іванович.

– Дякую, Марку Івановичу, – сказав я.

– Ні, Марк, – запам'ятайте.

Протягом п'яти років я пам'ятав, що Марк Іванович Повод, а не Марко Іванович.

Поселився в гуртожитку на вулиці Луначарського. Там уже зібралася весела компанія: Даньшин, Давиденко, Суцзов, Любченко, Гаєвський, Федорченко, Кандиба. Та хіба всіх пригадаєш?

Склавши успішно вступні іспити, набравши 44 бали із 45, я, з дозволу секретаря приймальної комісії Миколи Шевченка, не чекаючи рішення приймальної комісії, поїхав у село. І це була моя помилка. Повідомлення про зарахування студентом довго не надходило. А військкомат не дримав. Нагадував, що місячна відстрочка закінчилась. І, нарешті, 25 серпня надійшло радісне повідомлення: я студент Гоголівського інституту. І тут же повідомлення: з'явитися до інституту з одягом для сільськогосподарських робіт. Не встигнувши познайомитися з Інститутом, викладачами, першокурсниками, поїхали в село Іваницю Ічнянського району Чернігівської області. На кукурудзу, як казали тоді. Правда, хлопці на кукурудзі були недовго. Із них організували будівельну бригаду. Так-сяк навчили класти цеглу – І до роботи. І все-таки ферму ми збудували.

У цьому ж селі я вперше познайомився з поліським діалектом. Жив у бабусі, розмову якої ніяк не зміг зрозуміти. Пішов до клубу, поділився цим з місцевою молоддю. Хлопці й дівчата лише засміялись:

– Не журись... Ми її теж не завжди розуміємо.

Написав батькам листа. Вони дивувались, що я не можу розуміти стареньку жінку. Бо у нас, на Слобожанщині, діалектів, як таких, майже не має. Правда, ви почуєте: робе, носе, ходе, больниця тощо. Але такого діалекту, як на Чернігівщині, я до цього не зустрічав. Забігаючи наперед, скажу, що я дуже полюбив діалектологію і викладача Феодосія Яковича Середу. Працюючи в газеті, мені довелося побувати в різних куточках України. І я завжди цікавився місцевими говірками, дотепними слівцями, приказками тощо.

Діалекти – це розкіш для кожної мови, це резерв для загальнолітературної мови.

Як Дніпро не може жити без рік і річечок, які в нього впадають, так і наша мова не може розвиватися без поповнення діалектними словами. Виступаючи перед викладачами і студентами Ніжинського педінституту після відкриття меморіальних дощок Ю.Збанацькому та Є.Гуцалу, я запропонував, щоб кожен літстудієць написав вірш на основі діалектного слова. Це була б цікава поетична антологія! Та й чимало слів влилося б до могутньої ріки рідної мови.

Ніжинський педінститут (нині університет) – це щось особливе, надзвичайне, це пам'ять на все життя. У 2001 р. невелика група випускників 1961 р. зустрілися біля стін рідного вузу через сорок років. Було таке враження, що ніхто з нас і не полишав Ніжин, що цих років і не було.

Після інституту будь-яка робота не лякала. Бо таке навантаження, яке було в інституті, готувало мене до майбутніх випробувань. З ранку до пізнього вечора заняття. Перша половина дня – філологічна наука, друга – музичні дисципліни. І так протягом п'яти років.

А ще – літературна студія інституту, керівництво літстудією робітничої та студентської молоді при газеті «Радянський Ніжин», староста оркестру, комсомольська діяльність (член Чернігівського обкому комсомолу), державний стипендіат.

А ще – вірші, рецензії, огляди листів, репортажі в газеті. Як це я встигав робити – і досі для мене загадка.

Пам'ятним був 1957 рік. Оркестр був учасником фестивалю студентської молоді, що проходив у Києві. Виступали на площі Незалежності, в сільськогосподарській академії, в Пушкінському парку тощо. Познайомилися з композиторами М. Дремлюгою, А. Філіпенком, Я. Цегляром та іншими. Я тоді й гадки не мав, що через десяток літ буду редактором їхніх видань у видавництві «Музична Україна».

І дорогий, і незабутній...

Нам, літстудійцям інституту, допомагав виходити в люди Микола Васильович Гоголь. У 1959 р. в інституті проходила Всесоюзна наукова конференція, присвячена 150-річчю від дня народження Гоголя. З нагоди ювілею, за ініціативою Д.С.Наливайка, О.А.Білана, П.Х.Білого та студійців В.Вовка і В.Морданя, побачила світ поетична збірка «Заспів», до якої увійшли твори тогочасних початківців. Мій вірш «Земний уклін тобі, великий Гоголь» тоді ж надрукувала республіканська газета «Радянська освіта». Цього ж року вірш «Рідній мові» надрукував журнал «Прапор (нині – «Березень»», № 7. Наступного року цей же часопис надав дві сторінки (з портретом) для моїх творів. «Літературна Україна» теж надрукувала вірші з передмовою Олекси Ющенка. Альманах молодих письменників «Ранок» теж друкував мої поетичні спроби.

Отже, я стояв на розпутьті: куди йти працювати? Жевріло в мені покликання педагога, та й преса «притягувала». У ніжинській газеті я «прижився», відчув певний смак до газетної роботи.

Надіслав до Максима Тадейовича Рильського рукопис майбутньої поетичної книжки, а також прохання: порадьте, будь ласка, куди краще йти працювати молодому поетові – в школу, а чи в пресу? На схилі літ переконався: розумні люди завжди порадять щось розумне. Поет-академік відповів, що поет, якщо він поет, на будь-якій роботі залишиться поетом. На берегах кожного вірша олівцем зробив делікатні зауваження, поради (зберігаю їх до цього часу), а біля цих рядків з вірша «Опадуть зелені роси»:

«Тільки мати, сива мати
Тихо виїде за поріг
Й буде сина ревнувати
До вечірньої зорі»

написав: «Знахідка».

Ніжин жив активним громадським і літературним життям. Цьому сприяли значною мірою знамениті попередники, що навчалися в ніжинській вищій школі.

У квітні 1960 р. на подвір'ї педінституту відбувся урочистий мітинг за участю колективу інституту, трудящих міста Ніжина та діячів культури Білорусії та України з нагоди відкриття меморіальних дощок А.К.Богушевичу, Є.П.Гребінці, Л.І.Глібову. Директор інституту доцент М.І.Повод говорив про великі літературні і демократичні традиції цього вищого навчального закладу. Представник Міністерства культури, Академії наук, Спілки письменників Білорусії П.Н.Ковальов відзначив, що відкриття меморіальних дощок, є символом дружби братніх культур. Схвильовано виступили поет Дмитро Білоус, а також викладачі інституту, кандидати філологічних наук Г.П.Васильківський, О.А.Білан, Г.Я.Неділько. Власний вірш, присвячений К.Богушевичу, прочитав і я. Того ж дня, увечері, в клубі інституту відбулися урочисті збори. Доповідь про творчість Ф. К. Богушевича виголосив кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник інституту білоруської літератури ім.Янки Купала С.Г.Александрович.

З читанням своїх творів виступив вихованець Ніжинського педінституту Олекса Ющенко, а Дмитро Білоус прочитав свої переклади з Богушевича, а також нові сатиричні й гумористичні твори. З гумористичними оповіданнями ознайомив слухачів відомий білоруський письменник Петро Ковальов. Тепло зустріла аудиторія виступи поетів-байкарів Анатолія Косматенка, Івана Манжари. Для гостей силами художньої самодіяльності інституту було влаштовано концерт.

Про цю подію я написав і надрукував у газеті «Радянський Ніжин» (30.04.1960 р.) невеличкий репортаж.

У 1961 р., закінчивши з відзнакою Ніжинський педінститут, я за направленням Міністерства освіти УРСР почав працювати кореспондентом республіканської газети «Радянська освіта». До Києва я поїхав з рукописом своєї першої поетичної збірки.

Доктор філологічних наук професор Григорій Васильович Самойленко в цікавому й потрібному дослідженні «Нариси культури Ніжина», частина I, література (Ніжин, 1995 р.), аналізуючи літературне життя інституту 50-их та початку 60-их років минулого століття, згадав і про мене; «В цей час в інституті вчився і Володимир Григорович Мордань (1937), автор цікавих віршів та популярних пісень. Саме в Ніжині він не тільки друкував свої твори, а й формувався як письменник. В. Мордань пробував свої сили в різних жанрах, але більше знахідок було в ліриці, про що свідчать вірші «Вечір на селі», «Опадуть зелені роси», «Тополя» та інші.

Володимир Мордань вміє оригінально побудувати вірш, ввести в тканину твору поетичні тропи, які роблять його яскравим як за змістом, так і за формою.

Перший збірник В. Морданя «Задесенння моє» (1962) – це результат творчої роботи над віршем у стінах Ніжинського інституту, який він закінчив у 1961 р., свідчення його пошуків. Пізніше буде ще близько двадцяти різних збірок, але перша особлива, пам'ятна» (с. 72-73).

До цих слів поважного вченого важко щось додати.

Перша поетична книжка у видавництві «Молодь» готувалася поспіхом, до наради молодих письменників у Москві. До неї потрапили й слабенькі вірші. З рецензіями-відгуками на неї виступили студенти-літстудійці Ніжинського педінституту П. Пулінець (газета «Радянський Ніжин»), Леонід Коваленко (газета «Комсомолец Чернігівщини») та колишні випускники цього ж інституту, відомі письменники Олекса Ющенко (газета «Деснянська правда»), Євген Гуцало (газета «Літературна Україна»).

Ніжин та Гоголівський інститут – це пам'ять серця на все життя, це вічний поклик до пошуку й творчості.

Завершу цей короткий спогад рядками давнього ніжинського вірша:

Тут мій початок.
А чи будуть звершення?
Остер – не річка, а струмок.
Летять лісів зелені вершники
За горизонт, що стихився, примовк...

.....
Останок дня, початок ночі,
О де між вами тиха грань?
Ви незбагненні, ви пророчі,
Як радість стріч, як сум прощань.

І дорогий, і незабутній...

ЩЕРБОНОС Василь Пулипович

*Журналіст, поет,
автор книги віршів "Уроки доброти"
Закінчив філологічний факультет у 1961 році.*

Моє майбутнє почалося у вересні далекого 1961 року. Та й не тільки моє, а ще двадцяти чотирьох першокурсників українського відділення філологічного факультету Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Не вірилося, що нам випало щастя ходити тими ж східцями і коридорами щойно набутої альма-матер, якими ходили Гоголь, Гребінка та інші велети світової слави, можливо, ступаючи слід у слід.

Про славу, звісно, ніхто з нас не думав, але святом крутого життєвого повороту вважали. Ми переступили поріг мрії. Дехто із запізненням. Адже виробничий стаж та служба в армії були в той час вагомими чинниками. Дехто, в тому числі і я, мали за плечима і те, і інше.

Не можу стверджувати достеменно, але саме того року був запроваджений в інституті так званий широкий профіль. Це означало, що майбутнім філологам, окрім російської та української, належало вивчати ще й англійську мову або музику. Навіть поділяючи думку Козьми Прутькова, що досягнути неосяжне неможливо, але прагнути до цього потрібно, нелегко було показати належні результати своїх старань.

Ми, діти війни, особливо ті, чий батьки не повернулися з фронту, радше були налаштовані на "прискорені курси" – не лише без всяких там іноземних мов, але й без історичної граматики, еволюції кожного звука та слова, без мови пращурів та тогочасних неологізмів, щоб швидше допомогти виснаженим на колгоспних полях і фермах важкою (без вихідних і відпусток) працею матерям.

Ми поселилися в гуртожитку по вулиці Богуна у самісінькому центрі. Нам дісталася кімната №17, яка стала для нас спомином на все життя. Сорок років тому жила тут така колоритна фігура, як Михайло Тупайло – поліглот, витівник, поет і серцеїд; що йому хоч і не завжди щастило у зустрічних поривах його обранок, зате ще третьокурсником переклав українською мовою добру половину книги Уолта Уйтмена "Листя трави" і разом з іншими (переважно столичними) співавторами видав її у державному видавництві художньої літератури "Дніпро"; що згодом Михайло протягом багатьох років був штатним співробітником цього престижного видавництва.

У сімнадцятій жили ще й такі колоритні хлопці, як: Павло Тимошенко, Борис Соє, Володимир Євтушенко. Скільки було обговорено ідей літературних, мовних, поетичних, історичних... Шкода, що не вів щоденників. Нам подобалося вчитися, по-іншому не могло бути. Ми бачили, як жертовно вкладають душу у свої предмети Іван Васильович Сенчук, Леся Йосипівна Коцюба, Дмитро Сергійович Наливайко, Григорій Якович Неділько, Роман Львович Гуревич, Михайло Іванович Проскура, Іван Петрович Костенко. Ми з усіх сил намагалися в обширі їх високих вимог засвоїти і великі та малі "юси", і "Слово о полку...", і сонети Франческо Петрарки, і по-новому відчуті Шевченка, і "ламати язик", артикулюючи допіру неznані звуки англійської, і заглиблюватися у діамат, заглядати за ширму історії...

Наш дім нагадує вулик,
Де ми оселились бджолами.
Нема серед нас похмурих,
Нема з думками кволими.
Книжки – найсолодші квіти,
Мудрістю занектарені...
І хочеться облетіти
Сторінок площі гектарні.
Взяток – це наше кредо,
Він часом буває гірким.
Та впертість краплями меду
Наповнює знань стільники.
Роки студентські – музика,
Тривоги – робочі будні...
Ми живемо у вулику,
В якому немає трутнів.

І дорогий, і незабутній...

ДАНЬШИНА (КОРЖ) Наталія Дмитрівна

*Заслужений працівник культури,
доцент кафедри вокально-хорової майстерності.
Закінчила філологічний факультету 1961
і музично-педагогічний у 1972 році*

Мій вуз, мій гордий білий лебідь, якому вклоняються тисячі його випускників, став і для мене світлим маяком на все життя. Як ото вальс ніжинських студентів: «институт – наш студенческий светлый маяк, звезда путевая...»

Я прийшла до нього 50 років тому, коли він саме потопає у духмяних кронах зеленокосих лип і вічнозелених ялин. Він зачарував мене своєю таємничістю, монументальністю і неповторністю.

З трепетом серця згадую я свою юність, роки навчання, виховання, становлення; згадую мій філологічний факультет, мій курс, який, перший вийшов з нововведеної спеціальності – музика і співи. П'ять років літератури, мови і музики йшли поруч як рідні сестри, живлячи і доповнюючи одна одну. Разом – це були життєдайні і вічні джерела добра і краси.

Музика, пісня, мистецтво стали моєю здійсненою мрією, моєю професією, моїм життям. То як же не повернутись у незабутній час, і не згадати моїх неповторних, піднесених, заряджених промінням оптимізму, чесних, відкритих у спілкуванні викладачів-наставників, які і самі були закохані у свою справу і зуміли нам передати вогонь свого серця? Вони назавжди прищепили нам любов до прекрасного, вчили відрізняти його від фальшивого, (часом вульгарного), вчили створювати це прекрасне своєю працею.

Колискою, криницею, джерелом цілющої радості, натхнення був для нас змішаний хор студентів. Я щаслива і горда з того, що всі роки навчання (і після закінчення вузу) була його хористкою і солісткою.

Керував хором великий професіонал, чуйний, добрий, емоційний, строгий і ласкавий наш Віктор Михайлович Іконник.

Кожен вівторок і четвер, з 18 до 20 год. – це були дні і години, яких ми не могли дочекатись. Ми летіли на крилах на репетиції, ми заздалегідь вставали, почувши кроки керівника і концертмейстера, які йшли коридором до клубу.

Як жаль, що час такий невблаганний, що ніколи не поверне тих неповторних вечорів, концертів у місті і далеко за його межами.

Віктор Михайлович був безмежно талановитим, закоханим у хоровий спів. Диригент від Бога – він весь розчинявся в образі, героєві, творив з хором свій єдино можливий сценічний образ, не схожий ні на чужі, ні на попередні власні, творив серцем, розумом, вродженим чуттям. Я і зараз бачу це рідне обличчя і руки-крила, які злітають над хором так легко. А ми відчуваємо, чуємо кожну фразу, кожен нюанс і разом з учителем радіємо до сліз, коли чисто, піднесено звучить акорд, а разом з ним пливе душа твору – мелодія.

Хор – це той осередок, це та творча лабораторія, де органічно поєднуються навчання і виховання, де колективна праця, відчуття ліктя спонукають до взаємодопомоги, взаєморозуміння, до художнього, емоційного сприймання твору.

Я вдячна хору за знання, за методику праці з ним, якою щедро ділився з нами улюблений керівник. Мабуть, усі в Україні знають, що В.М. Іконник був народним артистом України, заслуженим діячем мистецтв, лауреатом державної премії ім. Г. Шевченка.

Мій перший ректор – Марк Іванович Повод. Хіба можна забути це добре усмінене обличчя? Як любив Марк Іванович мистецтво! Ректор і хор! Це було щось вражаюче, невід'ємне. Жодне заняття хору не проходило, щоб його не відвідував Марк Іванович зі своєю супутницею – скрипкою, на якій він так професійно грав. Можливо, зараз дивно, а тоді це було так природно і так невимушено.

З ректором можна було цікаво спілкуватися чи то в аудиторії, чи просто на лавці під липою. Він знав кожного хориста, умів застерегти, порадити, допомогти. Щодо мене, то я вдячна йому як батьку, який порадив нам з Даньшиним, моїм майбутнім чоловіком, відкласти весілля до випуску, спокійно закінчити вуз. Ректор був названим батьком на нашому весіллі. Хіба це забудеш?

А поїздка хору до Москви і вступ в Колонному Залі будинку Спілок?! Це був виступ жіночого ансамблю для колишніх ніжинських випускників, знатних людей Москви. Ми співали на їх замовлення українські народні пісні, співали серцем, бачачи, які вони розчулені. Випускник нашого вузу, тодішній керівник хору ім. П'ятницького П.М. Казьмін, дякуючи, обійняв, перецілував нас і, не соромлячись, заплакав, зворушений рідними мелодіями.

Прощаючись з хором Московського педінституту, ми в метро зібрали співом аудиторію слухачів і ескалатор дзвенів мелодією Ф. Шуберта «В путь»:

«В движенъи мельник
жизнь ведет,
в движенъи...»

У мене і зараз захоплює дух, коли уявляю цю картину – ми їздимо ескалатором вгору-вниз, співаємо і не можемо розпрощатись.

Усюди з нами був ректор, керівник хору і наш наставник, організатор всіх поїздок, виступів, улюблений всіма Олександр Ісаакович Близнюк.

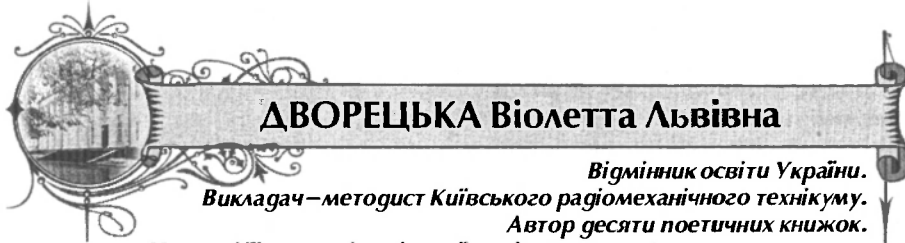
Спів, хоровий спів, пісня, вокальне мистецтво, солоспів – від усього цього хотілося вчитись, співати і дарувати той спів людям, щоб і їм було сонячно.

В роки навчання доля звела мене з однією дивовижною людиною – вчителькою, співачкою від Бога – Марією Федорівною Бровченко. Якщо вірити, що людину оточує біополе, то воно у Марії Федорівни потужне і ним вона щедро обдарувала чисельних своїх учнів. Марія Федорівна зуміла передати свій секрет вокального співу, манеру співати, триматися на сцені, а разом з цим і оту духовність, національне коріння, з яких ми черпаємо наснагу, закоханість у народну пісню, уміння співати натхненно, цінити народні перлини. Я вдячна Марії Федорівні і щаслива з того, що й мій спів полишить хоч маленький слід у людських серцях. «Мало проспівати, треба розуміти людську душу», – завжди націлювала нас Марія Федорівна, додаючи, що безпосередність – це та простота, що є найвищою майстерністю.

І дорогий, і незабутній...

ДВОРЕЦЬКА Віолетта Львівна

Відмінник освіти України.

Викладач – методист Київського радіомеханічного технікуму.

Автор десяти поетичних книжок.

На деякі її твори відомі українські композитори створили музику.

Закінчила фізико–математичний факультет у 1962 році.

Тебе покинула колись я –
Було так велено життям.
Роки в бурхливий лет знялися,
Нема дитинству вороття.
Та я за ним і не жалкую.
Всьому – свій час. Хоч в серці біль,
Його надією лікую,
Що знов відчую на собі
Жагу побачення з коханням,
Щоб – очі в очі. Тет-а-тет...
На це побачення чекає
Мій рідний університет.

***

Він – ювіляр. Ти, мабуть, знаєш, –
Йому вже двісті славних літ.
Своїм студентам з альма матер
Він посилає всім привіт!
Давай, мій Ніжине, з тобою
На ювілей підемо вдвох.
І зникнуть в серці перебої,
І допоможе мені Бог
В роки студентські повернутись,
Зі сцени вірші почитать,
Студентам юним усміхнутись
І ювіляра привітать.

***

Де ти, моє студентське минуле

Було навчання. Було дозвілля,
І склянка чаю, і хліб із сіллю.
Студентський табір, Десна, намети...
Знов побувать би у цьому ретро!
На тому лузі, що біля річки,
Зустріти б друзів двадцятирічних.
Із ними пісню, та із завзяттям
В годину пізню біля багаття.
А на світанку із вірним другом
Ще до сніданку пробігти лугом.
Які мінливі життєві строки.
Які щасливі студентські роки...

***

Студентські роки

Мої студентські роки...
В науках – перші кроки,
Екскурсії, походи,
І дружба, і любов.
Мої студентські роки!
Всі обрії широкі,
Ти п'яний від свободи,
І шаленіє кров.
Тетяни і Наталі,
Богдани, Юлі, Валі,
Оксаночки і Галі –
Це наші імена.
Олег, Володя, Іра,
Любов, Надія, Віра...
Щасливая, без міри
Нам молодість дана.

І знов складні задачі,
І здачі, й перездачі,
Надія на удачу –
Усе це є у нас.
Ти вранці йдеш на пари,
А вечери – гітари,
І мрія про Канари,
І так спливає час.
Тож пам'ятай моменти,
Коли ти був студентом,
Коли душа гаряча,
І в ній нема зими.
І збережімо в серці
Студентських літ братерство,
Щоб з ним не розлучались
В житті ніколи ми.

***

З учнями – тільки так...

Яке це щастя – на урок іти,
Як на побачення.
І скільки років викладаєш ти –
Не має значення...
В твоєму серці – хвилювання вир:
Як зацікавити?
Щоб в кожному слові – доброта і мир,
Щоб не злукавити.
Так розповісти, щоб забило дух
Словами чистими.
Щоб – тільки правду, щоб розпочався рух
Думок до істини.

***

Улюблена професія

Мабуть, усім відомо,
Що вчитель підсвідомо
Про відпочинок мріє,
Його надія гріє,
Що знайде він годину
Для себе, для родини,
Що скоро (може, завтра...)
Він піде до театру,
А перед сном, хоч в ліжку,

Він почитає книжку...
А вранці, після кави,
Було б йому цікаво –
Ви тільки не дивуйтесь –
В спортивне одягнутись
І мчати, щоб – аж жарко –
Доріжкою по парку,
А потім – ще й зарядка.
Здоров'я щоб в порядку

І дорогий, і незабутній...

Було на довгі роки.
Коли б не ті уроки...
Без них він не існує.
Без учнів він сумує,
І навіть ті, мучителі,
Теж любі для учителя,

І на дозвіллі знову
Про них усі розмови.
Що за професія така –
Нервова начебто й важка.
А ти без неї – вже не ти.
Дзвінок. Час на урок іти.

* * *

Я іду на урок

Я знову чую знайомі дзвоника трелі
У ранковий омріяний сонячний час.
Я іду на урок. Знов відчиняться двері,
І підхопиться з місця улюблений клас.
Очі учнів моїх – сторінки непрочитані.
Мої судді вони, і до вироку – крок.
І якщо в них байдужість – будь певен, учителю,
Що сьогодні провів ти невдало урок.
Ім цікаво, яким буде світ у майбутньому,
Ім теперішній час ставить низку питань.
І уроки у нас мають бути самобутніми –
Лиш при цьому досягнена буде мета,
Спілкування взаємно-корисне, насичене,
Абсолютна увага, в очах – інтерес...
Лиш тоді вийде в світ особистість освічена,
Бо її зацікавив навчальний процес.
До дверей я підходжу, з думками збираюся –
Що я дам їм сьогодні, чого їх навчу?
Знаю твердо одне – як завжди, постараюся,
Щоб ніхто, захопившись, дзвінка не почув.

* * *

Про вихователя

Професій цікавих багато
Ми можемо назвати сьогодні.
Яку будеш ти обирати?
Бо є і престижні, і модні:
Артист, чи спортсмен, чи художник –
Чи можеш свою розпізнати?
А є ще така, в якій можна
Професії ці поєднати.
І зветься вона вихователь.
Такий він потрібний малечі.
Кого ще ми можемо назвати,
Хто взяв би з любов'ю на плечі

Дитячі проблеми й турботи,
Учив би дітей малювати,
Любити природу, співати...
Почесна й важка ця робота.
Вона вимагає таланту,
Духовності, знань і уміння.
І тебе все це передати
Найменшому з нас поколінню.
Щоб вирости діти здорові,
Майбутнє могли б будувати,
І вартий поваги й любові
Отой, кого звуть вихователь.

* * *

Учительська доля

Учительська доля – омріяна доля.
І я не жаліюсь на скруту і болі,
На труднощі нашого з вами буття.
Учительська доля – моє це життя.
Учительська доля – це підлітки й діти.
Учительська доля – це будні і квіти.
Це пошук підходів, поразки й удачі,
Це завжди здивовані очі дитячі.
Учительська доля – це віра й надія.
Учитель із учнем сумує й радіє.
Ми звикли до учнів, без них ми не можем.
Свої вподобання на їхні ми множим.
Учительська доля не терпить байдужих.
Учительська праця майбутньому служить.
Учительське серце не прагне спочити.
Хай пишуть з великої букви Учитель.

* * *

Я хочу, чтоб не стало зависти,
Чтоб добро сотворить мы жаждали.
Чтоб делились друг с другом радостью,
Улыбались навстречу каждому.
Чтобы стало тепло и солнечно,
Чтобы речи звучали искренне,
И не жгла бы обида горечью,
Чтобы счастливы были близкие.
Я хочу здоровья и бодрости
До меры, мне жизнью отмеренной.
Жить хочу я с чистой совестью,
Чтобы рифмам моим вы верили.

* * *

Я беру с собой улыбку

Мне до странного жить хорошо, Хоть тревоги гнетут мою душу. Денег нет. Без улыбки ушёл, Растревожив сердца, год минувший. Пусть я глупои кому-то кажусь... Ведь, действительно, смутное время,	Но ему вопреки я смеюсь, Хоть на мне тех же горестей бремя. Да, инфляция, бедность, разбой... Но от слёз разве будет мне легче? И беру я улыбку с собой. Ею с вами делюсь. Больше – нечем.
---	---

І дорогий, і незабутній...

**РЕШИТЬКО (ШЕВЦОВА)
Валентина Григорівна**

*Викладала українську, російську мови та співи.
Вчитель вищої категорії. Відмінник народної освіти.
Закінчила філологічний факультет (російське відділення) у 1962 році*

Я завжди з вдячністю згадую студентські роки. Доля послала нам цілу когорту прекрасних викладачів. Перш за все, це тодішній ректор Марк Іванович Повод – ентузіаст і засновник музичного відділу на базі філологічного факультету. Це літератори: Григорій Петрович Васильківський, Дмитро Сергійович Наливайко, Юрій Андріянович Савченко, викладач педагогіки Микола Андріянович Лескевич, це мовознавці Нінель Михайлівна Дзюбанова, Олександр Ісаакович Близнюк. Це музиканти і хоровики: Лілія Миколаївна Тевзадзе, Василь Михайлович Панарін, Ніна Миколаївна Сорогожська, Ведда Абрамівна Розен. Але в мої пам'яті найяскравіше ім'я Віктора Михайловича Іконника – викладача і керівника великого академічного хору. Він прийшов у Ніжинський педінститут разом з нами – першокурсниками – у 1957 році. Це був молодий, високий, стрункий чоловік із чорною неслухняною шевелюрою, чорними очима, які ховалися за окулярами. Віктор Михайлович тоді щойно закінчив Одеську консерваторію. Спочатку він узяв невеликий вокальний ансамбль із дівчат 1-2-го курсу. За рік ансамбль так заспівав і такі твори, що всі оцінили неабиякий талант його керівника. Це були і «Поема» Фібіха, і «Весна іде» Глієра, і «Попутная» Глінки і багато інших. Ми заздрили учасникам ансамблю. Співати під керівництвом Віктора Михайловича було престижно і цікаво.

І от на другий рік Віктор Михайлович бере великий академічний хор, яким до нього керував Василь Михайлович Панарін. До хору увійшли всі дівчата з ансамблю. Пам'ятаю, перша річ, яку ми заспівали хором, була арія Дона Базиліо з опери Джоаккіно Россіні «Севільський цирульник». До речі, на початку вересня хор усім складом, десь понад 80 чоловік, з викладачами і з інструментом (піаніно) виїхав у село Печі (це під Ніжином) на картоплю та буряки. Зранку ми працювали на полі, а після обіду йшли на репетиції хору у сільському клубі. І от ми заспівали арію Дона Базиліо. Особливо нам подобалось місце: «И, как бомба, разрываясь, клевета все нарастает, клевета все нарастает и тревожит мир людской». Ми співали захоплено, щиро, з молодечим завзяттям. Потім були ще і ще пісні, але ця арія нам здавалася коронним номером. І на концертах ми співали її на закінчення, так би мовити, на закуску. І вона справляла враження саме бомби, яка вибухала голосними оплесками.

За п'ять років навчання ми виконали близько 100 хорових творів. Це були і класичні твори Танєєва, Глінки, народні пісні в обробці Б.Лятошинського, і власні пісні Віктора Михайловича, і навіть «Реквієм» Моцарта. Хор набував майстерності, злагодженого звучання. Це давалось надзвичайно великими зусиллями керівника. Віктор Михайлович домагався чистого, гармонійного виконання. Він не терпів

найменшої фальші, чув кожного хориста, кожную партію. Мав чудовий музикальний слух і голос. Вимагав від нас ідеальної дисципліни. Запізнитись на заняття було неприпустимо. Це було образою для всіх. Розмовляти під час заняття, відволікатись у якійсь іншій справі було нонсенсом.

Але одного разу дисципліну було так порушено. Це трапилось 12 квітня 1961 року. Саме йшла напружена робота. І раптом хтось увірвався в зал і голосно крикнув: «Людина в космосі!» І весь зал піднявся і з вигуками «Ура!» кинувся до виходу. В сусідній аудиторії був телевізор. Саме показували Юрія Гагаріна, усміненого і бадьорого. Аудиторія була щент заповнена. Віктор Михайлович радів і сміявся разом з нами.

Віктор Михайлович був дуже строгим і вимогливим УЧИТЕЛЕМ, але бував і веселим, дотепним гумористом, міг по-дружньому розмовляти із студентами, цікавився нашими справами. Він зумів об'єднати нас у міцний дружний колектив.

Пам'ятаю студентське весілля двох наших хористів, яке відбувалось у читальному залі інституту. Як ми співали всім хором! І керував нами, звичайно ж, Віктор Михайлович. Здавалось, вікна дзвеніли від нашого співу.

А ще пригадую звітні концерти. По дві години ми співали на сцені інституту і будинку культури. А потім нас запросили до Києва, де ми виступали у залі консерваторії і філармонії.

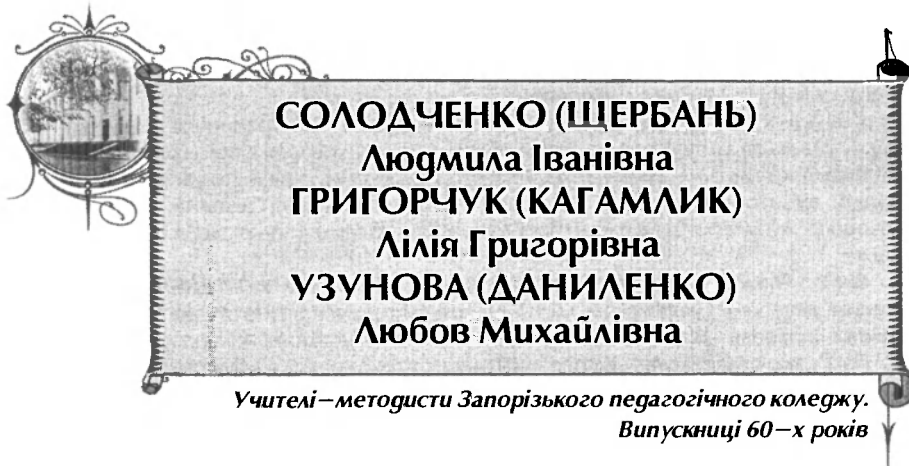
Потім була поїздка до Москви, концерти в університеті Дружби народів ім. Патриса Лумумби, в педінституті, в Колонному залі Будинку Спілок. Ми поверталися героями (так нам здавалось). Нас зустрічали урочисто, відбулася пресконференція, записи на радіогазету, що звучала на весь інститут. І знову – репетиції, репетиції. А далі – випускний екзамен з хору. І ми намагалися бути схожими на свого УЧИТЕЛЯ.

Далі – випуск. І шляхи наші розійшлися. Але кожен з нас поніс у серці часточку жаринку із гарячого серця свого УЧИТЕЛЯ. І вже на своїй ниві втілював набуті знання у своїх дітях. Ми не забували Віктора Михайловича, приїздили спеціально на концерти камерного хору. Завжди з великою увагою ловили записи хору Віктора Іконника по радіо. Раділи успіхам, ось він Заслужений діяч мистецтв, ось лауреат премії ім. Тараса Шевченка. І раптом ... його не стало... Це було настільки несподівано, настільки ралтово, схожим на ту саму бомбу, що розірвалася у тиші, що важко було повірити і збагнути, що Віктора Михайловича вже нема.

Але пісня лишилася, але пам'ять лишилася і буде жити ще довго у наших серцях.

І дорогий, і незабутній...

Доля склалася так, що ми, випускниці різних років і факультетів, потрапили на роботу в такий чудовий заклад, як Запорізький педагогічний коледж. Ми стали тут своєрідною ніжинською сім'єю. І вже працюємо у цьому закладі більше 30 років. Це – випускниця фізико-математичного факультету Л.і.Солодченко, багаторічний заступник директора коледжу, та випускниці філологічного факультету А.Г.Григорчук і Л.М.Узунова, учитель року.

У різні роки ми випускалися з інституту і у різний час зібрала нас доля у цьому закладові. Ми такі різні, але такі рідні, бо нас еднають роки, проведені у Ніжині, стіни рідної alma mater, яскраві спогади, врешті-решт, ставлення до своєї професії, погляди на життя.

інститут не просто дав нам чудову професійну підготовку. Він формував особистість!

Ми пройшли сьогодні всі професійні сходинки, ми користуємося повагою наших учнів і тих людей, які нас знають. Пишемо це тільки для того, щоб підкреслити велике значення рідного вузу у нашому житті, його заслугу у нашому становленні як вчителів і як особистостей.

У ніжинському інституті було не просто собі навчатися. Тут щоденно кипів вир діяльності, вир творчості. Мабуть, в жодному вузі на той час не було такого розмаїття творчих колективів, клубів, гуртків.

Незабутньо гримів у роки нашого навчання академічний хор під керівництвом В.М.іконника. Вершиною його роботи у Ніжині була поїздка у Москву, де в Колонному залі Будинку спілок наш хор серед інших речей виконав "Реквієм" Моцарта.

Наш творчий октет "Октава" став переможцем конкурсу, що відбувся у Київській консерваторії.

Або інше. Ми вже в шлемах з парашутами за плечима... Після перших стрибків одержуємо перший розряд парашутистів. На все життя закарбувався у пам'яті перший стрибок з літака. Яке це щастя після трьох секунд страху відчувати себе птахом,

милуючись з висоти 800 метрів такою красивою Чернігівщиною, нашою рідною землею.

А чого варті були в інституті КВВ! До цього часу ми користуємося стареньким, потертим зошитом з матеріалами інститутських КВВ-нів, у якому такі дотепні жарти, лозунги, сценарії. А поетичні вечори! Це заради нього, початківця Євгена Гуцала, в майбутньому видатного українського письменника, приходили ми на засідання літстудії.

Поезія, музика, живопис, спорт, поїздки-екскурсії по містах-героях нашої країни – до всього тяглись наші молоді серця, хотілось досягнути і пізнати все одночасно...

За всіма цими гарними справами стояли наші гарні наставники, починаючи з ректора інституту, В.М.Горбача, який у кожному з нас бачив сина чи доньку, допомагав, вчив, оберігав від помилкових кроків. Такими ж по-батьківськи уважними були і наші декани: декан філфаку Аврахов Г.Г. та декан фізмату Одарич А.С.

Ми любили усіх викладачів, кожен з них був особистістю з великої літери. Один лише приклад: ми захоплювалися ерудицією Д.С.Наливайка, нині вже академіка. Конспекти його лекцій і сьогодні слугують нам. Пригадуємо, як дівчата філфаку викупили у київському весільному салоні білі сукні, щоб на випускному балу запросити об'єкт дівочих мрій на "білий танок".

І хоч ми сьогодні наближаємося до своєї осені, і вкрилися сріблом наші скроні, але ми – завжди молоді, бо саме ти, наша рідна alma mater, навчила нас любити життя.

*Скрізь цінність школи
дорівнює цінності її вчителя.*

А. Дістервег

І дорогий, і незабутній...

КУШНІРЕНКО Михайло Ілліч

*Поет, журналіст, публіцист,
перекладач з білоруської, російської мов.
Друкувався в багатьох журналах і збірниках.
Автор поетичної книжки "Не дай забути".
Закінчив філологічний факультет у 1964 році.*

День факультету

1 квітня 1967 року в Ніжинському педагогічному інституті імені М.В.Гоголя вперше проводився День філологічного факультету, що згодом став традиційним.

ДЕ (знайома дата – перше квітня)
ВИ (мов хвилі повені,
літа), *ДРУЗИ-ОДНОКАШНИКИ?*
Досвітня
зірка нас сьогодні привіта.
І декан схвильовано й уроче
погляд підведе:
– Чи всі вже тут? –
В Графським парку,
що старість не хоче,
споминів солодких каламут
розтривожить.
Серця стук щасливий
я приніс під стіни кам'яні,
де сплітались молоді пориви
до пізнання,
праці і борні.
Де були на мрії ми багаті,
де витав без дозволу згори
дух бунтарський в роки шістдесяті...
Вчителі улюблені пори
тої незабутньої!
Воскресне
в пам'яті цупкій з них не один.
Коли мова рідна,
слово чесне
зневажались,
бралися на кпин,
сумнівів не знаючи і страхів,
захищали його як могли

Коцюба, Неділько і Аврахов
від несправедливої хули.
Скільки літ відтоді промайнуло?
Віку чверть?
Серед розмов, бува,
вчую: «Ніжин» –
і бентежно - чуло
понесе мелодія жива
те близьке – далеке переймати,
як весну – думок гарячих лет.
Знов стою на сходах...
Альма матер!
Рідний факультет!

* * *

У Гоголевім космосі літаєм,
чи там себе зумієм відшукать?
Є. Гуцало.

О тихий вузе
(ніби вальс, озвалося),
сіваче юних мрій
і дум розхристаних,
як гадками до тебе поверталосся
не раз,
коли сум'яття серце тисло...
Яке там на літстудію збиралося,
мов рій бджолиний,
чесне товариство!
Де слово розцвітало,
наче примула
серед зими.
Де голосно і палко
нас,
«іскру Божу» вгледівши, підтримали
І Леся Йосипівна й Наливайко.*
Ми "Яблуками з... саду" ** пригощалися,
а що не знамениті –
не журилися.
І Гоголем,
відома річ, пишалися,

* Л.Й.Коцюба, Д.С.Наливайко – викладачі Ніжинського педінституту імені М.В.Гоголя, що працювали у 60-ті роки.

** "Яблука з осіннього саду" – назва однієї з першій збірок Є.Гуцала

І дорогий, і незабутній...

та Гуцалом ще більше ми гордилися.
Бо наш.
Бо не по «блату» випадковому,
мов ясен-місяць
з хмаристих дібров
зійшов на небосхилі світанковому,
в суворій прозі –
солов'їнослов.
Ще білий світ,
як сонях не розлузаний
всміхається –
кому ж, як не йому?!

І надиха те,
що з одного вузу ми,
нас дужче,
аніж стріли б ми саму
жадану музу.
Ще усі – соратники:
хто пише
й хто надії подає.
Ще вкупі всі.
І вкупі – шістдесятники.
Ще він,
Тютюнник, Вінграновський є.
...Одним у снах – вояж,
звання чи вілла.
Лиш сонцекрилик (ні, не вись стрімка!)
підводить серце,
мов п'ята – Ахілла.
І вибувають
кращі з косяка.
Мов журавлі,
кружляємо над краєм,
шукаєм слово
вічне і зелене,
у Гоголевім космосі літаєм...
Чому ж без тебе
пустка в нім, Євгене?

Цю фотографію (скільки ж їй років?) завжди беру до рук з особливим хвилюванням. На ній – гурток хлопців і дівчат, що шукали себе в Слові, разом з тодішнім керівником нашої літературної студії Дмитром Сергійовичем Наливайком і перекладацької студії – Олександром Васильовичем Жомніром. Мої ровесники і трохи молодші – на курс чи два хлопці і дівчата.

Цей знімок зроблено десь у середині 60-х років уже минулого століття біля білосніжних колон рідного вузу. Які юні ми тоді ще були!

Знаходжу себе, тих, хто особливо дорогий мені – Любу Будько, Василя Нікітіна, Миколу Савчука...

А когось ніби не вистачає! Кого? Вони б мали стояти ось тут, поруч з Любою Будько.

І одразу ж згадую: Таня Вискірко і Валентина Кисла. Називаю ще їх дівочі прізвища, бо ж обидві потім повиходили заміж, змінили прізвища і як склалися їх життєві долі, де вони зараз, продовжують самі займатися літературною творчістю чи відкрили "іскру Божу" любові до Слова у своїх дітях або учнях, мені нічого невідомо.

Але запам'яталося, що тоді обидві: і Таня – щира, безпосередня, сміхотлива і водночас трохи сором'язлива, і Валя – серйозна, на вигляд доросліша, хоч дівчата – ровесниці – своїми поетичними спробами виділялись серед тих студентів, що приходили на засідання літературної студії, одним словом, подавали цілком певні надії.

Пригадую випадок (нині, на відстані часу, він сприймається крізь призму одночасно і гумору, і легкого жалю за тими днями), що стався з участю однієї з названих мною поеток десь у кінці 1964 чи на початку 1965 року. У Чернігові обласним комітетом комсомолу проводився семінар молодих літераторів, і на нього запросили й групу наших літстудійців. Була серед них і Таня.

Оскільки більшості з нас справжніх "живих" письменників довелося бачити вперше, а секційні заняття, зокрема, в жанрі поезії, вели такі майстри слова, як чернігівці Кузьма Журба і Станіслав Реп'ях, гості з Києва Євген Гуцало, Олекса Ющенко та інші, можна собі уявити, з яким трепетом і майже побожністю слухали ми кожне слово старших товаришів по перу.

За неписаною традицією після завершення семінару (здається, це було наступного дня) нас, початківців, разом зі справжніми письменниками було запрошено на "шосте питання", тобто прощальний вечір. Проходив він у залі ресторану "Україна".

Тодішні вечірки нічим не нагадували нинішніх "фуршетів". Ніхто ні з маститих столичних гостей, ні тим більше нас – літературних "неофітів" не вихоплювався "поперед батька в пекло", не перебивав інших, кожен терпляче очікував своєї черги, коли йому нададуть слово, і на порушника цього загальноприйнятого регламенту подивилися б як на невихованого чужинця.

Ведучим вечора (і одночасно тамадою) був О.Я.Ющенко. Невимушеність, такт, товариське, але не панібратське, а навпаки, доброзичливе і уважне ставлення його до кожного, кому він надавав слово, не могли не позначитися на загальній атмосфері застілля. Вона була щирою, теплою і в найвищій мірі спонукаючою до творчого спілкування. Від поетів, звичайно ж, вимагалось, незалежно від рангу чи рівня майстерності, прочитати одного-два власного вірша.

Та одна річ, коли виступає відомий письменник, і зовсім інша – можливо, вперше тримати подібний іспит, та ще й перед такою поважною слухацькою аудиторією ще зовсім юному поетові-початківцеві.

Отож, коли слово надали нашій Тані Вискірко, я навіть звіддалік (бо ж сидів за столом десь аж у кінці) спостеріг, що дівчина хвилювалася. Зраджував голос, який трохи дрижав.

А вірш, яким вона розпочала свій виступ, був про весну. Та одразу ж після першого рядка Таня спіткнулася. Запанувала мовчанка.

І дорогий, і незабутній...

Ніхто не пирснув, не засміявся. А Таня зібралася і почала знову. Та й цього разу, ледь промовивши початкові слова: *Я люблю весну із грозами...* замовкла.

Я знав цього Таниного вірша, зовсім недавно він був надрукований у нашому "Літстудійці". Але нічим не міг допомогти їй, бо ж (повторюсь) сидів далеченько від неї. А кричати через весь зал, самі розумієте ...

І тут цілком несподівано для Тані та й для всіх нас їй на виручку прийшов Олекса Якович. Коли дівчина вже втретє продекламувала перший рядок і знову затнулася, він одразу продовжив її знайденим, очевидно, без особливих зусиль (чи зімпровізованим) наступним рядком: *Люблю її з морозами.*

Дружний загальний регіт (а сміялися усі) став розрядкою цього непередбаченого епізоду. Ніхто й не думав кепкувати над Танею, і кожен з присутніх дивився на неї з розумінням і співчуттям.

Напруга, що досягла критичної точки, якось одразу розтала, мов дим, і всім стало легко. Відчула це й Таня й почала читати вже іншого вірша, який закінчила спокійно і ні разу не збившись. Нагородою їй були оплески і вдячні посмішки на обличчях уже близьких для неї і майже рідних людей.

... Далекі 60-ті! Скільки доброго, обнадійливого залишили вони в серці. І сьогодні воно згадується, як найсвітліше, найкраще, що було в нашому житті у бентежну пору студентської юності.

*Можна чинити опір вторгненню армій,
вторгненню ідей чинити опір неможливо.*

В. Гого

Вступила я до Ніжинського педінституту ім. М.В.Гоголя в далекому вже тепер 1961 році одразу після закінчення Городнянської середньої школи №1. П'ять років навчання проминули дуже швидко і залишились в пам'яті як найкращі в житті роки. І, мабуть, змогла цю нелегку радість навчання та спілкування донести своїм учням, бо, зустрівшись із своїми випускниками через роки, почула раптом: «Я до інституту вступила тому, що Ви мене заінтригували. Ви в своїх розповідях так згадували свої студентські роки, ніби нічого кращого в житті немає, як навчатись у вузі та жити в гуртожитку».

Звичайно, ми були дуже молодими, вступити до інституту було нелегко, тим більше, що на той час нас, випускників шкіл, приймали не більше 20%, інші були «стажники», які вже пропрацювали 2-3 (а то й більше) роки. Вважалось, що так людина здійснює свідомий вибір професії, але я й зараз не розумію, про яку «свідомість» йшла мова, якщо більшість із них працювали ці роки не за фахом, не в школі, а на заводах та фабриках. А от навчатись їм після 2-3 років перерви було набагато важче, ніж нам, мені здається.

Так от, вступила я до інституту на філологічний факультет, на відділення російської мови, літератури та англійської мови. Опанувати дві спеціальності, як ви розумієте, було досить важко. Треба було перечитати гори російської та зарубіжної, а також української літератури і щодня працювати над англійською мовою. Саме про трьох викладачів англійської мови мені й хотілося б згадати. Боюсь я високих слів, бо багато з них фальшивими чула за свій вік, але не можна не сказати, що ось уже майже 40 років щиро їм, своїм викладачам, вдячна, згадую їх в радості, раджусь при невдачах, розказую про них своїм учням, хоч були вони звичайними людьми зі своїми позитивами і негативами. Першим був Близнюк Олександр Ісаакович. Він узяв нашу групу на першому курсі й працював з нами протягом 2-х років, так що йому завдячуємо постановою вимови, мовною базою, граматику перших двох років – словом, базою знань. Я не знаю напевно, але мені здається, що матеріальна база кафедри іноземних мов була на той час однією з найкращих у Радянському Союзі, не дивлячись на те, що вуз був не столичний. Щотижня в лабораторії в спеціальних кабінетах, один на один з магнітофоном, ми виконували лабораторну роботу. Щотижня завдання її змінювались, удосконалювалась перевірка знань. Коли вони встигали все це начитувати, перевіряти – над цим я задумалась пізніше, а тоді ми лише потихеньку стогнали, але тягнули, робили, йшли після 4-х пар до лабораторії, бо не можна було не зробити! І душею цієї роботи, ініціатором і пробивною силою був він, Олександр Ісаакович. Це він їздив кудись у відрядження, «пробивав» нову апаратуру – і знову змінювався вигляд і зміст нашої лабораторії, встановлювалась більш сучасна техніка,

І дорогий, і незабутній...

змінювались види роботи. А ми вийшли з інституту з переконанням, що без ТЗН іноземної мови вчити не можна, тим більше, що спілкування із носіями мови, забезпечення оригінальною літературою на той час було досить обмежене. Якщо й була література, то класична, перевірена, так би мовити. Але це були ще «квіточки». Апогей свого володіння методичним арсеналом на заняттях з англійської мови Олександр Ісаакович нам показав на 4-ому курсі, коли ми, попрацювавши в школах цілий навчальний рік, – таку нам зробили «практику» – повернулись до інституту. Ми майже рік не працювали над інститутським курсом, а сесію скласти все одно треба і відновити, хоч частково, втрачене теж треба було. І в хід були пущені всі методичні засоби. Ми виходили з мокрими спинами, не було часу навіть відвести кудись очі, передихнути чи перепочити. Але як вдячно згадували ми його на п'ятому курсі та й далі, коли пішли працювати. А більшість же з нас пішла викладати саме англійську, а не російську мову, бо дефіцит викладачів цього предмета був, мабуть, завжди. Не сказати про позакласну роботу я теж не можу, бо саме він, Олександр Ісаакович, предметно вчив нас на 1-2 курсі нею займатись: ми випускали якісь газети, бюлетені, проводили вечори, організовували святкування ювілеїв (зокрема викладача античної та зарубіжної літератури Васильківського). Генератором ідей був Олександр Ісаакович. І коли якимось я прийшла до нього зовсім розгублена і засмучена – нічого не виходить, все не так, все розвалюється – він сказав: «Запам'ятайте, Люся, якщо з того, що ви запланували, вдалось довести до кінця 20%, – це хороший результат. Це нормально, що умови весь час змінюються. Пристосовуйтесь, проявляйте гнучкість. Але не втрачайте ініціативи і стрижня». Отож, першим викладацьким прикладом відданості роботі був Олександр Ісаакович. Він не говорив гучних лозунгів, не читав моралей, але міг так подивитись... І цього було досить. Бо сам працював не за страх, а за совість.

На третьому курсі Олександр Ісаакович передав нашу групу Шахрай Лесі Борисівні. Наскільки я пам'ятаю, він якось розповідав нам з подругою, що Леся Борисівна була його однокурсницею, що вона дуже розумна, добре знає мову, постійно працює над її удосконаленням. До того ж – вона добра людина, дещо відірвана від реалій життя, бо вся вона кохається в мові, пише докторську дисертацію. Всі ці пояснення знадобились тому, що перехід від одного викладача до іншого не пройшов безболісно. Ми звикли вже до трохи іронічного Олександра Ісааковича, який «усе розумів», відвідував навіть студентські вечори, танцював з нами вальс-бостон, виконував на «біс» «Вечерний звон» англійською мовою, а тут раптом – Леся Борисівна, яка вела книгу наших «боргів», тобто невивченого матеріалу, і могла й через місяць спитати про те, що ми думали, уже «пронесло», чийм улюбленим виразом було: «You don't know?! Who must know», «A wonder?!» Вона переживала наше незнання мало не до сліз, але ні на які компроміси не йшла, згодна була надавати сама матеріальну допомогу студенту, що втрачав стипендію через неуспішність, але поставити задовільну оцінку за незадовільні знання Леся Борисівна не могла. Я розумію, що зараз це звучить дивно, якщо не більше, але я говорю правду. Так було. І врешті-решт ми зрозуміли, як вона була права. Скільки разів згадувала із вдячністю «Лесину» прискіпливість, коли попадала в ситуацію «треба швидко згадати!» Особисто я! Скільки разів уже мої учні дякували мені за мою вимогливість! Хоч я з усією критичністю та щирістю маю сказати, що до Лесі Борисівни мені дуже далеко не тільки за рівнем знань, але й за твердістю характеру. Але деяка частка залишилась, переконаність, що доброта – це не відсутність вимогливості.

І третій інститутській викладач, що залишив дуже глибокий слід в душі моїй, це Жомнір Олександр Васильович, що працював з нами на 3, 4 та 5 курсах. Він викладав країнознавство, якийсь час – граматику англійської мови. Великий, трохи незграбний чоловік, що перестрибував 2-3 сходи, поспішаючи з портфелем на 3-й поверх, – він і зараз стоїть у мене перед очима. Я чула, що він тяжко хворів потім, але я навіть рада, що доля не показала мені його слабким та немічним, ми лише раз бачились через 2 роки після інституту. Він займався перекладами літературних творів з англійської мови, тому багатство його словникового запасу нас дивувало і чарувало. Але найперше він був дуже контактною, комунікабельною людиною, в його поведінці із студентом не було зверхності, була доброта, було бажання передати знання. Хоча ні, навіть не це основне. Він хотів нас "запалити" бажанням знати, вивчати, вчитись все життя. Я не знаю, як склались його стосунки з іншими категоріями людей, але щодо нас він був прикладом справжньої гуманіста.

Я могла б довго ще розповідати про викладачів, що вчили мене в Ніжинському педінституті. Я всіх їх пам'ятаю і вважаю, що серед них більшість були особистостями, що й дало їм можливість формувати нас та залишитись в нашій пам'яті. Але я згадала про 3-х найяскравіших, на мою думку, з ким довелось найбільше спілкуватись. Нехай інші випускники згадують тих викладачів, що їм були найближчими. І залишаться ці люди в історії інституту живими людьми, особистостями, а не просто фото в музеї. Це ви дуже здорово придумали – видати книгу. Бажаю вам успіху!

Що до мене, то після закінчення інституту в 1966 році я працювала за направленням, до 1968 року, вчителем англійської мови Прилуцької середньої школи-інтернату, потім вийшла заміж і виїхала до місця служби чоловіка в Німеччину. Повернулись ми в місто, де я виросла, Городню. В 1969 році пішла працювати в свою ж середню школу №1 вчителем англійської мови. У 1982 році мене перевели на посаду завідувача методичним кабінетом райвно, де я і працювала до 2000 року, поєднуючи цю роботу з викладанням англійської мови все в тій же Городнянській СШ №1. У серпні 2000 року за сімейними обставинами переїхала до Чернігова і зараз працюю вчителем англійської мови в СШ №35 хоч, звичайно, я вже пенсійного віку. Я вчитель вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України, нагороджена грамотами райвно, облвно, МО.

І дорогий, і незабутній...

НЕЛІНА (ОНОПРІЄНКО) Тетяна Павлівна

Працювала в школі, у видавництві "Освіта".

Нині – редактор відділу мовознавства журналу "Дивослово".

Відмінник освіти України.

Навчалася на філологічному факультеті у 1964–1966 роках.

Для сьогоднішніх студентів 1964 рік – далека минувшина, а для моїх однокурсників, народжених у перші повоєнні роки, тогочасне життя на диво пам'ятне і близьке, бо того року вони одержали першу серйозну перемогу: вступили до інституту.

Я приїхала до Ніжина на початку вересня, коли майбутні педагоги проходили трудовий вишкіл на колгоспних ланах Чернігівщини. Приїхала з папірцем, одержаним у КДУ ім. Шевченка, що засвідчував: абітурієнтка Тетяна Онопрієнко одержала на вступних екзаменах три п'ятірки і одну четвірку. Ота нещасна четвірка перекреслила мені дорогу до київського університету, і я, за порадою знавців, подалася шукати щастя на периферію.

Тогочасний ректор зустрів прохачку досить приязно, оцінки з витягу йому сподобалися (чи не тому, що в очолюваному ним закладі на українське відділення був значно нижчий прохідний бал?), і він не заперечував, аби я вчилася тут. Проте суворим голосом попередив: "За розподілом, як усі, поїдете працювати в село!"

Господи, коли ще той розподіл! А так хочеться вчитися! Я вже й так змарнувала рік у палітурному цеху однієї із столичних друкарень після невдалого вступу на редакторський факультет Львівського поліграфічного інституту.

Отож тієї благодатної осені почався ніжинський період мого життя, життя в колі однокурсників, які, повернувшись із колгоспу, були вже добре згуртованим колективом. Звичайно, вони трохи здивувалися моїй появі, і кілька разів то хлопці, то дівчата перепитували мене, як я сюди потрапила, як я склала вступні екзамени, чи я справді з Києва, а хтось зажадав ще й доказів (мабуть, моя зовнішність і досить скромне вбрання не відповідали усталеному образу столичної дівчини, та й говорила українською, що теж багатьох дивувало, навіть на філологічному факультеті). Невдовзі певна напруженість у стосунках з однокурсниками зникла. Поступово потепліло на серці і в мене, бо перестала сприймати своє перебування в Ніжині як заслання.

Старовинні стіни інституту, багатюща бібліотека, розкішний інститутський парк, тиша провінційного містечка, відсутність об'єкта для зітхань (друг залишився в Києві) – усе налаштовувало на серйозну науку.

Лекції Дмитра Наливайка дивували і захоплювали. Його ім'я було оловите легендами. Якось він поставив мені на екзамені п'ятірку лише за те, що я переказала кінцівку якогось твору.

Григорій Герасимович Аврахов не читав на нашому курсі, але я таки зважилася кілька разів піти до старшокурсників на його лекції (кажу «зважилася», бо пропустити свою пару було нечуваним зухвальством). То були дивовижні лекції, присвячені Шевченкові і Лесі Українці. Головне враження пам'ятне й досі: так розповідати міг

лише сучасник наших геніальних митців, який докладно знав мало не кожен день їхнього життя. Відтоді чимало різних лекцій я чула, але жоден лектор не міг зрівнятися в майстерності з Авраховим. Студенти боготворили цього викладача, а студентки дивилися на нього закоханими очима.

Леся Йосипівна Коцюба, викладач народної творчості, усміхнена і водночас сувора, вабила як магніт. Та на її заняттях я, на відміну від однокурсників, які виростили в селі, не могла нічим похвалитися – у моєму рідному місті народна творчість жила хіба що у вигляді анекдотів.

Подружжя Майбород («юс великий» і «юс малий»), попри свої далекі від сучасного дня наукові зацікавлення, дуже гуманно ставилися до студентів, яким не завжди підкорялися закони давньої мови.

Зауважу, що в багатьох випадках авторитет викладача залежав не лише від того, як він читав лекції, а й від його манери спілкування, від його захоплень тощо. Підвищували авторитет і заняття парашутним спортом чи стрільбою, і вміння розказувати анекдоти, і знання іноземних мов; навіть одруження на студентці було складником викладацького іміджу.

Запам'яталися і заняття літературної студії, які відбувалися то в інституті, то в редакції районної газети. (Боже, яке то привабливе було слово "редакція"! Якими щасливчиками здавалися люди, які там працювали.) На тих заняттях я разів три читала і свої римовки. Та, звичайно, розуміла, що мені дуже далеко до Валі Кислої і Люби Будько. Я вірила, що невдовзі вся країна знатиме їхню поезію. У той же час у районній газеті з'явилося 12 моїх римованих рядочків, від чого світ засяяв тисячами кольорів, а за спиною виростили нікому невидимі крила.

Проте не скажу, що всі спогади про ті часи світлі й приємні. Дуже тяжко я переживала безсловесний конфлікт з викладачкою французької мови. До приїзду в Ніжин я закінчила курси іноземних мов, і тому з властивою молодості сміливістю й категоричністю зауважила якісь помилки в її вимові. Викладачка, з'ясувавши, звідки я така розумна взялася, знайшла досить неординарний вихід із дратівливої ситуації – вона перестала мене викликати і взагалі помічати. У її записничку проти мого прізвища щозаняття з'являлись якісь позначки, але вона воліла працювати з учорашнім тваринником, який уперто вимовляв "хв" замість французького «f».

Далеко не ідеальними були умови в гуртожитку: маленькі кухні, вічно забиті раковини, ліжка з прогнутими сітками, брак місця для занять (особливо потерпали студенти з музпеду, яким нікуди було дітися зі своїми музичними інструментами). У деяких кімнатах жило по 10-12 осіб. Та навіть у такому гуртожитку випадало щастя жити не кожному. Якось я знімала куток у хазяйки, але довго не могла там втриматися, бо вона, навіть протопивши грубку, не дозволяла відкривати квартиру – у тій тимчасовій спекоті я просто чманіла. Якийсь час жила нелегально в одній із гуртожитських кімнат – Галя Шимко запропонувала півліжка. Одного разу відбувся конфлікт і з одноклассниками. Я одержувала підвищену стипендію (35 крб. замість 28 крб.), але, на думку моїх одноклассників, була людиною забезпеченою, бо мої батьки-службовці мали зарплати по 60 крб. (у довідках сільських однокурсників стояли цифри ще жалюгідніші). Отож вони вирішили, що я маю віддавати половину стипендії дівчині, яка з огляду на низьку успішність її не одержала. Коли б таке сталося, то мені довелося б кинути інститут, бо допомога від батьків складалася з 10 крб. і банки потертої з цукром смородини. Залишку підвищеної стипендії не вистачило б навіть на

І дорогий, і незабутній...

сніданки(два млинці і чай) та вечері (200 гр вінегрету, два шматочки хліба)... Чи не ця «дієта» призвела до того, що через два роки я потрапила до лікарні, а вийшовши з неї, почула присуд лікаря: «Якщо не матимеш догляду і належного харчування, наслідки можуть бути дуже сумними». Це, власне, і спричинило моє повернення додому і перевод до Київського педінституту.

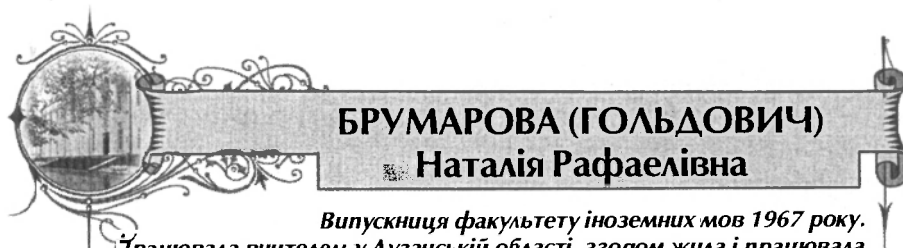
Ще один штришок до тодішнього студентського життя – бідність. Бідність була майже поголовною, але на неї ніхто не зважав. Та і бідність мала різні вияви. Наприклад, Аня Фанта, дівчина із глухого закарпатського села, жила виключно на стипендію. Вона не мала додатково ні 10 крб., ні банки варення, як я; ні картоплі, ні сала, як студенти із сусідніх сіл. За ті мізерні гроші вона харчувалася, одягалася, взувалася, купувала зошити і ручки, їздила на канікули додому...

Чомусь особливо запам'яталася сіро-чорна вервечка студентів на тлі білого снігу, що простяглася вздовж річечки від гуртожитку на площі до інституту. Де-не-де виднілися шинелі (після армії вони ще довго слугували кільком хлопцям вірою і правдою). Чомусь ті сірі постаті нагадували мені заробітчани Коцюбинського... Та молодість є молодість. Дівчата щоранку «будували» на голові пишні зачіски, перед сном мастили обличчя сметаною. Пудрою і помадою користувалися рідко. Купували дешевенькі колечка (золоті сережки носили переважно з лікувальною метою – «від золотухи»). На комусь було справжнє бурштинове намисто – теж від хвороби.

На перших курсах, як і скрізь, відбулися перші весілля, невдовзі з'явилися і перші немовлята. Першому на курсі студентському подружжю навіть виділили в гуртожитку кімнату. Одна дівчина поїхала до коханого (якого бачила лише два чи три рази) в Прибалтику, переорієнтувалася на російську філологію і вже з Прибалтики висилала нам страшенно дешеву білизну з трикотажних клаптиків (і досі пам'ятаю ті перекази на 3 крб.)...

Своїми відкриттями ніжинського періоду (вибачте за прозу) вважаю смак печеної качки, сала і самогону, неповторний запах силосу, лагідну підступність гумових чобіт, крижані дотики примороженої бурякової гички... А над усе – радість від спілкування з книжкою у вечірній тиші кабінетів.

Я, на жаль, дуже мало знаю про те, як склалося життя моїх однокурсників. Та чомусь вірю, що українська мова, яку вони обрали за фах у такий несприятливий для неї час, стала їх долею, що цю мову, попри все, вони передали своїм дітям і онукам.

*Випускниця факультету іноземних мов 1967 року.
Працювала вчителем у Луганській області, згодом жила і працювала
в Уганді (Африка), Гайяні (Південна Америка). Зараз живе в **МОСКВІ** і
працює редактором видавництва «Арбат–інформ»*

Здравствуйте, старые стены,
Помню я ваше тепло.
Годы несут перемены,
Встретиться время пришло.

Я почему-то волнуюсь,
Глядя на старый гранит.
Эта роскошная лестница
Память о каждом хранит.

Целая жизнь пролетела
В дальнем любимом краю,
Только во сне то и дело
Здесь я зачеты сдаю.

Эти старинные залы,
Хлеб наш духовный и кров,
Помнят, наверно, немало
Гениев, звезд, мастеров.

Здесь нас учили когда-то
Мудрости, чести, труду.
Это всегда будет свято,
С этим по жизни иду.

Вот и пришла поклониться
Тем, кто меня воспитал,
Кто помогал мне учиться,
Добрые чувства питал.

Трепетно сердце стучится
К двери заветной маня.
Что если это случится
И не узнают меня?

І дорогий, і незабутній...

ДЮЖЕНКОВА (ЛЕВЧЕНКО) Любов Іванівна

*Доцент Київського держпедуніверситету
ім. М.М. Драгоманова.*

Автор кількох книжок з математики.

Закінчила фізико–математичний факультет у 1967 році

Роки навчання у Ніжинському педінституті (1958-1963) – найкращі роки в моєму житті. Саме тут я знайшла своє щастя, вийшла заміж. Мала дуже цікавих прекрасних друзів, з якими й досі підтримую тісні зв'язки. Ми часто зустрічаємося, згадуємо наші студентські роки і все, що пов'язане з Ніжином.

Перш за все, хочу висловити глибоку подяку нашим викладачам, які працювали в той час, навчали нас мислити, орієнтуватися в житті і бути хорошими людьми. Теплі слова хотілося б сказати про таких викладачів, як Топчій Василь Іванович, що фактично започаткував наукову роботу на кафедрі математики. З його появою з'явилися у нас кандидати наук, потім доктори, до цього часу такої категорії викладачів на факультеті ще не було.

Назаров Володимир Юрійович – блискучий вчений, педагог, задачі розв'язував миттєво, вчив нас аналізувати, виділяти головне. Це була дуже високоєрудована, культурна людина з почуттям гумору.

Хотілося ще згадати Нестеренка Леоніда Івановича, Матюшка Івана Семеновича. Це – обдаровані викладачі, які цікаво читали лекції, проводили практичні заняття з почуттям гумору, анекдотами, цікавими спогадами, історіями.

Ніколи не забудемо Богму Олену Лаврентіївну, яка читала в нас курс педагогіки. Навіть зараз я пам'ятаю деталі її лекції. Я назавжди запам'ятала, як вона говорила про те, що навчання треба будувати не на лінійному вивченні та накопиченості вивченого матеріалу, а на вивченні по спіралі, повертаючись до попереднього матеріалу.

Такими ж словами хочеться згадати Тамару Дмитрівну Пінчук, яка читала в нас курс історії педагогіки. Своєю поведінкою вона підкреслювала, що кожного разу треба бути справжньою людиною в будь-яких дрібницях. Мені хочеться згадати епізод, який до цього часу не дає мені спокою.

Тамара Дмитрівна дуже любила перечитувати наші конспекти, давала завдання опрацювати якусь тему, розкрити щось, а потім приходила на заняття і перевіряла. А я вранці поспішала і забула конспект вдома. У мене не вистачило мужності признатися, що я не взяла свій конспект, і хтось мені підсунув свій. Тамара Дмитрівна глянула, усе зрозуміла, але жодного слова не сказала. Мені було страшно соромно, соромно і до цього часу. Часто згадую цей випадок, розповідаю про нього своїм студентам.

Гуцало Є.П.

Грищенко А.П.
Грищенко Н.М.

Мордань В.Г.

Щербонос В.П.

Даньшина Н.Д.

Дворецька В.Л.

Решитько
(Шевцова) В.Г.

Неліна
(Онопрієнко) Т.П.

Кушніренко М.І.

Погко Л.І.

Солодченко Л.І.,
Григорчук Л.Г.,
Узунова Л.М.

Брумарева
(Гольдович) Н.Р.

Дюженкова Л.І.

Лопата А.І.

Горлач Л.Н.

Лисовий М.І.

Рековець Л.І.

Сестри Андрушки

Бобир О.В.

Колишні ворота ст. корпусу

Цюман С.А.

Авраменко К.Г.

Мойсієнко А.К.

Адаменко А.М.

Лук'янюк Г.П.

Макарова Л.І.

Салон В.М.

Ігнатенко М.Я.

Андрієць Н.А.

Хочеться згадати добрим словом Солдатову Василю Івановичу, який читав у нас курс філософії та історії. Це була талановита, обдарована людина, він добре ставився до всіх студентів. Деякий час був деканом і на цій посаді допомагав студентам.

Ще хотілося б згадати добрим словом Власенку Володимира Івановича та Костенку Івана Петровича. Вони викладали Історію і навчали нас філософськи мислити, критично підходити до будь-якої проблеми.

Згадую викладачів фізичного виховання В.І.Жельова, Л.О.Поприткіна, які піклувалися про те, щоб ми, студенти, були здоровими, міцними, людяними, виховували почуття товаришності, взаємодопомоги.

Теплим словом згадую Тарабана Михайла Павловича, з яким я мало спілкувалася, будучи студенткою, але по закінченні інституту, коли мене залишили працювати на кафедрі математики, я переконалася у його людяності, намаганні підтримати мене, молоду аспірантку.

Надзвичайно теплі спогади про декана Одарича Андрія Степановича, котрий з повагою ставився до студентів, прізвища кожного знав напам'ять. І не лише прізвища, а й хто і як живе, які сімейні обставини.

У нас була дуже хороша група, багато відмінників, декілька чоловік згодом захистили кандидатські дисертації і одну докторську. Це говорить про ґрунтовну підготовку, яку давав фізико-математичний факультет.

Коли я пройшла в аспірантуру університету, спочатку було важко, але дякуючи базі, яку отримала, та наполегливій праці успішно закінчила її достроково.

З 1970 року працюю в Київському державному педагогічному університеті імені М.М.Драгоманова (колишній педагогічний інститут імені Максима Горького) на кафедрі математичного аналізу, тобто займаюся тим, що мені подобається. А розпочалися мої уподобання з того, що математичний аналіз у нас на факультеті викладала чудова, красива, розумна (світла їй пам'ять) Лідія Іванівна Колесник. Саме вона привернула мене до цього нелегкого, але цікавого курсу.

Все, що в мені є гарного, було закладено в роки навчання. Усе це я використовую у своїй роботі зі студентами (я ще й куратор групи).

Цікава деталь, яку мені хотілося б згадати, – це вступ до інституту у 1958 році. Якось так трапилося, що того року був недобір на фізмати. Було тоді багато вступних екзаменів, перший серед яких – іноземна мова.

Ректором інституту був Повод Марк Іванович, людина інтелігентна, яка багато зробила для естетичного розвитку студентів. Викликає він нас, випускників педучилища (а ми всі поступали на філфак), і запрошує на фізмат. Формально ми склали іспити: математику письмово і фізику усно. Екзамени приймали Матюшко І.С. та Ключко М.В. Завдання дали нам дуже прості: примітивні задачі, визначення синусу, косинусу. Дали повну свободу дій. Ми всі посписували у Тані Стусенко, яка знала математику найкраще. А оскільки я завжди гарно писала і оформлювала свої роботи, то мені поставили четвірку, а всім іншим – трійки. Було соромно, бо я мало що знала, але саме цей епізод мав велике значення.

І дорогий, і незабутній...

Перший семестр на фізматі мені дався надзвичайно важко, треба було всього за кілька місяців вивчити фактично всю програму середньої школи. Але все-таки взимку я отримала з математичного аналізу четвірку.

Ще хотілося б зупинитися на людяності наших викладачів. Я вийшла заміж на III курсі. Мій чоловік, Дюженков Юрій Миколайович, випускник цього факультету, закінчив навчання у 1959 році. Коли ми вирішили одружитися, грошей не було зовсім, яке там весілля, яке там справляння?

І що ви думаєте? Нам виділяють читальний зал, де ми ставимо столи і святкуємо весілля з вінегретом, дешевим вином за 90 копійок (його тоді ще називали "чорнилом"), смаженою рибою та картоплею. Ось і все, що стояло на столі, але скільки було сміху, гумору. Згадую, як Володимир Юрійович Назаров розповідав цікаві анекдоти, усі танцювали, співали. Таке собі комсомольське весілля.

Минулого 2003 року у нас був ювілей – 40 років з дня закінчення вузу, приїхало 10 чоловік. Звичайно, це небагато, але через стільки років ми так само згадували роки навчання, ходили аудиторіями, пішли до парку, гуляли територією університету. Як приємно було побувати тут, поспілкуватися. Сьогодні ми живемо тими спогадами і дуже хочемо, щоб усі наші випускники зберегли теплі, приємні, хороші враження від навчання в університеті, щоб ніколи не забували стін університету, викладачів, які є і яких уже немає (світла їм пам'ять).

Життя йде вперед. Всі, хто тут вчився і хто ще буде вчитися, на все життя зберезуть світлий і незабутній спогад про Ніжинський педагогічний.

ЛОПАТА АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

*Вчитель мови і літератури,
директор Козарської середньої школи на Чернігівщині.
Випускник інституту 1968 року*

Якось приснилося: нібито у великій порожній інститутській аудиторії складаю доценту Дзюбановій діалектологію. Без шпаргалок, віч-на-віч. Емоції відомі, бо був колись заочником, навчаючись шість років у Ніжинському педінституті. Подумати тільки: шість років! За цей час не те що можна закінчити заочне навчання, а й стати академіком у столиці.

Навчався я легко. Побувши на лекціях, любив блукати по мощених цеглою тротуарах, що навколо великого інститутського двору, і думати про своє. Тоді ще не було нового інститутського корпусу і забудов у центрі міста було мало – росла переважно промислова окраїна, а центр залишався в основному той, що був 100-150 років тому. Студенти-заочники – це різношерстна братія, яка переважно їхала з сільської глибинки, вже переобтяжена шкільною премудрістю. Наводила жах старослов'янська, яка, як дамоклів меч, довго висіла над грішною головою заочника. Псували нерви філософія і ще щось там таке химерне і незрозуміле, що нині з'являється хіба що у страшному сні.

із когорти викладачів запали в пам'ять порядні люди: Ю.А.Савченко, Г.П.Васильківський, О.М.Годьдович, К.П.Волинчикова, Є.Г.Кулініч, М.І.Проскура, який мав дивовижну пам'ять і уміння говорити годинами про головні підвалини марксизму-ленінізму і наукового атеїзму. Умови життя тодішнього студента-заочника були частогусто просто фантастичні. Наймали ми для прожиття якісь темні закутки, де доводилось спати на одному ліжку попарно. Я, наприклад, на першій сесії грівся у якійсь кімнатці з студентом Верещакою. Він учасник війни, але мав велике бажання навчатись. І навчався...

До нас і до наших знань наші викладачі ставились здебільшого зі співчуттям. Вони, знай, читали нам свої лекції, заробляючи гроші на хліб насущний, а нам треба було вчитися і вчитися, щоб отримати надійні дипломи.

Людиною великої душі залишився в моїй пам'яті Ю.А.Савченко, якого я знав ще з культосвітнього училища, де він вів у нас образотворче мистецтво, його лекції завжди були цікаві. Він співчував нашому брату і, чим міг, допомагав.

Якось довелось мені побувати у нього вдома. Жив він тоді у старій тісній квартирі на Інститутському подвір'ї. Сім'я велика, одні незручності.

- Живемо як на фронті, – побачивши моє пісне обличчя, посміхнувся Юрій Андріанович. – Але обіцяють там, – показав багатозначно перстом у небо. -Незабаром, брате, переселяюся.

І дорогий, і незабутній...

Не знаю, чи довелось йому, фронтовику, пожити у нових апартаментах, але побачене мене неприємно вразило, наштовхнувши на думку, що наші педагоги живуть не краще нас, студентів-заочників.

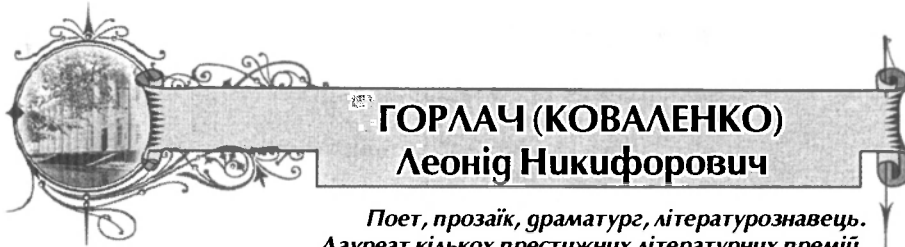
Доцент Г.П.Васильківський – сивий, підтягнутий, з професорською поставою, читав античну літературу. До фанатизму любив свій предмет. О! А який він був оповідач! Ми разом з ним мандрували кам'янистими дорогами далекої Аттики, милуючись Великими та Малими Діонісіями. Це він дав нам змогу побачити недосяжний смертному Зевсів Олімп, заглянути в темне мертве царство суворого Аїда. Слухаючи наші відповіді, він стомлено, м'яко посміхався і делікатно, неквапом виводив у нашій заліковій книжці каліграфічну «трійку».

Близько до серця брала наші негаразди К.П.Волинчикова, яка вела у нас курс сучасної російської мови. Хвилювалась, кричала, а потім, помовчавши, витирала хустинкою окуляри і по-дитячому безвинно посміхалась. Ми її по-своєму любили і ласкаво між собою називали «бабцею Катею».

Все-таки то були чимось цікаві роки. Нові люди, нові обставини, різні ситуації. Шкодую, що не мав можливості навчатися на стаціонарі, де глибше пізнав би своїх наставників, а головне – науку.

Але все те в далекому минулому...

*Чим досконаліше виховання,
тим щасливіші народи.*
К. Гельвецій

**ГОРЛАЧ (КОВАЛЕНКО)
Леонід Никифорович**

*Поет, прозаїк, драматург, літературознавець.
Лауреат кількох престижних літературних премій.
Закінчив філологічний факультет інституту у 1968 році.*

Тільки з літами починаєш розуміти, що у світі не стільки й багато святинь, які ніколи не полишають твою душу, бо вони стали часткою твого життя. Такою святинею є для мене наш Ніжинський вуз, під вічним крилом якого проминули мої чи не найкращі літа.

Моє покоління не дарма називають «дітьми війни». Справді, ми вийшли з того прокляття в чомусь обікрадені, але з світлою вірою в щасливе майбутнє. Ми вийшли з глибоких хуторів і сіл, аби припасти спраглими вустами до джерела знань, підперті батьківськими нестатками, але загартовані нелюдськими випробуваннями. І коли я нарешті відчув себе повноправним членом великого студентського братства, коли потрапив під опіку мудрих викладачів, занурився у неповторний світ книг, то зрозумів, що рано чи пізно стану справжньою людиною. І хоча згодом я зрозумів, що вчителя з мене не вийшло, відчув, що своїм словом теж можу допомагати Україні стати Україною духовною, вільною в собі.

Тому такими дорогими для мене є завжди святі стіни вузу. І нехай, нині – і згодом – звучать і звучатимуть голоси інших студентів у високих древніх коридорах храму науки, вони не заглушать голоси попередників, вони зіллються з нашими голосами в зладованому хорі.

Бо всі ми душею – ніжинці, всім нам затишно під вічним крилом улюбленого Гоголівського вузу.

НІЖИН

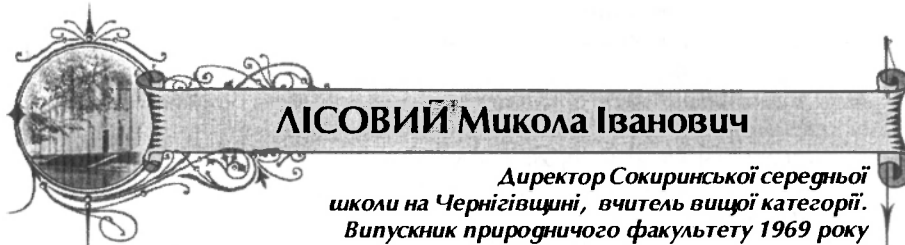
Це місто ще по шию у селі,
ще ставить ожереди, ніби вежі.
І з-під асфальту проростають стежі,
де пастухи ходили й ковалі.
Це місто народилося колись
серед розпуть, де мало влади й лоску.
Зате тут слова мед і запах воску,
і дзвін церков злились – хоч помолись
на добрий світ, огранений буттям,
в якому ти – лише мала частина,
на нитці днів маленька намистина,
але з живим пружким серцебиттям.
І я колись, пройшовши крізь літа,
в це місто повернуся, як до тверді,
аби спочить при боці в ожереді,
де вічність вільним вітром проліта.

I дорогий, і незабутній...

ПОКРОВСЬКИЙ ЯРМАРОК У НІЖИНІ

Спадає листя пурпурово
на площі, вулиці, хати.
Зійди до нас з небес, Покрово,
і древній Ніжин освяти.
Щоб не жила між нами зрада –
призвідниця біди і втрат,
не повторилась Чорна рада,
коли ішов на брата брат.
Щоб вільно мріям проросталось,
щоб вимерзали підлість, лесть,
щоб все на світі продавалось,
не продавалась тільки честь.
Щоб оживали в пісні, жарті
прадавні славні ярмарки,
бо ми цього, напевне, варті,
якщо ми справді козаки.

ЛІСОВИЙ Микола Іванович

Директор Сокиринської середньої школи на Чернігівщині, вчитель вищої категорії. Випускник природничого факультету 1969 року

Спливає в пам'яті далекий 1961 рік... Останній день липня, коли я, сільський хлопець, несміливо крокував вулицями Ніжина, шукаючи заповітний храм науки.

Сивочола літня жінка, котру я потім зустрів у приймальній комісії, підказала, як знайти педінститут. Не пам'ятаю ні її імені, ні прізвища, а лише обличчя, осяяне співчуттям і добротою...

Із великим хвилюванням ішов на кожен наступний екзамен (а їх було чотири!)... Чимало цікавих епізодів тримає пам'ять, а найяскравіші – зустріч із безмежно добрим Василем Івановичем Горбенком, толерантним Андрієм Степановичем Одаричем, по-материнськи чуйною Марією Герасимівною Кишенько... Їхня присутність вселяла надію на успіх. Та ще спалахували світлом пророчі слова випускниці інституту 1959 року, вчительки Сокиринської середньої школи Капко Тетяни Романівни: "Ідь і вір: ти будеш студентом!"

І ось такий жаданий виклик... Щастя переповнило вщерть... І не даремно... Навчання у вузі – то незабутні сторінки великої книги людських стосунків, душевних розмов, подорожей, зустрічей і хвилюючих розлук.

Якими світлими постають переді мною образи викладачів-наставників...

Як можна забути лекції справжнього енциклопедиста Солдатова М.П., великого знавця природи і гумориста Мулярчука С.О.

А тихі вечори над Десною із Назаровою Л.С. – тонким ліриком і психологом!

А незабутні мандри Карпатами, де душею і натхненням студентів була Марисова І.В. Це вона, вимоглива, строга і водночас добра й справедлива, "води́ла" нас у документальних фільмах по всьому світу...

А на шкільних уроках з біології часто пригадуються лекції Нікітіної Л.Т. та практичні заняття Москаленко О.В.

"Світ розвиднівся" на практичних заняттях із філософії, дякуючи Воронусі Н.Г.

І захоплено подумки аплодую Проскурі М.І., я ще й досі не можу збагнути таїни дивної мудрості.

А старенькі конспекти лекцій Барама О.М. і через 33 роки хвилюють новизною, мудрою порадою чи бувальщиною, поміченою десь на полі.

І, звичайно, не уявляю життя природничого факультету без нашої доброї і чуйної мами – Поліни Іванівни Нагорної. Скільки людяності, мудрості, материнства випромінював її погляд. А її слова: "Не робіть своїх матерів і батьків хворими, а краще скажіть, що хочете їсти і поїхати додому", стали для нас, студентів, правилами хорошого тону і великої людяності.

І дорогий, і незабутній...

Теплими словами згадую молоду генерацію того часу: Семеніхіна В.І., Гафізова М.Г., Ногу П.В., Кочергу І.І., які давали ґрунтовні знання з біології, генетики, органічної і неорганічної хімії.

Мені поталанило. Я насолоджувався лекціями Опилата Я.Г., широко відкритими очима і серцем всотував і мудрі поради, і житейські перипетії, і такі непрості вікові особливості психічного розвитку хлопчиків і дівчаток.

І не вивірює пам'ять теплих зустрічей із Т.Д.Пінчук, бо на її лекціях витав дух спокою, сердечності і розважливості.

Ідуть роки, та не стирається образ Ніжинського педінституту імені Миколи Гоголя – вічно молодого, розкриленого і найсвітлішого вузу у світі, справжньої коліски кадрів, кришталево чистої криниці знань.

Село Каблуки зовсім недалеко від Ніжина, навпрошки 7-8 кілометрів. Там пройшло моє дитинство і ранні юнацькі роки. Не пригадую, від якого часу, але з раннього дитинства чув про Інститут у Ніжині, бо там вчився мій старший брат Микола, який закінчив його ще в 1955 році.

Скільки себе пам'ятаю, мені чомусь дуже хотілося побачити цей Інститут. У моїй дитячій уяві він був якимсь недосяжним і загадковим, але водночас і величним, і авторитетним.

І коли батьки їхали підводою на базар до Ніжина, то я часто просився взяти і мене, бо дуже хотілося скуштувати морозива і побачити Інститут. Одного разу мені таки пощастило – посадили на підводу і ....поїхали. Коли виїхали з Таращанської на велику площу, оточену високими тополями, мій батько, Іван Андрійович, сказав: «Он дивись – Інститут», і показав рукою в бік Інституту. Мати, Уляна Іванівна, підтвердила це якимись своїми словами, що стосувалися навчання Миколи.

За деревами я майже не побачив будинку, але перше, що побачив і що врізалось в пам'ять, – кам'яні, білі, з круглими колонами по боках та хвіртками ворота. Це була архітектурна споруда – невід'ємна частина забору, який оточував територію Інституту. Самі ворота були металеві, фігурні, переважно темно-зеленого кольору, який інколи змінювали. А біля воріт зелена дерев'яна будочка, сторожка – місце чергового, який чатував тут, мабуть, цілодобово.

Враження від цих воріт, через які я пройшов вперше в червні-липні 1965 року, коли складав вступні документи, воріт до знань, живі і сьогодні. І вже значно пізніше (як і зараз) всі спогади про Інститут завжди були ніби закодовані (генетично?) через спогади білокам'яних воріт, за якими, власне, і починався Інститут. Жили там і творили його історію дві основні дійові особи – студенти і викладачі. Про них написано вже немало.

На щастя, у мене збереглося фото тих воріт з моїх студентських років. І дуже прикро, що історія не зберегла їх. Переконали, що в майбутньому ця, без сумніву, невід'ємна від Інституту пам'ятка архітектури (може, хтось так і не вважає) повинна бути відновлена. А разом з нею відновлені також дві тумби з вазами, які стояли по боках гранітних східців до будинку Безбородька і Гоголя. Я їх добре пам'ятаю.

Є що згадати про час студентства 1965-1970 років і про час роботи в Інституті, починаючи від лаборанта. Зараз, як правило, згадується більше те, чого вже немає, або ті, кого вже ніколи не буде з нами.

Але на першому плані завжди ректор і керівництво Інституту. Для нас, студентів-новачків, ректор – це щось недосяжне і навіть трохи загадкове. Ми навіть трохи боялись ректора, глибоко шануючи його посаду. І коли мені, студенту 2-го курсу,

І дорогий, і незабутній...

секретар деканату Тетяна Михайлівна повідомила, що мене (!) викликає ректор... повірте, мене кинуло в холодний піт – це захисна реакція організму (як я потім про це дізнався).

Кабінет Василя Матвійовича Горбача був на другому поверсі двоповерхового будинку справа від воріт (тепер там музпед). Розмова була короткою, і відбулася вона з цілою командою громадянської оборони, керівником якої був майор

В.Д.Ухачов. Ми достойно виступили на поважних змаганнях у цьому виді діяльності. Ми не підвели ректора і зайняли перше місце.

Ми, студенти, якось мало знали про роботу проректора Арсена Даниловича Батурського, але завжди поважали цю поважну людину. З такою ж повагою ми завжди ставились і до свого декана Поліни Іванівни Нагорної. Контакти наші були щоденними і робочо-студентськими, то була реакція на вимоги декана. Але були і веселі зустрічі, наприклад, під час вогників, які завжди організовував наш однокурсник Коля Легкобит (нині заслужений учитель).

Немало клопотів з нами, студентами, мала декан з відправкою студентів на роботу в колгосп на місяць (сьогодні це не актуальне), або з підготовкою до святкових демонстрацій 7-го жовтня та 1-го травня. На мій погляд, це були чудові святкові демонстрації, хоча нам дуже хотілося їхати додому. Але ще були в нашому студентському житті і Дні інституту, коли колони студентів, на чолі з самим Миколою Васильовичем, вечорами з запаленими факелами мігрували по центру міста. Місто відчувало, що є інститут і є студенти, і є дія, є спектакль...

Мабуть, в пам'яті кожного в минулому студента більше зафіксовані не заняття, екзамени, а більше згадується, як проводили вільний час, дозвілля і таке подібне. Але не можу не згадати, як шанована мною Ніна Андріївна Панасенко на занятті з зоології поставила мені двійку. Двійка майбутньому професору зоології! Це була єдина двійка в моєму студентському житті, і, погодьтеся, без неї моє студентство і зараз спогади про нього були б значно біднішими.

Я завжди вдячний і долі, і кафедрі зоології, і її керівникові Інесі Віталіївні Марисовій, що «зробили» з мене зоолога-палеонтолога. Пригадую, як Сисой Олександрович Мулярчук запропонував взяти участь у ботанічних експедиціях, але... не доля. Та і хімія не дуже вабила, хоча на кафедрі хімії у Оскара Мойсейовича Барама були всі можливості для розвитку своїх покликань. Кафедра хімії завжди була і залишається вагомою і авторитетною на факультеті і в вузі, виростила своїх власних добрих фахівців від студентів до доцентів. І як тут не згадати завжди шановану мною людину – Івана Івановича Кочергу. Але це повинно бути окреме видання спогадів про славетного декана.

Ми, студенти, завжди дуже високо цінували енциклопедизм Михайла Павловича Солдатова, цінували тактовність Василя Івановича Горбенка, вимогливість Людмили Степанівни Назарової, відданість своїй справі Олександри Володимирівни Москаленко і Зінаїди Миколаївни Сидоренко. Не можна не згадати принциповість Якова Яковича Старичева – все життя (більше 40 років) пропрацював він на кафедрі зоології і майже весь час на одній і тій же не дуже високооплачуваній посаді, але закоханого в свою справу – зоологію і мисливство.

Коли я вже був лаборантом кафедри, то інколи ми дозволяли собі разом випити склянку-дві кагору – і... розмова точилася невимушена, приємна, а головне -для мене пізнавальна. Бо Яків Якович завжди з великим задоволенням розповідав про

довоєнні роки Інституту, любив розказувати цікаві речі про колишнього ректора, члена нашої кафедри Кузнецова Д.І. Я вже не акцентую увагу на його мисливських спогадах – другий Остап Вишня.

Наші студентські роки завжди були тісно зв'язані з польовими практиками та роботою-навчанням на агробіостанції. За весь час мали ми багато польових випробувань і досліджень. Це були Кладьківка (тепер Ядути), Грибова Рудня,

Житомирські кар'єри та Канів, Карпати, Крим, Дніпродзержинськ (металургійний та коксохімічний комбінати), Київ (виставка), Сумський хімкомбінат, околиці Ніжина – Ветхе та Смолянка біля Каблуків.

То був комплекс: навчання, досліди, експерименти, пізнання нового, цікавого, розваги, екскурсії, знайомства, кохання (молоді!), – такими і повинні бути студенти! В сумі це складало турботи і клопоти для викладачів-керівників. Хіба можна забути Карпати разом з І.В.Марисовою, або подорож по Дніпру на теплоході «Микола Гоголь» до Дніпродзержинська, де керівником тоді був ще зовсім молодий І в недалекому минулому студент І.І.Кочерга, поїздку до Криму разом з О.Я.Гречаненком. Збереглися фото тих часів, про які можна оповідати багато і окремо про кожне. Насиченим було наше студентське життя!

Агробіостанція – це доля природників. Та І сама вона раніше була особливою, не схожою на нинішню. Головний вхід був там, де зараз вхід до двору нового корпусу. Відразу ліворуч була досить велика теплиця з чотирма відділами І з великим залом посередині. То був епіцентр життя. Прямо була алея, що вела до господарського двору (приблизно там зараз котельня). Лівише був великий віварій, в якому Г.В.Карась вирощував нам для занять кролів і тримав піддослідних собак. Любов Тимофіївна Нікітіна завжди нам демонструвала на лекціях умовні рефлексії по І.П.Павлову на цих друзях людини.

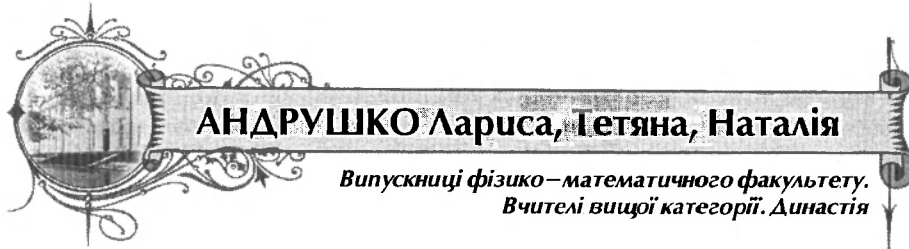
Обслуговували агробіостанцію два трактори, якими часто керував О.М.Сипливець (в майбутньому посадова людина області). Керівником всього агрокомплексу був незмінний Дем'ян Ілліч Лазарев. Від господарських переміщень вліво в бік Остра відходили дві алеї – березова та горобинова – чудове місце для прогулянок студентів. Рештки березової алеї збереглися І зараз проти нового будинку Університету. Виходу до Остра з агростанції не було, тут були дрімучі зарослі кущів – прямо хащі, де не ступала нога людини. Вся ця територія часто заливалась водами Остра в часи повеней аж до господарського двору.

Можна ще багато згадувати, але... Я чомусь захотів поділитися своїми спогадами не про поважні речі минулого, про які всім відомо, а пригадати своє, власне, неповторне і до цього часу незабутнє.

Ось таким було (в короткому викладі) життя Інституту за тими воротами, такими були ми, студенти тих ще недалеких 60-х років, такими були тоді для нас ті ворота, через які ми проходили тисячі разів і які впевнено вели нас до пізнання світу.

І дорогий, і незабутній...

АНДРУШКО Лариса, Тетяна, Наталія

*Випускниці фізико–математичного факультету.
Вчителі вищої категорії. Династія*

Не дивуйтеся, коли бачите на нашому фото аж п'ять учителів відразу.

Ми – три сестри, Лариса, Тетяна і Наталія Андрушки, починаючи з 1971 року, по черзі вступали кожна у свій час і закінчували фізико-математичний факультет Ніжинського педуніверситету. Згодом дві з нас і чоловіків знайшли, також випускників фізико-математичного факультету нашого славного закладу.

Нелегко нам, сестрам, довелося переборювати різноманітні матеріальні труднощі. Якось наша мама, прийшовши з уроків у вчительську, сіла за стіл і померла. Не стало такої дорогої людини – радника і помічника. Допомагали ми одна одній, поступово вступаючи у самостійне життя. Мрії стати вчителем не зрадила жодна з нас.

У старшої з нас, Тетяни Дмитрівни мрію стати вчителькою вирішила фотокартка з маминого випускного альбому, на якій був зображений Ніжинський педінститут. Такий красивий палац, широкі сходи, великі небачені колони для сільської дівчини здались якоюсь фантастикою. Здавалося, переступиш його поріг і потрапиш у казку: добру, веселу, чарівну і обов'язково зі щасливим кінцем, який, у свою чергу, буде початком нового життя – дорослого і самостійного.

Вчитись було нелегко. Хто пройшов наш фізико-математичний факультет, той добре відчув великий обсяг програми, складність та насиченість навчального матеріалу, вимогливість викладачів, а тому необхідність працювати кожного дня.

Роки навчання в інституті – це незабутні роки. Ми часом ловимо себе на тому, що саме так пояснював цю тему Володимир Юрійович Назаров; що Леонід Іванович Нестеренко, цей всебічний математик, міг допомогти нам розв'язати будь-яку задачу; що на заняття до Лідії Іванівни Колесник не можна було прийти непідготовленим.

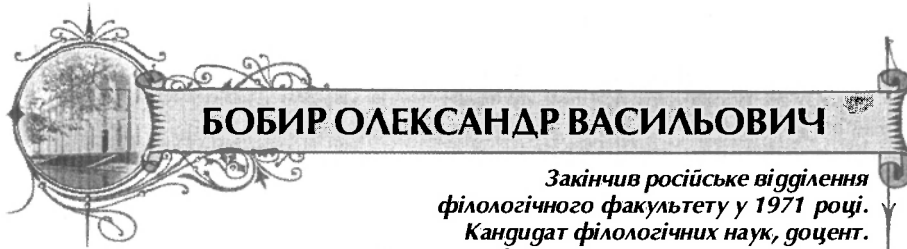
Ми любили кафедру математики, викладачі якої самі кохались у цій науці і нам заповідали це кохання.

Втім і в складну хвилину, що часом траплялась, нам, студентам фізмату, було до кого звернутись за добрим словом, порадою, а може, і за захистом. Річ у тім, що нашими кураторами були Олена Лаврентівна Богма і Тамара Дмитрівна Пінчук. Вони сповна віддавали своїм студентам і материнську ніжність, і турботу, і свої знання, і кожному вільну хвилину. Вони уміли створювати таку атмосферу в групах, коли ми, сільські дівчата, не відчували своєї меншовартості по відношенню до своїх міських ровесників.

Ми вчилися у наших кураторів любити людей, життя, нашу науку. Завдяки кураторам ми побували у містах-героях, побачили багато інших міст та мальовничих куточків Радянського Союзу. Ці поїздки назавжди залишилися у нашій пам'яті, вони дали нам науку уже в своїй роботі практикувати з учнями походи і поїздки по рідному краю.

Прошло вже багато років від дня закінчення інституту. Вже дехто з наших власних дітей пішов вчителі, а це вже третя династична сходінка.

Ми вже підраховуємо великий педагогічний стаж всієї нашої сім'ї. Він вже далеко перевищив 100 років. Але чудовий білоколонний палац завжди з нами як наш дороговказ, як наша юність.

БОБИР ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

*Закінчив російське відділення
філологічного факультету у 1971 році.
Кандидат філологічних наук, доцент.
Нині декан факультету початкового навчання
у Чернігівському педуніверситеті.*

Коли пригадуєш ніжинський період життя, на нас ять одразу приходять студентські роки. На початку викладацької роботи у Ніжині поряд із тими, хто мене вчив, ще досить довго зберігалось відчуття, що ти студент. І як же ж хотілося опинитися в дорослій незалежності! І як приємно було чути, що ти вже Олександр Васильович! Та зараз бажання розвернулися у протилежний напрямок, а внутрішній зір виглядає студентських друзів і таких молодих інститутських викладачів.

Ще школярем, граючи у футбол між високих дерев, які були для нас штангами, з острахом підбігав за м'ячем майже до самих колон білостінного корпусу педінституту, адже могли й наляпати за дитячі пустощі. А вже коли став першокурсником і поважно прямував на заняття, то скептично поглядав на малечу, з якою ще зовсім недавно ганявся за отим м'ячем.

Переступаючи межу нашого дитячого футбольного поля, відразу опинявся в іншому світі, в іншому місті — інститутському містечку, що мало свою територію: графський парк, озеро, річку Остер, на березі якої буяли верби, зарослі глоду й бузини. У темряві сюди навіть заходити було страшнувато. Найсміливішими були закохані студенти - бо їм там був справжнісінький рай.

Коли ми навчалися на випускному курсі, почалося будівництво нового корпусу: всі ті хащі вирубали, почали забивати бетонні палі. Це глухе бовкання заважало слухати оглядові лекції перед державними екзаменами, настирливо штовхало у спину, щоб ми швидше йшли у світ широкій. У нас, майбутніх учителів російської мови та літератури, виникла асоціація з "Вишневим садом" А.П.Чехова, який теж вирубали у фіналі п'єси. Зараз на тому місці впевнено розташувався новий корпус. Інститут поповнився новими аудиторіями, лабораторіями, читальними залами.

Нам хотілося якнайшвидше отримати диплом, але й сумно було залишати свій вуз, розлучатися із викладачами. Багато із них — непересічні особистості.

Перший декан - Григорій Аврахов, відомий в Україні літературознавець, який міг дати власні гроші бідному студентові на обід.

На своїй лекції ще зовсім молодий викладач зарубіжної літератури Дмитро Наливайко напам'ять цитував французькою мовою Аполлінера та густо червонів, коли студент, називаючи ім'я Віктора Гюго, робив наголос на першому складі.

Керівник літературної студії Павло Сердюк мружив очі, як ласий кіт, спіймавши звучну риму чи свіжий образ майбутніх українських поетів.

Керівник наукового гуртка, завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури Анатолій Живоглядов відкидав рукою довге сиве волосся, схилившись над опусами юних літературознавців. Пам'ятаю, з яким острахом чекав на його оцінку свого

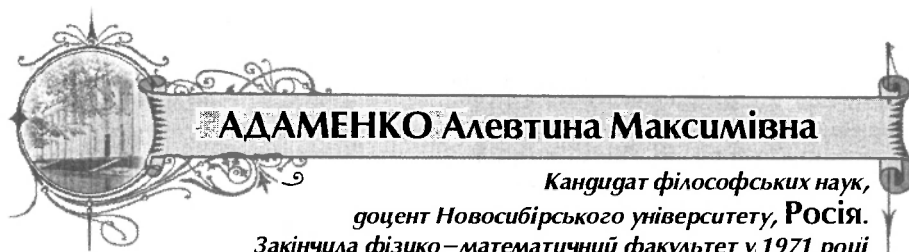
І дорогий, і незабутній...

першого самостійного аналізу оповідання О.Купріна "Слон". "А вот это Вам удалось!" - серед іншого сказав метр. Зачепився за ту оцінку, може, завдяки їй і досліджую російську літературу кінця XIX - початку XX століття.

Викладач російської радянської літератури Олена Євстаф'єва, тендітна, як Дюймовочка, і енергійна, як вулкан, влітала до аудиторії. Не доходячи до столу, вона кидала на нього свою сумку. І чим більша була відстань, яку пролітала та сумка, тим тихіше треба було поводитися. Ця жіночка гаркавим голосом так читала горьківську "Песню о Буревестнике", що ми відчували реальний натиск бурі. Справжня актриса! Тому й не дивно, що саме вона з нашим курсом випуску 1971 року створила студентську театральну трупу і поставила п'єсу Максима Горького "На дне". Пройшли роки, і мене, літературознавця, зацікавила Марія Заньковецька, коло її російських друзів, історія українського театру. Ніщо не проходить безслідно!

Григорій Самойленко закотився жвавим м'ячиком на факультет тоді, коли ми відчували себе майже вчителями. Він був старшим за нас, однак таким безпосереднім і веселим, наче сам не хотів дорослішати. З нашим випуском навчалися студенти з Узбекистану, їхня російська мова часто давала такі кумедні приклади, що утриматися від сміху було неможливо. Та викладачеві сміятися на заняттях негоже. Григорій Васильович знайшов вихід: він устигав вибігти за двері, пересміятися, а вже потім із серйозною викладацькою міною заходив до аудиторії. Тоді важко було уявити, що він довгі роки буде керувати великим і складним факультетом.

Зрозуміло, цей ряд імен можна і треба було продовжити... Справді, "лицом к лицу лица не увидать - большое видится на расстоянии". Лише зараз усвідомлюєш, з якими людьми доля дала можливість зустрітися і хто вплинув на твоє духовне формування.

Мне бесконечно дорог педагогический университет имени Николая Гоголя. Я о нём часто вспоминаю в заснеженной Сибири, вспоминала, будучи в жаркой Африке. Равных ему нет в мире. Он обладает магической силой, особенной неповторимой ментальностью, высоким духом просвещения, образования, воспитания.

Университет имени Н.Гоголя представляет собой уникальную образовательную среду и очень эффективную воспитательную систему. Образовательная среда педагогического университета им. Н.Гоголя – интеграция множества моделей образования:

модель элитного образования, продуктом которой был сам Гоголь;

модель классического образования, имеющей целью формирование интеллигента;

модель гуманитарно-философского воспитания, направленная на формирование личности как гражданина своей Земли;

социокультурная модель образования, направленная на формирование культуры мышления, культуры общения, культуры деятельности, культуры достоинства;

модель историко-филологического образования, имеющая целью формирование личности, способной к самоактуализации и самореализации;

модель физико-математического образования, цель которой – логический интеллект;

ноосферная модель образования, направленная на создание гражданина Вселенной;

модель современного инновационного образования, основанная на принципах поликультурности (диалог культур), конструктивизма, рефлексивности, синергетики.

При университете им. Н.Гоголя может быть организован НИИ теории и практики образования.

Мы были студентами этого знаменитого университета в 1967-1971 гг. Каждую минуту нашего ученичества мы чувствовали дух истории, культуры, особенный чарующий менталитет Николая Гоголя, насыщенный традициями "воздух" хорошо организованной образовательной среды. Преподавательский состав был блестящим во всех отношениях. Занятия по физике вели увлечённые научным поиском педагоги – А.С.Одарич, Е.И.Казакова, В.Н.Грибань, М.Г.Клюзко. Физику представили нам как науку фундаментальную, значительную, с большим будущим, с множеством эффективных внедрений в человеческие потребности. Философы потрясли нас обобщающим мышлением, объясняющим законы мироздания и духовности человека. Я до сих пор слышу лекции, которые читали М.И.Проскура, Я.И.Гроза, П.Х.Самородницкий. Сколько было в этих лекциях мудрости, интеллекта, логики, духовности и душевного огня!

І дорогий, і незабутній...

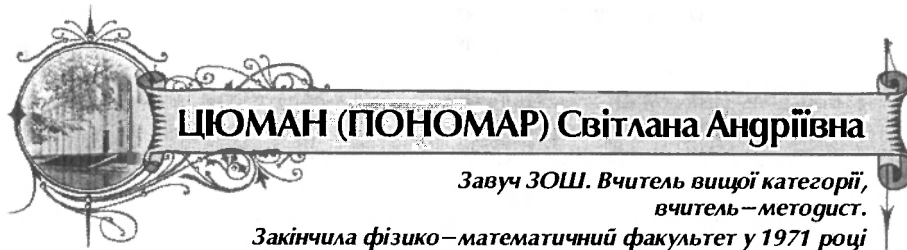
Нам очень повезло в том плане, что мы увидели ярких и талантливых педагогов как раз во время их творческого расцвета. Историю педагогических идей и теорий раскрыла нам Т.Д.Пинчук. Её мастерство представляет уникальную педагогическую технологию, силовое поле которой воздействует на каждого человека, кто хоть однажды с ней общался. Она наш идейно-педагогический вдохновитель, руководитель, наставник. Она руководила нашей поездкой за границу. Мы увидели впервые новый мир – Западную Европу, а конкретно – Чехословакию. Нашим восторженным “открытиям”, удивлениям, наблюдениям не было конца. Под руководством Т.Д.Пинчук мы пели украинские народные песни, и это всем нравилось. Никогда не забудется наше первое в жизни путешествие в Западную Европу из маленького Нежина, из университета имени Н.Гоголя с его великим и могущественным менталитетом.

... Знаменитый Нежинский педагогический университет имени Николая Гоголя – всегда с нами, его выпускниками, его верными учениками, он светит нам, как самая яркая звезда.

*Педагогіка є найбільш діалектична,
рухлива, дуже складна й різноманітна наука.*

А. Макаренко

В пам'яті кожної людини є такий куточок, де зберігаються спогади про найпрекрасніші хвилини життя, про людей, які були поруч і віддавали тобі частинку свого життя, своїх знань, оточували тебе добротою і вимогливістю водночас. Для мене такий куточок має назву "Ніжин".

Пригадую, з яким благоговінням ми піднімалися величезними сходами в старий корпус педінституту і як стрімко та легко долали східці нового корпусу.

В пам'яті новий читальний зал, світлий, великий. Тут ми читали, писали, проймалися думками великих вчених, переписували вірші про кохання, таємно кидали погляди на красивих хлопців.

Багато викладачів доклали зусилля, щоб сформувати в мені вчительське почуття відповідальності, порядності, виробити вічний потяг до знань, книжки. І при цьому вчили нас вчитися, розвивали загальнонавчальні уміння та навички.

Я дуже любила математичний аналіз, а, значить, Фурсу Людмилу Костянтинівну і Бариса Якова Сергійовича. Оті нескінченні ряди Фур'є, інтеграли, похідні були для мене як ноти в музиці. І зараз я вчу учнів працювати над фізичними формулами, аналізувати їх, виводити фізичні величини, виконувати дії над найменуваннями. Цьому сприяв і викладач теоретичної фізики Грибань Володимир Миколайович, якого ми на перших курсах дуже боялися. Він спочатку поставив мені двійку, а потім на практичних заняттях по 20-30 хвилин біля дошки я розв'язувала задачі. Нарешті звільнення від залків і п'ятірка на екзамені. Це той тип викладача, який бачить у студентстві більше, ніж сам студент.

А от декан факультету Одарич А.С. запам'ятався не як викладач, а як людина, яка по-батьківськи формувала особистість студента. Він у мене керував педагогічною практикою на четвертому курсі. Наша бригада жила тоді в Борзні, на квартирі в однокурсниці. Кожен приїзд Андрія Степановича в школу – неординарна подія. Ми її чекали зі страхом і цікавістю: "А про що буде питати сьогодні?". Одного разу запитав: "Які пам'ятники є в Борзні?". І ми того дня бродили по містечку, вивчали історичні місця. Іншого разу: "Чи були ви в лісі? Які там гриби?". І ми з учнями пішли в ліс, збирали гриби. Це дало нам можливість зблизитися з учнями. Ще одного разу, йдучи до мене на урок, сказав: "Опитай за урок 20 учнів" (і це для студентки!). Я перепитала весь клас: біля 10 учнів промовчали (можливо, не готувалися до уроку), а 22 відповіли. І з того часу метод бесіди з учнями вважаю найбільш ефективним.

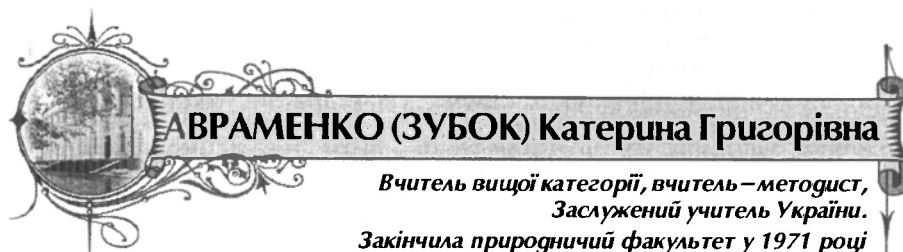
І дорогий, і незабутній...

Ніколи не забуду факультатив з фотосправи, який вів Довгоброд І.Я. Я не займаюсь фотографією, але та наполегливість і витримка, якої вчив нас Іван Якович, так пригодилися в роботі вчителя.

А про роль Пінчук Т.Д. в моєму житті можна написати цілу книжку. Це вона знайомила мене з видатними педагогами. Разом з Богмою О.Л. зацікавили творчістю В.О.Сухомлинського, проблемами сім'ї і школи. І як все це пригодилось в роботі завуча, лектора, пропагандиста. Саме Тамара Дмитрівна розбудила в мені інтерес до туристичних поїздок. Ніколи не забуду наші екскурсії по Чехословаччині, зустрічі з чеськими студентами педінституту, викладачем Ганною Дзуріковою. А ще Тамара Дмитрівна вперше показала мені сивий вранішній туман в горах, нічне небо в діамантах зір, я вперше пізнала смак малини з краплями роси. До цього часу люблю ходити вулицями вечірнього міста і дивитися на вікна квартир. Це не проста цікавість, а роздуми про людей, їхнє життя. Осіння квітка айстра завжди викликає в мене спогади про чуйного наставника Пінчук Т.Д. Кожен лист чи телефонний дзвінок від Вас, Тамаро Дмитрівно, додає мені сили жити і переборювати труднощі. А коли дивлюсь на небо, де плывуть хмари, перед очима бачу Ваші фотографії. Це справді у Вас талант, щось від Бога чи від природи: ще Ваша непосидючість, енергійність, любов до Природи, Людини. Не втрачайте ці вогнища любові, доброти, уваги до оточуючих! Живіть ще довго, на радість близьким і друзям!

*Учитель – це людина, яка вирощує
дві думки там, де раніше росла одна.*

Е. Хабарт

Про професію вчителя мріяла з дитинства. Адже вчитель – наставник, порадник, друг. Моя мама, вчителька початкових класів, завжди говорила, що вчитель – чи не найголовніша суспільна професія, найпочесніша і найпрекрасніша на землі. Моя мрія здійснилась, коли в 1966 році вступила на природничий факультет Ніжинського педінституту імені Миколи Гоголя. Я пишалася тим, що я – студентка найпрекраснішого педвузу України, в стінах якого навчалися М.В.Гоголь, Є.П.Гребінка, Л.І.Глібов та інші.

Студентські роки навчання – це найяскравіша сторінка мого життя. Скільки всього пізнаного, омріяного, неповторного! Увесь навчальний процес на факультеті був спрямований на виховання у нас, студентів, поваги до загальнолюдських цінностей, формування почуття честі і національної гідності, працелюбності, прагнення пізнання нового. Цьому сприяли не лише лекції викладачів кафедр біології, хімії, інших предметів, а й польові практики з біології, хімії, практичні заняття в хімічних лабораторіях, науково-пізнавальні екскурсії на просторах Криму, Карпат, Донбасу, практика на агробіостанції. Нам завжди заздрили студенти інших факультетів в тому, що можемо подорожувати по Україні та за її межами. За це ми глибоко вдячні тим викладачам, які були поруч з нами. Адже вони були відірвані від своїх сімей, нехтували своїм вільним часом, вкладали в нас часточку свого серця, здоров'я, аби ми могли пізнати якомога більше. Велику вдячність і шану висловлюємо викладачам того часу: Інесі Віталіївні Марисовій, Оскару Мойсейовичу Бараму, Сисою Олександровичу Мулярчуку, Степану Митрофановичу Лукашову, Поліні Іванівні Нагорній. Серед них деякі вже покійні. Але в наших серцях вони будуть жити завжди.

Всім тим, чого я досягла протягом своєї педагогічної діяльності, я завдячую своїм викладачам. З шкільної парти була закожана в науку хімію. Завжди з любов'ю, великою повагою згадую всіх викладачів кафедри хімії і низько їм вклоняюсь.

Згадую лекції Оскара Мойсейовича Барама. Який великий був їх науково-методичний потенціал! Ця людина була для нас, студентів, взірцем порядності, чесності, інтелігентності, гуманності, вимогливості. Це був вчитель від Бога. Моїм кредо в роботі було завжди ось що: вчити учнів так, як вчив нас Оскар Мойсейович Барам. Він сіяв у наших серцях зерна доброти і мудрості, давав глибокі знання, вчив не зупинятися на досягнутому, постійно вчитися, самовдосконалюватися, пізнавати щось нове. А для вчителя це найголовніше.

Кафедра хімії на той час мала хорошу матеріальну базу. Навчальні лабораторії кафедри були забезпечені необхідними приладами, хімічним посудом, реактивами, технічними засобами навчання. І не уявляли ми ці лабораторії без Івана Івановича Кочерги, Ніни Іванівни Лукашової.

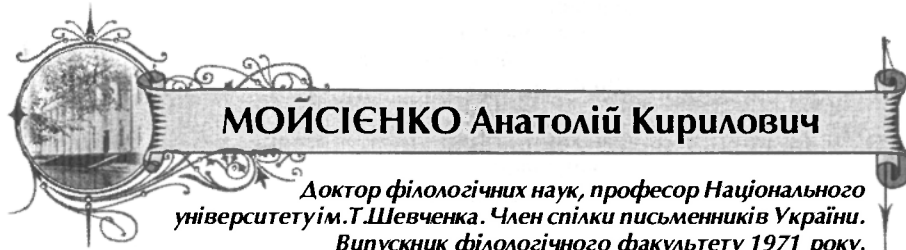
І дорогий, і незабутній...

Іван Іванович Кочерга – людина великодушна, він був для нас не лише вихователем (куратор нашої групи), а й наставником, другом. Ерудований, дотепний, справедливий – він був душею групи. З ним було цікаво і легко скрізь: в лабораторіях фізколоїдної та органічної хімії, на хімічних підприємствах під час практики в Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Лисичанську, Сумах. Завжди порадить, поспівчуває, підбадьорить. Жаль, що він так рано пішов з життя. Протягом тридцяти років після закінчення вузу я завжди отримувала від нього підтримку, пораду в роботі. Разом бували на науково-практичних конференціях, обласних, республіканських хімічних олімпіадах.

Ніна Іванівна Лукашова читала лекції з методики хімії, вела практичні заняття. Яка це чудова жінка! Чуйна, добра, віддана своїй справі. Її лекції були для нас тим стартовим майданчиком, який відкривав майбутнім вчителям складну педагогічну дорогу. Завжди в творчому пошуку, вона прагнула виховати в нас почуття відповідальності, гуманності, вміння самостійно вчитися, переборювати труднощі, впевнено йти до поставленої мети. На даний момент я співпрацюю з Ніною Іванівною по проблемі новітніх педагогічних технологій. Я і мої колеги-хіміки вдячні їй і Степану Митрофановичу Лукашову за виданий чудовий підручник для 10-11 класів.

А як не згадати Вас, Тамаро Дмитрівно. Завжди врівноважена, життєрадісна, енергійна, бадьора, великий оптиміст. Ми заслуховувались Вашими лекціями, на яких Ви так цікаво вели студентів історичними шляхами педагогіки, розкривали нам педагогічні ідеї Коменського, Ушинського, Макаренка й інших корифеїв педагогічної науки. З Ваших вуст ми вперше почули слова видатного німецького педагога Дістервега: "Вчитель повинен бути творцем". Саме ці слова є девізом моєї педагогічної діяльності. Ви, Тамаро Дмитрівно, любили людей і вчили нас цьому.

А тепер кілька слів про себе. Закінчила інститут в 1971 році з відзнакою, мала державне направлення на роботу в Київ, але сімейні обставини так склалися (потрібно було доглядати батьків), що залишилася працювати в рідній школі. Жаль було розлучатися із мрією про столицю, але почуття обов'язку перед батьками вище моїх мрій. А зараз, коли пропрацювала вже 32 роки, не шкодую. Всі свої знання, вміння, а разом з тим і частину свого серця і здоров'я віддала сільським дітям. Більшість випускників нашої школи обирають професії, пов'язані з хімією, навчаючись в різних вузах, технікумах. Серед них лікарі, технологи, хіміки-лаборанти, інженери-хіміки, агрономи, вчителі. Лише вчителями хімії і біології працюють 26 моїх учнів, три випускники нашої школи є кандидатами сільськогосподарських наук, одна випускниця – кандидат хімічних наук. Це мої учні, моя гордість. Учні нашої школи – призери районних, обласних хімічних олімпіад. 21 раз брали участь у республіканських хімічних олімпіадах, 19 були призерами. Свою кваліфікацію підвищувала на курсах при Московському державному університеті імені М.В.Ломоносова (1988 р.), обиралась делегатом Всесоюзного з'їзду вчителів (1989 р.). Маю вищу кваліфікаційну категорію, звання учитель-методист, в 1998 році присвоєно звання Заслужений вчитель України.

МОЙСІЄНКО Анатолій Кирилович

Доктор філологічних наук, професор Національного університету ім. Т. Шевченка. Член спілки письменників України. Випускник філологічного факультету 1971 року.

Прощання з інститутським парком

В цьому саду я останнє побачення
Із собою призначив собі...
В цьому саду мов слова необачні я
Розгубив між тополь голубих.
В цьому саду, де пташині помешкання
Завжди милі мені в вишині,
В цьому саду промінь сонячний вершником
Світложданим являвся мені.
В цьому саду поміж дум врівноважених
Я тужаві багаття палив...
В цьому саду, тричі радий і зраджений,
Я любові зазнав і хули.
В цьому саду я спізнався із піснею,
Що пісенніш, либонь, не знайду...
В цьому саду увостаннє помислю я
Наодинці... один... в цьому саду.

Євгену Гуцалові

В зелених переспівах
зоряно-криляно-клично
Над вічним праподем і небом правічним
Душа засвітилася, повна довіри
До сизого птаха і сивого звіра,
До тихого проліска,
що в узголів'ї
Вільного світу
з любові, з любові...
В кожній пелюстці –
по вінчику світла,
В кожному слові –
зелено-вітно,
В кожній росині –
повно осоння,
В ранішній сині –
райдужні дзвони...

І дорогий, і незабутній...

Дзвони
дзвіночками
бризнуть над літом,
Ще й чебрецями
до ганку...
Дзвони
над білим
над цілим
над світом...
Один дзвін
долею став
На світанку.

**Побіля Миколаївського собору в Ніжині
(фреска 1970 року)**

Густезний дощ. Аж вогко глухнуть дзвони
Над Миколаївським...
чи так мені здалось.
І небо чорнохмарно упилось
Звучанням великоднім, велемовним.
Чи так мені здалось.
Хтось
під стіною
кам'яною
зливу
Перечекать зібрався,
аж принишк
До холоду соборного...
А з ніш
Пливло тепло
шорстке
Мені навстріч,
І ніч
На мить здалася зовсім не глухою.
А дощ мене періщив зусбіч...
Піддашного не праг я супокою.
Я насміхався над дощем,
як вмів,
Аж над собором вогко глухли дзвони...
І, певне, хтось подумав:
дурень – він
Чи божевільний, може, перед сконом.
Періщив люто дощ
Над Миколаївським.
І наді мною дощ...
І дзвонів проливна многоголось...
І в серці щось...
Чи, може, так здалось...

Я родилась в удивительной семье: мама – чистокровная россиянка с Брянщины, жизнерадостная, энергичная, жизнелюбивая, несгибаемый оптимист, отец – спокойный, юморной философ-украинец с Винничины, беззаветно преданный своим родным и близким. Симбиоз этих качеств помог мне пройти свой, такой неординарный, жизненный путь.

Родители поженились в 1941 за 3 месяца до начала войны, полные счастливых планов на будущее, которым суждено было осуществиться очень нескоро, уже после Победы и службы отца в армии кадровым офицером по "городам и весям" нашей, тогда еще огромной страны. Более-менее спокойная жизнь началась после приезда в Украину в г. Нежин в начале 50-х, когда позади остались Эстония, Татария, Белоруссия, где я и родилась. Как и когда во мне, любившей с детства математику, зародилась мысль изучить язык малоизвестных и далеких в то время стран, остается загадкой. Но это желание было настолько огромным, что без всяких сомнений было поддержано моими необыкновенными родителями.

Школу закончила в 1966 году, в очень "удачное" время: последний год 10-летней программы среднего образования и первый выпуск 11-летнего обучения, т.е. двойное количество выпускников во всех средних учебных заведениях страны. В итоге – 11-12 человек на одно место на факультете английского языка Нежинского пединститута. Однако мыслей о каких-либо поездках для поступления в другие вузы не возникало. Свой родной институт уже был частью моей жизни и я, стоя на ступеньках прославленного гоголевского корпуса, смотрела на здание, как на храм науки с трепетом и полной уверенностью, что надо много трудиться, чтобы стать достойной этих стен. Поэтому первая неудача на вступительных экзаменах не принесла разочарования. Однако, года самоподготовки, в течение которого работала на Нежинском механическом заводе, оказалось недостаточно: не хватило двух проходных баллов. Ну вот уж поистине "не было бы счастья, так несчастье помогло". Следующий год уже готовилась с репетитором, необыкновенным человеком, знавшим более 10 иностранных языков, написавшим непревзойденный учебник грамматики английского языка для средней школы, Вербой Г.В., ведущим в то время преподавателем факультета английского языка НГПИ. Его школу я ощущала всю жизнь, работая с языком, она открыла мне дверь в мое поистине сказочное будущее. Эта подготовка дала мне возможность не только отлично учиться, но и активно участвовать в жизни факультета, будучи руководителем агиткультурбригады, комсоргом факультета, Ленинским стипендиатом, участником спортивных соревнований института. В своих многочисленных интервью я без

І дорогий, і незабутній...

ложной скромности говорила о том, что привело меня к таким вершинам: огромная работа, настойчивость, собранность, целеустремленность. В результате в 1971 году состоялась моя поездка в Великобританию в составе студенческой группы на стажировку в Лондонском университете и частной школе г. Бат, где впервые поняла и услышала, что уровень языковой подготовки в НГПИ – это высокий стандарт овладения иностранным языком. Потом эта же мысль присутствовала в оценке участников Кембриджского курса переподготовки преподавателей вузов СССР в 1979 году, где английский, которому обучают в НГПИ, был признан безукоризненной копией британского английского языка. Тогда, в свои 30 лет, я считала, что достигла даже больше, чем задумала. Но судьба мне щедро даровала возможность пользоваться плодами своего труда: последовали поездки в разные страны – Болгарию, Польшу, Румынию, Турцию – где этот язык стал не просто возможностью широкого общения на разных уровнях, но и позволял чувствовать общее понимание и свою полную сопричастность к решению стоящих перед человечеством проблем.

Но самая главная моя поездка за рубеж состоялась в 1986 году, когда моего мужа, выпускника физмат факультета НГПИ 1970 г., после окончания курсов английского языка Московского пединститута им. Ленина, направили на работу в Африку преподавать физику. Мы попали в техническую школу II категории в Северной провинции Замбии, где обучались полторы тысячи учащихся в возрасте от 15 до 22 лет.

Благодаря моим знаниям английского языка, мне, единственной из всех, приехавших как члены семьи специалистов, Министерство образования Замбии подписало международный контракт на работу в качестве учителя английского языка в своей стране.

Несмотря на строгую установку тогдашнего руководства госкомитета экономических связей СССР не сближаться с иностранными специалистами, мы, будучи отправленными на работу за тысячу с лишним километров от Лусаки, столицы страны, прожили три года в близких, теплых, дружеских отношениях с чехами, англичанами, немцами, французами, канадцами, японцами, скандинавами, которые не просто высоко оценили наш "нежинский" английский, но и стали свидетелями нескольких курьезных случаев. На второй же день нашего пребывания в Мунгви, в дверь постучали и лучезарно улыбающаяся англичанка появилась на пороге нашего дома со словами: "Я пришла познакомиться, как мне сказали, с очень интересной семьей: жена англичанка, а муж украинец". А потом она же, Хейзел Пауэл, на одном из вечеров в Касама, столице Северной провинции Замбии, загадочно улыбаясь, подвела к нам, не представляя, пару, которая с огромным интересом беседовала с нами обо всем, что было актуальным в то время. В конце беседы мужчина открыто выразил свое восхищение украинцами и нашим английским языком, представившись официально полномочным представителем ООН в Африке.

Но самыми главными нашими собеседниками были, конечно же, африканцы, которые часто приходили к нам домой семьями, прихватив всех своих 8-10 детей, поговорить о нашей далекой и необыкновенной в их восприятии стране. В рекомендательных письмах, которые нам выдала при отъезде школа, написано, что "семья Лукьянюк является, в определенном смысле, послами своей страны и их присутствия здесь будет очень не хватать".

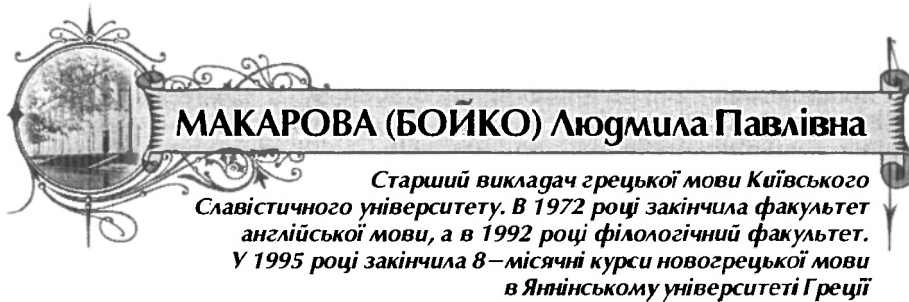
Наш планируемый повторный контракт на работу в этой стране так никогда и не был подписан в связи с неожиданными и необратимыми изменениями в жизни нашей страны и распадом державы под именем СССР.

Но как говорят, что ни делается, все к лучшему. В 1998 году, моя дочь, работавшая в Киеве в американском госпроекте, попросила меня помочь с переводом американцам, выкупившим контрольный пакет акций ОАО "Нежинский механический завод". Эта временная помощь перешла в многолетнее сотрудничество в качестве ассистента председателя правления ОАО "НМЗ" по работе с Наблюдательным советом (американским Советом директоров). Пять лет совместных усилий спасли завод от банкротства, привели в соответствие с современными требованиями рыночной экономики финансово-административную систему и производственную сферу предприятия. Новым этапом сотрудничества стало приглашение директора Нежинского завода в Штаты для ознакомления с американскими компаниями, занятыми в отрасли машиностроения. Поездка была организована настолько интересно, насыщенно и продуманно, что моя миссия зачастую выходила за рамки работы переводчика. Мы посетили много городов в разных штатах Америки, побывали на 12 заводах, встретились с людьми различных профессий, социальной принадлежности и возраста, как в официальной так и неофициальной обстановке, участвовали во многих мероприятиях. И везде мне задавали один и тот же вопрос: "Где вы выучили английский язык?" На что я с тайной гордостью и замиранием сердца отвечала: "В своем родном городе Нежине, в славном древнем вузе им. Н.В. Гоголя".

Но самое ценное – это то, что весь этот разносторонний опыт применения английского языка вот уже почти 30 лет служит единственной и главной цели моей жизни: научить этому языку других, передать свои знания студентам, раскрыть перед ними неограниченные возможности, которые дают знания иностранного языка, еще раз подтверждая известное изречение о том, что сколько языков ты знаешь, столько раз ты человек.

І дорогий, і незабутній...

МАКАРОВА (БОЙКО) Людмила Павлівна

Старший викладач грецької мови Київського Славістичного університету. В 1972 році закінчила факультет англійської мови, а в 1992 році філологічний факультет. У 1995 році закінчила 8-місячні курси новогрецької мови в Янінському університеті Греції

Як пташенята до гнізда, прилетіли ми в 1968 році звідусіль до Ніжина, щоб вчитись на факультеті англійської мови, щоб потім викладати її у школі. Були ми з містечок і сіл, були й кияни. В основному, дівчата, отакі собі красиві наречені. Хлопців на моєму курсі тільки чотири.

Студентське життя нас згуртувало і об'єднало. Почалися звичайні будні: лекції, лабораторні, семінари. Кожного дня дві години відпрацьовували правильну артикуляцію англійських звуків.

На третьому, а особливо на четвертому курсі, ми вже були справжніми "англійцями": слухали лекції англійською мовою і записували їх англійською мовою. Ще ми самі створювали і записували спектаклі на цій мові – доростали до добрих спеціалістів.

Ставлення до викладачів було як до рідних людей, які все робили для нашого добра. Ми не були байдужими до їхнього життя, знали про них усе. З ними було цікаво, кожен з них ніби доповнював один одного. Кожен з них щедро віддавав нам свої знання і уміння, а ми наполегливо брали ті знання. Це була монолітна система, яка забезпечувала високий рівень професійних навичок.

На факультеті працювали видатні майстри свої справи: Олександр Ісаакович Близнюк, справжній взірць культури і охайності, як у мові, так і в поведінці зі студентами, блискучий знавець свої справи; Роман Львович Гуревич навчав нас говорити і мислити на будь-яку тему англійською мовою; Володимир Васильович Фіщук навчав фонетиці, його фонетичні вправи розвивали у першокурсників смак до справжньої літературної мови. Запам'ятались уроки з теоретичної граматики Георгія Васильовича Верби з його граматичними формами дієслів, яким він нас вчив. Ці форми записувалися на дошці, а дії, які вони виражають, наш, уже досить огрядний викладач, демонстрував часто сам.

Думаю, що розповсюджена тепер сучасна європейська методика викладання іноземних мов була вже давно започаткована у нашому вузі.

Леся Борисівна Шахрай була для нас недосяжною людиною. Вона читала нам курси історії мови, лексикології. Рідко хто, задовольняючи її вимогливість, спромігся скласти заліки з першого разу. Вона дуже дбала за знання, вимагала постійної роботи і найменшого незнання не вибачала.

Скільки добрих і теплих слів сказали б мої однокурсники нашому декану Г.Ф.Антонюку, викладачам О.В.Жомніру, В.П.Скнару!

Скільки викладачі віддавали любові і теплоти, закладали професійних знань і таланту, щоб за чотири роки з невторопних пташенят-першокурсників виховати вчителів, які б впевнено могли зайти в клас і повести за собою учнів у країну знань!

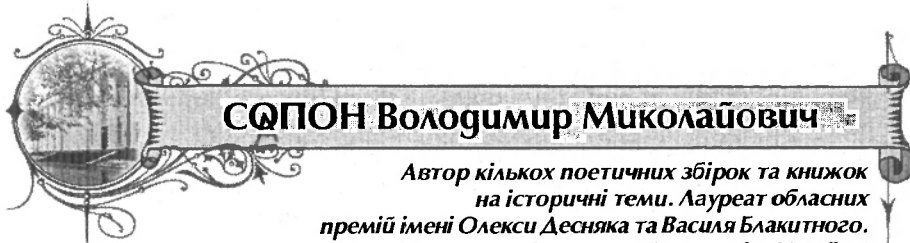
Влітку 1972 року склали ми державні іспити, одержали направлення і розлетілись із свого рідного гнізда. Перегортаючи випускний альбом, вдивляючись у такі дорогі обличчя наших викладачів, вже з свого більш як тридцятирічного досвіду на освітянській ниві, усвідомлюєш і оцінюєш ту велику роль, яку зіграв у нашому житті славний ніжинський вуз.

***Виховання словом – найскладніше й
найважче з усього, що є в педагогіці.***

В. Сухомлинський

І дорогий, і незабутній...

СДПОН Володимир Миколайович

*Автор кількох поетичних збірок та книжок
на історичні теми. Лауреат обласних
премій імені Олекси Десняка та Василя Блакитного.
Заслужений журналіст України,
член Національної спілки письменників.
Закінчив філологічний факультет у 1973 році.*

Хіба гадалося тоді, у студентські роки, що через десятиліття навіть оті зошити, в яких конспектував лекції викладачів, стануть для тебе колись по-особливому дорогими, адже збережуть щось таке хвилююче, чого вже, як не напружуй пам'ять, не пригадаєш. Звісно, не багато, але збереглося зо два десятки моїх студентських конспектів – товстих і тонких зошитів...

Бо ж хіба викинеш записи лекцій із зарубіжної літератури, які нам читав енциклопедичний і знаний нині в усьому науковому світі Дмитро Сергійович Наливайко – дотепер творчість, скажімо, Оноре де Бальзака чи Віктора Гюго існує для мене саме через призму його бачення. Або зошит, де нотував тексти народних пісень, записаних у селі Дрімайлівка під час фольклорної практики, якою керувала незабутня Леся Йосипівна Коцюба...

А десь на останніх сторінках тих конспектів – мої вірші, переважно недописані, давно забуті.

Зберігся отак і вірш, датований кінцем січня 1972-го. Саме тоді ми, студенти і викладачі, провели в останню путь Івана Кириловича Чаплю - завідувача кафедри української мови, доктора філологічних наук, професора, а ще – письменника, брата відомого в еміграції письменника Василя Чапленка, про якого тоді не прийнято було згадувати. Ось ці поетичні рядки, два з яких потребують коментарю – у них йдеться про Анатолія Мойсієнка – тоді вже випускника і улюбленого учня Івана Кириловича, нині ж відомого поета, доктора філологічних наук:

Палять роки мости до пам'яті,
Торжествують, гримлять оркестрами.
Лиш до Вас, мов до зелен-павіті
Повертаюсь не раз, Професоре.
Бачу Ваших студентів, владно
Йдуть у світ вони, добрості навчені,
і розмови теплі пригадую
В кабінеті у мовознавчому.
Турбувалися Ви, чи не холодно
В пальтечку оцім нашому Толі,
Говорили – в житті не солодко,
А що долі – бувають недолі.

А ми знали, Вам доля, професоре,
Дарувала не пишні паради,
Не шаблі з золотими ефесами –
Пера сонячні, куті з правди.
Задивляюсь прозорими ранками,
В далі днів і все думаю-згадую –
Не були ж бо ми могіканами
У Ваших лекціях, Ваших задумах.
Не труни бачу скорбне віко –
Першокурсників голови схилені.
Ви, мов клич до труда, і барвінок
В узголів'ї Вам, над могилою.

Перечитуючи вірша сьогодні хтось, певно, помітить в ньому і поетичні огріхи, і мовну незугарність, отож прошу вибачити, передовсім за тодішню молодість автора. Зрештою, й писався він на одному диханні, відразу після похорон, а відтак і дорогий мені – пам'яттю про чудову людину, з якою довелося спілкуватися...

Це лише один, на жаль, сумний листок зі старих студентських конспектів. Проте більше все ж тих листків радісних, як і самі роки студентські.

*Портрет Володимира Сопона
роботи художника
Федора Кравчука*

І дорогий, і незабутній...

ІГНАТЕНКО Микола Якович

*Проректор Кримського державного
гуманітарного інституту,
доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України.
Випускник 1973 року*

В 1969 році після закінчення Шаповалівської середньої школи у Борзнянському районі на Чернігівщині я вступив до славнозвісного Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя на фізико-математичний факультет (спеціальність – математика).

Вибір вузу та спеціальності був обумовлений не випадково, а цілком усвідомлено. Я і сьогодні з глибокою теплотою і вдячністю згадую свого улюбленого вчителя математики Шаповалівської середньої школи Товстоліса Михайла Дмитровича, який, очевидно, і обумовив мій професійний вибір.

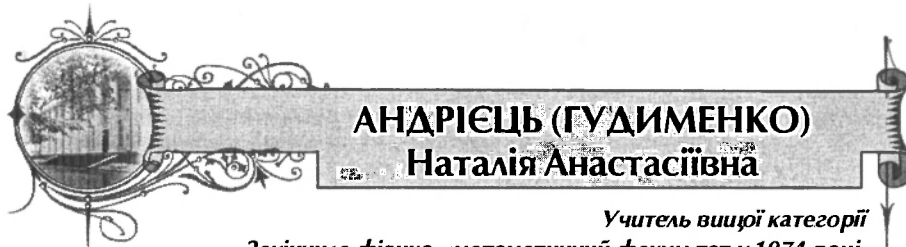
Вчитися у вузі мені було легко і цікаво. На все життя закарбувалися у мій свідомості лекції, практичні та семінарські заняття, пов'язані з іменами прекрасних викладачів, професіоналів вищого ґатунку, яскравих особистостей: Назарова В.Ю., Колесник Л.І., Пінчук Т.Д., Богми О.Л., Проскури М.І., Самородницького П.С., Борщенко І.С., Матюшко І.С., Нестеренко Л.І., Горбача В.М., Фурси Л.К., Кумеського В.Р., Малюги С.М., Кочерги А. А. та багатьох інших.

Студентські роки – не лише прекрасні сучасні аудиторії, читальні зали, але і чудові вечори, зустрічі, кохання та розчарування, екскурсії до Ленінграду, Бреста, Москви, Києва, робота в колгоспах Чернігівщини (збирання картоплі та буряка). Незмінними нашими супутниками в усіх екскурсійних поїздках були два викладачі педагогіки від Бога, чарівні та мудрі Пінчук Т.Д. (з фотоапаратом та кінокамерою), Богма О.Л.

В 1973 році я закінчив фізико-математичний і отримав диплом з відзнакою.

Більш ніж за тридцятирічний період своєї трудової діяльності я пройшов тернистий, далеко не простий шлях професійного становлення від вчителя математики, директора середньої загальноосвітньої школи, завідувача відділом освіти Ніжинського міського виконавчого комітету, начальника управління освіти Чернігівської обласної державної адміністрації, заступника голови Чернігівського виконавчого комітету, декана факультету до проректора вузу.

Вважаю, що всі мої службові і наукові досягнення йдуть від мого рідного Ніжинського педвузу. Низький уклін.

Говорять, не можна повернути колесо історії назад. Це не зовсім так. Адже повернутись в минуле, відлік часу зробити проти годинникової стрілки можна мисленно, тобто подумки. Мені це зробити допоміг вечірній телефонний дзвінок Т.Д.Пінчук 26 листопада 2003 року. Це вона попросила пригадати і розповісти про роки навчання, про інститут, про викладачів, однокурсників.

Відлетіли літа. Але Т.Д.Пінчук не дозволила собі постаріти душею. Вона все життя пропрацювала з молоддю і, напевне, від неї заряджалися енергією і оптимізмом. Вона й сьогодні пристрасна й несподівана. Я відразу впізнала її ніжний і чарівний голос, її манеру говорити. А як зраділа я – словами виразити не можна.

І попливли мої думки, ніби пташки у вирій, у юність, в найпрекраснішу і найщасливішу пору життя людини. Приємно згадати, бо моя юність припала на найщасливіші і найсприятливіші роки історії мого народу. Мое покоління мало змогу навчатися безкоштовно, дійсно за бажанням і розумом.

Почала плівка відмотувати назад сторінки життя, а моя пам'ять робити "стоп-кадри". Дуже багато всього пригадалось, але важко всьому дати лад.

Пригадавсь 1969 рік. Пріоритетніших і вагоміших професій за вчителя і лікаря на селі не було. І не випадково, що мій батько – простий селянин з діда-прадіда – порадив мені обрати професію вчителя. Тоді, іще довгий час потім, вчитель був головною фігурою на селі. Вчительство було на передньому плані нашого суспільства.

Пригадую своїх вчителів, свою школу. Школа була віссю, навколо якої за допомогою вчителів "крутилося" наше селище. Вчителі були артистами, лекторами, пропагандистами, атеїстами, агітаторами і т. д. Це були авторитети, це були ідеали, це були кумири.

Та й чому б і ні. У вчителя першого з'являвся телевізор, телефон, ніхто більше від вчителя не випишував преси (як фахової, так і для душі), більшої домашньої бібліотеки від нього теж ніхто не мав. Вчитель їхав у Москву, Ленінград, Севастополь, Одесу побачити, почути, дізнатися, вирости духовно і морально. Їхав, щоб відповісти на всі запитання дітей, щоб бути завжди компетентним і готовим вступити в будь-яку дискусію з батьками дітей. Щоб бути найерудованішим, щоб бути особистістю.

Але сплило багато часу. Час змінився, змінилися моральні цінності нашого суспільства. Гроші – всьому голова. Вчительство з інтелектуального авангарду перетворилося на сіру масу. Воно втомилось бігти попереду на голому-голісінькому ентузіазмі. Його засмоктала трясовина.

Чому так трапилося? Парадокс якийсь! Мені здається, що всіх моїх викладачів переслідувала і об'єднувала одна мета: виховати в своїх студентах високі людські

І дорогий, і незабутній...

якості – порядність, чесність, доброту, повагу й співчуття до ближнього. Ваша мораль, дорогі викладачі, увібрала в себе найкращі моральні цінності, вироблені багатоміліонною історією людства. Вона спонукала нас до утвердження справедливості і добра у суспільстві, в колективі, в сім'ї. Ви виховували у нас безкорисливість, щирість, чесність і прямоту, відданість, вірність і довір'я. І це Вам вдалося з легкої руки. Нам, студентам 70-х, не соромно дивитися Вам у вічі, бо все життя ми дотримувалися тих принципів, котрі підтримували чесні, порядні люди, тобто ви – мої викладачі, мої декани, мої ректори. Можливо, хтось здивується, що я використовую слово "мій". Але розрізнити, котрі мої, а які – не мої, я навіть "методом інтервалів" не змогла. Та й вирішіть самі: мій син Андрієць Г.Г. навчався у 1991-1996 рр., а дочка Андрієць Л.Г. у 1993-1998 рр., обоє на фізматі. Моя невісточка Сукач Т.О. навчалася у 1993-1998 рр. на природничому факультеті. Ось чому я всім еством приросла до нашого інституту, тепер університету.

А.С. Одарич був моїм деканом на I і II курсах, В.О.Аніщенко навчав мого сина протягом 5 років та дочку – також 5 років. Сину Валерій Олексійович подобався як викладач, як людина. Він любив розповідати про нього. Гриша часто згадує, як Валерій Олексійович дав точну характеристику кожному студенту в нього на випускному вечорі. А вже від доньки я стільки похвали на ім'я Валерія Олексійовича наслухалася, що, здається, я вже й методику його знаю, і характер його, і основні риси, нехай Валерій Олексійович вибачить, що я вважаю його й моїм деканом.

І ректорів я пам'ятаю трьох: Горбача В.М., Арвата Ф.С і Яковця В.П. Не знаю, чи забулось, чи не пам'ятаю, але своїх ректорів мені не прийшлося за час навчання ні чути, ні навіть близько бачити. Інша справа – В.П.Яковець. По-перше, він навчався одночасно з моїм курсом, практику проходив в Лосинівці, звідки я родом. А потім син і дочка доповідали без кінця: ректор – виступав, ректор – доповідав, ректор – вручав, ректор нагороджував і т.д. Неодноразово Василь Павлович виступав перед вчителями району, по радіо. Ну то як Василя Павловича не вважати моїм ректором?

Мені пощастило у свій час. Навчалась я з гарними людьми і навчали мене гарні викладачі, майстри своєї справи. Не можна, та й гріх мені їх не перелічити. Соромно тільки, що я не знаю їх титулів, і незручно, що я не знаю, хто з них уже покійний, але вони мені пробачать. Це Нестеренко Л.І., Грибань В.М., Назаров В.Ю., Старун І.І., Пінчук Т.Д., Борщенко І.С., Богма О.Л., Каснер Н.В., Алексієва Е.С., Барис Я.С., Удовиченко О.Ф., Проскура М.І., Журба П.П., Крутивус В.В., Ушинська Л.С., Фіцула М.М., Пашун А.Д., Костенко І.П., Харицький І.А., Довгоброд І.Я. та інші.

Деякі викладачі, а саме: Грибань В.М., Назаров В.Ю., Старун В.І., Каснер Н.В., Нестеренко Л.І., Коростиленко М.М., Колезнев С.І., Циганок Л.В. навчали мене і моїх дітей.

Всі вони були порядними, добрими, щедрими душею людьми. В них була одна мета – виховати прекрасного вчителя.

Як не згадати Л.С.Ушинську! Це вона мені зробила бойове хрещення. Як сьогодні пам'ятаю перший екзамен в інституті – екзамен з медицини. Я виписала рецепт пітуїтрину і збільшила дозу в 10 разів. Л.С.Ушинська спокійно мовила: "Такого хворі не прощають, і я також. Гудименко – два". Як я плакала! Як я плакала! Це був мій перший кінець світу. Зате державний екзамен (на помилках навчаються) я склала на "5". Спасибі Л.С.Ушинській – багато чого з її повчань я пам'ятаю і використовую й зараз.

Ніна Вікторівна Каснер. Англійська мова майже врівноважувала терези мого вибору. Англійська чи математика – мучило це питання мене ще зі школи. Закінчивши школу, твердо вирішила – математика. Але познайомившись з Ніною Вікторівною на заняттях з англійської мови, я знову відчула щем у серці. Ніна Вікторівна настільки легко і просто, дохідливо і майстерно навчала і не здогадувалася, що підкидає жару в огонь. Врятувало мене те, що державний екзамен з англійської ми склали на другому курсі, за який, до речі, у мене п'ятірка.

В.В.Крутиус. Як вона вмiла захоочувати студентів бути в курсі політичних подій! Її політінформації, семінари із наукового комунізму забути не можна. Як тільки хтось із студентів "зморозить" щось не те, наприклад, назве актуальним політика, який уже рік, як помер, то вже два тижні сиди перед телевізором з включеним радіо і свіжими газетами. Інакше – кришка. Екзамену боялися дуже. Але... На екзамені В.В.Крутиус перетворювалася із строгої, вимогливої викладачки в чарівну і ніжну фею. Оцінки отримали такі, на скільки вчив протягом семестру.

Тамара Дмитрівна Пінчук. Це чудова жінка, з добрим серцем, з великою силою волі, оптимістка, активістка. Я не забула тез з її теорії: "Діти – основа основ". Це вона навчала бути уважним до дитини і це виховувала особистим прикладом. Це вона навчала бачити красу навколо себе. Дякуючи їй, майже всі дівчата моєї групи навчилися фотографувати, відвідуючи спецкурс "Фотосправа".

Володимир Юрійович Назаров. Завжди спокійний, урівноважений, впевнений. Ми ніколи на лекціях не бачили його записів. Пам'ятаю лише листок з календаря, який він виймав із зовнішньої кишені теніски чи піджака, залежно від погоди, де помічав, яким реченням закінчив лекцію. Аналітичну геометрію він знав досконало, тому й пояснював чітко й зрозуміло, а коли студенти стомлювалися, він робив ліричні відступи. Це від нього я дізналася про сім чудес світу, про інститутську друкарню, де він радив протягом року, назбиравши різний цікавий матеріал, видавати собі довідники.

Володимир Миколайович Грибань. Це порядна, чесна, об'єктивна людина. Він любив загальну фізику і намагався, щоб ми її розуміли також. Він читав лекції і вів практичні. І ніколи не підвищував голос на студентів, ставився як до рівних йому. За це ми його поважали. В.М.Грибань навчав і моїх дітей. У них також світлі і добрі спогади про нього.

Анатолій Дмитрович Пашун і його теоремеханіка з кранбалками. Не знаю, ми тоді всім еством відчували, що ніколи не знадобиться нам ця наука, а тому – не вчили. А залік був для нас – рок. Треба було кожному розв'язати індивідуальну задачу. Повезло нам, що А.Д.Пашун посадив всіх нас в аудиторії, по-моєму, в 322, і одночасно кожному дав задачу. І ми сиділи до тих пір, поки Туш Анатолій – наш однокурсник, "мозок" курсу – всім не виконав. Потім ми всі по черзі пред'явили задачі А.Д.Пашуну і одержали підписи в залікових книжках. Але це не головне, головне те, що Туш Анатолій не склав, бо розв'язав задачу іншим способом. А інакомислячих А.Д.Пашун не любив.

Спасибі Старуну Івану Івановичу і його методиці. Півроку він у нас читав якийсь спецкурс, начебто про ряди. Давно це було, не пам'ятаю, але залишилося у пам'яті: прийшовши на залік, переживаємо, боїмось, авось пронесе. Думали, Іван Іванович змилюється. Але він сказав, що я вам читав – тепер хочу вас почути. Будь ласка, або хтось один, чи вдвох, чи всі – по абзацу розкажіть, інакше – залік вам не скласти. Добре, що хлопці в нас були не ликом шиті і виконали бажання Івана Івановича. Це

І дорогий, і незабутній...

Лосина Микола Петрович, Туш Анатолій іванович, Пасіка Віталій Михайлович. Ми уважно вислухали і одержали залік автоматом.

Михайло Іванович Проскура, іван Сергійович Борщенко, Іван Петрович Костенко – фанати своєї справи. Жаль, що наші політики і філософію, і політекономію, і історію перевернули, наче сміття бульдозером на смітнику. Але ці викладачі зуміли в нас виховати чітку і стійку позицію, якої я дотримуюсь і зараз.

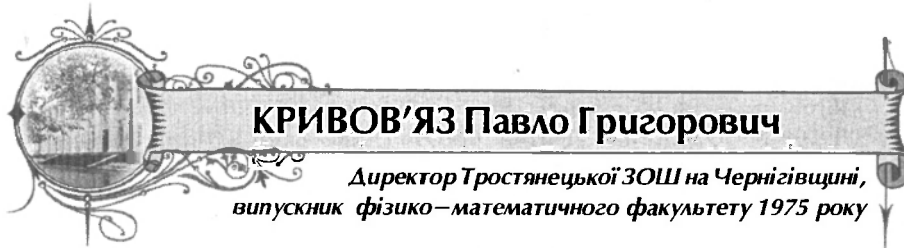
Викладацький колектив поповнився когортою здібних молодих викладачів, які навчали моїх дітей. Вони продовжували справу моїх викладачів.

От тільки мені здається, що тоді, коли я навчався, домінувала авторитарна педагогіка, а зараз – педагогіка співдружності. Сьогоднішньому викладацькому колективу вдалося набагато зменшити дистанцію між викладачем і студентом. Це я мала можливість спостерігати на своїх дітях. Вони легко, особливо дочка, спілкуються з викладачами. Можливо, цьому сприяла трохи інша методика викладання та нові традиції факультету. Дочка замість державних екзаменів писала дипломну роботу, тобто працювала над науковою роботою. На фізматі започаткували свято – День факультету, де проводили прес-конференцію з викладачами. Викладачам потрібно було відповідати на каверзні запитання студентів, наприклад, "Хто ваш улюблений студент?", "Грішки вашого студентського життя" та інші. А також проводили аукціон, де на торги виставляли екзаменаційні бали з різних предметів.

Дочка й сьогодні добрим словом згадує своїх наставників, а саме: розумного й уважного декана Валерія Олексійовича Аніщенка, ніжну й чуйну Тетяну Володимирівну Лісову, цікаву й неординарну Мельничук Людмилу Юрївну, строгого й непохитного викладача фізики Олександра Володимировича Мельничука, веселого й доброго викладача геометрії Юрія Івановича Карпенка, відверту і доброзичливу викладачку педагогіки Стрельникову Ніну Михайлівну, енергійну і безпосередню Ніну Андріївну Барило, завжди зайнятого Опанасенка Володимира Григоровича і ще багатьох добрих людей.

Як мені, так і моїм дітям, везло і везе на добрих людей, мій курс дружний. Ми перших п'ять років зустрічалися щороку, а потім – через п'ять. У 2004 році буде 30 років, як ми закінчили інститут. Наші однокурсники Лосина М.П. – директор училища №35 м.Ніжина, Мосаковський В.П. – методист Ніжинського райвно, Ермова Л.В. – завуч школи №7 м.Ніжина є традиційними організаторами ювілейних зустрічей. Думаю, буде так і цього разу.

Дуже хотілось, щоб життєві негаразди не брали гору над нашою здатністю переборювати будь-які труднощі, над мудрістю, мужністю, витримкою, щоб студентська дружба не знала перешкод, щоб учительські будні не стали на заваді майбутній зустрічі.

КРИВОВ'ЯЗ Павло Григорович

*Директор Тростянецької ЗОШ на Чернігівщині,
випускник фізико–математичного факультету 1975 року*

У педагогічний інститут я прийшов після служби в армії за комсомольською путівкою. Я любив математику з малих років, любив розв'язувати задачі в школі, тому й вступив на фізико-математичний факультет.

Роки навчання в Ніжинському державному педагогічному інституті були для мене роками становлення як особистості. Саме тут остаточно сформувалися мої погляди на життя і я зрозумів, що педагогічна робота – моє покликання.

До цього часу пам'ятаю гуманне спілкування з багатьма викладачами, які бачили і цінували в мені перш за все людину. Вони вчили нас жити по правді, жити з розумом, з добрим серцем, з витримкою, з терпінням, зі спокоем. Нашому курсу пощастило, адже кураторами двох груп математиків були справжні педагоги Т.Д.Пінчук і О.Л.Богма. Їхні лекції були для нас джерелами совісті, честі, гідності, любові, живили цілющою водою віри у себе, орієнтували на високі духовні цінності. Ці люди були провідниками світлоносного, правдивого, мудрого, добродійного, і ми з вдячністю брали все найкраще від сяків добра, краси, істини. Вони своєю енергією, життєвим оптимізмом, відданістю улюбленій справі надихали нас на творчість на багато років. Вони і зараз є для мене взірцем, духовними наставниками. Як тонко вони знали і розуміли внутрішній світ кожного студента! Ми цінували в них людяність, материнську турботу і вимогливість. Ще в 70-ті роки вони пропагували гуманістичні ідеї В.О.Сухомлинського, формували в студентів моральну культуру, ідейні переконання, погляди, вчили жити в суспільстві, утверджували морально-етичні принципи, виховували особистість, здатну повністю реалізувати себе в житті й роботі. А ще наші "мами" організовували для нас дозвілля, цікаві зустрічі, екскурсії до Брестської фортеці, в місто-герой Ленінград та в Павлівську середню школу. На одному з вогників, який організував для нас Тамара Дмитрівна та Олена Лаврентівна, я познайомився з майбутньою дружиною Поліною, яка теж навчалася на фізматі і зараз викладає математику в Тростянецькій школі. Продовжили династію мої дві доньки. Вони теж одержали педагогічну освіту.

Тамара Дмитрівна – визнаний майстер фотосправи, і саме завдяки їй я теж став фотолубителем, і це відкрило мені дивовижний світ краси. Завдяки улюбленому захопленню вдалося зупинити назавжди неповторні і дорогі мені миттєвості життя, в тому числі і студентського.

Надзвичайно ерудованим викладачем був заступник декана В.Ю.Назаров. Це була людина енциклопедичних знань і феноменальної пам'яті. Він уміло поєднував викладання програмного матеріалу із захоплюючими розповідями про історію розвитку математики, про життя та діяльність видатних стародавніх математиків, про турніри по розв'язуванню задач між ними. А іноді, на наше прохання, розповідав про свій бойовий шлях до Берліна, про реліквії, які проніс у речовому мішку через

І дорогий, і незабутній...

всю війну. Я до цього часу пам'ятаю цікаву задачу, яку Володимир Юрійович запропонував нам одного разу. Думаю, що він сам її склав. Ось ця задача:

На трамвайній зупинці зустрілися два приятелі-математики, які не бачились багато років.

- Як справи? – запитав один.

- Добре. Маю трьох синів. Добуток їхніх років дорівнює 36, а сума років дорівнює номеру ось цього трамвая, що під'їжджає до зупинки.

- Вибач, але мені цих даних недостатньо, щоб визначити, скільки років кожній дитині.

- Добре. Тоді скажу, що старший син "рудий".

Оригінальність розв'язання настільки вразила мене, що я і зараз пропоную її своїм учням для усного розв'язування на природі.

Як надзвичайно інтелігентну і добру людину пам'ятаю Л.І.Колесник, яка викладала математичний аналіз.

Особливий підхід до студентів був у декана факультету Л.І.Нестеренка. Він розвивав у студентів творче і критичне мислення, вчив аналізувати розв'язання задач. Пам'ятаю, на екзаменах, вислухавши відповідь студента, Леонід Іванович брав у руки олівець і ставив приблизно таке запитання: "А що, коли ось тут зробити ось так..." і змінював параметри задачі. Це спонукало студентів ґрунтовно готуватися до іспитів.

Студентські роки – неповторні. Це найкраща сторінка в житті людини, і зробити їх незабутніми допомогли викладачі. Ну коли ще, як не у вузі, пізнаєш справжню дружбу, навчишся бачити світ не через "рожеві окуляри", як то було в шкільні роки, а таким, яким він є насправді, розфарбованим у яскраві барви, а інколи і у сірі тони, пізнаєш радість будзагонівських свят і ночі біля вогнища. А свято "тисячі і однієї ночі" хіба святкує хто, крім студентів? І скрізь поряд з нами були наші добрі, щирі наставники – куратори і викладачі.

Жили ми в студентському гуртожитку. Ще і зараз пам'ятаю багато студентських пісень...

А влітку їхали в студентські будівельні загони. Будували тваринницький комплекс в с.Линовиця Прилуцького району, працювали на консервному заводі в м.Джанкой у Криму, а на вихідних подорожували до Севастополя, Ялти, Феодосії, відвідували музеї, ботанічний сад, картинні галереї, робили морські прогулянки.

А ще я захоплювався спортом. В складі команди факультету 4 рази був чемпіоном інституту. Грав за збірну інституту на міських, обласних змаганнях, на першості України серед педвузів. Під час служби в армії був радіотелефоністом 1 класу, тому займався радіоспортом.

Я пишаюся, що навчався в НДПІ, який закінчували багато видатних людей як минулого, так і сучасності. Буваючи в Ніжині, я їду до університету, проходжу його алеями, а коли заходжу в аудиторії, щоразу щемить серце, виривають спогади про неповторні роки студентської юності.

КУДЛАЙ Алла Петрівна

Народна артистка України.
Закінчила музично-педагогічний
факультету у 1975 році

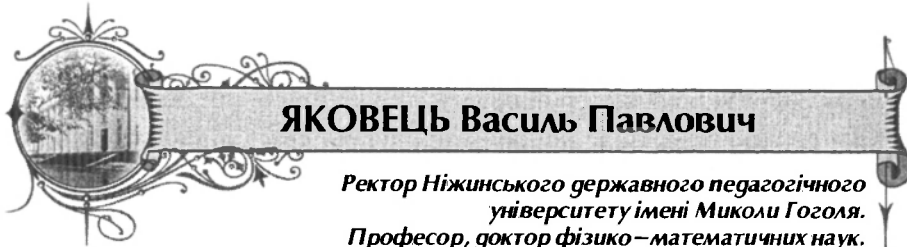
І сьогоднішня Алла Кудлай завдячує тим рокам юності в Ніжині, схилиється в доземному поклоні перед людьми, яких зустріла на своєму шляху, які подарили, відкрили в мені те, що є нині...

Найперше завдячую моїй другій мамі, наставнику, вчителю, критику, моїй дорогій людині Марії Федорівні Бровченко. Це вона, розпізнавши в мені крипички таланту, возила мене до Києва на прослуховування, доводила всім, що я - майбутня артистка. Це вона з усією суворістю оцінювала мене на кожному занятті. І саме вона благословила мене в інший світ - краси, мистецтва, музики і пісні.

(З інтерв'ю)

І дорогий, і незабутній...

ЯКОВЕЦЬ Василь Павлович

*Ректор Ніжинського державного педагогічного
університету імені Миколи Гоголя.
Професор, доктор фізико–математичних наук.
Випускник інституту 1975 року.*

Мої студентські роки, моя юність – це ще Ніжинський педагогічний інститут ім. М.В. Гоголя.

Я виріс у сільській багатодітній сім'ї. Школа і вчителі дали мені перший поштовх до вибору професії. Євдокія Федорівна Власенко викладала українську мову і літературу і зачаровувала нас своїми знаннями, умінням їх передати, і людськими якостями. Її розповіді про Ніжинський педінститут, який вона закінчила, про свій філологічний факультет, про творчість Шевченка, Лесі Українки, Сосюри, Рильського забути не можна. Пам'ятаю товтезну хрестоматію з української літератури. Я любив її читати, вчити вірші напам'ять. Ті вірші пам'ятаю і сьогодні, як пам'ятаю й правила правопису. Правилами користуюсь і сьогодні, їх не можна було не запам'ятати на уроках Євдокії Федорівни.

Ще було у мене одне захоплення – це математика. Дуже любив рішати задачі, захоплювала в математиці логіка і точність. У школу йшов з усіма розв'язаними задачами. Друзі вже чекали, просили переписати задачі. Дехто просив пояснити її. Я перед уроками ставав біля дошки з крейдою в руках і пояснював задачу.

Мені це імпонувало, я вже тоді ніби почував себе вчителем.

Ніжинець Міша Савченко, з яким я якось познайомився, так любив і умів розповідати про Ніжин, про інститут і його історію, що вибір мій упав на Ніжинський педінститут, хоча ближчим був Чернігівський.

Ніжин мені дуже сподобався якоюсь духовністю, інтелігентністю, добротою жителів і красивою українською мовою. Через Остер був місток, схожий на кладку, а за ним – великий білоколонний будинок в оточенні красивої природи.

З трепетом зайшов у корпус, здав документи. Декан факультету Л.І. Нестеренко тепло поспілкувався зі мною. Треба було обов'язково вступити в інститут. І я вступив!

Почалося цікаве життя. Які ми всі тоді були раді, збуджені нове життя, чудові лекції. Інститут саме святкував 150 років з дня відкриття. Його нагородили орденом. Я ще встиг взяти участь у будівництві їдальні, гуртожитку. На очах усе ставало ухаженим, затишним і по-сімейному теплим.

Мене одразу вразив культ знань в інституті, культ високоосвічених, цікавих викладачів. Кожен факультет мав своїх таких неординарних особистостей: О.М. Барам, І.В. Марисова на природничому факультеті; М.Г. Кишенько, Г.П. Васильківський на філологічному; Г.В. Верба, О.І. Близнюк на факультеті англійської мови; І.П. Костенко, М.І. Проскура – викладачі суспільних наук.

Фізико-математичний факультет блищав такими особистостями як В.Ю. Назаров, А.С. Одарич, Л.І. Нестеренко, Л.І. Колесник.

Лекції В.Ю.Назарова – це дійство одного актора, це моноспектакль. Володимир Юрійович глибоко знав математику, її історію і викладав усе це чудовою мовою. Ніколи не брав до рук лінійки і циркуля. Все виконував без цих приладів, але красиво і точно. Який це був чудовий приклад майбутнім учителям!

В.Ю.Назаров як читав лекції, так і вимагав знань. У нього складно було одержати п'ятірку.

На лекціях з математики я по-іншому подивився на цю науку. Тут треба було сперечатись, сумніватись, доводити, докопуватись до першооснов.

На другому курсі почалася фізика, яку викладав А.С.Одарич. Не викладав – пісню співав. На лекціях завжди досвід, приклади, досліди і жарти. Але й строго вимагав ґрунтовних знань.

Я завжди старався використовувати в підготовці до занять додаткову літературу. Формувала любов до математики і Л.І.Колесник – красива, розумна жінка. Без жодного папірця вона списувала дошку дуже складними формулами. Після її лекцій мені завжди хотілось дарувати їй квіти.

Видатну роль у моєму житті відіграв І.І.Старун – молодий і ерудований викладач. Він спрямував мене на наукову роботу. Студенти його люблять, він ще й куратор хороший.

Цікавими викладачами педагогічних наук були у нас О.Л.Богма і Т.Д.Пінчук. Вони вчили нас бути педагогами з великої літери. А ще – любити дітей і цим керуватись у своїй подальшій роботі. Лекції з педагогіки, дидактики, історії педагогіки формували нас справжніми вчителями. Ці лекції у мені протягом усього мого життя.

Дуже подобався мені викладач історії І.П.Костенко, він ерудит, він людина феноменальної пам'яті. Добрий і вимогливий, він умів нас жаліти. Я хотів би бути на нього схожим.

Л.П.Солошенко викладав у нас англійську мову. Викладав по своїй методиці, тобто починав навчати з нуля, з кожної літери. Він розумів, що школа давала слабку підготовку з іноземної мови, тому його методика гарно усіх вирівнювала. Його вимогливість і знання справи давали хороші результати.

Взагалі у Ніжині був чудовий лекторський колектив, всі були майстрами своєї справи.

На п'ятому курсі я взяв участь у дуже складній республіканській педвузівській математичній олімпіаді. Вона проходила в Сумах. Десь біля двох десятків учасників-математиків розсадили по одному на добрій віддалі один від одного. Дали нам шість астрономічних годин для рішення шести неймовірно складних задач. Я зібрав усі сили, дуже хвилювався, але й дуже старався. Багато задач вирішив, але щось, мабуть, і не додумав. Хоч би не останнє місце, тишив себе. Журі довго засідало. Оголосили результати біологам, ще комусь там, і, нарешті, підійшли до математиків. Висновок: диплом першого ступеня присудити Яковцю Василю. Можете уявити на яких крилах летів я у Ніжин. Викладачі привітали мене. Особливо раділа Лідія Іванівна Колесник. Я зрозумів, як багато дала мені ніжинська наука.

У школу я пішов працювати підготовленим, я багато знав. Ніжинських випускників завжди відзначали як сумлінних, добре підготовлених вчителів. Я був свідком цього. Коли я приїхав у Київський обласний відділ народної освіти, то там одразу звернули увагу на випускників із Ніжина. Тому я швидко одержав призначення у середню школу міста Сквири. Я полюбив свій п'ятий клас.

І дорогий, і незабутній...

А було так: перша контрольна робота у моєму класі мене розчарувала. Половина учнів не виконала завдання. Я почав працювати з класом додатково. Дав 10 позапланованих уроків. Як було радісно, коли учні почали охоче працювати над задачами.

З тридцяти п'яти учнів п'ятий клас закінчило на 4 і 5 тридцять один учень! Це була моя перемога. Я й сьогодні пам'ятаю той свій клас. Та й вони мене не забули, запросили на свій випускний вечір. Я з радістю знову побував у Сквирі.

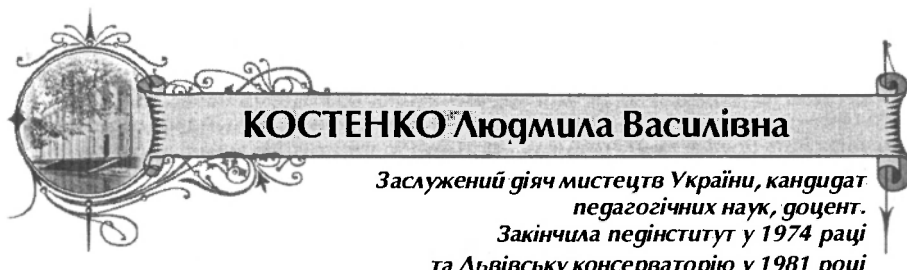
В інституті було приємно вчитись. Студенти жили ніби однією сім'єю. У кожного з нас на різних факультетах було багато друзів. Зацікавлювали і згуртовували нас різноманітні заходи – свята, поїздки, студії, робота в студентських трудових загонах. Пройшов і я цю школу, зокрема попрацювавши у Тюменському трудовому загоні.

Багатими були мої студентські роки, багатими на чудових людей, на захоплення наукою, на перемоги в науці і над собою теж. Рідним став мені цей заклад. Працюючи сьогодні ректором університету, хочеться багато зробити для його подальшого процвітання, хочеться внести і свій вклад у його славну двохсотлітню історію.

*Великая школа славна не
числом, а славою своих учеников.*

Н. Пирогов

Багато різних подій відбувається в житті кожної людини, але пам'ять фіксує тільки особливі з них.

Зима, шкільні канікули. Я учениця 10-Б класу Ніжинської школи №7 їду на заняття до своєї улюбленої вчительки Ведди Абрамівни Розен. Серце постукує швидше, ніж завжди, бо зустріч відбудеться на музичному факультеті інституту. Назавжди залишилася в пам'яті думка, яка виникла у мене, коли я вперше йшла казковою територією нашого інституту на музичний факультет: «Боже, допоможи мені стати студенткою цього знаного, красивого інституту, і я буду найщасливішою людиною на Землі!».

Тієї миті неможливо було навіть уявити, що я не тільки стану студенткою, а й успішно закінчу наш інститут і залишусь працювати в ньому на все життя.

Адаптація до навчання у вузі проходила нелегко. Наш курс був досить різноманітним - від 16-річних випускників шкіл до 30-річних студентів, які вже закінчили училища та мали певний досвід роботи зі спеціальності. Велику увагу до організації навчальної діяльності студентів приділяв тодішній декан музичного факультету Ю.С.Москаленко. Дисципліна на факультеті була строга і часто не подобалася нам, але як вона допомагала організовувати та мобілізувати наші творчі сили - розумієш лише тепер.

Багато чого ми не розуміли, прийшовши на перший курс педагогічного вузу. Ми уявляли, що основна мета навчання на музичному факультеті - навчитись гарно співати і грати. Тому чимало часу ми провели в дискусіях з викладачами про те, чи потрібно вивчати музикантам психологію, політекономію, філософію, науковий комунізм? І лише високий професіоналізм досвідчених фахівців, якими були П.Х.Смородницький, О.І.Стефанж, А.І.Аржанова, Л.П.Вакуленко довели нам необхідність знань цих предметів для кожного спеціаліста з вищою освітою. Лекції цих викладачів сьогодні я б назвала моноспектаклями, бо вони були дуже яскраві, починаючи від інтонації голосу лектора до цікавого, інколи інтригуючого змісту. Після таких лекцій залишалися дуже змістовні та об'ємні конспекти, яких було достатньо для підготовки до екзамену. І ще одна деталь, яку я використовую тепер, сама вже працюючи педагогом. Ці викладачі були досить жорсткі та вимогливі протягом семестру та поблажливі під час іспитів, тому добрі та відмінні оцінки були як нагорода за систематичну працю.

Специфіка музичного факультету дає можливість кожному студенту в індивідуальній роботі з викладачем розкритися у різноманітних музичних напрямках. І між нами, студентами всіх курсів, на той час була здорова конкуренція на отримання

І дорогий, і незабутній...

звання «кращий піаніст», «диригент», «вокаліст». Для цього проводилися факультетські конкурси піаністів, диригентів, вокалістів. Пам'ятним для мене був виступ на першому конкурсі піаністів, під час якого довелося змагатися із здібними, більш досвідченими піаністами-студентами факультету С.Родіним, А.Сімоновим, В.Кравченком. Саме перемога на цьому конкурсі переконала мене, що я можу і повинна стати професійним музикантом. Я вже тоді зрозуміла, що не зможу жити без цієї легкої, на перший погляд, але такої важкої фізично і психологічно творчої праці, не маю права зруйнувати надії моїх батьків і мого Вчителя - Ведди Абрамівни Розен. Бо ще з 5 класу музичної школи Ведда Абрамівна доклала чимало зусиль, щоб навчити мене розуміти і любити музику, освоїти ази фортепіанної техніки, бути впевненою і артистичною, вміти наполегливо і систематично працювати, ставити мету і отримувати необхідний результат.

Сьогодні, ставши професійним диригентом, варто зізнатися, що ні на першому, ні на другому курсах інституту в мене не було ніякого інтересу до предмету «диригування і практика роботи з хором». Цей предмет був для мене новим і незрозумілим. Тільки завдячуючи наполегливій праці і терпінню викладача Л.П.Колесника, який по 2 години двічі на тиждень (замість 45 хв.) відпрацьовував з нами, першокурсниками, технічні диригентські вправи і вчив нас диригувати класично, за всіма законами диригентської техніки. Ми наполегливо наближалися до розуміння секретів складної майстерності диригування та надзвичайного значення предмету для формування фахівця-музиканта.

Істинний інтерес до диригентсько-хорових предметів виник на старших курсах, коли в класі диригування стали вивчатися оперні сцени з «Алеко» С.Рахманінова, «Русалки» О.Даргомижського, «Аїди» Дж.Верді. На цьому етапі зростання мене, як диригента, особливу роль зіграли улюблені всіма студентами великі майстри, цікаві особистості, викладачі-диригенти - Володимир Барабанов та Віктор Устименко.

Я з великою вдячністю згадую, як не одне заняття В.Барабанов терпляче пояснював мені, молодій 18-річній дівчині, яка не мала достатнього життєвого досвіду, яким чином зрозуміти, відчуті і відобразити засобами мануальної техніки та своїм емоційним станом трагедію кохання Алеко та Земфіри.

Неначе на відеоплівці зберігаються в пам'яті надзвичайно емоційні уроки з диригування В.Устименка. У класі активно працювали усі: студент - викладач - концертмейстер. При диригуванні сцени з опери «Русалка» О.Даргомижського кожний з нас виконував свою роль (партію), відтворював свій характер, емоційний стан. Це були уроки спільної творчої праці. До речі, В.Устименко був надзвичайною особистістю. Він гарно малював (закінчив художнє училище), а в години натхнення писав хорову музику. Ще й досі в класах музичного факультету ви зможете побачити картини природи, намальовані Віктором Устименком та почути його «Хорову імпровізацію», присвячену випускникам 1974 року.

Була у мене з дитинства таємнича мрія бути співачкою. Але, на превеликий жаль, Марія Федорівна Бровченко не примітила мене на першому прослуховуванні вокальних даних студентів-першокурсників. Як я заздрила всім студентам її класу, які мали можливість спілкуватися з таким Вчителем і співати під її керівництвом кожен день до пізнього вечора.

Але доля дала мені можливість співпрацювати з Марією Федорівною, і мої перші успіхи у хоровій справі пов'язані саме з цією людиною. Вперше я відчула смак

хормейстерської справи у нашій спільній роботі над постановкою опери «Запорожець за Дунаєм» С.Гулака-Артемівського та «Вечорниць» П.Ніжинського. Я гадаю, що всі студенти, які брали участь у цих спектаклях, запам'ятали ці хвилини на все життя.

Гортаючи сторінки пам'яті студентських років, мені, як хормейстеру, хотілося б згадати про хорову справу тих часів.

Кожний студент музичного факультету мав можливість співати у курсовому хорі, а кращі з кращих вважали за велику честь ввійти до складу мішаного факультетського хору. Мені пощастило. Враження від першої репетиції були приголомшливі. Студенти старших курсів були уже досить дорослі люди (майже усі після училищ, хлопці - після служби в армії), кожний співав, як артист оперного театру (так мені тоді здавалося). Дуже великий і складний, але цікавий репертуар. Ми поважали і любили свого керівника В.Буравського. Для мене він був суворим і врівноваженим, працездатним і всечуючим, витонченим музикантом. Саме співаючи в хорі під керівництвом С.Буравського, я відкрила для себе яскравий світ хорової музики, особливо обробок народних пісень М.Леонтовича, «Реквієма» В.Моцарта, «Хустини» Л.Ревуцького тощо. Я й досі пам'ятаю його неймовірно виразну міміку, пластині рухи, вольовий характер, сугестивні властивості мага-чаклуна.

Швидко плине час! У вересні цього року розпочнеться тридцятий навчальний рік моєї трудової діяльності на музичному факультеті Ніжинського педагогічного університету. І з кожним роком зростає відчуття вдячності моїм вчителям, колегам за щасливі роки навчання, за можливість максимально реалізуватися у творчому житті. А тому розумієш, яку несеш відповідальність за ту історію, яка сьогодні твориться.

*Учитель готується до
гарного уроку все життя!
В. Сухомлинський*

І дорогий, і незабутній...

ГАВРИЛЕНКО Валентина Михайлівна

Вчитель вищої категорії,

випускниця фізико-математичного факультету 1976 року

Я завжди вважала, що мої найкращі роки – роки студентські. Я не мала ніяких комплексів і страшенно любила вчитися. Саме з інституту виникла любов до пошукової, наукової роботи, до постійного удосконалення своєї професійної діяльності.

Пригадується в основному лише хороше. Знаю, що в той час всі школи України хотіли мати в першу чергу випускників Ніжинського педагогічного інституту. Слава якісної підготовки молодих учителів була тут незаперечною. У нашому інституті справді були чудові викладачі. Завдяки Леоніду Івановичу Нестеренку я ще довго після закінчення інституту вміла робити контрольні роботи заочникам з різних вузів України. Власне – і сьогодні умію. Добре готував математиків і викладач Андрушко Володимир Зіновійович, який знав усе: і аналітичну геометрію, і вищу алгебру, і матаналіз. Мене часто запитували: звідки ж все це знаєш? Відповідала: у Ніжині вчилася, в інституті імені Гоголя.

Вражав мене своїми знаннями Володимир Миколайович Грибань. Красивий, спокійний, розумний, він без будь-якого конспекту списував дошку неймовірними формулами. Такий же розумний він був і на екзамені. Я була закохана в цього викладача. Навіть підпис собі придумала, схожий на його підпис.

Пам'ятаю практичні заняття з піонерської практики, які вели Олена Лаврентівна Богма і Тамара Дмитрівна Пінчук. Було дуже весело. Ми були то дітьми, то вожатими. Я грала на баяні, бо встигла перед інститутом закінчити музичну школу. Всі співали піонерські пісні, розучували танці, ігри. Зрештою, все це дуже згодилось на практиці в піонерських таборах, а потім в роботі класного керівника.

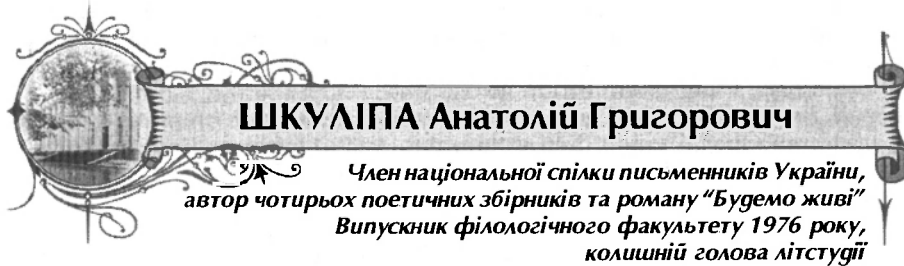
Та найщасливішою я була в фотолабораторії. Це був фотогурток, яким керувала Тамара Дмитрівна Пінчук. Я і Катя Гаман могли з ранку до вечора сидіти в лабораторії. Але спочатку ми верещали від захоплення у лісі, побачивши підсніжник, що пробивався крізь сніг. Треба було лягти на землю, щоб сфотографувати це маленьке чудо. Потім так само верещали, коли той піжсніжник з'являвся на фотопапері.

Ще була у моєму студентському житті (та й у житті моєї групи) хвилююча подія. Це поїздка у місто Павлиш у школу Василя Олександровича Сухомлинського. Це – незабутнє. Квіти – нарциси і тюльпани – бережно везли з Ніжина у банці з водою.

Павлиш зустрів нас теплим раннім травневим ранком і квітучими садами. Одразу ж на кладовищі поставили біля пам'ятника видатному педагогові наші квіти, помовчали, сфотографувались і пішли в школу. Помилувалися садом, який саме був у центрі критий білою піною. Розпізнали усі будівлі шкільного двору, описані у творах педагога.

Трохи згодом зустріли у дворі приязного чоловіка, який охоче розповів нам про школу. Це, як ми згодом у нього допитались, був брат Василя Олександровича – Сергій Олександрович Сухомлинський.

Я прийшла в школу 27 років тому, уміючи абсолютно все. Інститут наповнив мене не лише знаннями, але й бажанням творити, самоудосконалюватись і самовіддано працювати. Я завдячую людям, які вчили і виховували мене. Коли б треба було сьогодні вибирати вуз, я б обрала Ніжинський з тими самими викладачами.

ШКУЛІПА Анатолій Григорович

*Член національної спілки письменників України,
автор чотирьох поетичних збірників та роману "Будемо живі"
Випускник філологічного факультету 1976 року,
колишній голова літстудії*

Спогади – взагалі річ дуже важка. Навіть згадуючи щось надзвичайно приємне і радісне, на мене давить думка, що це вже ніколи не повториться.

А молодість не вернеться...

Яким пекучим стрижнем проходить крізь нас оте неосяжно-філософське глібовське!.. Недарма ж народним стало... Народ що попало не вибирає для своєї неповторної скарбниці. На шалених вітрах часу піщинки самі по собі відсіюються. Залишається тільки значиме, на вагу золота.

Як і люди... Скільки їх просіялося крізь решето двох суперечливих століть над славетним гоголівським вузом!.. Але ж і залишилося багато!... На добру заздрість будь-якому столичному закладу, включаючи найпрестижніші сорбонні і кембріджі... Хай знають наших і через них – шанують нас, далеких нащадків.

Моє навчання у авторитетному закладі припало на роки, коли він був ще в ранзі інституту. Тоді серед викладачів ще й кандидатів наук було малувато, а в доктори вибився лише один, та й то не в нас, філологів... Зате школа філологічна у нас була наймаститішою, осяяна такими іменами, перед якими шапка сама в руки падала – достатньо лише погляд звести на меморіальні дошки.

Забавлятися словом в інституті я почав, як ніколи досі, серйозно. З трепетом і благоговінням. Кожне слово виростало переді мною, наче храм Божий...

У потаємні ходи, завалені віками, увів мене Анатолій Васильович Майборода, і я безвільно опустив руки, побачивши, наскільки це глибоко і недосяжно. По-справжньому захопився і почав надолужувати втрачене значно пізніше. Коли навчання в інституті стало глибинним спогадом.

Володимир Павлович Крутиус накреслив теоретичні обшири художнього слова, які трохи пізніше доповнив і урізноманітнив Степан Петрович Пінчук – люди, про яких говорять, що їх і хлібом не годуй... Для них література – смисл усього життя, а українська – і поготів, бо завдала стільки неприємностей, що й згадувати моторошно.

А якою неповторною українською милозвучністю наповнилося слово із уст невичерпної Лесі Йосипівни Коцюби, керівника нашої групи!

Над нею саме згустилися чорні хмари – тінь того самого привида, який, не захотівши блукати по Європі, нахабно розкарячився на родючих українських чорноземах. І, як виявилось, надовго. В усякому разі, у своїй безпощадній молотарці встиг перемолотити не одну світлу долю. Причому – вибирав найавторитетнішу, найбільш патріотичну. Прислужники йому були нецікаві, бо завжди відпльовувався від них, як після гіркої редьки.

Ми, переважно сільські хлопці й дівчата, діти плуга й коси, лише перешіптувалися зрідка, бо ніяк не могли второпати, що в нашій Лесі Йосипівні вороже?... Крамольне?... Націоналістичне?... Були б усі такими чистими й світлими, то й комунізм би побудували... Це вже в роки перебудови, багато чого дізнавшись, я збагнув, що в Радянській державі, де по всіх партійних звітах на повні груди задихала нова історична спільність – радянський народ, – можна було легко любити Росію і бути при цьому патріотом... Зате, якщо ти, не дай Бог, зізнаєшся в любові до свого батьківського порога, а ще гірше – до його козацького коріння, то, вважай, не бачити тобі білого світу, як своїх вух. Назва тобі одна: ворог народу!... Якого? – супротивилася думка. Та не українського ж, звичайно! Бо його в найближчому майбутньому взагалі не повинно було залишитися... Значить, ворогом радянського, тобто спершу російськомовного, а вже пізніше – всуціль російського... Щоб переконатися в цьому, далеко ходити не треба. Достатньо лише співставити результати перепису населення, виставлені на всенародний огляд радянською пресою: 1926 і 1979 роки. Тільки за цей період у Радянському Союзі з лиця землі зникли 93 нації і народності. Безповоротно! І українці б пропали безвісти, якби за одну ніч вмістилися в теплушках. Але де було набрати стільки вагонів?! Довелось нашвидку урізноманітнювати методи винищення – і не безуспішно. За 53 роки згноїли 39 мільйонів. І нарешті таки зробили український народ меншим від російського. А то якось не по-ленінськи виходило: менший брат, а більший...

Звісно, відкрито про це тоді ніхто не говорив. Віч-на-віч – також, бо знали, що головою кам'яну стіну роздвинутого соціалізму так зразу не проб'єш. А от із навчального закладу вилетіти можна. Зате атмосфера, яка була навколо Лесі Йосипівни, а потім – і навколо Павла Олександровича Сердюка, керівника літстудії, дозволяла нам, особливо тим, хто заглиблювався в творчість, затамовувати подих. Ми дихали Україною і, хай що б там не було, писали вірші переважно рідною мовою, хоча й розуміли, що цим значно обмежуємо можливості реалізації своїх талантів. Рівень літстудійців був досить високий, що для значної їх кількості вилилося в публікації у найпрестижніших журналах, переросло в книжки, гідно поціновані критикою і читачами, а також Спілкою письменників, яка щедро поповнила ніжинцями свої лави. Дід Сердюк, як ото дід Мазай зайців серед холодної повені, оберігав нас від трісучого морозу маланчуківщини, яка заявила про свої комуністичні наміри на повен русифікаторський голос.

Взагалі – якби не Павло Олександрович, то шлях у літературу став би для мене значно довшим, а, може, він би й зовсім обірвався, оскільки формування особистості письменника – це така наука, яка так досі ні в якому підручнику і не описана. Тут мало знань і спостережливості, важливо навчити вкладати їх у почуття, у вогонь натхнення, щоб усе це запульсувало з тебе єдиним всеохоплюючим поточком. Павло Олександрович умів це робити, як ніхто.

Але ж і Марія Герасимівна Кишенько була неперевершеним майстром-філологом! Покалічена фізично (як нестерпно важко давалися їй півтори сотні метрів з інститутського будинку до гоголівського корпусу, а потім, після виснажливого трудового дня, назад, за допомогою милиць!), зате наскільки наснажена високим духом!... Ми диву далися, як зачаровано Марія Герасимівна проводить лекційні чи практичні заняття з української мови... Ви слухали, як синичка задзвонює-сповіщає про прихід весни-красуні?... А жайвора в полі слухали?... А соловейка у травневі

ночі?... Все це – Марія Герасимівна про нашу рідну українську мову. Без гіпербол. Я сидів – як у храмі, слухаючи чудесну музику. Душа моя терпла і мліла в неповторній мелодиці української мови, у найглибших шпаринках почуттів озивалася, хуленько зав'язувалася у вузлики на пам'ять, з яких потім народжувалися пристрасні вірші. Жодного разу Марія Герасимівна не застогнала від болю, а, може, й сама про нього забувала – так захоплювалася улюбленою справою...

Григорій Петрович Васильківський... Людина делікатна й інтелігентна... Від нього завжди віяло отим високим професорським духом, який на нас дихає із старих кінофільмів про студентів ще дореволюційних часів. Людина дивовижної обізнаності. Як жаль, що власні студентські роки промайнули в переважній своїй більшості поверхово – підстрибом, як ото босоноге хлоп'я скаче верхи на соняшничині по закурених сільських вулицях.

Олександр Герасимович Ковальчук і Павло Володимирович Михед... Віку ми майже одного, але, якщо я починав своє студентське життя, то вони вже брали на смак свою педагогічну діяльність, оскільки вступали до вузу після школи, а я вже після технікуму й армії. Беручкі й доскіпливі, ніколи не проводили межу, яка б розділяла студента й викладача, та й навіщо? Професорський дух уже й так віяв од них і сам собою розставляв усе довкола по своїх місцях. Пізніше цей дух матеріалізувався – обидва поставали докторами наук, спеціалістами найвищого ґатунку.

Подружжя Недільків... Оксана Данилівна і Георгій Якович... Мова і література... Бач, як усе міцно переплелось! – отак воно і в мені іскриться-світиться двома невичерпними джерелами.

Тільки прийшов на філологічний факультет Петро Матвійович Дробот, одразу заговорили: артист!... З роботи в театрі перетягнула до себе українська філологія. Виявляється, сильніша. Хоч на той час слово «артист» було магічне і така життєва метаморфоза дещо дивувала. Петро Матвійович знався на слові, як скрипаль на скрипці. І взагалі – з ним завжди було цікаво поговорити.

Як і з Андрієм Львовичем Молчановим, викладачем російської літератури. У війну – командир роти розвідників, не раз на собі звідав, як у пекло заходити, це йому згодилося і в час закручування ідеологічних гайок. Не любив підлабузників, блюдолизів і навуходоносорів – чув їх на відстані і йшов на них напролом. А якщо кому не доходило, міг швидко втовмачити «велікім і магучім русскім язиком», який його й оберігав, щоб не записали в українські буржуазні націоналісти.

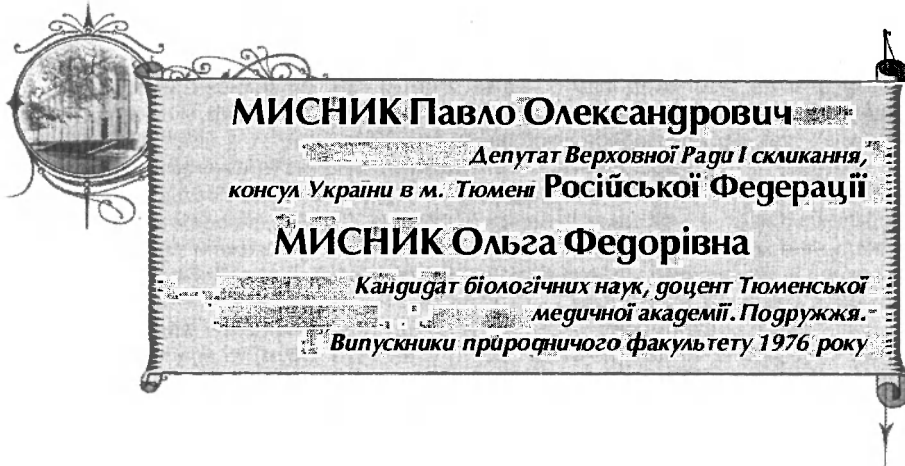
Нарешті – Григорій Васильович Самойленко, декан філологічного, людина невичерпної енергії, ініціативна... Він хоч і не читав на нашому курсі жодного предмета, зате був завжди наш, свій до мозку в кістках.. Йому довірялися, і він майстерно вплітав усі проблеми в загальний навчально-виховний процес, в якому не просто ґартувалися кадри, а формувалися особистості, науковці, письменники, гордість нації...

Може, ще більше хороших слів про своїх навчителів скажуть мої однокурсники, інші випускники. Все це так, але в житті кожної людини є лише своя криниця... З якої формується її духовність, ерудиція, професіоналізм, людяність... Хто чого більше ковтнув, той тим помітніше і засвітився на людях.

Моя криниця і досі поїть мене тим чарівним трунком, який дає радість творчості і наснагу до життя. Не відмовляю напиться з неї всім, кому не байдуже наше вистраждане у віках українське слово. І повертається все сторицею.

І дорогий, і незабутній...

Багато років віддаляє нас від літа 1976 року, коли ми закінчили інститут. Вже виросли діти, вже ростуть онуки, але при згадці про наш вуз все відходить і залишається те неповторне, чарівне і привабливе, що ми називаємо юністю. Перед очима наша альма-матер – Ніжинський державний педагогічний інститут імені Миколи Гоголя, який серед педагогічних інститутів не тільки України, але й колишнього Союзу, на наш погляд, найвидатніший і найпопулярніший вищий педагогічний заклад. Цей вуз овіяний глибокою історією, мудрістю історичних постатей, що стали гордістю нації та держави. Десятки поколінь вчителів, педагогів і вчених здобували в ньому освіту, а згодом і визнання. Пощастило і мені навчатися у ньому.

Як я потрапила до Ніжина? Їхала вступати до Києва, але по дорозі зустрілась мені вчителька російської мови Ніна Іванівна Чуприна. Вона сказала, що у Ніжині по конкурсу я пройду легко. Я здала документи, одержала п'ятірку і стала студенткою (школу закінчила з золотою медаллю). 30 серпня 1966 року нас, першокурсників, зібрали у 32 аудиторії і сказали, що їдемо працювати, збирати жміль. Другого вересня ми вже сиділи в автобусах. Було сонячно, тепло, радісно. Я тут вперше побачила мого Павлика. Але весілля наше відбудеться через кілька років. Ще будуть довгі роки дружби. Після служби в армії мій майбутній чоловік Мисник Павло разом з випускниками 10-х і 11-х класів теж склав вступні іспити. Конкурс був неймовірний. Але знань і впевненості вистачило. Іспити з хімії і у мене, і в Павла приймав Іван Іванович Кочерга. Додаткових запитань було безліч. Проте, відчувуючи впевненість, ми відповіли на відмінно.

Кафедру хімії в Інституті очолював Барам Оскар Мойсейович, учасник війни, закоханий у хімічні формули. Він любив давати і отримувати від студентів глибокі знання. Він поважав мислячих, творчих студентів. Його побоювались на екзаменах, але вчилися не за острах, а на совість. І я, і Павло були улюбленими його студентами, але він ніколи не показував цього, хоча я декілька разів була у нього вдома, користувалась його бібліотекою (особливо по культурі народів Союзу), а потім розповідала про все на політгодинах (була проформом)

Кривов'яз П.Г.

Кудлай А.П.

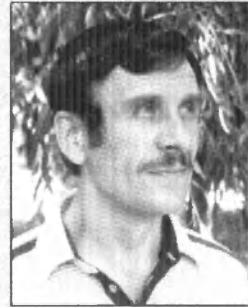
Яковець В.П.

Костенко Л.В.

Гавриленко В.М.

Шчуліна А.Г.

Мисники (подружжя)

Вітушко К.Д.

Лісова (Тимошенко) О.В.

Городня В.А.

Меліневська В.М.

Желій (Терехова) Т.А.

Забіяка І.М.

Бовсуновська А.О.
(Ісаєнко)

Сіра (Примостко) Л.В.

Петрушенко В.О.

Василишин О.В.

Москаленко М.А.

Серикбаєва Д.О.

Бакимбаєва С.Т.

Коленченко О.М.

Миргородська Т.А.

Білан Володимир
Верещинська Світлана

Гузь Є.В.

Дорошенко Т.В.

Савельєва Т.В.

Андрусенко Г.В.

Кочерга О.І.

Білоцвіт Олеся

Стрельніков М.А.

Продіус О.М.

Костюк Т.І.

“Ходячою енциклопедією” називали ми Содатова Михайла Павловича, який вів у нас курс органічної хімії. Ця людина володіла не тільки знаннями всієї органічної і неорганічної хімії, але й знала літературу (сучасну і класиків), могла годинами говорити на будь-які релігійні теми. Біблію читав напам’ять. Що не запитай – відповідь буде!

Високий рівень знань отримували студенти на кафедрах ботаніки і зоології. Лекції з ботаніки читав нам корифей рослинного світу, завкафедри ботаніки Мулярчук Сисой Олександрович. Віночок, маточка, листки, рід, ряд... Що тут цікавого? З уст С.О.Мулярчука лилася музика, пісня рослинному світу, його розмаїттю, особливостям кожного роду. Його лекції – це гімн рослинам, це любов до життя!

Помітне місце в інституті займала кафедра зоології, яку довгі роки очолювала Марисова Інеса Віталіївна, людина з творчим, неспокойним характером, фанатично закохана в тваринний світ. Свою любов, закоханість у природу прищеплювала і нам. Карпати, Крим, Урал, Біле море – це далеко не всі ті чарівні місця, де побували з нею студенти. Її лекції проходили на одному подиху, вона використовувала і кіно, і слайди, і платівки. В пам’яті практика в Карпатах. Вперше бачили жінку, свого викладача, яка вмilo володіла рушницею, знала дорогу в горах! На привал повела вночі, бо знала, що вдень ми не піднінемося на гору, побоїмося.

Тричі ми піднімалися на Говерлу, і всі підйоми були різні. Одного разу в горах була така заметіль, що ми трималися за мотузку. Уже 3-го студента видно не було! Тільки тепер я уявляю, як вона хвилювалась і яка була радість, коли ми щасливо піднялися на гору Петрос! Залишилися фото – це пам’ять про ті далекі, незабутні, чарівні дні, та ще про те, коли вперше побачили квіти на снігу!

На другому курсі познайомилась з молодою аспіранткою Ніною Андріївною Панасенко. Вона з мамою теж жила в гуртожитку, це – моя старша сестричка. До сьогодні я відчуваю її теплоту, любов, її поради і посмішку. Їй я завдячую знайомством з Пінчук Тамарою Дмитрівною, людиною, яка до мене, до незграбної ще сільської дівчини, проявила увагу. У мене є її книжечка віршів, де на першій сторінці написано: “Любій моїй дівчині Олі на довгу згадку про наші вечори ПОЕЗІІ та про її учасників”.

Це дійсно були для мене святі вечори, які я чекала з трепетом, до яких я готувалася, читала. Дякуючи Тамарі Дмитрівні, я поступила заочно на факультет журналістики.

Я вдячна всім вам, мої Вчителі!

Низько схиляю голову і кажу велике спасибі моему старшому другу по роботі, а надалі і в житті, Бойправ Марії Дмитрівні. Вона мене навчала роботі на кафедрі, вона захищала мене від негоди, давала поради.

Не можемо ми з Павлом не згадаги куратора нашої групи – Гафізова Музафара Гафізовича. Він був разом з Ніною Андріївною у нас на весіллі, коли ми з Павлом одружилися на п'ятому курсі. Дійсно, він, як батько, видавав доньку заміж. Наша любов до нього велика, наша дружба тривала роками, ми їздили одне до одного, дружили сім'ями. І хочеться вірити, що похавши на свою Батьківщину, в Дагестан, він теж буде пам'ятати нашу групу, нас і наші зустрічі.

Особливу роль у житті студентів відігравала кафедра суспільних наук. На той час її очолював Власенко Володимир Іванович. Про радянські часи нині позитивно говорять через кому, але на кафедрі годі працювали викладачі, які пройшли війну, пізнали розруху, самі були учасниками всіх подій у нашому суспільстві. Вони оцінювали свою елоху через рівень життя людей, науково-технічного прогресу,

І дорогий, і незабутній...

можливості конкретної людини в творчому процесі, що виховувало певний життєвий стрижень, який забезпечував творчий ріст конкретної особистості. Велике їм спасибі!

Найтепліші, сердечні, щирі слова вдячності на природничому факультеті зразка 1965-1971 рр. ми віддаємо декану – нашій "мамі" – Поліні Іванівні Нагорній. Своєю материнською теплотою, ласкою, ніжністю вона обігрівала кожного студента, яким би він не був!

У неї вистачало часу взяти участь у долі кожного, вчасно сказати тепле слово, допомогти у складній життєвій ситуації. Її любили всі без винятку. На V курсі, коли у нас була остання педпрактика, Поліна Іванівна викликала мене до себе і запропонувала поїхати на роботу вчителем у село Переяслівка Ніжинського району, там не було у школі біолога. "Заробиш на туфлі і плаття", - сказала мені декан. Так розпочалося моє вчителювання. Ми з Павликом згадуємо Поліну Іванівну з вдячністю і теплотою.

А ще у нас були милі, чарівні "хлопці". Це Іван Іванович Кочерга, Степан Митрофанович Лукашов і Петро Володимирович Нога – недавні випускники інституту. Вони були і строгі, і чемні, і розумні. Вчитися у них було чому.

Чого були варті на факультеті екскурсії-практики до Дніпропетровська, Дніпродзержинська, на республіканську виставку у м. Києві! Забути це неможливо! З моїми улюбленими Ніною Андріївною та Марією Дмитрівною ми пройшли багато доріг, бо тричі возили студентів до Карпат. Коли на 4-5 курсах я працювала на кафедрі зоології разом з ними, то відчувала постійну турботу і підтримку. А скільки годин ми віддавали нашому музею! Інеса Віталіївна доручила нам зробити його ареалом поширення всіх тварин. Всю літературу готувала "Марійка", тоді асистент кафедри, а керівником була Інеса Віталіївна!

Добру славу будь-якої установи, навчального закладу, підприємства, врешті, країни становлять її люди. Ми, студенти, переходячи з курсу на курс, від однієї кафедри до іншої, мали за щастя спілкуватися з прекрасними вчителями, майстрами своєї справи, справжніми фахівцями!

Аксіологія (вчення про цінності) є частиною світової філософії. І через ось ці людські цінності, які оцінити неможливо, бо вони безцінні, ми з Павликом щасливі, бо і на сьогодні я маю змогу відчуті плече цих людей, глянути їм у вічі, обняти їх і сказати: "Хай завжди, в усьому, будь-де Вам, наші любі, щастить!" Ми з впевненістю говоримо, що роки нашого студентського життя – це чудові роки, це роки закоханості у свій факультет, у нашу агробіостанцію, у Карпати, в чудову матінку-природу, в красу нашої Землі, на якій жили, живуть і будуть жити у наших серцях всі наші любі наставники, вчителі, люди з великим творчим потенціалом, натхненням і вмінням творити людям добро! Нам випала честь навчатися у Ніжинському державному педагогічному інституті. Такого у наших дітей вже немає, а жаль.

Низько схиляємо голови перед тобою, наша сива альма-матір, і шану велику віддаємо тобі і всім-всім викладачам, які працювали в ті часи, з якими звела нас доля! Вони гідні прекрасного слова – Учитель!

ВІТУШКО Катерина Дмитрівна

*Вчитель біології Щорської СШ №2,
вчитель вищої категорії, старший вчитель.
Закінчила педінститут у 1976 році*

Мої студентські роки – це справді моє подвійне багатство, адже я закінчила два педагогічних вузи.

У середній школі я дуже захопилася фізкультурою – легкою атлетикою. Брала участь навіть у Всесоюзних змаганнях. Я цим гордилася, гордилися і мною, тому я вибрала факультет фізвиховання і, закінчивши 10 класів у 1955 році, вступила до Вінницького педінституту ім.М.Островського, який і закінчила у 1959 році з присвоєною мені кваліфікацією вчителя фізвиховання, анатомії і фізіології середньої школи. На запрошення Чернігівського облвню була направлена на роботу в м.Щорс.

Уже працюючи в Щорській СШ №2, я продовжувала брати участь у республіканських спортивних змаганнях, перебуваючи в складі обласної збірної команди. В 1962 році, ввійшовши в збірну республіки, була викликана на місячні збори в м.Київ для підготовки до Всесоюзних змагань. Ці змагання (проходили в Ленінграді) були моїми останніми... Лікарі все уважніше прислухалися до шумів у моєму серці, попереджували про ретельне обстеження. В 1963 році я дуже захворіла – ревмокардит. Довгих 4 місяці лікарі боролися за моє життя. Медкомісія заборонила всі фізичні навантаження, і мене перевели на посаду вчителя біології в СШ №1.

Перебуваючи на республіканських курсах учителів біології при Ніжинському педінституті, слухаючи чудові, захоплюючі лекції викладачів інституту, я зрозуміла, що хочу продовжити навчання, пройти повну перекваліфікацію і оформила документи на заочне відділення природничого факультету.

Так вийшло, що повідомлення про те, що я зарахована на II курс Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педінституту ім.М.В.Гоголя, прийшло із запізненням, і на літній сесії заочників я не була, а до зимової сесії, щоб бути допущеною, треба було скласти 3 екзамени: гістологію, систематику нижчих рослин, зоологію безхребетних та цілий перелік контрольних і лабораторних робіт і отримати залік. Уже декілька років викладала я біологію в школі, займаючись самоосвітою. Тепер же моє навчання стало систематичним, цілеспрямованим, що викликало в мені приплив сил і енергії. І нехай не стверджують, що заочне навчання є менш повноцінне, ніж стаціонарне. Вся справа в бажанні знати більше, а вимоги викладачів від форми навчання не залежать.

Перша моя поїздка в інститут відбулася в листопаді 1975 року. В моїй заліковій книжці з'явилися перші заліки (лабораторні роботи з гістології та морфології нижчих рослин – я їх надіслала раніше) і в той же день склала два екзамени. Початок був гарний – я отримала "відмінно" по систематиці і попросила дозволу скласти ще один екзамен з зоології безхребетних. Оскільки викладач В.М.Канівець хворіла, то секретар заочного відділу порекомендувала звернутися до Назарової Л.С. Чим більше

І дорогий, і незабутній...

я говорила з нею, тим прихильніше вона дивилася на мене. Розповідаючи про внутрішню будову дощового черв'яка, я сказала, що у нього є целом. Ось тут вона і "причепилася" до мене, що це таке, та як він утворився. Я відповіла, що це вторинна порожнина, але цитологічні подробиці виникнення розумно пояснити не зуміла. Та Людмила Степанівна хотіла від мене все більшого... Відкрила мою залікову, здивовано підняла брови (в цей день уже стояло два заліки і "відмінно" по ботаніці – систематика нижчих рослин) і сказала, наче сумніваючись, чи достатньо:

- Так, я Вам поставлю "добре".

Уже встигнувши дізнатися про фантастичну вимогливість та принциповість цього викладача, я була на сьомому небі...

Зустрілися ми з Людмилою Степанівною пізніше – на лекціях з цитології. Я вже була повноправною студенткою-заочницею. Яюсь легко влилась в групу, мої нові друзі мене поважали. Може тому, що для них такі предмети, як "Цитологія", "Генетика", "Біохімія" виявилися дуже складними, а за моїми плечима уже були міцні знання шкільного курсу з цих предметів, тому на семінарах я старалася їх виручати.

Прийшов час складання екзамену з курсу цитології. Людмила Степанівна зайшла до кімнати, а вся група "тремтіла" за дверима аудиторії. І коли запросили зайти першу трійку, дівчата почали підштовхувати одна одну до дверей, але заходити не наважувалися. І коли я відкрила двері і зайшла, Людмила Степанівна широко посміхнулася і промовила: "Що, знайшли меншого?" За мною зайшла староста групи Дзюба Людмила. Миловидна, з приємною посмішкою, вона могла уладнати будь-яку справу, навіть умовити викладачів прочитати нам лекції у їх вільний час, щоб ми могли зручно роз'їхатися по домівках.

А хіба можна забути лекції, семінари, які проводили подружжя Семеніхніних?! Доброзичлива, завжди усміхнена Клавдія Андріївна. Це не заважало їй бути і дуже вимогливою. Викладаючи систематику вищих рослин, вона так і "сипала" латиною і від нас вимагала знань латинських назв рослин і їх систематичних груп на такому ж рівні, як у стаціонарників. Ми інколи ображалися на її вимогливість, говорячи, що в школі це не потрібно. А вона відповідала: "Учитель повинен знати набагато більше, ніж його учні". і вона була права...

А Віктор Іванович? Хто забуде багато разів списану дошку за пару з біохімії? Формули... Формули, які він завзято вимальював, а потім повернеться до нас обличчям і з такою широкою посмішкою, ніби вибачаючись, запитає: "Що, налякав?"

А його лекція "Нуклеїнові кислоти"?! Ця тема стала моєю улюбленою в шкільному курсі біології і я цьому завдячую лише своєму викладачеві, думаю, що не лише я.

Багато зусиль приклав Гафізов М.Г., терпляче вкладаючи у наші голови знання законів і закономірностей спадковості і мінливості, природи гена, генетику фенотипу...

Так поступово нас довели до завершального етапу – держекзаменів. І тоді, моя рідна, моя дорога, Олено Лаврентіївно, я зустріла Вас! Ви попередили старосту групи, що трохи затримається на консультацію. і ми чекали. Ще не вгамувався шум, як я помітила, що в аудиторію заходить дуже елегантна, така миловидна жінка. Її примружені очі спокійно охопили аудиторію. Вона підійшла до кафедри, поклала свої невеликі долоні перед себе і сказала: "Я прийшла, щоб відповісти на всі ваші запитання. Адже у вас попереду держекзамен". Від Вас так в'яло теплом, що мені здалося, ніби промінчик сонця проник в мою душу і зігрів її. Мені так хотілося знайти якусь неясність, щоб хоч трошки затримати Вас, та все було так ясно!

На першому держекзамені з педагогіки і методики викладання я отримала "відмінно", та і вся група успішно витримала цей іспит. А мені так хотілося зустрітися з Вами! І я, 39-річна жінка, як дівчисько, крутилася під дверима кафедри педагогіки, ось побачу Вас!

Прийшов час отримувати диплом. На урочистих зборах виділили групу кращих студентів для покладання квітів до пам'ятника М.В.Гоголю (в цю групу потрапила і я). Але я мала при собі ще й букет квітів, який я приготувала для Вас, моє сонечко, моя дорога людина. І яка я була рада, коли зустріла Вас біля старого корпусу, підійшла до Вас, вручила з вдячністю квіти. Ви спочатку здивовано, а потім так доброзичливо подивились на мене і так мило посміхнулись. Я попросила дозволу написати Вам.

Повернулася додому вже повноправним учителем біології. Листування з Вами було дуже значимим. Я отримувала від Вас багато порад, як поступити в тій чи іншій ситуації (бо стала класним керівником педагогічно запущених шестикласників).

А коли через два роки виявилася нагода поїхати в Ніжин на курси підвищення кваліфікації учителів, я з радістю погодилась, адже я зустрінусь з Вами!

З задоволенням відмітила, що моя біологічна освіта на рівні вимог. Викладачі впізнавали мене, на їх здивування, чого я тут, відповідала, що хочу переконатися, що ви мене добре вчили і дякувала їм.

Курсанти виявили бажання послухати лекцію з історії педагогіки саме Пінчук Т.Д. З яким задоволенням я слухала цю лекцію, Тамаро Дмитрівно! Я з доброю заздрістю спостерігала, як вільно Ви спілкуєтеся з аудиторією, скільки багато бачили і знаєте. А потім зустрілася з Вами у Олени Лаврентіївни. Я зрозуміла, що Ви двоє – це одне ціле і була дуже рада, що прийняли мене в свою сім'ю.

Спілкуючись з Вами, мої дорогі, я і сама прагнула удосконалення як себе, так і своєї роботи. В 1979 році була нагороджена значком "Відмінник народної освіти УРСР". В результаті атестації 1982 року отримала вищу категорію, а в 1984 році присвоєно звання "Старший учитель".

Вже десять років я пенсіонерка. Нелегко живеться вчителю. Але я оптимістка. Сподіваємось, що колись і наша держава стане сильною і багатою, а значить, стане краще жити і нам – її громадянам.

І дорогий, і незабутній...

ЛІСОВА (ТИМОШЕНКО)

Ольга Василівна

*Вчителька Сокиринської середньої школи на Чернігівщині,
поетеса, друкувалася в альманахах, збірниках і газетах.*

Вчитель вищої категорії.

Випускниця філологічного факультету 1977 року

Літо 1973 року. Сонце у Ніжині здивоване і величне... Усі поспішають... Голоси пригасають і, нарешті, кудись нечутно падають...

А я, вчорашня десятикласниця, збентежена розвихреністю подій і вражень, приголомшено зупиняюся перед розкриленістю древнього вузу, що незбагненною дивиною тягнеться кожною колоною, кожним граційним вигином до сонця... І чомусь нагадує мені храм, що за потаємними законами постав на святому, Богом назначеному місці...

Віддалік давучого гуркоту, набридливого гамору і гомону, він тихо світиться поважністю, розсудливістю, неповторністю і таїною рідного українського Слова, до якого прилучається моя душа, прагнучи красивого і справжнього...

І ця мить світить мені й досі, ледь не через тридцять довгих (і швидкоплинних!) років, кличе у юність, у чисту задушевність і розкіш світлих взаємин...

Уявою підіймаюся величними сходами, перебігаю із аудиторії в аудиторію і чомусь мимоволі повертаю до нашої «голубої» зали, у вечірню тишу студентських буднів, де причаїлася між сторінками вічність і таємниця зазирає у розпашіле від молодечого завзяття вікно.

Малює вечір акварелі
На весняній лункій воді.
Високі зорі... Парк... Алеї...
І небо тихе... Як тоді...
Там, за сосною, безмір далі
І срібло місяць вилива.
А в голубій пришиклій залі
Ясніють, світяться Слова...
І тихо падають на плечі,
Тремтять пелюстками з роси –
Величні, стišені, лелечі...
Лиш душу підставляй – проси!
Розхлюпоють усі печалі,
Несуть світ за очі жалі...
А з неба хтось пророче: "Далі..."
І шелестять листки малі.

Пам'ять виокремлює найсвітліше, вимальовує образи, доносить голоси Герасименка Д.Д., Кишенько М.Г., Майбороди А.В., Неділька Г.Я., Неділько О.Д., Сердюка П.О., Батурського А.Д., Дробота П.М., Крутиуса В.П., Крутиус В.В., Ковальчука О.Г., Михеда П.В., Проскури М.І., Богми О.Л., Пінчук Т.Д., Васильківського Г.І., Борщенка І.С., Опилата Я.Г., Солонікової Г.М., Кобернюка П.М. – куратора групи А.

Петре Максимовичу! Низький уклін Вашій сивині і сердечній простоті, Вашій невтомності й терпінню.

Вам і всім, хто освячував нас, студентів-філологів випуску 1977 року, чистотою і мужністю, любов'ю і мудрістю присвячую ці поетичні рядки...

Неповторність

I

Ще вчора дощ, а вранці – іній,
І в казку надійшло тепло...
Кошлатий сніг, святково-синій,
Ховає осінь під крило.
Ще мерехтять в траві листочки,
Перебираючи жалі...
І мерзне вітер без сорочки,
І сніг летить на всій Землі...

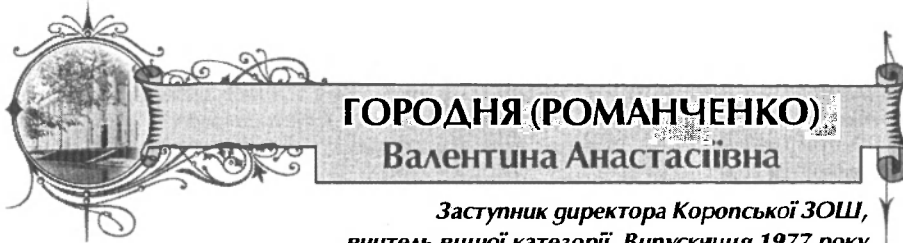
II

Де вночі навісніло, змілось,
Лихоманилось, билось, мело,
Зупинилось, в снігах причаїлось,
Мов сполохана пташка, – село...
Ні дороги, ні стежки, ні свічечки,
Лиш обкльовує сніг вороння...
Та у снах посивілої річечки
Тихо верби бредуть навмання.

Хай світлим буде твоє Майбуття, древній вузе, наша осяйна альма-матер.

І дорогий, і незабутній...

*Заступник директора Коропської ЗОШ,
вчитель вищої категорії. Випускниця 1977 року*

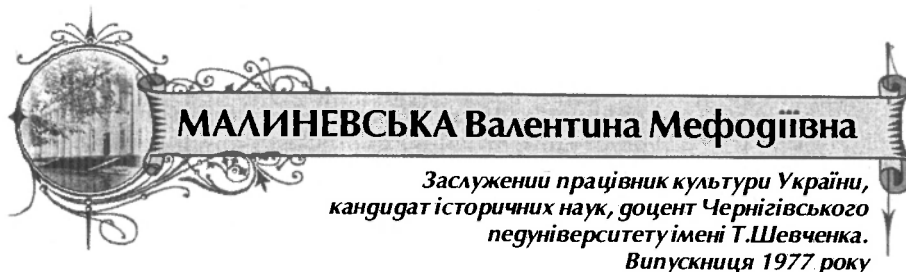
Ніжинський державний педінститут ім. М.В.Гоголя я називаю рідним вузом, бо він – це роки моєї щасливої юності і частинка мого життя, це кузня висококваліфікованих кадрів і школа людської мудрості, це символ педагогічної освіти нашої Української держави і символ величезної працелюбності. Ніжинський педінститут має багату, особливу і цікаву історію. Тут, на факультеті української філології, на якому я навчалась, підготовлено тисячі вчителів, а сотні його випускників добре відомі люди не тільки в Україні, а й за її межами. І саме це завжди спонукало нас, студентів, навчатися наполегливо і старанно, пропагувати та примножувати традиції нашого факультету.

Ніколи не забудуться добрі, чуйні викладачі, які не тільки навчали нас азам науки, а й віддавали нам теплоту серця свого, виховували порядність, любов до життя, до людей, були терпеливими, щирими, доброзичливими.

Мені завжди здавалося, що викладачі і студенти працювали на авторитет вузу, а велич, значимість і марка вузу – на них. Невимірною дякою завжди живе в моїй душі безпосередньо викладачам кафедр української мови та української літератури. Вони розкривали із знанням справи історію, красу і значимість українського літературного слова, багатство і дивовижний світ української мови. Любов до обраної ними професії світилася вогниками в їх мудрих очах. Цього не могли не помічати ми і не тягнутися до них. Від викладачів вузу залежало те, якими були ми студентами і якими станемо фахівцями. Тому від кожного з них ми взяли в життєву дорогу щось неповторне, суто особисте. Від Сердюка П.О. та Ковальчука О.Г. – доброти і працелюбства, Кишенько М.Г. – силу волі і приклад високої культури спілкування, Герасименка Д.Д. – строгість і відданість справі, Крутиуса В.П. – безмірну любов до літератури і чуття артистизму, Стельмаха А.К. – скромність і організаторські здібності, від Майбороди А.В., Арвата Ф.С., Шумана О.М., Борщенка І.С., Опилата Я.Г., Михеда П.В. – пунктуальність та зразок поєднання зовнішньої краси з красою душі. А як ми були вдячні Кобернюку П.М. за організацію екскурсій до Львова, Дрогобича, Чернівців, до Канева...

Кожен день навчання був насиченим: лекції, семінарські заняття, участь у громадському житті факультету, педагогічна практика, зустріч з цікавими людьми, з відомими українськими письменниками, заняття на факультеті громадських професій, підготовка та участь у святах. Студенти філфаку брали активну участь у науковій роботі, у роботі літературної студії, якою тоді керував і розкривав секрети віршованої та прозової мови Сердюк П.О., у художній самодіяльності, якою досить турботливо опікувалась у наш час голова профспілки вузу Євстаф'єва О.М.

Все, що дав мені рідний вуз, є тим безцінним багажем, який несучу по життю, примножуючи та роздаровуючи його уже своїм вихованцям.

Вкотре зустрічаю в своєму вокальному класі першокурсників Чернігівського педуніверситету і подумки лечу вже в далекий 1972-й, коли я сама, хвилюючись, переступила поріг славетного гоголівського вузу. Творча атмосфера музпеду, яскраві постаті викладачів, особливий дух старого корпусу – все це було вражаючим для мене, вчорашньої школярки.

Особливо пам'ятним залишився для мене вечір посвячення в студенти. Як сьогодні бачу: святково прикрашена зала на другому поверсі гоголівського корпусу, щасливі обличчя студентів-першокурсників, радісні посмішки на вустах викладачів, заклопотані Валя Зубко, Галя Кузнецова, Валерій Курсон і вся група III курсу, які організували цей вечір.

Спочатку за сценарієм надали слово декану факультету Юрію Сергійовичу Москаленку, який благословив нас на щасливе студентське життя. Далі один за одним поспіпались побажання та слова настанов з боку викладачів та старшокурсників. Це був справжній вечір знайомств та відкриття талантів. Кожен з нас, першокурсників прагнув показати себе з кращого боку. Олена Шолох та Петро Отвіновський зачарували всіх грою на баяні та домбрі. Нікого не залишив байдужим спів славетного квартету третьокурсників під керівництвом М.Ф.Бровченко. Далі була цікава розважальна програма. Так наша група радо прийнята в студентську сім'ю музично-педагогічного факультету.

Студентські роки подарували мені подругу Олену Михайлівну Джевагу (Шолох), з якою ми ідемо пліч-о-пліч ось уже 32 роки. Наша дружба витримала випробування часом. До того ж я назвала свою доньку Оленою, а її доньку звати Валентина.

З великою вдячністю і повагою згадую своїх незабутніх викладачів: В.В.Кокодія, М.К.Мельника, К.С.Федотова, нашу „маму» С.М.Козлову та інших.

Вдячна долі за те, що подарувала мені зустріч з моєю улюбленою вчителькою Марією Федорівною Бровченко - заслуженою артисткою України. У класі Марії Федорівни завжди було людно, бо вона щедро ділилася з усіма бажаними секретами своєї школи. А які звітні концерти в кінці навчального року влаштовували учні її класу, - це були справжні свята вокального мистецтва. Своїм учням Бровченко М.Ф. передала у спадок не тільки школу, а й показала приклад терпіння, любові й відда-ості справі. Ефективність її педагогічного методу підтверджується артистичною та педагогічною діяльністю учнів, серед яких Людмила Циндрик - заслужена артистка Киргизької Республіки, нині професор консерваторії в Алма-Аті, Людмила Волох-Шляхова – заслужена артистка Росії, солістка хору імені П'ятницького, Галина Касьяненко - солістка Харківського театру опери та балету, народна артистка України

І дорогий, і незабутній...

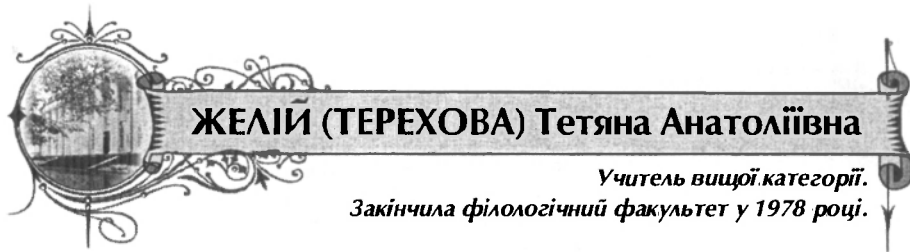
Алла Кудлай, заслужені працівники культури України - О.Варьоха, Н.Даньшина, В.Ломако, В.Малиневська, численні лауреати та дипломанти мистецьких конкурсів та фестивалів, а також сотні вчителів музики.

Якось духмяним весіннім вечором проводжаю Марію Федорівну, як завжди після занять, додому. «Ось і ти закінчиш інститут, поїдеш за призначенням і забудеш мене, як багато інших», - з відтінком суму промовила вона. Ці несподівані слова, наче вогнем, обпалили моє серце. «Маріє Федорівно, я не знаю як інші, а я ніколи не забуду Вас», - як клятву вимовила я. І не забула. Пройшло більше 30 років, і до нині вона є моїм вірним другом і радником, мудрим наставником. У різних життєвих ситуаціях, у педагогічній діяльності, я часто згадую її, думаю: «А як би вчинила Марія Федорівна, що б порадила?»

Я дякую Богові за те, що надав мені можливість навчатися в одному з найкращих вузів України - Ніжинському державному педагогічному інституті (нині університеті) імені Миколи Гоголя, який відкрив мені шлях у життя. То ж нехай і надалі виблискують в пам'яті і зігрівають наші серця незабутні студентські роки.

*Маленьким ключем можна
відкрити велику скриню.*

Р. Гамзатов

Здається, це було зовсім недавно, а пройшло вже майже 26 років.

Ми стали, скажімо так, солідними людьми, обзавелися сім'ями, дітьми, а деякі (я в тому числі) навіть онуками.

Життя спливає рік за роком. Але якими б далекими не ставали ті роки, пам'ятається все до найменших дрібниць: цікаві лекції, змістовні семінари, улюблені викладачі, веселе студентське дозвілля. Пам'ятаю абсолютно всіх викладачів, але найчастіше згадуються загальні улюбленці: Євстаф'єва О.М., Томек В.Й., Васильківський Г.П., Стефанюк О.І та багато інших. Ще – ректор Горбач В.М., перший декан Макаров В.І., заступник декана Стельмах А.К., куратор групи Мірошниченко Л.Ф.

До дрібниць пам'ятається старий корпус інституту, блакитний читальний зал, його затишні аудиторії, а ще – весняні дні, коли на зеленому килимі навпроти класичних колон зацвітали кульбаби. Це теж був килим, але вже яскраво-жовтий.

Зараз мені здається, що вчилися ми всі без напруження і з цікавістю, легко долаючи незначні труднощі: стипендію, якої завжди не вистачало, зимовий холод в гуртожитку, рідкі непорозуміння з викладачами. А з яким задоволенням грали в спектаклях студентського театру, виїжджали на так звані гастролі; з хвилюванням очікували приїзду в інститут письменника Б.Васильєва; писали листа М.Шолохову.

Мабуть, дійсно студентські роки – одні з найкращих у житті.

Давно залишилися позаду інститут. За роки, що пройшли після його закінчення, отримала ще два дипломи про вищу освіту. Але життя чи доля зі школою не розлучають. Після закінчення інституту отримала направлення в Київську область, потім справи сімейні повернули додому в м.Щорс Чернігівської області. Працювала вихователем групи продовженого дня, викладала українську мову і літературу, російську мову і літературу, була заступником директора заочної школи.

Зараз викладаю зарубіжну літературу, російську мову та художню культуру в Щорській районній гімназії. Вчитель вищої категорії.

Роботу свою люблю і думаю, що вибір колись зробила правильний. Про це зайвий раз переконують листи колишніх учнів та зустрічі з ними.

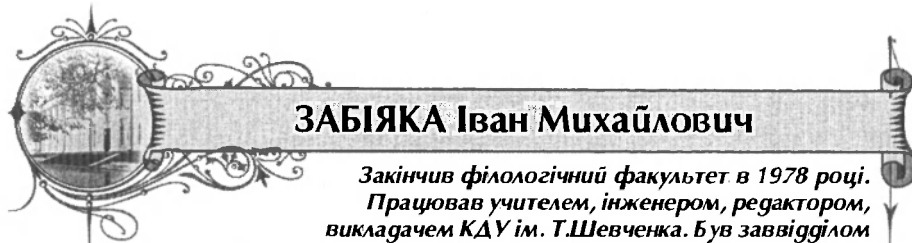
Щира дяка моїм викладачам, здоров'я всім та щастя!

І вічна пам'ять тим, кого вже нема з нами!

Хай наш улюблений вуз буде найкращим в Україні!

І дорогий, і незабутній...

ЗАБІЯКА Іван Михайлович

*Закінчив філологічний факультет в 1978 році.
Працював учителем, інженером, редактором,
викладачем КДУ ім. Т.Шевченка. Був заввідділом
в інституті української археології та джерелознавства НАН.
Нині старший науковий співробітник Інституту журналістики
КДУ ім. Т.Шевченка. Кандидат історичних наук.*

Ніжин... Одне тільки слово, а в пам'яті зринають десятки і сотні епізодів студентського життя. Колись, можливо, дасть Бог часу, здоров'я і глуду, можна буде написати велику книжку про ті п'ять років, незабутніх п'ять років. А зараз хоча б окремі епізоди.

Листопад, 1973 рік. Тоді мені щойно виповнилося 20. За плечима служба у війську. Треба вчитися далі. Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка в особі його юридичного факультету навіть на співбесіду не запросив сина простих колгоспників. А батько ж попереджав. Та що зробиш із юнацьким максималізмом. Деякий час додому. Вчителька фізики Української восьмирічної школи Марія Федорівна Клименко, прекрасна людина, мудрий педагог, сказала, що в Ніжинському педінституті є підготовче відділення, на яке ще можна подати документи. Пораділа особливо мама, їй не вдалося стати вчителькою, то може синок. Іду. У військовій формі старшого сержанта. На грудях традиційно шеренга військових значків: гвардієць, розрядник-радист, спортсмен. Треба ж справити не лише враження, а й продемонструвати, що звільнився від армії. Можливо, пільги тут спрацюють. Але шинель уже замінено на пальто. Ніжин зустрів мене великим лапатам снігом. Все біло-біло як у молочному тумані. Окрім того, що нічого не видно, вперше у місті і орієнтація – нуль. Підхожу до якогось чоловіка, розпитую, сідаємо разом у ПАЗик, розмовляємо. Виявилось, він працює викладачем фізкультури в педінституті (прізвище не можу пригадати, бо він у нас не читав, але, пам'ятаю, працював разом із Сериковим Борисом Миколайовичем). Із ним і вийшли. Показав, де деканат підготовчого відділення. Це новий корпус фізиків, математиків, біологів і хіміків. Там невелика, але черга. Сиджу біля дверей декана Одарича Андрія Степановича, чую розмову. Хтось проситься на російське відділення. Я теж хочу сюди. У Болотницькій середній школі мене вчив прекрасний учитель Валентин Васильович Слуцький, який розбудив у мені любов до слова, до читання, давав з домашньої бібліотеки книжки, яких не було у шкільній та сільській. Особливо російських та зарубіжних письменників. Тому хотів піти його дорогою. Але, чую, декан каже, що на російське відділення залишилося одне чи двоє місць для звільнених із війська. Я радію. Пропонує візитерці подавати документи на українське. А мені чомусь прийшла думка: російську літературу я й так знаю. Радіо, телебачення, більшість газет – все російською мовою. А от українська мова, література – треба знати. Адже я – українець. Коли надійшла моя черга, я впевнено, як рапортував вищому званням військовому керівництву, сказав, що хочу

піти вчитися на українське відділення. Так і сталося. Швидко переоформив документи і з грудня місяця я став слухачем підготовчого відділення Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя.

Зрозуміло, старий корпус на мене справив величезне враження. Мені здається, що я й зараз не позбавлений відчуття присутності в аудиторіях цього корпусу духу, а ще кажуть: біополя, біоенергетики його прадавніх вихованців – Гоголя, Богушевича, Гербея. Особливо Миколи Васильовича. І я страшенно радий такому відчуттю, причетності до нього. Вузькі напівтемні коридори; високі, заповнені давніми столами, аудиторії, на стінах яких портрети, портрети; товстелезні стіни; утаємничення будівлі від міської суєти, графський парк із озерами, струмками – все це створювало особливу атмосферу відчуття і слова, і природи. Я вперше, хоча виріс серед природи, тоді відчув і душею, і слухом прекрасну музику графського парку. Він шумів різними тембрами кронів своїх віт, вливаючись у єдину симфонію, яку ще ніхто й ніколи не написав і не напише. Мені дорікав Петро Максимович Кобернюк, що я часто буваю там – у цьому парку – замість читальень. А я й справді там потрошку грішив, графоманив дієслівними римами, які ніхто не читав і читати не буде. Але я й любив брати «Енеїду», «Кайдашеву сім'ю»... і читати разом із цією музикою не менш мелодійну музику слова українських письменників.

Ще з дитинства мене тягло до музики. З пальців навчився грати на гітарі, на гармошці. А в інституті – самотужки, не знаючи жодної ноти – на баяні. Але найосновніше – саме тут я заспівав. І, мабуть, треба пошкодувати, що не скористався послугами ніжинських педагогів-музикантів.

І ще про перші враження. Гуртожиток № 3. Поселяюся. Чергова – Діна Яківна, гроза студентів усіх поколінь і прекрасна людина. Щось довго мені доводилося чекати у фойє, студентів не було (час занять) і я їй читав гуморески Степана Олійника, Павла Глазого, які пам'ятав іще зі школи. Ми сміялися разом і стали друзями. Один епізод. У Діни Яківни ювілей (не скажу який, але пам'ятаю). Запросила вона окрім рідних, знайомих ще й кількох студентів. Серед них і я. Весело, приємно. І от Діна Яківна просить мене заспівати. Я не відмовляюся, але кажу, що баян то залишився у гуртожитку. Вона йде в іншу кімнату і виносить – мій баян. виявляється, вона із цими ж студентами таємно заздалегідь взяла його в моїй кімнаті і принесли на квартиру. Сміялися, співали весь вечір.

В цілому ж студентське життя переважно складається із перебування саме в гуртожитку: тут готуються до занять і екзаменів, закохуються і кохаються, проводять різні культмасові, як тоді казали, заходи. Мені, очевидно, поталанило. Мої співмешканці завжди були хорошими хлопцями, а зараз відомими людьми: Олександр Забарний, Григорій Гребницький, Олексій Дарнопих, Іван Мархоброд, Іван і Віталій Горобці, Віталій Панасенко, Василь Ведмідь...

Звичайно, треба було б сказати і про наших дівчат-красунь. Але це досить делікатне питання, інтимне. Хай воно так і буде. Одне тільки скажу: мої однокурсники посправжньому закохувалися, горіли. Але це було, мені здається, трошки не так, як сьогодні.

Перші мої вчителі у Ніжині – Петро Максимович Кобернюк, Марія Антонівна Ілляшенко. Обоє прийшли зі школи. Петро Максимович читав літературу, а Марія Антонівна – мову. Ще й до того Марія Антонівна – куратор нашої групи. За армійською звичкою кожного разу, коли я їхав додому, ставив її до відома. Згодом, коли став студентом і оговтався у цивільному житті, то позбавився цієї звички.

І дорогий, і незабутній...

Петро Максимович трохи строгішим був, і ми його побоювалися. Він міг сказати крутеньке слово в адресу ледачкуватого слухача, словесно вичубити його. Любив живих, енергійних, бідових.

Марія Антонівна – висока, красива, завжди усміхнена, добра душею, вона як мати нам була для багатьох, хто вперше вилетів із домашнього гнізда. Не довго вона нас учила, бо чекала дитину, згодом пішла у декрет.

Ми з Ніною Горлач кілька разів були у неї в гостях вдома. Надзвичайно приємні спогади.

іноземну мову читав Володимир Дмитрович Литвинов. Зараз він великий столичний учений в інституті філософії НАН України. Я завжди радий його бачити і, здається, він також.

і от я студент. Задоволений сам, а ще більше батьки, особливо мама.

Вражень дуже багато. Як у того, хто після початкової школи перейшов у середні класи: спочатку вчив один учитель, а потім – кожен предмет інший. Тому спогади надзвичайно фрагментарні, з порушенням хронології.

Для нашої групи незабутнє кураторство Анатолія Васильовича Майбороди. Саме з ним у нас активізувалися тематичні вечори, екскурсійні поїздки до Ленінграда, по Білорусії і Західній Україні. Кожна поїздка – це окремий сюжет, який саме так і запам'ятався. Анатолій Васильович був строгий, вимогливий як у відношенні до студентів, так і до колег, які дозволяли собі порушувати дисципліну – запізнюватися на лекції, семінарські заняття. Старослов'янська мова – це був один із предметів, які на кожному курсі був найважчим. Я одержав абсолютно справедливо задовільну оцінку, але, слава Богу, що не нижчу. Це була єдина трійка за весь період навчання. Якби Анатолій Васильович знав, скільки потім мені доведеться читати в архівах подібних матеріалів, він би засумнівався у справедливості тодішньої оцінки. Пам'ять про Анатолія Васильовича світла, добра. Коли він лежав у лікарні в Києві, ми з Григорієм Гребницьким відвідували його. Це вже були зустрічі колег із глибокою взаємоповагою. Уже в похилому віці, на одному із ювілеїв інституту, він мене так і не впізнав. Мені боляче було дивитися на дорогу людину, позбавлену темпераменту, живучості... Літа. Але я пам'ятаю і буду пам'ятати Вас, Анатолію Васильовичу!

Українську літературу нам читали кілька викладачів: усну народну творчість і давню літературу – Іван Якимович Заєць, літературу першої половини ХІХ століття – Георгій Якович Неділько, другу половину ХІХ століття – Петро Матвійович Дробот, і, так звану, радянську літературу – Павло Олександрович Сердюк.

З Іваном Якимовичем, а, правильніше, він із нами, хлопцями, одразу знайшов спільну мову. Взагалі його ще не було, а тільки йшли розмови, що буде читати народну творчість майже доктор наук. А на факультеті тоді не було жодного доктора наук. і ми одразу, не бачачи, поставилися до нього з особливою повагою. Вже, коли я був на четвертому курсі, він інколи просив мене замінити семінарські заняття у першокурсників. Тепер можна про це говорити. Світла пам'ять Івану Якимовичу. Ми з ним довго дружили, навіть тоді, коли він переїхав на мешкання до Одеси. Його листування зі мною я бережу і, можливо, колись осмілюся винести на люди.

Для мене особлива пам'ятлива одна відвертість Георгія Яковича на засіданні щось на зразок наукового гуртка. Тоді він сформулював кілька рис науковця, якими він повинен володіти. Одна вразила найбільше – вміння берегти час, щоб його вистачало для наукової роботи. Як я зараз це відчую: його катастрофічно не вистачає,

постійно в якомусь цейтноті, обвішаний «висяками» – це на вчора, інше на позавчора. Але не це найосновніше. Георгій Якович виявив тих, хто найбільше розтринькує час. Це – друзі. І справді, з ними-то найбільше спілкуємось, отже, найбільше з ними витрачаємо часу.

Петрові Матвійовичу дуже вдячний, що він вимагав не лише читати тексти художніх творів, знати багато віршів напам'ять, а й вести читацькі щоденники. Це дуже добре дисциплінувало. Але один комічний момент, пов'язаний із ним під час проведення капусника. На першому поверсі старого корпусу висить оголошення, у якому вітають Петра Матвійовича із виграшем автомобіля в лотерею (чого насправді не було). Через кілька хвилин з'явилось інше оголошення – про продаж цього автомобіля. Влучно, кмітливо, оперативно. Досить пам'ятні заняття з виразного читання. Його робота на телебаченні для нас була чимось надзвичайним. Строгий-строгий Петро Матвійович, але кільком студентам все-таки заліки ставив автоматом. Правда, їх треба було заробити протягом семестру. Це вдавалося лише кільком студентам.

Павла Олександровича Сердюка, здається, по-справжньому я зрозумів уже через кілька років після закінчення інституту, коли подарував він мені свою книжку. У ній настільки глибоко проаналізовано тексти поезій, що для мене це було як читання святої книги, одкровення надзвичайно мудрої людини, інтелегентної, надзвичайно скромної. Він був справді особливою людиною. Найбільше у нас викликало захоплення те, що він був членом Спілки письменників України. Скільком хлопцям і дівчатам він ставив поетичний голос! І скільки таких писало саме українською мовою. Я у нього писав курсову роботу з літератури, а потім і дипломну. Це він мене познайомив із Вадимом Миколайовичем Собком, за творами якого я й писав цю дипломну.

Олександр Герасимович Ковальчук для нас був енциклопедистом: читав лінгвістичний аналіз, діалектологію, на російському відділенні – українську літературу. Він читав практично усе, що виходило з української літератури. Навіть анекдот ходив про нього, як він відвідував стоматолога. Той бормашиною свердлить зуб Олександрові Герасимовичу, а він у цей момент читає роман. Мені у школі надзвичайно стали у пригоді заняття із лінгвістичного аналізу. Використовуючи методіку Олександра Герасимовича, я по-справжньому зміг розкрити зміст, наприклад, творів Василя Стефаника. Для дітей це було відкриттям.

Звичайно, досить добре пам'ятаю й інших викладачів філологічного факультету обох відділень. Даруйте мені, що цього разу нічого про вас не кажу. Сподіваюся, що не єдиний я, хто пише подібні спогади.

Хочеться бодай кількома словами сказати іще й про позаінститутське життя студентів, тобто про поїздки на роботу в колгоспи, роботу в студентських загонах.

У колгосп я їздив тільки один раз – це село Голінка Бахмацького району. Нас кинули на буряки, які замерзли у землі. Не знаю чи вигідно було це чи ні, але хлопців забрали на зерносушилку, і ми там більше відпочивали. І нам за це записували по 4 рублі в день. Тому в Ніжин ми повернулися ще й з грошима.

Студенти-хлопці завжди старалися підпрацювати. У вихідні чи святкові дні ми досить часто розвантажували-завантажували вагони. Це досить важка була робота, скажімо, за кілька годин треба було завантажити вагон цибулею. Спочатку ми гралися тими мішками, а потім уже ці мішки "гралися" з нами, бо не було сили не те, що його пронести кілька десятків метрів, а навіть просто покласти собі на плечі. Але інколи заробітки були досить прибутковими. Одного разу на свято Перемоги ми

І дорогий, і незабутній...

заробили по 45 рублів. Це була місячна стипендія відмінника. У парі із Вітею Горобцем, який учився на курс раніше, сезон працювали кочегарами у військовому містечку. Нам виписали перепустки із фотографією, з якими ми проходили через прохідну. Я цю перепустку показував як Штірліц у фільмі "Сімнадцять миттєвостей весни". Зараз це згадую із певною іронією. Нам там було досить добре працювати. Ми гарно одне одного підстраховували на предмет пропусків занять і т.п. Найбільше, що нам подобалося, ми могли там харчуватися в солдатській їдальні, інколи навіть в офіцерській. Але працювати доводилося важко, особливо, коли були люті морози і топили неякісним вугіллям.

Перший раз у будівельному загоні ми були в селі Петрівка Бобровицького району. Село досить цікаве за своїм плануванням: вулиці розташовані строго перпендикулярно одна до одної і називаються сотнями або пляями. Будували у місцевому колгоспі свинарник. До речі, про голову колгоспу там говорили як надзвичайно порядну людину в особистому житті. Такі сім'ї, говорили, зустрічаються досить рідко. Як тільки ми підучилися класти цеглу, почали підробляти у сільських господарів. Таким чином збільшували наші спільні заробітки. Вечорами їздили з концертами у навколишні села. Чим заслужили велику повагу людей.

Друга поїзка була надзвичайно цікава і багата – в Тюменську область. За 20 км від Сургута на північ ми готували до експлуатації залізничну колію. Хоча вона була й робоча, але ми її укріплювали. Зробили більше 10 км. Жили у вагоні. Комарів, мошки – сила. Дехто не витримував і змушений був їхати назад. Край мені сподобався. І зараз страшенно хочеться побачити його. Тайга таки має особливу принаду як і інші, думаю, екзотичні місця. Як зараз бачу цю залізницю, вздовж її автомобільну дорогу з глибокими коліями, міст через річку Почекуйку, Володю – ханта (електриком був у нас), Таню – прораба.

В обох випадках я був комісаром цих загонів. Але, думаю, комісар з мене був такий собі. Просто приємно, що все це було у моєму житті.

Звичайно, як не згадати наш, так би мовити, культурний відпочинок. Це факультетські концерти в клубі старого корпусу і загальноінститутські – у новому. Співи, танці, постановки різних сцен переважно власної обробки інших творів, колядування, агіткультбригади, відпочинок в Ядутах. Особливо колоритна постаць була – Іван Присяник. Він завжди грав неперевершено куцого, а зараз Іван вірюча людина, з глибокими знаннями українських традицій, цілитель.

Насамкінець ніколи не забуду Федора Степановича Арвата. Приїхавши з Чернівецького університету, він деякий час був проректором, а потім і ректором. Але ніхто й ніколи не відчував оцієї адміністративної дистанції. Він винятково був комунікабельний із кожним студентом простий і доступний у розмові. Він настільки легко й просто вів свої лекції, що ми тільки слухали, милувалися його ледь помітним західним акцентом, музикою його мови і не писали конспекти. На кожну лекцію він приносив величезну кількість книжок, якими він підкріплював свої аргументи. Мені хотілося коли-небудь підняти його портфель, але не відважився. Хоча, думаю, уже зараз він би й не протестував особливо, але це був би досить цікавий момент, який би викликав у Федора Степановича надзвичайно приємну усмішку.

Здається, перше справжнє знайомство із Федором Степановичем відбулося у його квартирі, коли ми, студенти, прийшли до нього колядувати. Він тоді був такий радий, як мала дитина. Вони з дружиною радісні, усміхнені стояли і дивилися-слухали

наші пісні, танці. Надарували нам півмішка подарунків. І, що найбільше нас вразило, коньяк, шампанське. Це від ректора інституту одержати спиртні напої – інші викладачі не могли цього дозволити. Але ж у цьому, справді, нічого страшного не було.

У моєму житті Федір Степанович відіграв виняткову роль. Саме йому я завдячую, що зараз живу і працюю в Києві. Четвертий курс. Іде розподіл. Київ бере на роботу 22 наших випускники. Кожному надається житлоплоща. Це вперше і, мабуть, востаннє за всю історію існування інституту. Я дві області об'їздив, щоб знайти для себе і майбутньої дружини роботу в одній школі. І знайшов – у Новгород-Сіверському районі майже на кордоні з Білорусією. Завідуючий обласним відділом освіти бере із задоволенням. Але за кілька секунд Федір Степанович усе вирішує по-іншому. Ми вдвох їдемо до Києва. Через рік одержуємо квартиру, в якій живемо й до цього часу.

За двадцять п'ять років дуже багато чого змінилося. Не впізнати ні графського парку, ні тих дерев, що росли і ще ростуть біля гуртожитку, двох навчальних корпусів. Досить помітно змінився і викладацький склад. Інститут став університетом. А це наклало багато інших змін, приемних змін не лише у статусі. От тільки абсолютно нічого не змінилося в серці, у пам'яті. Ще живі ті викладачі, що відійшли у вічність (справді, вічна їм пам'ять), щораз частіше виринають як їхні образи, так і тих, хто ще тримається, несе на своїх плечах прекрасні традиції Ніжинського педінституту. Многії всім Вам літа! Зустріч із кожним із Вас – це не лише зустріч із минулим, а й прекрасним і світлим, яке було там.

Отже, привіт тобі, мій Ніжине!

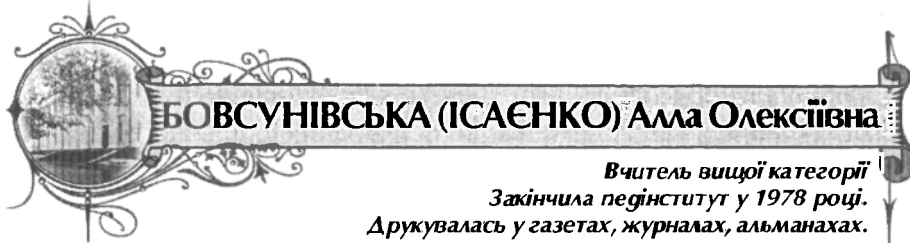
Уклін Вам, мої ніжинці!

Ніхто не знає так багато, як усі разом.

Народна мудрість

І дорогий, і незабутній...

БОВСУНІВСЬКА (ІСАЄНКО) Алла Олексіївна

Вчитель вищої категорії

Закінчила педінститут у 1978 році.

Друкувалась у газетах, журналах, альманахах.

Випускниця літстудії інституту

... Чверть століття пролягло між нами,
Та неначе вчора ми були
Юними студентами з книжками,
Що безмежний Всесвіт обняли.
Прийняла нас радо альма-матер,
У життя путівку нам дала...
... Здрастуй, друже мій,
студенте-брате!
Знову зустріч нас усіх звела...
...Крила часу неблаганно плинуть,
А роки – миттєвий зорепад...
І у нашім серці журавлино
Скоро відстукоче п'ятдесят...
Пролягли стежки непересічні,
Вже не повернути нам назад...
Сіяли розумне, добре, вічне,
І плекали мрій дитячий сад.
І світив нам завжди у дорозі
Інституту вогник золотий...
Ми раділи кожній перемозі,
Вперто йшли до власної мети...
...Знову вкотре зустрічають радо
Верби над Остром і Графський сад,
Ніжно-білі світлі колони,
І століть нев'януче "віват!"
Знову вкотре ми приносим шану
Вчителям за мудрість і добро...
Хай цілющі паростки бальзамом
Їм дають наснагу і тепло.
Перед вами голови схиляєм,
Наші корифеї дорогі...
Ми завжди вас любим, пам'ятаєм,
Ви такі ж прекрасно-молоді...
Тисячі пройшли скрізь ваше серце,
І студентські долі –
з ваших доль...

Цей міцний зв'язок не перерветься,
Як думок рожева оболонь...
...Ми сумуємо сьогодні з вами,
І вшановуємо пам'ять тих,
Хто роками поруч йшов із нами,
Допоміг незнання досягти...
Рідна їм земля хай буде пухом,
У безсмертя їхній шлях проліг...
Це подвижництво ми не забудем –
Подвигу перерваний політ...
...Пахне літо щедрими дощами,
П'ють снагу берези молоді...
Ніжине! Під сонцем і вітрами
Ми поему пишемо тобі...
І ніколи ми "Прощай!" не скажем,
Прийдем знову, як тепер, сюди...
Внукам нашим, правнукам покажем
Світлого минулого сліди...
І солодкий спогад озоветься,
Білим птахом в небо полетить.
Інститут, як юність, в нашім серці,
Як бентежна мрія, буде жить...

Про вічне веде розмову

Я знову сьогодні у Ніжині...
Іду над Остром засніженим...
І знову у юність вертаю,
Студентські роки виглядаю.
...Ось стежка веде знайома
До інституту... Я вдома,
Я знову у рідній оселі,
Де друзі щасливі й веселі...
Тут наші найкращі надії,
Роки тут пройшли молоді,
Тут в ніжному вальсі кружляли,
Навчались і вірно кохали...
...Збентежено серце тріпоче,
Сльозою у грудях лоскоче...
По східцях нагору я йду,
В неспокій тих днів попаду.
Тут Гоголя слово і нині,
Як клятва і гімн Україні.
Нащадків величчя слава
На світ весь в віках засіяла...
Тут думка пульсує висока,

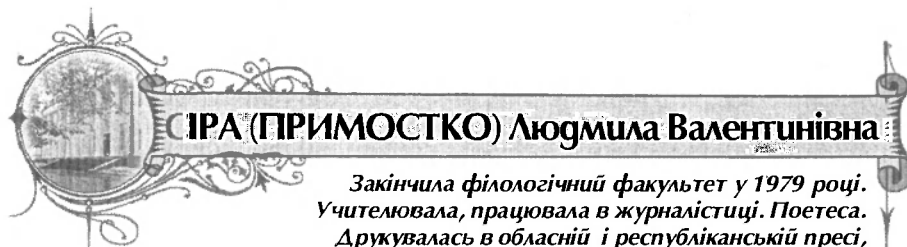

І дорогий, і незабутній...

Знання в ній – криниця глибока...
Тут мудрі наставники наші...
Хай дні їхні будуть прекрасні...
Збігали роки за роками,
Стелились дороги шляхами...
У вирій злітали лелеки.
Лишаючи спогад далекий...
Той спогад в душі – вічна пісня,
Щасливий, як ягода пізня,
Як клени, дуби і тополі
В студентській омріяній долі...
В ній совісті й правди жадина;
У муках і славі Україна,
І дум наших світоч щоденний,
Бажань найсвітліший щоденник.
...Я знову їду по Ніжину,
Милуюсь Остром засніженим
І вкотре сьогодні знову
Про вічне веду розмову...

Пам'яті Добротворця. П.О.Сердюку

Немає Вас уже. Та Ви із нами.
Таланту вашого свіча горить...
"Світлиця" поетичними рядками
Серед нащадків завжди буде жить.
Як довго ми чекали цього Слова,
А Ви ішли до нього все життя,
Плекали рідну українську мову
До самозречення, до самозабуття.
Таких, як Ви, ми звали Добротворцем,
Таким, як Ви, згоріти б, не згорать...
Були для нас Ви Батьком, були Сонцем...
Як важко в путь останню проводжать...
Улюбленцем студентів були зроду,
Боготворили літстудійці Вас...
І слово Ваше слухали ми знову...
Яким прекрасним був для нас той час...
Тернистий шлях не всипаний квітками,
І доля Ваша – Правдолюба шлях,
Не лаврами повитий, не зірками,
А мудрістю, наш любий патріарх...
Схляємо чоло своє в зажурі,
І серце, як за матір'ю, болить...
Ми пам'ятаєм Вас, ми не забудем,
У наших долях будете Ви жить...

СИРА (ПРИМОСТКО) Людмила Валентинівна

*Закінчила філологічний факультет у 1979 році.
Учителювала, працювала в журналістиці. Поетеса.
Друкувалась в обласній і республіканській пресі,
в альманахах, літературних збірниках.*

Коли я подумки повертаюся в юність, то неодмінно згадую Ніжин, ніжний і сніжний, свій рідний вуз – Ніжинський педагогічний – древній і водночас зовсім юний. Я пригадую себе – боязку і нерішучу абітурієнтку, яка в далекому 1975-тому виношувала мрію – стати студенткою філфаку, вчитися у Ніжині. Мрія збулася...

і тепер, коли влітку 2004-го мої однокурсники збиратимуться, щоб відзначити 25-річчя випуску, і вже мій син поїде до мого рідного вузу, щоб складати вступні іспити, я ще і ще раз дякую Богові й долі за те, що в моєму житті був ніжинський період життя – навчання на філологічному факультеті.

Передусім, пригадую наших любих викладачів: Олександра Герасимовича Ковальчука, якого призначили куратором нашої групи на першому курсі; Петра Матвійовича Дробота, котрий прийшов йому на зміну; Оксану Данилівну і Георгія Яковича Недільків; Дмитра Дмитровича Герасименка і Володимира Павловича Крутиуса; Анатолія Васильовича Майбороду і Лідію Іванівну Коломієць; Івана Якимовича Зайця і Гаїну Михайлівну Солонікову; Павла Володимировича Михеда і Тетяну Василівну Січковську. Всі вони не лише ділилися з нами своїми знаннями, а й віддавали запал свої душі, вчили радіти перемогам, вболівати за друзів-однокурсників, сприймати життя таким, яким воно є, у всіх його проявах. А було воно і в студентські роки різним – то світлим і радісним, то важким і похмурим...

Студентське життя нашої групи було позначене страшною трагедією – смертю однокурсниці Ніни Ященко. Ми всі були свідками, оскільки сталося це у спортзалі, на парі з фізкультури... Частину турбот, пов'язаних з похороном, нам довелося взяти на себе. Потрясіння, яке пережили ми всі, і досі в пам'яті...

Мої однокурсники, як і я, звичайно ж, пам'ятають час, проведений у с.Гужинці Ічнянського району, де працювали протягом третього трудового семестру у студентському сільськогосподарському загоні "Аеліта-76", гартуючись під ячмінним дощиком і сонцем, знаходячи романтику в буднях. То була не лише робота (на току, у саду, на полі), а й наше дозвілля – допомога сім'ям учасників війни, виступи з концертами у сусідніх селах та Жадківському піонертаборі.

Студентське життя подарувало нам чудові поїздки до Бреста й Хатині, Риги й Талліна, а ще – незабутні суботники, веселі "капусники" і новорічні щедрування.

Добрим словом хочу згадати людину великої і щедрої душі, керівника літературної студії вузу Павла Олександровича Сердюка (світла йому пам'ять!). Він доклав чимало сил, щоб згуртувати нас усіх – як першокурсників, так і випускників. Саме йому ми маємо завдячувати своїми першими успіхами в літературі. На час мого навчання в інституті – у 1975-1979 рр. – серед студентів-літераторів було аж п'ять Олександрів:

І дорогий, і незабутній...

Забарний, Лисий, Семенко, Гадзінський, Шульжинський. Головою літстудії спершу був Анатолій Шкуліпа, його змінив Тарас Колісник, потім – Олег Васишин. Іван Просяник і Василь Касьян, Тетяна Овчаренко і Аня Шинкаренко, Міта Руденко і Галина Товста, Володимир Кузьменко і Федір Юдицький відвідували тоді засідання літературної студії.

Лишилися в пам'яті й зустрічі з письменниками, які були гостями нашого вузу: Юрієм Збанацьким, Олексою Ющенком, Миколою Шереметом, казахським письменником Касимом Кайсеновим.

Сьогодні, у переддень ювілею Ніжинського педуніверситету, хочеться низько вклонитися всім, хто дарував нам крила, які стрімко несуть нас по життю. Хочеться ще раз освідчитися у любові нашому вузові.

ІНСТИТУТОВІ

От і стрілися, горді й щасливі, -
Юний Ніжин, інститут і ми.
У житті, немов на довгій ниві, -
Повені, засухи і громи...
Ми ж були, на диво, витривалі,
Молоді й завзяті не на жарт...
Попри все вже склали перший залік
Всі, як є, на витримку і гарт.
Славний вузе! Ти усім дав крила
І за це прийми низький уклін.
Нас життя ламало – не зломило,
Бо не преклоняли ми колін
І себе завжди тримали гідно,
Пам'ятали, хто ми і звідкіль,
І тебе, мій інституте рідний,
Прагнули побачить звідусіль.
В наших душах ще живе неспокій!...
Ми не розчинилися в юрбі.
У любові щирій і високій
Знов прийшли освідчитись тобі.

Після закінчення вузу я викладала англійську мову в середній школі, потім працювала у виконкомі міськради, в редакції міськрайонної газети. Зараз – працівник територіального комітету профспілки працівників вугільної промисловості. Все це – в м.Шахтарську Донецької області, де я живу і нині.

Передусім хочу подякувати вузу, його викладачам за те, що намагалися не просто дати нам вищу освіту, але й формували наш світогляд, залучали до світової культури, формували в нас власну думку про соціальні та політичні явища.

Наші викладачі...

Куратор академічної групи Лук'янюк Галина Павлівна (викладач практичної англійської), яка весь свій вільний час присвячувала нам, першокурсникам, а у єдиний вихідний (ми тоді навчались на шестиденці) возила нас у Київ на екскурсії та в музеї.

Далі, до кінця навчання, куратор – Харитонов Іван Кирилович (викладач теоретичної граматики англійської мови), найкращий друг і порадник. Дохідливо міг пояснити свій предмет, а також урізноманітнював позакласну роботу: знімав відеокамерою наші суботники, першотравневі свята, навіть складання екзаменів. У нього я писала свою дипломну роботу..

Жилко Нонна Миколаївна (країнознавство), Бартиш Олена Василівна (практична англійська), Сікорський В'ячеслав Бернартович (історія) та інші викладачі вносили в наше життя різнобарвність, небуденність і хороший настрій.

А ще Михед Павло Володимирович (література Англії та США), якому ми зуміли довести, що і на нашому факультеті (а не тільки на філологічному) є світлі голови, інтелект і громадянська позиція.

Викладач латині Литвинов Володимир Дмитрович. Ерудит з академічними знаннями. Знавець кількох іноземних мов. Прибічник національної ідеї.

Під час навчання я захоплювалась філософією. Писала наукову роботу з англійського неопозитивізму (1 місце в області на конкурсі студентських наукових робіт, 3 місце – по Україні). Керівником був Сутрін Віктор Дмитрович – чудова людина, готова прийти на допомогу будь-коли, консультуючи та допомагаючи в написанні реферату або наукової доповіді.

Але були у нас викладачі, про яких варто сказати окремо. Жомнір Олександр Васильович (порівняльна типологія, переклад та стилістика англійської мови). Всім відомі його слова: «інститут – мій дім, я тут живу, працюю і сплю». Насправді, Олександр Васильович з раннього ранку до пізнього вечора зі студентами в маленькому кабінеті на 2 поверсі, де дискутували про сенс життя, ділилися сумнівами, обговорювали вірші та переклади, чекали на критику власноручно написаних творів. Сюди навідувались студенти й інших факультетів, хто так чи інакше прилучався до літератури, відвідував літературну студію філологічного факультету та студію київського Будинку

I дорогий, і незабутній...

культури ім. Я.Батюка, де керівником був відомий український поет В.Забаштанський. (Мені, до речі, пощастило по закінченні останнього курсу побувати в фольклорній експедиції в Новгороді-Сіверському).

Шахрай Леся Борисівна (лексикологія та практична англійська) виникала раптово за нашими спинами, коли читали та обговорювали розклад на наступний день, і проголошувала незмінне «Говоріть англійською». Ніколи не відповідала на звертання до неї рідною мовою, чекала, а потім терпляче виправляла відразу наші помилки, тим самим привчаючи нас до предмету. Особливо тішило її, коли ми для діалогів вибирали літературних героїв.

І, нарешті, Гуревич Роман Львович (теоретична та практична фонетика). Закоханий у свою професію. До того ж, завзятий театрал. Завжди наголошував, що виходити з вузу треба не тільки знавцем свого предмета, але й освіченою людиною в найширшому розумінні цього слова. Пробували б ви не знати, хто така Марія Заньковецька та не побувати в Заньках! Або не піти на виставу Ніжинського чи іншого гастролюючого театру! А ще не подати діалог за всіма правилами системи Станіславського та Немировича-Данченка, щоб і вимова була, і дикція чутна, і враження – як від акторської гри!

А взагалі, навчання – це було свято. І тільки зараз, коли сплигло стільки літ (у 2005 році буде 25), розумієш, що це означає.

Поїздки в Київ на концерти класичної та сучасної музики, вистави, вернісажі художників! Коли поверталися електричкою пізно вночі, то залазили у вікно першого поверху гуртожитку, заздалегідь відчинене нашими однокурсниками.

Відвідування Дніпропетровського історичного музею імені Д.Яворницького, щоб подивитися на скіфських баб та човни-чайки запорізьких козаків, а тоді цілий день куняти на лекціях, бо дві ночі проведені в дорозі.

А ще – наша присутність на концертах артистів української естради, на поетичних вечорах, на вогниках-зустрічах з викладачами інших факультетів, що мали відрядження або експедиції до різних країн світу, а тоді розповідали про побачене студентам та демонстрували відеофільми про своє там перебування.

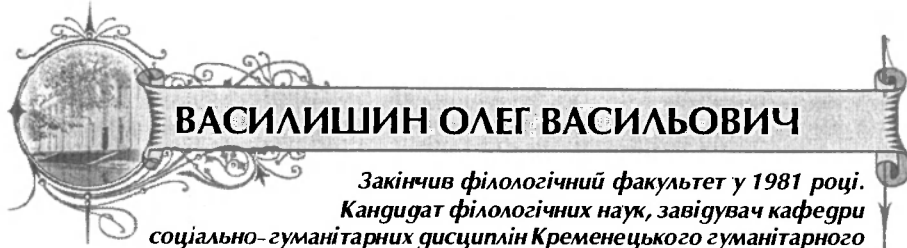
Засідання нашого англійського клубу. Педагогічна практика: восени в школах області, влітку – в дитячих таборах на узбережжі моря або на березі річки, де є ліс та чудова природа. (Звичайно, жаль, що в ті часи ми не мали змоги їздити на практику за кордон, обмінюватися студентськими групами, як це можливо зараз).

Життя в гуртожитку, де маса друзів, вечори. Де на 4-5 поверхах мешкали студенти українського відділення філфаку та музично-педагогічного факультету. Після занять – музика, пісні і навіть танці, що характеризувало незламний оптимізм та радість життя, незважаючи іноді на велику складність завдань, що треба було вирішити в житті і навчанні. Медична практика в лікарнях Ніжина, де бачили людський розпач і біль, силу волі та надію. І де здобули навички першої медичної допомоги.

І найголовніше в круговерті студентського життя – це ми самі, які не тільки хотіли знати свій предмет досконало, а прагнули більшого – для душі, для розуму, для світогляду, для майбутнього життя. Це наша молодість, яка до ранку не давала спати, залучаючи до суперечок та дебатів, відновлювала сили після копіткої праці над курсовими, дипломними та науковими роботами.

Пролетіли літа... Не всі, звичайно, досягли (з різних причин) того, чого хотіли, про що мріялось. Але ми зберігаємо пам'ять про наш тодішній чудовий другий рідний дім.

Низький уклін тобі, Alma mater!

ВАСИЛИШИН ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

*Закінчив філологічний факультет у 1981 році.
Кандидат філологічних наук, завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін Кременецького гуманітарного
педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка.
Автор прозових книжок "Голки в серці", "Незаарештована діжа",
численних досліджень з літературознавства.*

*Я люблю твою тишу, Ніжине,
Пити й пити її до дна.
Ну, й нехай ще сади засніжені,
Але в серці уже весна.*

*В очі сонячні задивилася,
Раптом березень перестрів.
Мої мрії з весною стрілися,
Першим проліском між снігів.*

Л. Примостко

Свої спогади про Гоголівський вуз хочу розпочати із слів вдячності своєму давньому приятелю Тарасові Колісникові, який в одному з листів кликав мене до старовинного міста Ніжина, де він уже тоді навчався на другому курсі філологічного факультету інституту; навіть цілий місяць пожертвував на те, щоб підготувати мене до вступу у вуз.

Найперші мої враження – це опустілий третій гуртожиток по вулиці Щорса, де проходили мої підготовчі університети. Дякувати Богові, успіх не забарився: «ефрейтор запа-су» зняв із себе солдатську форму і сів на студентську лаву.

149 – а кімната була моєю затишною домівкою на всі чотири роки навчання. Поселились у ній в перший рік Михайло Адаменко, Анатолій Кашпур, Микола Панченко, Владислав Квятківський. Микола Сіталенко та Володимир Кононенко проживали на квартирах. Це лише невеличка „чоловіча половина” курсу. Життя моє ускладнювалось тим, що за розпорядженням деканату мене призначили старостою групи, а куратором до нас було послано Віру Митрофанівну Олійник – славному жінку-філологину.

Атмосфера творчих стосунків, передана віками, опанувала й нас. Справді, навчались у Гоголівському ліцеї, з якого вийшла ціла плеяда визначних діячів науки і літератури, було не тільки престижно, але й надзвичайно почесно. А коли ще взяти до уваги, що й серед викладачів було чимало непересічних особистостей, то, мимоволі, складеться думка про ніжинський заклад як про елітарний вуз України. Інститут завжди радо приймав гостей: письменників, артистів, співаків і, звичайно, науковців. Духовний заряд на все життя ми отримали від зустрічей з Д. Павличком, В. Яворівським, Д. Івановим, В. Коротичем, Р. Недашківською, П. Охріменком, В. Микитасем, Н. Тоцькою та іншими.

Бо й справді, в Україні знали Степана Петровича Пінчука як невтомного дослідника давньої літератури, блискучого теоретика, великого поборника національного відродження. В умовах тоталітарної системи протистояв будь-яким спробам знівелювання рідної літератури. Навіть, коли це стосувалось давньоруської перлини „Слово о полку Ігоревім”, то однозначно доводив її появу як гам’ятку української літератури. У що це вилилось потім – навіть моторошно подумати. Докторську дисертацію було „зарізано” кон’юнктурними науковцями з Одеси, а п’яни з Одеси, а п наукову роботу у Житомирському педінституті годі було вже й надіятись. Навіть перехід до Ніжина не поставив крапки у трудовлаштуванні доцента Степана Пінчука. Така імпресантна особа як Степан Пінчук не могла сидіти, склавши руки. Його численні розвідки, статті, монографії, зрештою, книги засвідчили справжній професіоналізм, ерудицію, глибину розуму. А таких людей, як відомо, не сприй-

І дорогий, і незабутній...

мали в будь-які часи. Наша дружба з С.П.Пінчуком не припиняється і сьогодні. Жоден ювілей „українського Гомера ХХ століття” (цей вислів належить Степану Петровичу) Уласа Самчука не відбувається без участі літературознавця, доктора філологічних наук С.Пінчука. А оскільки Тилявка знаходиться неподалік Кременця, то й зрозуміло, що він відвідує своїх колишніх учнів.

А хіба мислиться історія Гоголівського вузу без Павла Олександровича Сердюка – людини дивовижного серця, унікальної за своїм покликанням: вченого, літературного критика, письменника, публіциста. Літературна студія, якою він опікувався два десятиліття, відома своїми титулами. Це засвідчує поетична антологія „Заспів” літературної студії НДПУ імені Миколи Гоголя, яку з великою радістю і захопленням ми отримали нещодавно від побратимів по перу Олександра Гадзінського та Олександра Забарного. Як жаль, що не побачив цього пристойного збірника незабутній Павло Олександрович...

А хіба можна забути його блискучі лекції, за якими стояли недоспані ночі..., бо кожне слово, сказане з його вуст, було якимось лагідним і надивовиж м'яким. Ми не пам'ятаємо випадку, щоб студійців він називав без зменшувальних суфіксів: Любочко, Ганнусенько, Михайлику, Любочко, Олежку і т.д.

Внутрішнє світло Павла Олександровича, здається, зігріватиме нас завжди. Нам до сьогодні дивно, як в одній людині може бути стільки щирості, доброти, любові, лагідності, терпеливості, добродушності...

Листи... Листи... Скільки їх написав наш духовний наставник до Люди Примостоко, Таїсії Шаповаленко, Ганни Шинкаренко, Ольги Хоменко... Хіба всіх перелічиш?!

Оскільки Павло Олександрович ще в 70-ті роки „постраждав” за крамольний на той час трактат І.Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?”, той відповідно увага до нього з боку КДБ була посиленою. Можна було писати про що завгодно, а про Україну... не дозволялось. Можливо саме з цієї причини йому довгий час не вдавалось надрукувати цілий ряд книг. Скажемо більше, навіть робота над докторською дисертацією „Поетика Миколи Бажана” всіяко гальмувалась чиновниками від науки. Такий тиск не міг не позначитись на здоров'ї Павла Олександровича, яке й так було підкошене лиховісною волюнтаристською системою. Шкода, що після закінчення інституту ми не зустрілись з Павлом Олександровичем... Єдине, що нині тішить серце і душу, так це листи, які ми зберігаємо як найдорожчу реліквію. Ось уривок з листівки: „Дорогі мої вихованці, Олежко і Ірина і Ваш юний Романко з пісні! Сердечно вдячний Вам за новорічне привітання та добрі побажання і від душі також Вам бажаю щастя, здоров'я, життєвих і творчих радощів! Хай щастить у всьому доброму! Хай пишеться і керується „Вересневими дзвонами”! Радий був пересвідчитись, що досвід „гоголяти” – організаторський і творчий – Ви успішно продовжуєте... Ваш П.Сердюк” (дати не вказано).

А це останній лист від дорогого учителя Павла Сердюка: „Добрий день, дорогі мої колеги і вихованці – Олежка й Іринка і Ваші дітки! Найперше прошу вибачення за довгу мовчанку, так склалося. Автореферат я одержав і був щиро радий, що Ви, Олежко Васильовичу успішно підготував цю добру роботу про Бориса Харчука і успішно захистився! Обнімаю і цілую обох і бажаю родинного і трудового щастя! На захист я, на жаль, приїхати не міг, взагалі тепер нікуди не їжджу, погано ходжу і т.п...Ваш П.Сердюк 18/VI – 97 м. Ніжин”.

Не можна не згадати і подружжя Майбород. Всім було непереливки у вивченні старослов'янської мови. Але строга дисципліна, пунктуальність, діловитість, глибока ерудиція були для Анатолія Васильовича особливо характерні. Дуже багато він давав порад молодим науковцям. (завдяки йому я на „п'ятірку” захистив дипломну роботу з сучасної української мови). Лідія Іванівна Коломієць (Майборода), окрім блискучих лекцій з давньоруської мови, на перервах завжди давала поради першокурсникам як варити суп чи борщ, тим самим наближаючи їх до себе. Це підкупляло.

Подружжя Недільків – Оксана Данилівна і Георгій Якович – не тільки не забудуться, але завжди будуть прикладом інтелігентності й шляхетності. Перші заняття в архівах Ніжина спонукали нас до пошуків, і хто виніс цю школу, той назавжди має особливу радість від незвіданого, недослідженого, непізнаного.

Справжнього артистизму й акторської майстерності можна було й навчитися у колишнього диктора Донецького ТБ доцента Петра Матвійовича Дробота, який годинами міг цитувати уривки з творів Франка, Лесі України, Куліша, Кочерги... Його міміку і жести не можна було сплутати з чиймись. Це виділяло його серед викладачів якось по-особливому.

Кафедра російської та зарубіжної словесності була у нас в особливій пошані. Олена Плаушевська, Тетяна Січковська-Михед, Павло Михед, Григорій Самойленко, Олена Євстаф'єва, Тамара Крига... Серед згаданих прізвищ першим стоїть ім'я Олени Володимирівни Плаушевської. Це не випадково. Бо ж так перейматися студентськими проблемами, так розуміти і відкривати навколишній світ засобами мистецтва у повному розумінні цього слова могла ця унікальна і дивовижна Жінка. Випадок, який трапився з нею десь 1978 році, засвідчив ще одну рису її характеру – особливу відданість освітянській праці. А трапилось ось що: на ковзкій дорозі Олена Плаушевська не витримала рівновагу і травмувала ногу. Аби не переривати навчальний процес, начитувала лекції на диктофон, який згодом в аудиторії поставав „живою істотою”, наповнюючи лекційний зал високим мистецтвом Слова. А хіба можна забути її висококваліфіковані екскурсії у Київському музеї західного і східного мистецтва, під час яких екскурсоводи музею забували про свої групи і намагались прислухатись до того, що говорила ця справжня фея від світу науки і мистецтва. Ніколи не забудеться фраза, яку ми не раз чули з її уст: “Якби я могла народжувати книги, то я займалась би цим усе своє життя...” Цими словами, мабуть, усе й сказано.

Згадуючи цю кафедру, не можу не сказати добрих слів і про Тетяну Василівну Січковську-Михед, яка прибула до Ніжина з Чернівецького університету. Її старанність і відкритість душі усіх здивувала. Глибока ерудиція, міцні знання, вміння тримати аудиторію – ось характерні штрихи її педагогічної майстерності.

Ми знали про її давню дружбу з Павлом Володимировичем Михедом (згодом вона таки стала його дружиною). А не захокуватись у цього доволі показного чоловіка, але настільки глибокого і непересічного у думках науковця, було б великим гріхом. А ще коли згадати його вперте студіювання філософії, то із вченого ступеня „кандидат наук” щось неодмінно випорскуватиме... Його особлива жестикаляція („то йдіть читайте...”) нікого не залишала „байдужим”, бо ж доводилось по три-чотири рази читати Уайльда чи Метерлінка...

Провідний науковець кафедри української літератури, доктор філологічних наук О. Г. Ковальчук залишається для нас прикладом особливої заглибленості в таїну художнього слова, зразком академічної толерантності і пунктуальності. Його лекції про М. Коцюбинського, Л. Українку, В. Стефаніка були неперевершеним літературознавчим вишколом для кожного із нас.

Тоді доцент Григорій Васильович Самойленко нагадував при зустрічі якогось гоголівського героя. Бо вже саме мовлення завідувача кафедри російської та зарубіжної літератури було вельми не ординарним. Ми знали про його особливу захоханість у російську літературу, зокрема, в творчість Твардовського.

Особливе ставлення у нас було до ректора педінституту Федора Степановича Арвата, який читав на нашому курсі історію української мови. Перед початком навчання в інституті нас, старост, було запрошено на співбесіду до ректора. Як виявилось згодом, Федір Степанович добре запам'ятав моє прізвище по оцінці з письмового вступного твору. П'ятірку не завжди ставлять, тим більше „стажникам”. Напевно такої посмішки, яку Бог дарував цій людині, не було ні в кого. Якась внутрішня доброта і особлива аура душі була в нього. Не пам'ятаємо, щоб він на когось підвищив голос. Перебуваючи в постійних клопотах, ніколи не забував про лекції. Майже кожного нового року ми вітали свого ректора зі святами. Це треба було бачити, як завжди щиро родина Арватів зустрічала посівальників.

Творчий портрет про викладачів був би неповний без доцента Івана Якимовича Зайця, великого прихильника гумору. Так оповідати про зустрічі з Остапом Вишнею, Степаном Олійником, Федором Маківчуком, міг тільки цей невгамовний чоловік. Він завжди був у пошані серед студентства. Його дуже м'яка посмішка нам запам'яталася навечно.

Окреме слово про доцента Т. Д. Пінчук, яка віддала рідному вузу п'ятдесят літ. Здавалося б, уже й час заспокоїтись, але тільки не їй. Тому знову бере в руки фотоапарат, а з

І дорогий, і незабутній...

серця і душі випромінює особливу любов до силуетів рідного вузу і в тісних рамках фотокадру намагається увічнити мить: книгу "Про Ніжинський педагогічний – з любов'ю" можна назвати візитною картою вузу. Тож здивуйте нас, Тамаро Дмитрівно, ще не одною книжкою!

Серед молодих тоді новоспечених викладачів не можна не згадати і Анатолія Кириловича Мойсеєнка – нині доктора філологічних наук, завідувача кафедри сучасної української мови Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, який читав у нас „Практикум з української мови”. Окрім великої захоханості до мови, у ньому горів великий потяг до літератури. Свого часу його поезія викликала великий інтерес у поета Павла Мовчана. Ми настільки здружились з Анатолієм Кириловичем, що новий 1978 рік зустрічали всією групою на його квартирі. А бібліотека молодого вченого вже на той час була досить вражаючою. Згодом до Кременця він надіслав нам свою першу книгу із інтригуючим заголовком „Приємлю”, де на титульній сторінці є такі щирі і теплі слова: „Олегові і його любій дружині Ірині – на добрі, світлі почування автор”. Коли я буваю у Києві, то неодмінно заходжу на кафедру у жовтий корпус університету до свого вчителя, з яким у нас склались приятні стосунки; радіємо його новим поетичним книжкам, монографіям...

З перших днів навчання до нас, „західників”, було особливе ставлення з боку так званих „особистів”, тобто працівників служби держбезпеки. А коли взяти до уваги, що один із „західників” (автор цих рядків) був старостою літературної студії, то само собою стає зрозумілим, чому нагляд за нами був подвійний. Ми навіть і гадки не мали, що й у студентському колі були свої „доносюки” (вислів належить поету Я. Черногузу). Їхня кайінова праця була досить оперативною: не встиг хтось із хлопців поїхати на могилу Ганни Барвінок у Мотронівку, як наступного дня уже на філологічному факультеті справжній переполох. Шукали винних... Чи знаходили – важко сказати, але це нас усіх насторожувало.

Нейтралізувати найбільш національно свідомих студентів – таке завдання було у працівників уже згаданої служби. Яких тільки інсинуацій вони не придумували... То шукали організаторів „гуртожитських боїв” за гетьманську булаву (саме такою грою захоплювались студенти англійського факультету), то цікавились почерками усіх студійців (хтось в історичних книгах написав чимало крамольних висловів), то намагались завербувати деяких студентів для сексотської роботи...

Від старшокурсників ми добре знали про „неславу” деяких викладачів: Г. Аврахова, Д. Наливайка, Л. Коцюби, О. Жомніра.

Десь на другому курсі до мене надійшов лист із Північного Кавказу від дивовижної людини, журналіста, письменника, критика М. Топольницького. Впродовж чотирьох років він надсилав до мене довжелезні листи-сповіді (деякі із них у мене збереглись, а інші хтось із „друзів”, очевидно, передав органам) і наполегливі прохання – залишити студентську науку і приїхати до нього на Кавказ в ролі літературного секретаря. Не так просто було зважитись на цей крок.

Серед студійців мою увагу привернув уже доволі немолодий студент Олександр Гадзінський, як потім виявилось, земляк із Держані на Хмельниччині. Впевненість у собі, вміння орієнтуватись у життєвих ситуаціях, неабияка ерудиція – ось риси, що були характерні для нього. Богом було, напевно дано, аби саме Олександр познайомив мене із землячкою – Іриною Лілякевич, яка згодом стала моєю вірною супутницею.

1981 рік. Альма-матер закінчено. В голубій залі старого корпусу доцент Алла Степанівна Біла вручила нам дипломи. За розпорядженням Міністерства освіти України мене було направлено за попередньою домовленістю до Слов'янського педінституту. Так, завдячуючи викладачу, доценту В. П. Крутиусу я опинився в Донбасі, який згадую завжди з приємністю та трепетом.

Травень – пора кохання і весіль. Отож 19 травня в студентському кафе відбулось поєднання двох доль. Ми тоді були безмежно щасливі і ніколи не думали, що так швидко пролетить час... і лише перші наші срібні волосини зафіксують його глинисть.

МОСКАЛЕНКО Михайло Андрійович

*Вчитель, журналіст. Працює
в районній газеті Борзнянщини.*

Ніжинський педінститут закінчив у 1982 році

БІЛИЙ ЛЕБЕДЮ МІЙ...

Білий лебедю мій... Вже буланий копитами дзвонить.
Я від тебе у вирій беру і науку, й тепло.
Перед світлим обличчям твоїм посхилялися крони
І дванадцять колон твоє мудре леліють чоло.

Котрий раз у думках поспішатиму знову і знову –
Чи скрипучий мороз, чи весни голубінь запашна –
В альма-матер свою на відверту і щирю розмову,
Де господарем стала вчорашня (ой, час!) дітвора.

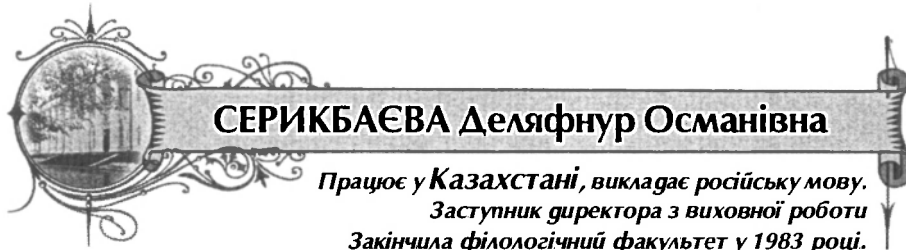
Є в природи закон непреложний і вічний, як пісня:
Лебедята повернуться, крила зміцнивши в путі.
Я до тебе вернусь знов зустріти весну благовісну
Над спокійним Остром, поклонитись твоїй щедроті.

Білий лебедю мій... Вже буланий копитами дзвонить.
Я від тебе у вирій беру і науку, й тепло.
Перед світлим обличчям твоїм посхилялися крони
І дванадцять колон твоє мудре леліють чоло.

І дорогий, і незабутній...

СЕРИКБАЄВА Деляфнур Османівна

*Працює у Казахстані, викладає російську мову.
Заступник директора з виховної роботи
Закінчила філологічний факультет у 1983 році.*

Здравствуйте, глубокоуважаемая Тамара Дмитриевна! Если честно признаться – не могу найти себе место с той минуты, как почтальон вручила мне в руки письмо. Глядя на конверт, я не могла поверить, что это весточка с Украины, а точнее, с родного (да! – да!), с любимого мною городишка Нежина. Я не могла понять: что это? откуда это?! Ведь прошло с тех добрых времен 21 год.

Ведь это целая жизнь, это такой период жизни! Это молодость, это поиски, это становление, это, наконец, любимая работа, семья, дети и т.д. и т.п. Но вместе со всем этим – это прекрасные, самые светлые, добрые воспоминания о студенческих годах.

Тамара Дмитриевна, все мои знакомые, друзья говорят, что я очень сентиментальная. Я согласна. Я живу настоящим и прошедшим. Живу воспоминаниями о тех годах, когда мы учились в Украине.

Часто открываю альбом, листаю письма от Аллы Степановны. Хочу передать огромный привет от студентов из Казахстана всему профессорско-педагогическому составу института (теперь уже университета) и особенно нашему бессменному куратору, декану нашего факультета и просто Человеку с большой буквы и милому для меня лично человеку Белой Алле Степановне.

Алла Степановна, милая и добрая, грамотная и эрудированная, отзывчивая и очень гуманная женщина, в то время была для нас всех нашей мамой. Передайте, пожалуйста, крупнейший привет и мои самые наилучшие пожелания в новом году Алле Степановне, ее сыну Эрику (помню и его) и всем, кто нас помнит.

Тамара Дмитриевна, может, у меня феноменальная память, но я помню Вас, помню всех преподавателей поименно: это Бобырь Александр Васильевич, Ивасенко Любовь Антоновна, Арват Нинель Николаевна, Арват Фёдор Степанович (наш ректор), Кобернюк Пётр Максимович (бессменный зам. декана), Христенко Маргарита Александровна, Плашевская Елена Владимировна, Томек Вячеслав Иосифович, Михальский Евгений Николаевич, Солтан Станислав Геннадиевич, Евсеев Федор Трофимович, Гулак Антонина Николаевна, Михед Павел Васильевич, Сичковская Татьяна Васильевна, Жаркевич Наталия Михайловна, Самойленко Григорий Васильевич.

Многоуважаемая Тамара Дмитриевна, говорит ли это все о чем-нибудь? По-моему, да! Ведь если бы не был так силен Нежинский государственный педагогический институт профессорско-преподавательским составом, если бы не научили они нас всех тому, что является сейчас для меня лично моим «хлебом» – разве я бы помнила обо всех вас? Я думаю, если бы не эти поди, – не было бы сегодня такой меня. Благодаря вам всем, благодаря вашему труду и умению, а нашему терпению (вдали от дома) и усердию мы ЕСТЬ сегодня!

Здесь, в солнечном Казахстане, мы называем себя «нежинцами». Не кривлю душой, но оно действительно так. В коллективе, где я работаю, все знают, что я из Нежина. У нас даже есть свой тост: «За нас, за нежинцев». Мы часто собираемся вместе. В моем райцентре нас, нежинских, пять человек. Все мы работаем в разных школах и учились в разных группах.

Я поступила учиться в НГПИ в 1978 году. Поступило нас 25 человек, а окончило 18 девушек. Все пять лет учебы в вузе жили мы в общежитии по улице Богуна, 1/2. Куратором все пять лет была наша Алла Степановна. Я, Серикбаева Дэля, была бессменным культторгом все пять лет. Возможно, что именно это повлияло на то, что из 21 года моего педагогического стажа 18 лет я работаю заместителем директора. Это те же КВН, «капустники», вечера, классные часы, турпоходы, соревнования и т.д. и т.п.

Вы представляете, по сей день мои сокурсники ждут моего звонка о встрече. Этим летом исполнилось 20 лет, как мы окончили НГПИ. Я с моим старшим сыном (его зовут Ермек) поехала в г.Семипалатинск в надежде на то, что все-таки многие наши в городе, может, организуют встречу. И что Вы думаете: все обрадовались, что приехала Дэля-культорг, ждали моего звонка и начали собираться. Алла Степановна, милая Вы наша, не хватало Вас. Очень много было сказано, спето. Мы, девочки, плакали и смеялись – это надо было только увидеть. Встретились мы у Ракишевых Марины и Сатпека. Поехали до Бектемирова Рафаэля (у него ведь жена с Черниговской области, он увез ее оттуда). Были ребята курсом ниже. Пели песни «Місяць на небі, зіроньки сяють, тихо по морю човен пливе...», «Ой, у гаю при Дунаю соловей щебече...»

Много впереди хороших встреч,
Но мы будем в памяти беречь
Грустные глаза, старый Графский парк
И тебя, любимый наш филфак.

Короче, это был вечер воспоминаний. Мы живем этим, живем воспоминаниями о вас всех, о нашем любимом городе, и несмотря на то, что все изменилось, пошатнулось (я имею ввиду политику), в нашей памяти все по-прежнему доброе, светлое и, наконец, советское.

Не забуду никогда наше здание института, его лестницы, по которым когда-то ходил Микола Гоголь. Не забуду Графский парк, библиотеку Гоголя, улицу Гоголя (где находилась наше столовая), вокзал, куда мы приезжали после каникул и счастливые уезжали домой, новый корпус НГПИ и, особенно, актовый зал и ту сцену, где мы выступали. Мы – это и группа моя, и вокальный ансамбль «АРМАН», участницей которого, все пять лет была и я.

Руководитель ансамбля Татьяна, аккомпаниатор Ирина из музпеда. Ну как забыть наши поездки – гастроли в Белоруссию, Молдавию, в город Тирасполь, откуда мы вернулись Лауреатами Международного фестиваля «Красная Гвоздика». Особое впечатление вызывают воспоминания о наших поездках в столицу г.Киев, в Минск, на Курган Славы, Хатынь, в Прибалтику, в Краснодар, в Днепропетровск и многие другие места.

Алла Степановна, помните?! Ведь за это можно все отдать!!! А заслуга это Ваша. Вы могли все это организовать, устроить. Спрашивается: зачем? Ради того, что бы мы это все увидели, запомнили, рассказывали в будущем нашим детям. Ведь это

І дорогий, і незабутній...

все богатейший материал и в нашей работе. Когда мы изучаем творчество Н.В. Гоголя, в школу я иду с альбомом, с моими книгами и фотографиями и мои ученики слушают меня с большим интересом: им не верится, что действительно я училась в тех краях, была в Великих Сорочинцах, там, где Гоголь родился.

Как можно забыть эти плакучие ивы по дороге в институт и каштаны по улице Гоголя! Ведь это неописуемая красота.

Везде природа красива по-своему. Край, где я живу, – Восточный Казахстан. Это очень красивые и богатые места. Природа здесь удивительная и люди здесь живут очень дружно. Может оно так и устроено для меня лично: друзья мои и казахи, и русские, и украинцы, и немцы. Район у нас многонациональный. В нашем районе пять типовых общеобразовательных школ. Все школы на современный лад оснащены компьютерами и всевозможными учебниками и дидактическими материалами. Руководят нами грамотные, знающие свое дело специалисты.

У меня хороший муж и двое славных детишек. Мужа зовут Нурлан, имеет высшее энергетическое образование. Дети – сыновья: Ермек 11 лет, в школу пошел с пяти лет, учится в шестом классе, отличник учебы. Данияр – учится в первом классе. Работаю я в СШ им.Б.Турлыханова со дня основания. Стаж работы – 21 год, категория – 1, разряд – 13. Самая высшая награда (помимо грамот), я думаю, это любовь и уважение всех моих учеников и выпускников, родителей и коллег. Веду 9 часов русского языка в старших классах.

Думаю, что письмо получилось сумбурное, нескладное. Но это письмо души и сердца. Несмотря на то, как изменилось время, изменилась политика, ничто не сможет разъединить связи и дружбу между нами. Для нас вы всегда остаетесь нашими украинскими друзьями и учителями. Я горжусь тем, что я училась именно в тех местах, где учился Гоголь, где встретила всех вас. Хочется пожелать вам всем: преподавателям, жителям города и в общем украинским людям доброго здоровья, мирного неба, творческих успехов, семейного благополучия. Пусть будет дружба между нашими государствами и людьми. Целую вас всех крепко, благодарю за письмо.

Слово Нежин нежно трогает мою душу, уносит в мир далеких воспоминаний, будоражит память студенческих лет.

В каждой жизни есть события – при всей своей внешней скромности они навечно врезаются в память, становятся естественной областью внутреннего мира, живут в нас, не требуя к себе никакого подчеркнутого внимания, между тем именно на них, как на камни среди болота, опираемся мы в те мгновения, когда уходим в своем сознании в далекое прошлое, в книгу жизненных воспоминаний.

Садись и давай вспоминать, перелистывать

Знакомую книгу, главу за главой.

Ты только меня ни о чем не спрашивай,

А слушай и молча кивай головой.

Белокаменные колонны придают учебному заведению солидность и строгость. Именно в стенах этого милого заведения прошли мои незабываемые годы. В годы студенчества, в годы молодости, когда пыл в душе не угасает, когда мечты опережают мысли, когда крылья поднимают нас к небесам, рождается в нас дар жить насыщенно, красиво, полноправно, беззаботно. И эту красивую, духовно богатую жизнь дарят нам наши учителя, наставники.

События за событиями, мгновения за мгновениями чередой проходят перед глазами. Институт, экзамены, вечера, концерты, а самое главное – лица людей, окружавших тебя, живших рядом с тобой.

Алла Степановна Белая – куратор группы с первого курса. Я с нежностью и глубоким трепетом вспоминаю ее слова, высказанные в мой адрес перед вступлением в члены КПСС:

– Хороший організатор, старанна, справедлива, активна у будь-якій справі. До її слова прислухаються.

Разве исчезнут из памяти эти теплые слова, разве можно забыть людей, которые протягивают тебе руку помощи в трудную минуту? Она старалась привить добрые качества своим ученикам, ее теплота, нежность и то же время терпимость, требовательность воспитывали в нас чувство высокой ответственности.

Я с гордостью вспоминаю свою первую педагогическую практику, которая проходила в СШ №3. Перед нами раскрывали секреты мастерства русского языка и литературы Ольга Николаевна Беляева, классный руководитель 6-А класса Алла Станиславовна Сорока и преподаватель кафедры русского языка педагогического института Любовь Антоновна Ивасенко.

І дорогий, і незабутній...

Я вспоминаю наш ансамбль «Арман» («Мрія»), где с любовью исполнялись наряду с казахскими песнями и песни народные украинские: «Місяць на небі» и другие. Ансамбль «Арман» стал лауреатом Всесоюзного конкурса политической песни «Червона гвоздика», который проходил в городе Тирасполе. Я благодарю судьбу, которая дала возможность увидеть милый Киев, многие города Украины, Беларуси, Молдовы, Прибалтики, России.

Милый Нежин... Родным мне стал этот маленький город с историческими памятниками прошлого, с плакучими ивами вдоль реки и беззаботными днями молодости.

Сейчас я далеко, в солнечном, дружелюбном государстве Казахстан.

Работаю в Военном институте Сухопутных войск Республики Казахстан заведующей кафедрой Государственного языка с 1999 года.

Я соавтор нескольких книг: словарь «Военное дело» на 5 тыс. слов, толковый словарь «Военное дело» – 3,5 тыс. слов, книги «Начальная военная подготовка» для 10-11 классов и методических пособий по дидактике.

У меня двое детей: Сын Мират, заканчивает среднюю школу, занимается спортом – кикбоксингом. Дочь Риана, увлечена танцами, музыкой. Живем в красивом городке-саду Алматы, в урочище гор Алатау, с вершин которых и в самые жаркие летние дни не сходит снег.

Нежин – Алматы... Оба эти города несут в себе частичку моей души, моего «Я», моего становления как личности. Молодость и зрелость. У молодости есть свое качество – это смелость, у зрелости есть мастерство. Мы узнали от наших преподавателей то, чего нельзя было узнать из книг, мы ощутили смысл жизни и сладость мгновений.

Прошли года чередой новой,
Пришли другие вместо нас...
Но дни блаженной юности, волшебной и крылатой,
Нам не забыть ни на мгновенье, ни на час.

To be or not to be? Бути чи не бути учителем англійської мови? Таке питання постало переді мною, випускницею сільської школи, двадцять п'ять років тому. І я рада, що, дякуючи Богові, я вирішила його позитивно.

І ось хвилювання і вступні іспити позаду, і я вже студентка першого курсу Ніжинського Ордена Трудового Червоного Прапора педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Для мене, сільської дівчини, яка у своєму житті далі Чернігова, обласного центру, ніде не була, Ніжин здавався тоді великим містом. І дивилася я на все широко відкритими очима. А красень інститут вразив своєю неповторною величиною з першого погляду. Якась незвичайна духовна атмосфера відчувалася скрізь: і навколо будівлі інституту з його білими колонами, і в його коридорах, і в аудиторіях.

І ось вихром закружляло шалене, неповторне студентське життя. Для нас, вчорашніх школярів, все було новим і страшенно цікавим. А викладачі... Я особисто дивилася на них як на людей іншого виміру – стільки знають, пишуть книги... і водночас такі прості у спілкуванні з нами. І дистанція між студентами та викладачами вузу навіть менша, ніж у школі між учнями та вчителями. Це вселяло почуття впевненості та взаємоповаги.

А нам хотілося все встигнути зробити, все вивчити, законспектувати, прослухати і повторити. А доба така мала, всього 24 години!

І носилися ми по інституту, займаючи черги в лінгафонній лабораторії, читальних залах і навіть на кухні в гуртожитку, де теж треба було встигнути після занять хоча б чайник поставити на газову плиту, бо увесь нестримний голодний потік після третьої пари плинув одразу саме туди... Або іноді й зовсім туди не потрапляв аж до вечора.

Здавалося, неможливо вивчити все, що вимагали від нас. А старшокурсники "підбадьорювали", мовляв, це лише сота частка того, що повинен знати студент, котрим ви станете після першої екзаменаційної сесії. То хіба це можливо?

Виявилось, що так! І зрозуміти це допомогли чудові, добрі, чуйні люди, які працювали і працюють на факультеті. Пригадую свого першого викладача англійської мови Олену Володимирівну Сологуб. Вона була для нас не тільки викладачем, а й другом, порадиником. Завжди підтримувала у важку хвилину, щось радила. Вона вводила нас у нове міське доросле життя, таке незвичайне для нас, сільських школярів.

Роки минали швидко, день за днем, місяць за місяцем, пара за парою, сесія за сесією... А в перервах між усім цим – комсомольські збори, спортивні змагання, виступи факультетського хору, робота в колгоспі, студентський сільгоспзагін з його романтикою та палючим сонцем, яке засмажувало наші тіла, як на узбережжі Чорного моря! Командиром нашого студентського загону була на той час комсорг, нині декан факультету іноземних мов Світлана Володимирівна Тезіюва – незмінний ватажок і душа факультету.

Канікули пролітали швидко і непомітно. Знову й знову з'їжджалися ми до рідного уже на той час вузу, де нас чекали, де нас любили завжди готові поділитися не тільки

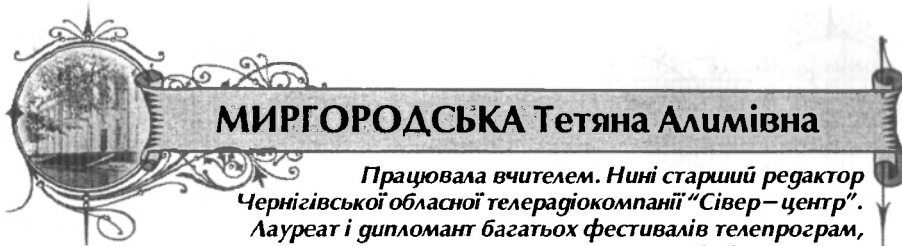
І дорогий, і незабутній...

своїми знаннями, а й душею наші викладачі. Пригадуючи свої студентські роки, не можу не висловити особливі слова подяки від імені усіх студентів нашої групи своєму кураторові Нонні Миколаївні Жилко. Це людина, яка провела нас по студентському життю п'ять років. А нам здавалося, що ми знайомі все життя. І була вона для нас найсправедливішою, наймудрішою і найдобрішою. І так хотілося, щоб вона нас не забула, щоб згадувала. Закон життя простий: що віддаєш, те й отримувеш. Нонна Миколаївна завжди віддавала і віддає часточку свого серця молоді. А добро, віддане людям, завжди повертається у десятикратному розмірі. Низький уклін Вам, Нонно Миколаївно, ми пам'ятаємо той сімейний затишок вечорів поезії, які скрашували наше студентське життя. Ви прищепили нам любов до прекрасного, Ви навчали нас усьому: і щедрості, і людяності, і любові до світлого прекрасного. А ми, сьогодні уже вчителі, передаємо усе це своїм дітям і часто звертаємося до Вас за матеріалами, які створюєте самі, які привозите з British Council та American Council. Дякуючи Вам, наші діти, які живуть на периферії, мають можливість вивчати іноземну мову по-сучасному. А наші стежини завжди ведуть нас до Вас, коли ми приїжджаємо в рідний Ніжин. Зараз, коли минуло вже 20 років після закінчення рідного інституту, коли сама пропрацювала не один навчальний рік у школі, хочеться сказати, що Ніжинський педінститут загартував нас на все життя, що дух ніжинців відчувається у школах України. У них є щось особливе – непосидючість, жадоба до нового, прогресивність і творчість. Це було закладено в нас саме в стінах цього славетного вузу. Я горда тим, що навчалася тут, що моїми вчителями були такі дорогі моему серцю люди, як Лідія Семенівна Панова, Олександр Ісаакович Близнюк, Іван Кирилович Харитонов, Олена Володимирівна Бартиш, Ніна Олександрівна Колесникова, Роман Львович Гуревич, покійні нині Галина Данилівна Гроза, Володимир Пилипович Скар та багато інших чудових, яскравих особистостей. Коли зараз ми зустрічаємося з викладачами, то радіємо, як діти, що і через двадцять років, незважаючи на наші зморшки навколо очей і дорослий серйозний погляд, що з'явився в результаті пережитих незгод життя, вони нас впізнають! І хай іноді не пам'ятають наших прізвищ та імен (це не так важливо), важливе спілкування на рівні душі.

Я патріот свого факультету. Мені він здається найкращим у світі. І тому своїм учням я завжди раджу вступати саме до Ніжинського педагогічного тепер уже університету. Усім, чого я досягла в житті як педагог, я зобов'язана саме людям, які працювали і працюють тут. Знання мови, методика викладання не підводять мене під час участі у семінарах, конференціях та конкурсах.

У минулому році я стала регіональною фіналісткою програми "Українсько-американські премії за досягнення у викладанні". І хочу сказати, що серед фіналістів цього конкурсу не одна я була випускницею Ніжинського педінституту. І нас проймала гордість за наш вуз, за те, що ми не підвели наших наставників, які підтримували нас, які писали на нас характеристики, і ми гідно несемо знання випускника Ніжинського педінституту імені Миколи Гоголя. Я пишу ці слова від щирого серця. А підтвердженням цього є мої учні, які стали студентами університету. А їх немало і небагато – дев'ять чоловік, серед яких і мій син Сергій, нині першокурсник. Я дуже пишаюся своїми учнями, адже їхні успіхи – це мої успіхи.

Життя розвивається по спіралі, і наші діти підуть далі нас. А ми, нинішні учителі, були колись Вашими учнями, шановні викладачі славетного Гоголівського вузу. Отже, естафета продовжується, а значить, слава вузу передаватиметься із покоління в покоління і буде жити в віках!

МИРГОРОДСЬКА Тетяна Алімівна

*Працювала вчителем. Нині старший редактор
Чернігівської обласної телерадіокомпанії "Сівер-центр".
Лауреат і дипломант багатьох фестивалів телепрограм,
в тому числі міжнародних.*

Закінчила російське відділення філологічного факультету у 1984 році.

О Нежинском педагогическом не вспоминаю – я им по-прежнему живу. А посему – пишу по-русски. Ведь я же выпускница русского отделения Нежинского филфака. Это не образование, а звание!

Мы познавали глубины старославянского со Станиславом Геннадиевичем Солтаном, погружались в безбрежье языка вместе с Иваном Михайловичем Гетманом. Артистичная Елена Владимировна Плаушевская открывала Древний Рим и Грецию. Мы чувствовали себя барышнями-крестьянками с Натальей Александровной Жаркевич. Даже история Советского Союза не удручала тем, что позже назовут застоём: для нас это была Литература с Г.В.Самойленком и Е.Н.Евстафьевой... Был сложный противоречивый мир, который мы, не выезжая за границу, не имея жизненного опыта, постигали с Павлом Владимировичем Михедом.

Я очень боялась, что после Ленинграда учиться в Нежине будет скучно. Я очень счастлива, что училась именно тут. Институт – как государство в государстве – жил своей, яркой, насыщенной, отнюдь не провинциальной жизнью. Театр Евстафьевой, волейбольные соревнования, КВНы... Даже если бы среди бесконечных лекций, семинаров, зачётов и экзаменов был бы один первоапрельский капустник, уже тогда можно было бы говорить о веселье и беззаботной студенческой жизни.

И всё это на фоне белоколонного красавца – старого корпуса. И всё это – под шелест деревьев Графского парка и аккомпанемент соловья.

Сколько всего незабываемого произошло за эти 5 студенческих лет! Мне очень жаль, что я не припоминаю какое-то отдельное яркое событие – ярким был каждый день. Увы, я не была образцово-показательной студенткой. Но дважды, в Таллинне и Нежине, на Всесоюзных научных студенческих конференциях представляла свой институт. И дело не в представительстве, хотя это тоже очень важно, а в той захватывающей подготовительной работе с моими научными руководителями – Еленой Николаевной Евстафьевой и Евсеевым Фёдором Трофимовичем. Люди абсолютно разные. По возрасту, вкусам, взглядам. Но безоговорочно влюблённые в русскую литературу. Они-то и научили меня работать. Точнее, думать, анализировать и писать. Я очень гордилась, что не подвела их тогда. Я очень надеюсь, что и теперь не подвожу своих Учителей. Когда работала в школе. Когда работаю на телевидении.

Я счастлива, что осуществила свою мечту – сделала фильм о моём институте «Храм науки, краси і духовної величі», геродачу о студенческих годах жизни Гоголя в Нежине. Нынче институт по праву стал университетом. Я часто бываю в Нежине и каждый раз спешу к старому корпусу, вспоминая строки из песни капустника «Где мои семнадцать лет? В нежинском лицеё». Здесь нам, выпускникам, всегда 17.

... Моя дочь учится в Нежинском университете. Наверное, любовь к нему я передала ей по наследству.

І дорогий, і незабутній...

БІЛАН Володимир
ВЕРЕЩИНСЬКА Світлана

*Подружжя. Закінчили
музично-педагогічний факультет у 1984 році.
Працюють у Чехії, керують власною музичною школою*

Наши воспоминания о незабываемых студенческих годах, проведённых в стенах одного из самых известных вузов на территории современной Украины, неизгладимы до сегодняшних дней, и, думаем, что эти воспоминания останутся до конца, пока будем живы.

Я поступил на первый курс музыкально-педагогического факультета в 1979 году. Деканом факультета был Голуб Сергей Александрович, заведующим кафедрой – Ростовский Александр Яковлевич, по специальности у меня был Сидоренко Александр Григорьевич, со второго курса – Смаль Валентин Иванович, по дирижированию – Ванда Григорьевна Потороча, по вокалу – Коробка Валентина Ивановна. Моя будущая супруга Светлана, с которой мы сейчас работаем в Чехии, училась по классу фортепиано у Розен Ведды Абрамовны.

Годы учёбы были так насыщены различными событиями, что практически невозможно всё описать в сжатом виде, но попытаемся всё-таки изложить это кратко.

Первое, что сразу вспоминается, так это рвение заниматься, особенно по специальности. Сейчас трудно себе представить, как мы заводили будильник на 5 часов утра, чтобы к 6 часам попасть в корпус музпеда и начать заниматься на инструменте. Это не было один раз за семестр, это было систематически, потому что днём все классы были заняты и просто не было другой возможности, чем в 6 часов утра. Вспоминаются и разные шутки в связи с этим. Например, учился на нашем курсе небезызвестный Виктор Петухов. Он любил заниматься на пианино каждую свободную минуту. Однажды, а это было зимой, выпало очень много снега. Собрался наш Витя, как всегда, рано на музпед. Завел будильник на 5 часов, а мы (Славик Спартесный, Петя Мартыненко и я) решили перевести часы с 5 на 3 часа. Витя, как ни в чём не бывало, когда зазвонил будильник, поднялся и в 3.30 утра побежал счастливый заниматься на музпед. Сами представляете, как всё вышло с занятиями в это снежное, холодное утро.

Вспоминается много и других моментов из студенческой жизни... Помню, как в свободное от учёбы время (в выходные дни) ходили работать на вокзал, разгружать товарные вагоны с песком или щебёнкой. Как сейчас помню: вагон стоил 60 рублей. И вот мы должны были вчетвером разгрузить 60 тонн. Ужас, как мы с этим справились. К вечеру мы были тотально уставшие, а ведь мы учились на музыкально-педагогическом факультете и довольно-таки успешно владели музыкальным инструментом. Надо было беречь руки...

А колядки ... Это был настоящий праздник ... Помнится, в этот день мы даже не учились. Сейчас, когда смотришь на фотографии тех времён, а убежало больше 20 лет, даже не верится, что это никогда уже не повторится, и немного от этого становится грустно...

Судьба разбросала нас по белу свету, но в памяти нашей годы учёбы в нашем чудесном вузе останутся навеки.

ГУЗЬ Євген Васильович

*Настоятель Хрестовоздвиженської церкви м. Ніжина.
Випускник філологічного факультету 1986 року*

У Православній Церкві існує таке поняття як намоленість. Кажуть – намолена ікона, намолений образ, маючи на увазі, що протягом десятиліть, а то і століть, до цієї ікони чи образу із своїми молитвами, думками, проханнями, бідами і радощами зверталось стільки людей, що навіть дерево, на якому написана ікона, набуває властивості акумулювати і віддавати назад енергію людських душ. І коли наближаєшся до такої ікони, то фізично відчуваєш дію благодатної сили людської молитви.

Схожі почуття я відчуваю майже кожного разу, наближаючись до Гоголівського корпусу університету, тому що тут залишилась частинка і моєї душі, моїх переживань і сподівань. Це місце, де вирощують Душу Людини, де навчають й співчувати, відчувати біль, радість, трепет...

І займаються цією справою на вигляд майже нічим не примітні люди, хоча насправді – це подвижники, справжні Апостоли любові.

Оксана Данилівна Неділько, Віра Григорівна Коваленко, Григорій Васильович Самойленко, Надія Іванівна Бойко, Марія Антонівна Ілляшенко, Володимир Павлович Крутиус, Петро Матвійович Дробот, Гарік Михайлович Чирва, Галина Михайлівна Шелемеха, Людмила Іванівна Малахатко, Людмила Петрівна Мінько, Галина Альбертівна Матюхова – це ті люди, що навчали нас добру, порядності, людяності. І навчали не стільки словом, скільки власним прикладом, виглядом, поведінкою. Всіх їх, таких різних і не схожих між собою, об'єднувало і об'єднує одне – Служіння. Не робота, не обов'язок, а саме жертвоне служіння тій справі, яку вони обрали, – формуванню Людини. Це були і є не просто викладачі, це – Вчителі, яких, на превеликий жаль, залишається серед нас все менше і менше.

Я часто згадую слова В.П.Крутиуса, який говорив нам: " Освіта розуму не добавляє!", маючи на увазі те, що набувати потрібно не лише суму знань, але й вміння ними користуватись і розпоряджатись на благо. Сьогодні мені дедалі частіше хочеться повернутись у ці благословенні стіни, щоб знову почути ці слова.

І кожного разу, проходячи лункими коридорами університету, я з трепетом відчуваю тепло сердець моїх Вчителів, чую їх голоси, які допомагають мені і нині.

Дай Вам, Боже, миру, здоров'я і спасіння Ваших душ.

І дорогий, і незабутній...

*Доцент кафедри музики Чернігівського педуніверситету,
кандидат педагогічних наук, доцент.*

Випускниця 1986 року

Я люблю тебе, мій університете, і ця любов не згасає вже протягом 18 років, а набуває нового забарвлення і відтінку.

Слова „Ніжинський педагогічний університет” викликають у мене теплі і приємні почуття. Почуєш їх по радіо, телебаченню і з'являється на обличчі лагідна посмішка як вияв почуття причетності, гордості, приємних спогадів про юність, місто, про прекрасних людей, які працюють в стінах цього могутнього, вищого навчального закладу.

Я вдячна долі, що навчалась в Ніжинському педагогічному університеті. Із захопленням згадую територію університету в різні пори року, а особливо навесні, коли все потопає в зелені дерев, красується цвітом кущів і квітів. Дуже часто уявно переносиш в стіни гоголівського корпусу і йду по коридорах, насолоджуючись архітектурою, атмосферою минулого і сучасного.

Тут пройшли найкращі студентські роки, роки становлення, юності, кохання. Часто пригадуються святкування Дня факультету 1 квітня. Це було дійсно свято, з костюмами, духовим оркестром, урочистою ходою, привітанням педагогів, святковим жартівливим концертом.

А щедрівання на підприємствах і в організаціях міста! Скільки приємних спогадів вони залишили!

Назавжди залишилися в пам'яті викладачі університету. Кожний з них по-своєму, але з любов'ю, великою відповідальністю і батьківським піклуванням робив велику справу – навчав і виховував.

Факультет музичного виховання – це моя друга рідна домівка. Дружній і високопрофесійний колектив викладачів факультету на чолі з деканом, Олександром Яковичем Ростовським, прекрасною, чуйною, талановитою і високопрофесійною людиною. Теплі спогади про куратора групи Курсона Валерія Миколайовича. За всі роки навчання він дійсно оточив нас батьківською любов'ю і турботою. Його добра посмішка, з якою він завжди звертався до нас, навіки в нашому серці.

Завжди в моєму серці – прекрасні спеціалісти, викладачі з великої літери, добрі, шляхетні Ведда Абрамівна Розен та Жанна Михайлівна Володченко, їхні професійні й життєві поради служать орієнтиром на моєму шляху.

Назавжди запам'яталась та сприятлива атмосфера, що створилась в університеті протягом багатьох років, і так ніжно і вірно оберігається і передається від покоління до покоління. Людність, професіоналізм, вимогливість і любов – ось якості педагогічного колективу, які бумерангом повертаються до його вихованців.

Низький уклін тобі, Ніжинський педагогічний університет. Ти – моя любов і гордість на все життя!

Скільки я живу, стільки з теплотою та вдячністю згадую свій Ніжинський педагогічний інститут. Чомусь школа не залишила в моїй душі таких згадок, як інститут. Можливо, тому, що в школі я тільки вивчала предмети, а поза школою я відвідувала різні гуртки в Будинку піонерів та в Будинку культури. То для мене все цікаве життя проходило за межами школи. Тому я дуже зраділа, коли, нарешті, закінчила школу. З цим радісним настроєм я й складала вступні іспити до Ніжинського педінституту. З перших днів занять, із звертання викладачів до студентів на "Ви" я відчула, що почалося доросле життя.

На нашому факультеті іноземних мов та й в інституті теж панувала особлива атмосфера: тепла, дружня, творча, комфортна, домашня. Наш вуз, в порівнянні зі столичними, був меншим і згуртованішим. На факультеті всі всіх знали, та й на інших факультетах у кожного було багато знайомих завдяки тому, що громадське життя в інституті вирувало.

Великою була заслуга наших викладачів у створенні такої невимушеної атмосфери. Скільки раз у житті, потрапляючи в різні колективи, я ловила себе на думці, яка я горда з того, що у нас в інституті був такий інтелігентний колектив викладачів. Ніколи вони не дозволяли собі грубощів, фамільярності, крику, погроз чи ще чогось непорядного, із чим у житті іноді зустрічаєшся. Завжди мої викладачі були для мене взірцем, еталоном людської поведінки.

А та сума знань, яку я отримала в інституті завдяки умілій праці викладачів, – це безцінний скарб, яким я дорожу, користуюся й намагаюся примножувала все життя після закінчення інституту.

Моїм першим викладачем англійської мови та куратором групи була Тезікова Світлана Володимирівна. Сама ще минулорічна студентка, вона відразу включила нас у вир життя. Молода, енергійна, завзята, вона ліпила з нас, ще аморфної маси, колектив.

Мені дуже запам'яталися наші перші заняття, бо вони були першими, незвичними та цікавими. Ми починали зі звуків та букв, носили із собою дзеркальця, щоб дивитися на свою артикуляцію. Спочатку нам було трохи ніяково й смішно. Але Світлана Володимирівна контролювала кожен наш звук, кожне слово, кожну інтонацію. Ми працювали, як скажені, ми читали, інтонували діалоги, вчили їх напам'ять, записували на плівку, а Світлана Володимирівна прослуховувала цю плівку дома. І потім, в аудиторії, ми всі слухали її і розбирали помилки.

Іноді потрапляли ми в комічні ситуації. Пам'ятаю, як всі сміялися, коли один наш одногрупник, знехтувавши всіма інтонаціями, прочитав діалог, як народну казку. Ледь ми відійшли від сміху, як Світлана Володимирівна включила плівку далі. І тут, почувши

1 *дорогий, і незабутній...*

початок наступного діалогу, ми всі вибухнули реготом, бо інший наш одногрупник розпочав діалог у стилі детективу. Весь перший курс ми не залишали лабораторію. Скільки текстів ми переслухали, скільки завдань до текстів виконали! Завдяки такій інтенсивній підготовці ми вільно розмовляли англійською в кінці першого курсу. Скільки терпіння потрібно було нашим викладачам, щоб так добре нас підготувати!

А наші екскурсії із Світланою Володимирівною! Скільки цікавих та веселих спогадів від них залишилось!

Моєю найулюбленішою викладачкою в інституті була Жилко Нонна Миколаївна. Я просто обожаю її! На її заняттях я отримувала задоволення від спілкування. З нею завжди було цікаво. Легко й доступно вона давала нам граматику, невимушено спонукала нас до мовлення запитаннями при обговоренні домашнього читання, цікаво розповідала про англійські країни, а скільки англійських пісень ми з Нонною Миколаївною переспівали!

Кожен викладач був по-своєму яскравою особистістю. Як не згадати Олександра Ісааковича Близнюка – декана факультету іноземних мов! Він завжди знайомив нас із цікавими мовними зворотами, словами та словосполученнями, незмінно починаючи їх словами: "Між іншим, а ви знаєте, що...". Як декан, він дуже турбувався, щоб життя на факультеті було цікавим, організовував художню самодіяльність. А вона на нашому факультеті завжди була на висоті: і концерти до свят, і студентські "капусники", і фестивалі.

Викладачі завжди були вдячними глядачами на концертах, вболівали за нас, коли ми змагалися з іншими факультетами, та й узагалі, ставилися до нас як до рівні, до своїх майбутніх колег.

Методику викладання іноземної мови вела в нас завідувача кафедри іноземних мов Панова Лідія Семенівна. Відверто кажучи, ми її трохи побоювалися, бо вона здавалася нам надто суворою та вимогливою. Відповідаючи їй, ми намагалися бути точними, бездоганними та добре підготовленими. Зараз у своїй роботі я весь час користуюся творчими розробками, вправами з книжечки Лідії Семенівни та Нонни Миколаївни. Кожного разу, коли я дивлюся на обкладинку і бачу прізвища моїх викладачів, в мене на серці теплішає – вони й після інституту мені допомагають.

Дуже любила я сучасну російську мову, яку викладала Гетман Людмила Іванівна. Як викладачка вона була теж дуже вимоглива, але справедлива, мала чітку, гарну вимову, яку було приємно чути, і я старалася всіма силами бути на високому рівні. В такій викладачці важко було заробити високу оцінку і я дуже пишалася собою, коли в мене це виходило.

А ще заворожував нас своїми лекціями викладач філософії Страшко Г.Г. Філософія – дисципліна не з легких, можливо, для когось і нуднувата, але не з вуст нашого викладача. Читав лекцію він дуже швидко. Кожне його слово мало таку вагу, що мені здавалось, якщо якесь слово я пропущу, не встигну записати, то втратиться зміст усього речення. Але Іноді я так заслуховувалась його лекцією, що забувала писати.

Щоб трохи дати нам відпочити від такого напруженого темпу, наш викладач розповідав нам веселі історії. Багато студенток були закохані в нього за його блискучий гумор.

Я щаслива, що навчалася у цьому закладі і завжди вдячна йому за науку.

Студентські роки... Вони завжди викликають теплу хвилю у душі. і навіть зараз, проїжджаючи повз університет, голова сама собою повертається в бік старовинної будівлі, а якщо хтось із студентів знаходиться в автобусі і просить зупинитися на зупинці "Університет", я з заздрістю проводжаю його очима і ще раз усвідомлюю, що цю зупинку я вже "проїхала". Так було і цього разу, коли моя колишня учениця, а нині студентка IV курсу філологічного факультету Перевера Ольга, поспішала на екзамен. Оля хутко зачинила за собою двері, а я полинула у свої спогади...

Літній табір відпочинку для молодших школярів Талалаївської середньої школи. Я – одна з учениць. Вихователі проводять з нами бесіду про різні види професій, а потім запитують у вихованців, хто ким хоче бути. Майже всі діти (і хлопчики і дівчатка) називали професію космонавта і льотчика, а я тихенько сказала: вчителькою. Старша дівчинка подивилася на мене серйозно і прокоментувала: "Щоб стати вчителькою, треба дуже гарно вчитися". Не знаю чому, але тоді мені здалося, що це для мене недосяжна вершина. і ця мрія трішки забулася. Вчилася я добре, але відмінницею була лише один рік, у четвертому класі. Та в старших класах самі вчителі порадили мені вступати в педагогічний. Залишалося обрати лише фах. Але ця проблема вирішилася сама собою після того, як я взяла участь в обласній олімпіаді з англійської мови. Серед учасників олімпіади я була далеко не першою і тому відчула в собі велике бажання навчитися говорити англійською мовою. Пам'ятаю співбесіду перед вступними екзаменами. Лідія Семенівна Панова, доцент кафедри англійської мови, порадила мені не вступати на факультет іноземних мов тому, що бракувало знань. Та я була впертою, мала велике бажання, а ще відчувала підтримку держави (з однієї нашої школи нас, випускників, вступало до педагогічного інституту дев'ять, і шістьом із нас видали цільові направлення з обласного відділу освіти. Дякуючи цьому направленню, я з першого разу вступила до інституту).

Пам'ятаю сонячний вересневий день 1986 року, коли нас, першокурсників, зібрали на святкову лінійку, щоб вручити студентські квитки. Ми стояли навпроти старого корпусу інституту і відчували, яка сильна енергія йде від цього величного будинку. Нас щиро вітали кращі викладачі факультету іноземних мов: Близнюк Олександр Ісаакович – декан факультету, Лідія Семенівна Панова – завідувач кафедри англійської мови, Жилко Нонна Миколаївна – доцент, викладач методики вивчення іноземних мов, Гуревич Роман Львович – викладач фонетики англійської мови, Бартиш Олена Василівна – викладач граматики англійської мови, Харитонов Іван Кирилович – викладач практики англійської мови та багато інших викладачів і лаборантів. Виценазвані були найповажнішими викладачами факультету іноземних мов. Вони своїми руками закладали фундамент нашої освіти. До них ми часто

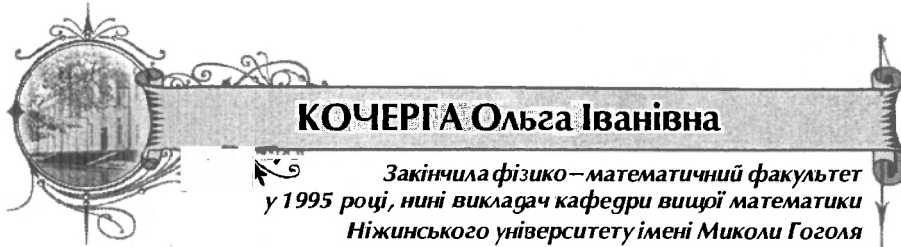

І дорогий, і незабутній...

зверталися за порадою, вони віддавали нам свої знання. А які цікаві лекції з історії англійської літератури нам подавав Завальнюк Анатолій Іванович! Він один з небагатьох, хто в той час розмовляв з нами українською мовою. (Російська мова була в той час поширена, можливо, через те, що більшість студентів були мешканцями Чернігова, Києва, Білої Церкви та районних центрів Чернігівської області, вихідці із сіл на нашому факультеті були одиниці).

Практику англійської мови студенти моєї групи вивчали з заступником декана Коваленком Володимиром Опанасовичем. Він був нашим улюбленим викладачем, а ми – його улюбленими і першими студентами в нашому інституті. До нас він завжди звертався з особливою увагою.

Дійшовши до третього курсу, ми почали вивчати німецьку мову. В чарівний світ цієї мови нас повела Ольга Петрівна Добровольська, хоча й молодий, але досить досвідчений педагог. Це від неї ми дізналися, що Гельмут *Коль* у перекладі означає "капуста". Ольга Петрівна вселяла в нас натхнення, і ми з новою енергією бралися за вивчення німецької мови. Інколи ці знання приходили мені на допомогу. А в інституті нам на допомогу завжди приходила наш куратор, Коломієць Валентина Олексіївна. Разом з нею ми подорожували по колишньому Радянському Союзу, відвідували театри та концертні зали в Києві. Вона намагалася прищепити нам любов до прекрасного, допомагала в підготовці різних свят. Запам'яталося святкування 40-річчя нашого факультету. Це була грандіозна подія. Адже ми вважали себе особливими серед студентів інших факультетів. В ті дні всі, і викладачі, і студенти, ходили у піднесеному настрої. І навчання чомусь давалося легко. А скільки енергії ми витратили на приготування нашого прощального "капусника"! І хоча підходив час прощатися, ми розуміли, що ці хвилюючі миті завжди спливатимуть у пам'яті, нагадуючи про те, що безтурботна студентська пора, пора юності, завжди буде приймати в свої обійми все нових і нових юнаків і дівчат. І якби можна було повернути стрілки годинника назад і поставити перед собою запитання "Куди піти вчитися?", я б знову обрала Ніжинський педагогічний, факультет іноземних мов.

КОЧЕРГА Ольга Іванівна

*Закінчила фізико–математичний факультет
у 1995 році, нині викладач кафедри вищої математики
Ніжинського університету імені Миколи Гоголя*

Хто сказав, що професія вчителя буденна та звичайна? Щоб стати гарним педагогом, необхідно мати не тільки міцні знання з фаху, а бути ще і майстром у спілкуванні з учнями, тобто мати ще й здібності актора.

Саме всім цим якостям ми, випускники славетного вузу, і вчилися у талановитих викладачів – майстрів своєї справи. Чимало часу минуло з моменту закінчення інституту, але наче зовсім недавно були ми студентами, складали заліки та екзамени, готувались або інколи і не готувались до занять, були на практиці в школі та у літньому таборі ...

Пригадується 1 вересня далекого 1990 року. Перші враження, хвилювання, перші лекції. Згадується привабливе, доброзичливе, осяяне світлою посмішкою обличчя Наталії Іванівни Яковець. "Бути гарним вчителем ви всі зможете. Тільки для цього необхідно дуже сильно цього захотіти" – говорила вона нам. Не можу забути її чудові лекції з невеличкого курсу "Вступ до спеціальності". Вони одразу створили оту педагогічну ауру, яка назавжди залишається з тим, хто обрав педагогічну професію. В цьому велика педагогічна майстерність Наталії Іванівни як лектора, як науковця, її лекторська невимушеність, щирість і доказовість здавалось мимовільно вводила нас у роботу над оволодінням нашою професією. І ми старалися.

На наступних курсах Наталія Іванівна продовжувала передавати нам свій досвід і знання. Скільки цікавого, корисного і нового ми почули на її заняттях! Тепер я вже сама стала викладачем і розумію цінність та корисність порад нашого наставника.

У нас були чудові викладачі з фаху – майстри своєї справи. Математичний аналіз у нас викладав Старун Іван Іванович – людина закохана у свою професію, гарний лектор, вимогливий, принципний. Він завжди прагнув навчити нас не заучувати напам'ять, а розуміти та аналізувати.

Тетяна Миколаївна Канівець викладала інформатику. Звичайно, тодішні комп'ютери не можна порівняти з нинішніми, але як цікаво було спостерігати швидкий розвиток техніки. Все було новим, напевно, не тільки для нас. Тетяна Миколаївна вміла зацікавити нас своєю розповіддю, поясненнями, новинками в галузі комп'ютерної техніки. Вона вміло поєднувала такі риси, як вимогливість, доброзичливість, щирість, прагнення навчити нас якомога більшому.

Не забувається Яковець Василь Павлович, ректор нашого університету. Він тоді тільки повернувся з докторантури і мені пощастило писати в нього дипломну роботу, тема якої, згодом, стала темою моєї майбутньої наукової роботи, а Василь Павлович - науковим керівником. Василь Павлович – справжній науковець, весь час у творчому пошуку, наполегливо досягає високих вершин, робить нові відкриття. Бути ученицею Василя Павловича – це для мене велика честь.

Всі викладачі щиро вчили нас здобувати знання, кохати свою професію вчителя. Зустріч з кожним з них додавала нам неоціненного досвіду.

Студентські роки назавжди залишаються у пам'яті і згадуються як щось гарне, приємне, радісне, як зустріч з юністю.

І дорогий, і незабутній...

*Автор трьох поетичних збірок.
Закінчила природничо-географічний факультет 2000 року.
Поетеса. Живе в м. Мельбурн (Австралія).*

Заплющую очі і прислухаюсь до Тиші, яка ще жодного разу не була мовчазною. Швидше навпаки – стоголоса, проте не балакуча. Ось і зараз вона говорить, а я слухаю, слухаю і... не розумію. Не розумію, звідки ж береться це (надміру велике!) бажання монологічної розмови? Знову слухаю й мовчу, не наважуючись зронити ані півслова. Серце починає калатати. Здається, ще мить – і воно вискочить із грудей, бо вже чує, як хвилі вертають весла пам'яті до незабутніх, але відшумілих студентських років! А я боюсь, що за його таким голосним гупанням прослухаю щось надважливе і до болю бажане.

Та ось і перша зустріч з однокурсниками, і перша (тремтливо-очікувана) посмішка радості, і перший дотик очей педагогів з відтінком... прощання. Захлинаюсь пам'яттю, купаюсь у гарячих водах мого Ніжинського Гольфстріму.

На мить, на дві,
На день чи тиждень
Вертаю пам'яті весло
Крізь терен часу
Й вічне: "Ти ж де?
Куди тебе так занесло?"
Блукаю пам'яттю,
Мов снами –
Не вулиці,
А міражі
Ахтось:
– Ти не з нами?
І де тепер твої вірші?
– Та ось же я!
Вже зовсім поруч...
Хоча із далеку
Дивлюсь на Вас.
Хвилинку – справа,
Дві – з ліворуч.
О, Ніжине, ти –
Мій Пернас!

Так, я поруч. Дарма, що живу нині в іншій півкулі нашої Землі. Та з впевненістю можу сказати – немає ні меж, ні кордонів для людської думки. За умови, що нема й потреби встановлювати їх власноруч.

Знову пливу хвилями студентського життя і відчуваю солонуватий присмак терпкого Щастя. Як воно носило мене на своїх піднебесних крилах, коли ніжинська міськрайонка видрукувала (!) добірку моїх поетичних проб з напутнім словом шанованого педагога-наставника Тамари Дмитрівни Пінчук. То була перемога над собою! Однак її могло не бути, якби не ця дивовижна жінка, закохана в поезію. Вона уміло, ненав'язливо й обережно показала тоді стежечку, якою маю ступати далі, – що ні біохімія з геофізикою, ні анатомія з гістологією не відбили бажання писати вірші. І одна за одною в студентську пору (2000-2001 рр.) з'явилися мої поетичні збірочки "Скрипка часу" та "Стихія Сонця".

Бог свідок – я не лукавлю: ще нічого не відаючи про проект з виданням "Спогадів", у третій своїй книжечці "Передчуття наближень" (лютий 2004 р.) присвячую Т.Д.Пінчук "Сиві грудні":

Колюча дійсність і думки колючі
Сплелися міцно, зав'язавши руки.
Цей світ немало ще печалей вручить
І розлетиться на зрадливі звуки.
Хто заперечить силу порожнечі
І хто відкриє очі нам, безбожним?
Втомилось небо падати на плечі
Та розминатись – з усіма і кожним.
Дивлюся зблизька, бачу - іздалека
і кличу підсвідомо дні майбутні.
Моя душа - непроминуща мекка
У квітень переселить Ваші грудні.

Згадую інших педагогів – усіх разом та кожного окремо. І хочу сказати щиросердне "спасибі" їм усім. Бо кожен закладав фундамент у становлення мене як Людини, не відстороненої від усього живого. Бо кожен зіграв вирішальну роль, привнісши своє індивідуальне звучання в мою Симфонію Життя. І тому вперто не хочу вірити, що чийсь дороги уже зупинились!

У цій же збірці "Передчуття наближень" є ще одна присвята – декану природничого факультету Івану Івановичу Кочерзі. На жаль, посмертна: „Memento mori!“ (Пам'ятай про смерть!).

Відвертість істини – сліпа й разюча –
Примушує узяти реванш.
Маскуючи у нім свою співучість,
Ховаємо один, то інший ганж.
На клептоманію давно всі хворі,
В утробі ще пізнавши її суть.
Та вперто твердимо: „Memento mori!“,
Невже це все, що можемо збагнуть?
Нових теорій нам шукати пізно
І теорем буття не довести.
То дай же, Боже, щоб віднині й присно
Ми пам'ятали свята і пости.

І дорогий, і незабутній...

Я знаю, я вірю: наші стежинки нададуть зупиненим дорогам викладачів нового продовження і нового звучання Тиші.

Скрипка часу

Таким я

Гоголя

не бачила ні разу:

По вулиці іде і гра на Скрипці Часу.

А вітер по-весняному вже свіжий,

Мелодію розносить на весь Ніжин.

А з ним – Тарас, Гребінка йде і Глібов,

І хочуть щось мені сказати ніби.

А збоку – цар Микола винувато

Під козилок хова злобу зятято.

Студентське плем'я вибігає з класу –

Послухати, як грає Скрипка Часу. ...

... Таким я

Гоголя

не бачила ні разу.

* * *

Розпитаю в осені про вас –

Що, незрима, всюди тут гасає.

Та помовчу мить. Щоб не озвавсь

Жовтий сум – він знав мене і знає.

Розпитаю про усіх, про все

І про стежку, що сліди згубила.

Східний вітер сон мій понесе

У Прилуки на високих крилах.

* * *

Без вагання межю перейду

Із одного століття в інше.

Ніч згублю на ній, а знайду

Золоту пастораль із віршів.

Із сумнівних виберусь днів,

Що плетуться услід чередою.

Я любов у всіх бідах відстою,

Від якої весь світ заяснів.

Без вагання межю перейду,

Щоб зустрітися із тобою

У моїм пелюстковім саду –

Між Дніпром і Сулою.

Дощ з України

М.С.

Ще сонце випалить сліди,
Котрі залишимо з тобою.
Не зупиняйся, ти – іди!
А я хвилиночку постою
Посеред спеки, що була,
Яку змива раптова злива.
Я не випрошую тепла –
Погода в Мельбурні мінлива.
Така ж мінлива, як вода,
В безмежнім лоні океану.
Вже день злетів! А ніч гойда
Розлуку з домішком туману.
Отак і нас життя гойдне,
Не поспитавши, що й до чого.
Лишивши вічне і земне
За ширмою дощу сліпого,
Що з України долетить
І втішить срібною журою.
Ти йди, іди! ... А я ще мить
Посеред радості постою...

І дорогий, і незабутній...

СТРЕЛЬНИКОВ Микола Анатолійович

*Асистент кафедри прикладної
математики та інформатики.
Випускник педуніверситету 2001 року*

Якщо говорити про роки навчання у Ніжинському педагогічному університеті ім. Миколи Гоголя, то мені дуже пощастило. Пощастило тому, що навчався у цьому славному вузі не тільки п'ять років, але ще й три роки в аспірантурі. Зараз працюю асистентом на кафедрі прикладної математики та інформатики. Отож продовжую залишатися у цій творчій атмосфері і одночасно продовжую відчувати себе ще студентом.

Дав собі слово завжди наслідувати тих професіоналів, які мене вчили, які викликали захоплення їх ерудицією, їх глибоким знанням справи та педагогічною майстерністю.

Кожен студент фізмату знайомий із геометрією. Вона може здатися складною, нецікавою, але тільки не у викладі Циганок Лариси Василівни. З перших моментів занять ми були вражені яскравою особистістю викладача. Весела вдача, цікаві приклади наочності та просторове уявлення всіх процесів дозволяло легко перейти в пізнавальну сферу геометрії. Це мистецтво полягає в тому, щоб розповісти про складні процеси простими словами, щоб розкрити суть складного явища, не затьмаривши його другорядними деталями та непотрібними подробицями. Вона добре знає математику і ніколи не завалювала викладу зайвими математичними викладками, які, можливо, робили лекції більш строгими, та зате менш доступними для сприймання.

Курс алгебри у викладі талановитої Курниш Алли Василівни був не менш вражаючим. Згадується зі студентських часів її цікавий підхід до студентів і, як мені здається, до людей взагалі. Здається, що ще до відповіді Алла Василівна завжди ставила студенту найвищу оцінку, видаючи йому деякий аванс довіри. Такий підхід до студентства приховує в собі глибокий зміст та високу міру доброзичливості. Алла Василівна ставилась до людей з глибокою повагою та щирою доброзичливістю, вона людина надзвичайно товариська й демократична. Алла Василівна поважала студентів, бачила в кожному з них перш за все людину. Вона завжди пам'ятала, що статус викладача вищої школи зобов'язує до коректності і тактовності у ставленні до всіх людей без винятку. Саме через це працювати із Аллою Василівною було і приємно, і цікаво та не менш повчально.

Одним з перших моїх викладачів був і Василь Павлович Яковець, ректор нашого педуніверситету, керівник моєї дисертаційної роботи.

Василь Павлович вирізняється вражаючою працездатністю. Зайве говорити про талановитість – це цілковито впливає з усієї його наукової діяльності. Але працездатність Василя Павловича напрочуд неймовірна. Очевидно, Василь Павлович добре знає всім відомий вислів, що геній складається з 1% геніальності і 99% працездатності. Наукова принциповість Василя Павловича характеризується,

зокрема, тим, що він не терпить несумлінності в науці. Неодноразово на наукових конференціях і семінарах йому доводилося відстоювати свою точку зору, вступати в дебати зі своїми опонентами.

Наукові дослідження Василя Павловича гідно оцінила Національна Академія Наук, тому йому присуджено премію імені видатного математика М.Остроградського.

Цікавим згадується стиль роботи Василя Павловича як з дипломниками так і з аспірантами. Василь Павлович пропонував тему дослідження і чекав, як проявить себе студент при вирішенні поставлених перед ним питань, чи здатний він самостійно упоратися із завданням чи потребує допомоги з боку керівника. Він не любив здійснювати дріб'язкову опіку, давав широкі можливості для виявлення самостійності і не сковував ініціативу працюючого. Лише після того, як виявлялася трудність аспіранта самому упоратися із завданням, Василь Павлович втручався в хід дослідження і допомагав порадами та консультаціями.

Саме Василь Павлович запропонував мені свого часу тему кандидатської дисертації, визначив основні напрями подальшої науково-дослідної діяльності, яку я виконую під його керівництвом. Один із цих напрямів був тісно пов'язаний із розвитком деяких його наукових ідей, поданих в докторській дисертації.

Про багатьох моїх викладачів можна сказати багато добрих, правдивих слів і оцінок. Увагу студентства завжди привертали такі риси, як наукова принциповість, дивовижна працездатність, доброзичливість, цілеспрямованість, пристрасна закоханість у науку. І ще – мудра педагогічна майстерність.

Молоді, яка тут навчалась і буде навчатися, є що взяти з собою у нелегку педагогічну дорогу.

*Особа вихователя означає
все в справі виховання
К. Ушинський*

І дорогий, і незабутній...

Не зчулася, коли й промайнули майже 6 років навчання в університеті: один рік навчання на підготовчому відділенні та 5 років на фізико-математичному факультеті. Протягом навчання в вузі у нас читали предмети дуже багато викладачів як із кафедри математики, фізики, економіки так і з багатьох інших, ці навчальні предмети були різними як за змістом, так і за тривалістю. Мені дуже хочеться згадати їх, як кажуть, поіменно, нехай це будуть мої слова вдячності за повсякденну копітку працю моїх викладачів.

На підготовчому у нас читали Кользнев С.І., Опанасенко В.Г., Шовкопляс В.С та Гальчук В.Ю. Кользнев С.І. викладав алгебру і вимагав від нас виконувати певну кількість завдань із кожної теми в окремих зошитах і на кінець навчання їх назбиралося дуже багато. Володимир Григорович Опанасенко викладав у нас геометрію. Я пам'ятаю, як він мені із самого початку ставив по геометрії 4+, як би я не відповідала. Але одного разу, коли я розв'язала задачу біля дошки і він сказав, щоб я сідала на своє місце, то Павлюк Сергій голосно сказав, що за свою відповідь я отримаю 4+. Після того випадку в мене вже не було такої оцінки, як 4+, а лише 5. Василь Сергійович Шовкопляс викладав у нас на підготовчому фізику, на заняття мало хто ходив, тому що фізику ми не дуже любили. Пам'ятаю, що на останню контрольну роботу прийшло лише четверо, і всі отримали за неї 2, крім Борисенко В. Ми розуміли, що ці оцінки ні на що не вплинуть. Валентина Юхимівна Гальчук викладала у нас українську мову, вона дуже від нас вимагала знання правил та вміння писати ділові папери. Тому до неї на заняття ми завжди готувалися. і я вдячна їй за це, тому, що саме наша група склала дуже гарно екзамен з української мови, а кожен з нас одержав чудову практику з рідної мови.

Коли стала повноправним студентом університету, то з кожним роком, навіть семестром, кількість предметів, а, отже, і викладачів, почала зростати не в арифметичній, а в геометричній прогресії.

із першого курсу в нас почав викладати геометрію сам ректор – Яковець Василь Павлович і вів її протягом трьох курсів. Він у нас читав лише лекції, а практичні заняття проводила Ваврикович Л.В.

Василь Павлович давав дуже гарні і змістовні лекції, всі встигали записувати. У мене одними із найкращих конспектів були саме конспекти з геометрії. Велику увагу Василь Павлович приділяв малюнкам, їх побудові. Після того, як він зображав малюнок на дошці, завжди відходив у кінець аудиторії і дивився на нього здалеку, якщо навіть якась невеличка рисочка була проведена на декілька міліметрів нерівно, то він виправляв. Василь Павлович завжди наголошував, що правильно зроблений

малюнок – це наполовину розв'язана задача. Саме він навчив нас відповідально ставитися до побудови, а саме правильної побудови малюнка.

Крім того, що Василь Павлович гарний викладач, він ще й гарний співрозмовник. Коли він на лекції закінчував запланований матеріал, то нового вже не починав. За декілька хвилин він відповідав на запитання студентів, розповідав, що нового діється в університеті, які гості до нас приїхали чи приїдуть.

Також мені дуже подобалося відвідувати і практичні заняття з геометрії. На першому заняття мені здалось, що Любов Василівна – дуже строгий, суворий викладач, особливо під час оголошення варіантів індивідуального завдання. Як з'ясувалося потім, вона дуже гарна людина і викладач, досконало знає свій предмет, а також вміє зрозуміло пояснити. Крім того, Любов Василівна була моїм науковим керівником, коли я писала в неї дипломну роботу на IV курсі, і я дізналася про неї набагато більше.

Також з I курсу у нас читав лекції з математики, а згодом вів і практичні, Старун І.І. Спочатку ми його чомусь боялися, перед парою з матаналізу всі щось читали, повторювали, навіть майже ніхто нікуди не виходив. Згодом ми на його заняттях почували себе невимушено, але все-таки при відповіді біля дошки хвилювалися, особливо коли приходив колоквіум.

На IV та V курсі у нас викладав декан нашого факультету – Аніщенко Валерій Олексійович. Він читав електрику і магнетизм та астрономію. Валерій Олексійович – дуже вимогливий викладач, і тому ми ретельно готувалися до всіх його занять.

Отак поступово, рік за роком, семестр за семестром гартується у нашому вузі спеціаліст. Я увесь цей процес ґрунтовно відчула на собі. З вдячністю констатую це і вдячна буду нашому університетові усе життя.

*Нема мудріших, ніж народ учителів. У нього кожне
слово – це перлина, це праця, це людина.*

М. Рильський

І дорогий, і незабутній...

КОСТЮК Тетяна Іванівна

*Випускниця фізико–математичного
факультету 2004 року*

Ось і проминули мої роки навчання в Ніжинському державному педагогічному університеті імені Миколи Гоголя. Яюсь непомітно і швидко пролітали одна за одною весняні й зимові сесії, а між ними лекції, практичні, лабораторні заняття, семінари. Та лише зараз, коли навчання майже закінчено, я зрозуміла, що студентські роки – то найкраща пора моєї юності.

А ніби зовсім недавно я вперше переступила поріг вузу.

Сонячний ранок 1 вересня. Він зовсім не схожий на осінній. Тепло й гарно, а на серці радісно й урочисто. В повітрі мов музика, бринить відчуття чогось нового і неповторного, легкого і поки що неосяжного. Настрій піднесений.

Урочистий мітинг біля стін, де колись ходив і навчався Гоголь, де навіть величаві колони несуть у собі казковий світ історії. Час лише легким крилом доторкнувся їх. Зустріли і привітали нас ректор університету професор Яковець В.П., проректори, декани факультетів, викладачі. І здавалося, що їх теплі і щирі слова привітань звернені лише до нас, першокурсників, які ще нічого не знають про студентське життя. Все ще у мене попереду: і п'ять років навчання, і радість перемог, хай хоч і невеликих, зате приємних, бо жодна з них не далася мені легко. Не обійшлося і без прикрощів та розчарувань, з яких я намагалась взяти для себе щось повчальне і корисне. і в усьому: і в радості, і в смутку – зі мною були мої одногрупники, які вміли і порадити, і підбадьорити. Для студента гарний колектив – як одна сім'я.

І почалося студентське життя. Минали дні за днями. Я відкривала для себе все нові й нові вершини математичного аналізу, геометрії, алгебри, економічних наук, поєднувала основне навчання з навчанням на факультеті суміжних професій. Досвідчені викладачі вміло передавали нам свої досвід і знання, вчили не лише точним наукам, а й вмінню жити. Серед тих, хто все своє серце віддавав нам, студентам, – доценти Городецька М.О., Старун І.І., Курниш А.В., Грибань В.М., старші викладачі Харченко В.М., Ваврикович Л.В., Ярослав Н.С., молоді викладачі Кочерга О.І., Новгородська Ю.Г. та Новгородський Р.Г.

Особливо запам'яталося мені вивчення геометрії, яку вів професор Яковець Василь Павлович. Він не лише Викладач з великої літери, а й гарний, вимогливий керівник, бо є ректором нашого університету, а також завідувачем кафедри вищої математики. Мені й досі не зрозуміло, як може одна людина поєднувати в своєму характері стільки прекрасних рис, все встигати. Особливо мені запам'ятались малюнки, які Василь Павлович робив на дошці під час пояснювання матеріалу. Робив – слово неправильне. Він творив їх, він писав їх, як художник полотно. І всі ми забували, що в руках у нього не пензель, а крейда. Він майже не користувався приладдям, роблячи все від руки. А ще Василь Па-вллович, не дивлячись на масу проблем, які виникали у його роботі, бо потрібно було і про нові навчальні плани не забути, і про гуртожиток згадати, і про ремонт в корпусах подбати, починав свою

лекцію з посмішки. Від теплої, лагідної, привітної посмішки забуваєш про всі свої негаразди. І вже нічого в світі не існувало, крім геометрії.

Особливою сторінкою мого студентського життя була педагогічна практика, яку я проходила в своїй рідній школі № 9 м. Ніжина. Ще не вірилося, що я вже вчитель, дуже переживала, як приймуть мене вчителі і учні.

Чи зумію я передати все те, що знаю, що вмію. Чи зможу я віддати і своє серце і відкрити душу. Та коли я зайшла в клас на перший свій урок, коли я побачила їх оченята, які так і випромінювали бажання дізнатися щось нове і цікаве, коли мої учні ловили кожне моє слово і кожний рух, – я зрозуміла, що у своєму житті я вибрала правильну дорогу, – це благородний і важкий шлях учителя. Бо він, ніби скульптор, плекає і творить людські характери, виховує і навчає особистості, яким будувати молоду українську державу.

Сподобалися мені і моїм учням літературні та музичні вечори, інтелектуальні змагання, конкурси, концерти, КВК.

Та педагогічного досвіду у мене було замало. Виникало безліч запитань, проблем. За допомогою, за порадою, за підтримкою я зверталась до завідувача кафедри педагогічної майстерності доцента Яковець Наталії Іванівни та доцента кафедри педагогіки Стрельнікової Ніни Михайлівни. З материнською любов'ю та розумінням ставилися вони до моїх проблем, радили, як знайти вихід із ситуації.

Наталія Іванівна Яковець ще на першому курсі викладала в мене "Вступ до спеціальності". Чи не на своїх лекціях цей досвідчений педагог прищепила мені справжню любов до дітей, до професії вчителя? Доступно, цікаво і просто пояснюючи матеріал, вона зуміла завоювати не тільки повагу студентів, а й їхні серця.

Ніна Михайлівна Стрельнікова викладала у мене педагогіку. Як багато знає і може розповісти цей викладач! Сухомлинський та Макаренко, Коменський та Руссо – це про них вперше ми почули на лекціях у Ніни Михайлівни.

Вона вміла провести практичне заняття, семінар так, що для мене вони проходили як одна хвилина

Та Наталія Іванівна і Ніна Михайлівна не тільки досвідчені педагоги, а й чарівні, вродливі жінки, які вміють передати нам свою енергію, оптимізм, професіоналізм, на яких хочеться бути схожими.

Не можу забути свій рідний фізико-математичний факультет. Напевне, на все життя в моїй пам'яті зостануться світлі аудиторії, просторі кори-дори, оновлені після ремонту. Все віє затишком і теплом. Все по-домашньому, і тому кожен день хочеться приходити сюди, навчатися, спілкуватися з друзями, викладачами. Лабораторії з багатьма фізичними приладами, такими незрозумілими і страшними. Пам'ятаю, як поступово і цікаво вводили нас в світ фізики подружжя Мальничуків, – завідувач кафедрою, професор Олександр Володимирович та доцент Людмила Юрївна. Ми, студенти, дивувалися, як така тендітна жінка вміє так швидко і безпомилково розв'язувати такі складні фізичні задачі.

Комп'ютерний клас запам'ятався мені новими, найсучаснішими комп'ютерами, мультимедійними засобами. Тут ми вчилися складати програми, робити презентації і взагалі бути з комп'ютером на "ти". А допомагали нам у цьому як викладачі з досвідом – завідувач кафедри прикладної математики та інформатики, доцент Кладиного В.С., доцент Ковальчук Ю.О., так і молоді – Стрельніков М.А.

Так тримається весь наш дім. Продуктивно і злагоджено функціонують кафедри факультету завдяки турботливому і вимогливому керівникові – деканові фізико-математичного факультету доценту Аніщенку Валерію Олексійовичу. Це не лише гарна людина, а й досвідчений педагог, спеціаліст. Він свій серед студентів, бо має молоду

І дорогий, і незабутній...

душу, невичерпний життєвий оптимізм, тонке почуття гумору. Він живе студентськими проблемами, справедливо вирішує складні ситуації. Все встигає: і лекцію прочитати, і до студентів на "екватор" прийти, і відвідати гуртожиток, і пораду дати не тільки молоді, а й їхнім батькам. І тягнуться до нього, щоб поділитися не лише проблемами в навчанні й особистому житті, а й радістю, приємними подіями. Всіх він вислухає, підбадьорить, дасть батьківське благословення, а іноді і нагримати може.

Що то за студентське життя без свят, без музики, без пісні?

Багато заходів, що проходять в нашому університеті і на факультеті, стали традиційними. Це і посвята в першокурсники, і "Міс-факультету" та "Міс-університету", "Ну-мо, першокурсники", студентська весна, КВК. Тут кожен може показати свої здібності, проявити себе артистом. І лине музика, і звучить пісня, і лунає запальний танок.

А ось на сцені актового залу чарівні дівчата, які вирішили спробувати себе у ролі манекенниць. "Міс", "Віце-Міс", "Міс Чарівність", "Міс Артистичність", "Міс Глядацьких симпатій" – ці титули доводиться виборювати дівчатам у важкій, але чесній боротьбі.

Сльози радості, сльози невдачі... Але все то є студентське життя. Чимало було у нас і спортивних спартакіад з футболу, волейболу, з шахів, легкої атлетики, де студенти нашого факультету виборювали призові місця. І разом з нами раділи перемогам, підтримували оплесками, уболівали у просторому спортзалі наші викладачі: старший викладач Кузьменко П.І., доцент Заплішний І.І.

А скільки вечірок пройшло у студентському кафе "Юність". Затишно, комфортно у залі, гарне оформлення, чудова музика, смачні страви. Йдуть відпочити, повеселитися, поспілкуватися студенти ввечері. А вдень чимало охочих пообідати чи просто перекусити в їдальні, бо готують тут смачно, як вдома, а головне – недорого.

Та найбільше часу студент, мабуть, проводить якщо не у бібліотеці, то у читальному залі. Тут ми готуємо реферати, доповіді, виступи, а то і просто готуємося до пари чи до екзамену. Тихо тут і гарно. Уважні і ввічливі бібліотекарі швидко відшукають потрібні книжки, підкажуть, порадять, підберуть літературу. Скільки тут нових книг, методичних посібників, журналів! Приємно брати до рук нову книгу, яка ще пахне фарбою, бережно гортати ці білі аркуші і дізнаватися нове і корисне.

Незабутнє враження справила на мене університетська картинна галерея. З її полотен дивляться на нас засновники Гімназії Безбородьки. Все навіює спогади про історичні постаті, про події тих часів. І вже думкою линеш в минуле, залишаючи позаду часові бар'єри, сучасний ритм життя.

На мою думку, хто не жив у гуртожитку, той не був справжнім студентом. Бо повністю студентське життя можна відчувати лише тут. Всі ми в ньому рідні, одна велика дружна сім'я. Один за всіх і всі за одного – це про наш гуртожиток. Тут і підручник один на всіх, і хлібина, і пісня під гітару. Зручні нові меблі, турботливі чергові, – все це для нас стало звичною і невід'ємною часткою нашого життя.

Але як у пісні: "Спливли роки, а в серці згадка.." Згадка про університет, про навчання в ньому, про гарних людей, з якими зустрілася тут, і обличчя яких залишаються в пам'яті на все життя. Тут я зростала, змужніла, набула життєвого досвіду. Тут я зустріла своє кохання, яке згодом стало моєю долею. Та хоч професія вчителя зараз не в престижі, я не хочу змінювати її, бо твердо знаю – свій життєвий шлях я обрала правильно.

А рідному університету хочеться побажати: "Хай не гасне світ науки!"

ЗМІСТ

Слово ректора	3	Горlach (Коваленко) Леонід Никифорович	133
Від упорядника	5	Лісовий Микола Іванович	135
Леонід Глібов	8	Рєковець Леонід Іванович	137
Афанасьєв-Чужбинський Олександр Степанович	9	Андрушко Лариса, Тетяна, Наталія	140
Гербель Микола Васильович	10	Бобир Олександр Васильович	141
Заболоцький Петро Олександрович	11	Адамєнко Алевтина Максимівна	143
Данілов Володимир Валер'янович	12	Цюман (Пономар) Світлана Андріївна	145
Карпеко Олександр Олександрович	16	Аврамєнко (Зубок) Катерина Григорівна	147
Артеменко Петро Іванович	24	Мойсієнко Анатолій Кирилович	149
Збанацький Юрій Оліферович	25	Лук'янюк Галина Павлівна	151
Мак (Гец) Ольга Нилівна	26	Макарова (Бойко) Людмила Павлівна	154
Ющенко Олекса Якович	46	Сопон Володимир Миколайович	156
Шуст Микола Наумович	47	Ігнатенко Микола Якович	158
Дикий Іван Данилович	53	Андрієць (Гудименко) Наталія Анастасіївна	159
Бровченко Марія Федорівна	55	Кривов'яз Павло Григорович	163
Нелін Микола Оксентійович	57	Кудлай Алла Петрівна	165
Костенко Іван Петрович	59	Яковець Василь Павлович	166
Скрипка (Пузін) Ганна Петрівна	60	Костенко Людмила Василівна	169
Коровай Іван Андрійович	62	Гавриленко Валентина Михайлівна	172
Пройдакова Ганна Миколаївна	66	Шкуліпа Анатолій Григорович	173
Калениченко Борис Васильович	67	Мисник Павло Олександрович, Мисник Ольга Федорівна	176
Компанієць Ольга Федорівна	69	Вітушко Катерина Дмитрівна	179
Євстратов Віталій Олександрович	71	Лісова (Тимошенко) Ольга Василівна	182
Жила Петро Терентійович	73	Городня (Романченко) Валентина Анастасіївна	184
Вязгін Сергій Іванович	76	Малиневська Валентина Мефодіївна	185
Куровський Дмитро Мусійович	77	Желій (Терехова) Тетяна Анатоліївна	187
Кухарчук (Коломієць) Ольга Василівна	78	Забіяка Іван Михайлович	188
Винаковская Лилия Евсеевна	81	Бовсунівська (Ісаєнко) Алла Олексіївна	194
Рудник Алла Василівна	84	Сіра (Примостко) Людмила Валентинівна	197
Риженко Віктор Васильович	86	Петрущенко Віра Олександрівна (Філантропова)	199
Пригоровський Віталій Михайлович	87	Василишин Олег Васильович	201
Кроніковська Наталія Михайлівна	88	Москаленко Михайло Андрійович	205
Половец Володимир Михайлович	91	Серикбаєва Деляфнур Османівна	206
Грудіна Діна Дмитрівна	94	Бакимбаєва Санія Тыныштыковна	209
Гуцало Євген Пилипович	96	Коленченко Ольга Миколаївна	211
Грищенко Арнольд Панасович	97	Миргородська Тетяна Алімівна	213
Мордань Володимир Григорович	100	Білан Володимир, Верещинська Світлана	214
Щербанос Василь Пилипович	104	Гузь Євген Васильович	215
Даньшина (Корж) Наталія Дмитрівна	106	Дорошенко (Суколіна) Тетяна Володимирівна	216
Дворецька Віолетта Львівна	108	Савельєва Тамара Вікторівна	217
Решитько (Шевцова) Валентина Григорівна	112	Андрусенко Ганна Василівна	219
Солодченко (Щербань) Людмила Іванівна, Григорчук (Кагамлик) Лілія Григорівна, ...	114	Кочерга Ольга Іванівна	221
Узунова (Даниленко) Любов Михайлівна	114	Олеся Білоцвіт (Ткаченко) Олеся Миколаївна	222
Кушніренко Михайло Ілліч	116	Стрельніков Микола Анатолійович	226
Попко Людмила Іванівна	121	Продиус Ольга Миколаївна	228
Неліна (Онопрієнко) Тетяна Павлівна	124	Костюк Тетяна Іванівна	230
Брумарева (Гольдович) Наталія Рафаелівна	127		
Дюженкова (Левченко) Любов Іванівна	128		
Лопата Андрій Іванович	131		